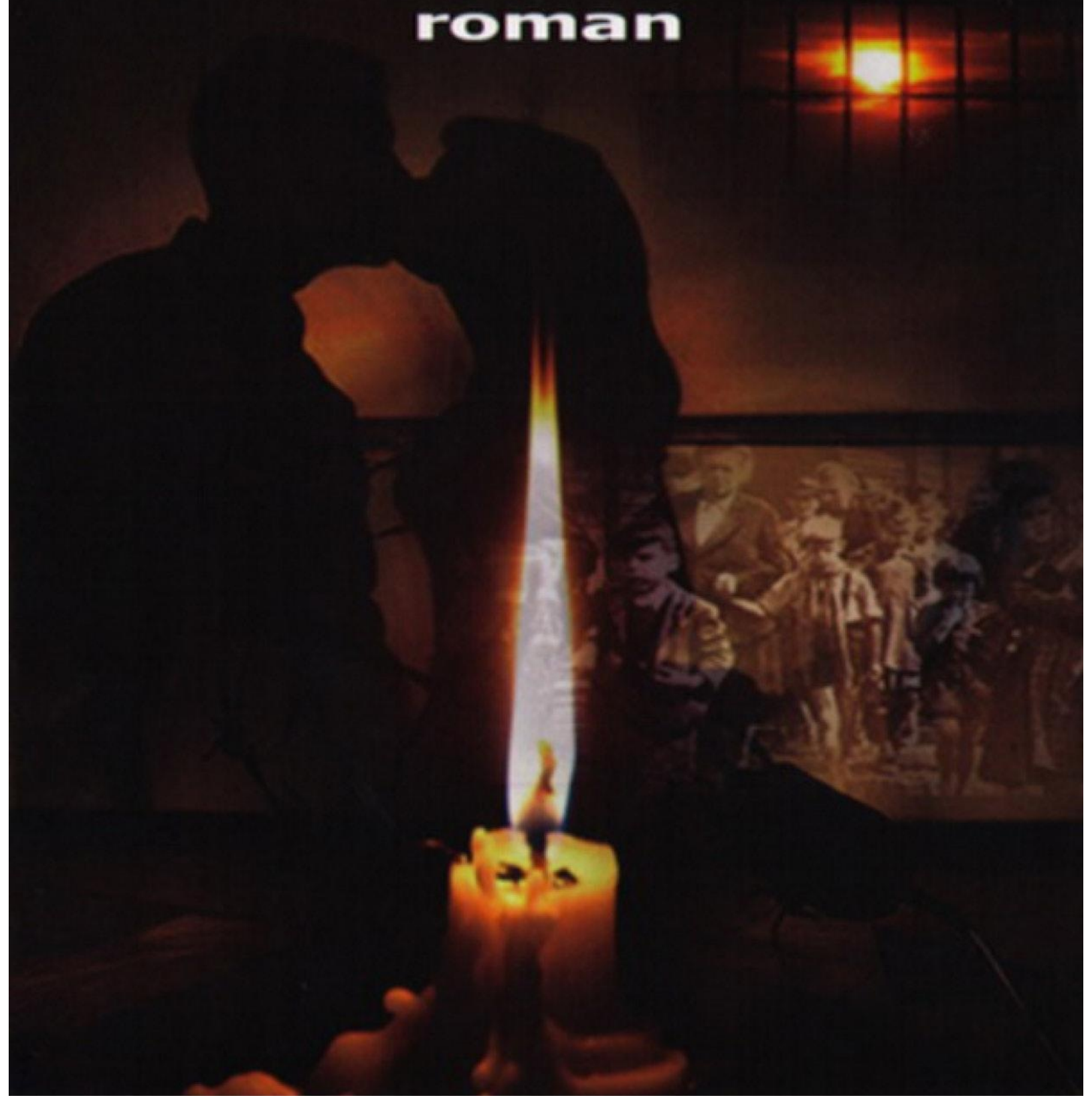

Nicolae Dabija

Tema pentru acasă

roman

Editura pentru Literatură și Artă

Copertă: Leonid Popescu

Redactor: Valentin Guțu

Tehnoredactor: Ludmila Pădureț

Digitalizare: Bestseller.md

ISBN print: 978-9975-4148-2-1

Copyright © 2012 Nicolae Dabija

Cuprins

[Cuvânt](#)

[Orfelinatul](#)

[Lanul](#)

[Lecția de literatură](#)

[Profesorul Mihai Ulmu](#)

[Primul interogatoriu](#)

[Drumul spre Siberia](#)

[Maria Răzeșu](#)

[Prima zi de lagăr](#)

[Mendelstam](#)

[Colonelul Kudreavțev](#)

[Zarianka](#)

[Zi de naștere în gulag](#)

[Maria ajunge la Zarianka](#)

[Cadoul](#)

[Pe muntele Alalai](#)

[Primul sărut](#)

[Singurătate în doi](#)

[Moș Mazai](#)

[Prin munții Kolâma](#)

[Ziua a șaptea](#)

[Maria în lagăr](#)

[Dragoste după gratii \(Maria\)](#)

[Iubind în cătușe \(Mihai\)](#)

[Urâți pentru dragoste](#)

[Dragostea care înviază](#)

["Cercul filozofilor"](#)

[Lumea lagărului](#)

[Evadarea academicianului Sorokin](#)

[Oameni și câini](#)

[Vera](#)

[A doua evadare](#)

[Cântec de gotcan](#)

[Nașterea](#)

[Captivi](#)

[Din nou întemnițați...](#)

[Seminare politice](#)

[Poșta](#)

[Scrisori de dragoste](#)

[Ninsori apocaliptice](#)

[Infirmerie](#)

[Tifos la Iasnoe](#)

[Învierea](#)

[Jorj Odesa](#)

[Părintele Ioan](#)

[Iarnă la Kolâma](#)

[K0-666](#)

[Baro](#)

[Călău de meserie](#)

[Ultimul vorbitor al limbii iugrine](#)

[Păstorul furnicilor](#)

[Prima zi de libertate](#)

[Închisoarea de femei](#)

[La Nadrecinoe](#)

[Adio, Zarianka!](#)

[Întoarcerea acasă](#)

[La Institutul de Lingvistică](#)

[E timp pentru toate](#)

[Tema pentru acasă](#)

[Aprecieri](#)

Cuvânt

În vara anului 2007 am murit. Era luna când împlineam 59 de ani. Căzusem de pe o stâncă din preajma mănăstirii Țipova de lângă râul Nistru. Și atunci, în acele clipe dintre viață și moarte, iar mai exact, dintre moarte și viață, mi s-a arătat această carte: mai întâi am văzut-o – toată! – în câteva fracțiuni de secundă, apoi, pe măsură ce trecea timp, aceasta mi se dezvăluia filă cu filă, frază cu frază, cuvânt cu cuvânt, în toată dimensiunea ei.

În acele clipe de la fundul prăpastiei am văzut, ca în lumina unui reflector, niște bărbați, femei și copii adunați în preajma mea, ca să mă încurajeze, ca să mă susțină, ca să-mi întindă mâna și să mă ridice din bezna în care mă prăbușisem: erau ființe necunoscute, care au revenit ulterior, la fel de vag, și-n sala de operații, și pe pat de convalescență, să-mi povestească, dar nu în cuvinte, ci mai degrabă cu ajutorul unor imagini, narațiunea care urmează.

Ea mi s-a arătat într-un fel ca o amintire din viața altcuiva, ca o dezvoltare a unor evenimente ce au avut loc cu mult înainte de nașterea mea, ca o răzbunare, ca o îndeplinire a unor obligații.

Scrierea cărții le-o datorez acelor necunoscuți care m-au readus la viață.

Ea este a lor.

Eu n-am făcut decât să aștern pe file ceea ce mi-au relatat ei.

Autorul

Se dedică intelectualității basarabene din toate timpurile

Orfelinatul

„Vântul suflă încotro vrea să-i auzi vuietul; dar nu știi de unde vine, nici încotro merge.”

Evanghelia după Ioan

Și era miercuri și ploua.

Atinse, acele brazilor se risipeau în toate părțile. Firele grele de apă pisau iarba ca s-o bage înapoi în pământ.

Era o perdea de ploaie, cu franjuri lungi, boțită la atingerea ei cu pământul.

Deși era amiază, se făcuse dintr-odată întuneric.

Îmi place cum cerne în Siberia.

După ce am spălat podelele clasei noastre, fiind de planton în acea zi, m-am așezat cât mai comod pe pervaz să pot asculta ploaia cum bate toba în acoperiș ca o chemare la luptă și să urmăresc de sus, de la etaj, cum stropii răpăie grăbiți prin ograda orfelinatului nostru cu pași de soldați porniți la atac.

Atunci l-am văzut pentru prima dată pe acel bărbat ciudat, îmbrăcat într-un trenci subțire și cu un fes de lână tras pe cap, ieșind din școala noastră; m-a mirat faptul că nu se grăbea nicăieri: s-a oprit în mijlocul curții, ca și când n-ar fi turnat de sus cu găleata, pe urmă a privit lung înapoi, probabil m-a zărit și pe mine urmărindu-l prin geamul clasei, a pornit iar, apoi s-a oprit din nou, ieșind într-un târziu pe poarta școlii, ca să dispară în ploaie...

Acel necunoscut avea să revină și a doua, și a treia, și a patra zi.

Nu știa nimeni nici cine e, nici ce caută la orfelinatul nostru.

Aici, la Nadrecinoe, atunci când împlinisem vârsta de 12 ani, mi-am aflat pentru prima dată numele meu cel adevărat.

Mă numisem până atunci Ivan Ivanov-15, ca și cum aș fi fost o adresă, și nu o persoană.

De ce 15? Toți copiii de la Nadrecinoe, la sugestia unui șef de departe, purtau unul și același nume: Ivan Ivanov. Dar profesorii noștri, ca să ne deosebească, ne adăugaseră și câte un număr: Ivanov I.-1, Ivanov I.- 2...

Și așa până la 300. Atâția copii eram la Nadrecinoe.

Ni se spunea „copiii lui Stalin”. Știam că părintele nostru ne iubește nespun și că nu ne-a vizitat niciodată numai din motiv că dânsul conduce o țară prea mare și nu-i mai rămâne timp și pentru noi, băieții lui. Îl așteptam însă în fiecare zi, nădăjduind că odată și odată va trece, cu cadouri sau fără, și pe la Nadrecinoe.

Orfelinatul nostru urma să ne învețe să muncim, dar în primul rând – să-l iubim pe tovarășul Stalin.

Portretul lui – un bărbat mustăcios, cu luleaua într-o mână și cu fermitate în priviri – era agățat în fiecare clasă, în dormitoarele noastre, în cantină – pretutindeni.

Pentru el era gata să-și dea viața fiecare dintre noi, pentru el și pentru Liubov' Herbertovna Valeva, directoarea orfelinatului nostru, chiar dacă dânsa ne bătea crunt aproape săptămânal, dar tocmai ea – și acest lucru îl cunoșteam cu toții – avea cea mai mare grijă de noi ca să ne creștem mușchii pentru Patrie și să mâncăm de trei ori pe zi.

Nu ne supăram pentru că știam că vina era numai a noastră, care nu eram chiar așa cum ne dorea ea: disciplinați, să vorbim numai când suntem întrebați, să mergem în pas cadentat

prin curtea orfelinatului sau în drum spre școală și înapoi...

Dar, de fapt, la Nadrecinoe ne băteau toți: profesorii, paznicii, bucătăresele, cei mai mari elevi ne băteau pe noi cei mai mici, iar noi, la rândul nostru – pe cei și mai mici.

Răbdam cu stoicism bătaia, pentru că ne pregăteam de război.

Așa ne spuneau educatorii noștri, că vine războiul, iar noi urma să-l câștigăm. Pentru asta însă trebuia să fim rezistenți, să putem răbda orice durere, orice lipsuri, orice înjosire.

Visam cu toții acel război, ca să ne putem da viața pentru Iosif Vissarionovici Stalin, care la fiecare sărbătoare ne transmitea prin profesori salutul lui, eram gata să ne aruncăm, pentru el, cu piepturile peste ambrazurile dușmane, precum Aleksandr Matrosov, trecut și dânsul printr-un orfelinat ca al nostru; sau să ne dăm foc în pulberăriile vrăjmașilor, precum partizanul Aleksei Lioha, crescut și el fără părinți.

Noi creșteam, iar războiul, spre decepția noastră, nu mai începea.

Și viețile noastre nu aveau, astfel, nicio șansă să capete vreodată sensul major pe care ni-l doreau profesorii și pe care îl visam și noi.

În școala noastră, unde puteai să supraviețuiești doar umilindu-l pe cel mai mic, mă mândream cu faptul că eu nu plâng niciodată. Oricât ar fi fost durerea de mare, pe mine, spre deosebire de alți „plângăreți”, nu m-a văzut nimeni slobozind o lacrimă.

Prima dată am plâns când a murit tovarășul Stalin. Care nu reușise, cât a fost viu, să ne viziteze. A plâns școala întreagă, de la mic la mare, de răsunase toată taigaua de suspinele noastre câteva zile în șir, știind că rămăseserăm cu toții orfani.

Din ziua aceea profesorii deveniseră apatici, parcă viața lor brusc fusese lipsită de orice conținut, nu mai insistau să mergem în pas de defilare la cantină și la ore, paznicii coborâseră pe pământ din turnul lor de lemn, porțile se deschiseseră larg, nu mai eram certați când dispăream în taiga sau ne scăldam în lacurile reci ca gheața, iar după lecții și în zilele de duminică eram lăsați de capul nostru.

În deosebi zilele de duminică se scurgeau cel mai vesel. Fiecare elev în această zi era preocupat de câte ceva: trecea, făcându-și vânt și sărind de pe-un sloi de gheață pe altul, râul Kolâma până pe celălalt mal sau înșira pe acoperișurile atelierelor lațuri cu momeli pentru ciori, pe care le jumulea și le frigea la foc. Carnea acestora, după o săptămână de terci lipsit de orice gust, li se părea nespus de delicioasă. Ne adunam cu toți în jurul acelor focuri: cei mari mănâncă, iar cei mici stau ciucure în jur, poate le pică și lor ceva. Așa e legea vieții: la anul alții vor fi mai mari și vor mânca, și alți pici vor sta ciotcă în preajma acestora, urmând să rabde, ca să crească și dânsii mari.

Orfelinatul era casa noastră părintească.

Mă născusem acolo, crescusem acolo, nu cunoșteam pe nimeni altcineva decât pe femeile și bărbații de la Nadrecinoe, pe care noi îi iubeam și căroră le spuneam, delaolaltă, „mamă” și „tată”.

Educatorii și profesorii noștri, care intrau până la moartea lui Iosif Vissarionovici la lecții cu pistolul la brâu, fără să știm de ce, ca și supraveghetorii, care urcau și ei înarmați cu carabine în turnul de pază, pentru ca să ne întoarcă atunci când ne îndreptam către pădurile de alături pline cu urși și bandiți evadați din închisorile din jur sau când ne duceam la râu să prindem pești și să prăjim broaște ori să vânăm bufnițe pe lumină, erau aspri cu noi, pentru că ne iubeau.

Până la 12 ani crezusem, ca și ceilalți colegi ai mei, că lumea toată seamănă cu internatul nostru: înconjurat cu ziduri înalte, deasupra cărora era înșirată sârma ghimpată prin care trecea curent electric, cu geamuri zăbrelite, cu uși metalice care seara erau zăvorâte și încuiate pe din afară, cu încăierări pe dinăuntru – „cine-i mai tare, acela dictează!” –, cu pat de fier, cu o noptieră la doi, cu un șifonier lung de lemn putred, cu un prosop comun pentru cei care nu vor să se șteargă cu mâneca, dar – fiecare cu lingura și strachina lui. Toți aveam nu doar nume la fel, ci și haine la fel, bocanci – la fel, tunsoare – la fel.

Mai credeam că ea, lumea de dincolo de ziduri, se duce la muncă și se întoarce în pas cadențat, așa cum mergeam noi la cantină și la culcare, că și ea cântă cu ură, ca și noi, cântece fără sens.

Ieșeam aliniați în curte, plecam încolonați în excursii, iar a fi singur, a sta singur, a rămâne de unul singur trecea drept insolență, era ca o sfidare a colectivității. Chiar atunci când făceam o ispravă rea, dacă la ea participam cu toții – o dată am spânzurat un câine bălos, altă dată am omorât cu bâtele un urs după ce-i descoperise careva bârlogul unde hiberna –, nu eram pedepsiți. Dar când făceam o faptă bună de unul singur – ca Roșcatul, cum îl porecleam pe un coleg din clasele mari, care a salvat de la înec o fată, a cărei luntre se răsturnase în Kolâma –, eram sancționați aspru. Asta pentru a nu stimula egoismul din noi. Nimeni nu avea dreptul vreodată să rămână de unul singur – în clasă, în curtea școlii, în dormitor. „Omul nu poate exista decât împreună cu alții, numai atunci el este el”, ne spunea Liubov' Herbertovna.

Cei mai demni de dispreț, ne spuneau educatorii, erau acei care gândesc **ceva**, acest **ceva** fiind sinonim cu prostiile, cu anticiparea unor depravări ulterioare: „Nu veți putea fugi nicăieri de societate”. Acest din urmă cuvânt însemnând colectivitatea noastră, familia noastră, orfelinatul nostru.

Iar eu eram demn de disprețul pedagogilor și al colegilor: mie îmi plăcea să fiu singur. Învățasem să fiu singur aproape în orice împrejurare. Și la lecții, și la antrenamentele sportive, chiar și în toiul jocurilor noastre – eram cu gândul aiurea. Descoperisem că asta, dacă nu mă făcea fericit, mă ferea să fiu nefericit.

Mă ascundeam câteodată în podul școlii sau, când era timp însorit, mă aburcam pe acoperișul plat al unuia dintre atelierele noastre, ca să pot fi eu și cu gândurile mele. La ce mă gândeam? La multe: la viitor, la taiga, la colegi, la nimic. Da, da! Aveam satisfacție și să stau fără să mă gândesc la ceva anume.

O altă cerință a pedagogilor noștri era că nimeni nu avea dreptul să aibă vreo taină în afara colectivului.

Iar eu aveam una...

Împlinisem trei sau patru ani când am observat pe partea interioară a brațului drept un tatuaj. Oricât m-aș fi străduit să-l spăl, să-l rod până la sânge, să-l fac să dispară, acesta nu se lua.

Instinctiv, poate și pentru că am observat că nimeni dintre colegii mei nu avea un desen asemănător, m-am străduit mereu să-l feresc, să-l ascund de alți ochi.

Când ne duceam încolonați la baie, când participam la competiții sportive, când munceam verile în atelierul nostru, când ni se schimbau rufele de pe noi, mă străduiam să țin partea de jos a brațului cât mai lipită de corp, ca nimeni să nu-l observe. Era un rebus, o criptogramă, erau niște hieroglifice?!, nu pricepeam. Abia când am învățat să citesc, am putut desluși că erau

niște litere care alcătuiau împreună un cuvânt: MIRCEA. Ce însemna acesta, nu știam, dar nici nu aveam de cine să întreb. Nu cunoșteam, de asemenea, dacă mă născusem cu el sau mi-l scrijelise în carne cineva. Era un scris cu o cerneală vârată adânc în piele. Nu știam cine l-a făcut, de ce? când? cum? Aceste întrebări mi le pusesem nu o dată.

Era un semn pe care o vreme îl urâsem, pentru că-mi „mutilase” mâna, făcându-mă să mă deosebesc de restul colectivului și pe care îl tratasem în sinea mea ca pe-o infirmitate, apoi mă obișnuisem cu el și începuse chiar să-mi placă faptul că aveam o taină care e numai a mea.

Peste o zi după ploaia siberiană, mă aflu pe coridoarele școlii, când l-am văzut a doua oară pe acel bărbat ciudat, care nu semăna cu noi, ieșind din cabinetul directoarei noastre. Era trist, tras la față, slăbit, cărunt și cu priviri calde, care emanau multă bunătate și omenie. Ca și ale tovarășului Stalin.

L-am văzut și a treia zi. Directoarea l-a întâmpinat în prag și i-a strigat de față cu toți copiii: „Nu e la noi cel pe care-l căutați”. „E la dumneavoastră”, rostise cu voce înlăcrimată necunoscutul. „Știu că e la dumneavoastră. Trebuie să fie aici.” „V-am spus că nu e.” „E posibil să poarte alt nume.” „Duceți-vă la Moscova, poate acolo vă vor spune ceva”, făcu pe un ton împăciuitor Liubov' Herbertovna.

Noi alergam în jurul lor, trăgeam cu urechea curioși la cele pe care le vorbeau și-l urmăream cu coada ochiului pe necunoscutul care refuza să părăsească curtea orfelinatului nostru.

A ieșit dincolo de garduri și a rămas să aștepte lângă poartă până s-a făcut noapte. Se uita atent la chipul fiecărui elev, parcă ar fi căutat ceva, pe cineva.

A revenit și în ziua următoare...

Noi ne feream de el și ne prefăceam că nu ne deranjează. Pe urmă prezența lui a început să ne irite. Într-un fel, bănuiesc, ne și temeam de el. Mai ales după ce Isidor Isidorovici de la gardă ne-a spus că s-ar putea să fie vreun nebun fugit de la ospiciul din Magadan sau vreun spion american, care caută secrete militare în școala noastră.

Trecuse aproape o săptămână și străinul nu pleca.

Stătea acolo la poartă, de serviciu, parcă era paznicul turnului din Pisa și-l supraveghea să nu se răstoarne.

Ne obișnuiserăm într-atât să-l vedem în fiecare dimineață la poarta școlii, să ne arunce mingile de cârpe care zburau peste gard înapoi, să-i îmbuneze pe paznici cu rădăcini dulci culese în crângurile din preajmă, să umble ca un strigoi printre noi, încât aproape că nu-l mai observam.

Jucam de față cu el jocurile noastre preferate, cele în care să se moară și de-a adevăratelea: de-a sclavii, de-a bandiții, de-a ridicatul sacilor plini cu cărbune cu dinții, precum și jocul nostru din duminici: săritul de pe acoperișurile celor două blocuri cu trei etaje ale școlii, de pe unul pe celălalt, distanța dintre ele, măsurată nu o dată de băieții mai mari, fiind exact de 3 metri și 20 de centimetri.

Duminicile, când rămâneam, de regulă, doar cu paznicii, care, amețiți de alcool, închideau ochii la toate năzbâtiile noastre, ba mai mult, cu anumite îndemnuri și comentarii, le încurajau, ne amuzam cu „jocul de duminică” pe care îl inventaseră cei din clasele superioare. Aceștia erau și cei mai duri dintre noi – pentru asta fiind și cei mai iubiți. De ei se temeau și profesorii.

Născociseră acest giumbușluc „pentru depistarea fricoșilor”. Cel ales de ei urma să-și facă vânt și să sară cu ochii închiși de pe un bloc al școlii pe celălalt. Cine deschidea ochii în timpul saltului era pedepsit: lua câte un bobârnac de la toată băiețimea.

Jocul continua de câteva săptămâni.

Trecuse prin încercare aproape toată clasa noastră.

În acea duminică veni și rândul meu.

Folosindu-mă de scara laterală, am urcat pe acoperișul plat, mi-am făcut vânt ca să ajung pe celălalt acoperiș, dar în zbor, involuntar, am deschis ochii. Lucru care a fost văzut imediat de arbitrii de jos: cei aproape 300 de colegi, care au huiduit solidar. Cu atât mai mult cu cât, atunci când a fost să aterizez, avântul n-a mai fost suficient de puternic și aproape că m-am prăbușit în golul dintre cele două blocuri, noroc că reușisem să mă agăț cu vârful degetelor sau, mai degrabă, cu unghiile, de cornișă, bălăbănindu-mă o vreme, spre distracția ortacilor mei, deasupra lor, la o înălțime de peste zece metri.

Eram gata să cad dintr-o clipă în alta. Dar nu mi-a întins nimeni, dintre cei de pe acoperiș, mâna.

Asta e și una dintre condițiile jocurilor noastre: urmează să te descurci singur, orice ți s-ar întâmpla, ca un adevărat partizan.

Paznicii se distrau pe seama neputinței mele ca de-o șotie: „Copiii dracului!” Necunoscutul urmărea și el de lângă poartă opintelile mele, înlemnit de mirare.

Probabil că nu mai văzuse nicăieri pozne ca la Nadrecinoe.

Am făcut un efort supraomenesc și mi-am aburcat printr-o flotare reușită pieptul pe acoperiș, apoi, când am coborât de pe acesta în curte, toți colegii – asta fiind altă condiție a jocului – s-au apropiat unul după altul de mine, cel „fricos”, ca să-mi tragă fiecare bobârnacul lui.

300 de bobârnace nu e puțin.

M-au durut creștetul, unde le încasasem, precum și brațele cu care încercasem să mă apăr, mai ales degetele însângerate de la săritura mea nereușită, noaptea întregă. Dar toate astea m-au făcut să sufăr mai puțin ca la moartea tovarășului Stalin și n-am slobozit nici o lacrimă.

A doua zi mă mai durea tot corpul. La micul dejun bucătarul, parcă știind prin ce-am trecut în ajun, când i-am cerut ca de obicei supliment, m-a trosnit cu polonicul în cap, cu fraza:

– Ți-ajunge!

După asta m-am retras pe acoperișul plat al atelierului nostru de cizmărie ca să mă încălzesc la soare, să-mi odihnesc sfârșeala din trup și să pot fi singur.

De acolo, de sus, l-am văzut din nou pe necunoscut. Mergea printre copiii care improvizau felurite jocuri, se uita îndelung în ochii fiecăruia și spunea ceva.

A mers așa, apropiindu-se de mai multe grupuri de elevi, care parcă îl ascultau, apoi îi întorceau spatele, se fereau de el, chicotind abia auzit și continuându-și jocurile lor.

Nu auzeam ce le spune.

Era un om straniu, cu chipul lui nedormit și nebărbierit. Hainele sale – îngrijite în primele zile – ajunseseră și ele șifonate rău.

Mă uitam și eu la el de acolo, din ascunzișul meu de pe atelier, cu un fel de dispreț de copil.

Apoi am uitat de dânsul.

Mă gândeam la ale mele: la cei câțiva prieteni pe care-i aveam, în fața cărora mă făcusem de ocară în ajun și care au fost nevoiți și ei să mă penalizeze cu câte un bobârnac, și la altele.

L-am văzut apoi pe necunoscut chiar alături, jos, lângă ușa atelierului, umblând printre copii. Tocmai atunci ajutasem câteva furnici să se ascundă într-o crăpătură din acoperiș. Am tresărit când străinul s-a apropiat de colegul meu de clasă Ivan-Conservă, a privit în ochii lui înguști și i-a zis încet: „Mircea!” Acela s-a uitat la el speriat, i-a întors spatele și s-a îndepărtat în grabă către un alt grup de copii. Apoi necunoscutul l-a privit în ochi pe un lungan din clasele mari și i-a spus același cuvânt fără nicio noimă în limba care era și a mea: „Mircea!” Lunganul i-a zâmbit încrețind colțul buzelor și s-a dat și el la o parte.

Și-atunci, brusc, mi-am amintit de taina mea, însemnată pe braț. Parcă îmi căzuse cerul pe cap. Am vrut să strig și n-am putut. Mușisem. Am sărit dintr-odată în picioare, mi-am suflecat într-o clipită mâneca de la cămașă până la cot și am ridicat sus deasupra capului mâna mea dreaptă strânsă pumn, astfel ca partea scrisă să se vadă din locul unde se afla omul străin.

Am stat așa ca o statuie, în picioare pe acoperiș, cu dinții crispați și cu gura încleștată de emoție, până m-a observat.

S-a uitat la mine și a început să strige ca ieșit din minți: „Mircea! Mircea! Băiatul tatei!”

Nu mai țin minte cum am coborât de pe atelier, dacă am coborât sau am sărit în brațele lui vânjoase, dar, de cum am ajuns lângă el, m-a strâns la pieptul său și a început să plângă, repetând același cuvânt enigmatic, care pe atunci nu eram prea sigur ce înseamnă și dacă, în genere, înseamnă ceva: „Mircea! Mircea! Mircea!”

Colegii mei s-au îngrămădit în jurul nostru ca la spectacol, fără să înțeleagă ce se întâmplă. Apoi necunoscutul m-a dus aproape pe sus până la cabinetul directoarei noastre, căreia i-a explicat că eu aș fi Mircea, băiatul lui, iar dânsul e tatăl meu.

Eu nu reacționez în niciun fel la isteriile străinului: știam că tatăl meu murise și dânsul se numise Iosif Vissarionovici Stalin. Și, când acolo: iată, încă un „tătuț”.

Până la urmă directoarea i-a înmânat o recipisă, mi-a spus să-mi iau lucrurile din internat (o carte despre Matrosov, un cuțit finlandez și o cochilie uriașă de melc găsită în taiga, pe care le păstram cusute în saltea) și să plec cu acest necunoscut.

M-am supus, ca un soldat, așa cum fuseserăm obișnuiți la Nadrecinoe de mici, fără să întrebăm de ce.

Era un ordin, el trebuia executat.

Când am ieșit pe ușa școlii noastre cu acel bărbat, care mă ținea strâns de mână, ca și cum se temea să nu mă piardă, toți cei aproape 300 de elevi ai orfelinatului din Nadrecinoe ne petrecură, fără să scoată un cuvânt, cu priviri supărate, de parcă îi trădasem, până am ieșit pe poarta cea mare.

Ajunși dincolo de gardul înalt al orfelinatului, necunoscutul mi-a spus că-l cheamă Mihai Ulmu.

Așa l-am cunoscut pe tatăl meu.

Cele pe care le-am așternut pe aceste file le-am aflat de la el. Am ținut să le cunosc și

alții, dat fiind faptul – iar acestea sunt cuvintele lui – că este de datoria unui om care a coborât în infern și a ieșit viu de acolo să povestească: de cum începe să vorbească, el vorbește și cu gura celor care nu mai pot să vorbească, și vede lumea și cu ochii celor care nu mai pot să o vadă; nimic din ce-a văzut el nu poate fi ascuns, nimic din ce-a sperat dânsul nu poate să nu se împlinească. Chiar și cu o întârziere de o mie de ani.

Lanul

„Există o demnitate a simplității...”

Gilbert Keith Chesterton

Acea dimineață a fost una ca niciunele.

Așa a intrat ea în istorie și așa trebuie povestită.

Tot satul se revărsase din zorii zorilor în lanul de grâu.

Acolo se afla și Ștefan Răzeșu cu toată cimotoa lui.

Înainte de a fulgera cu coasele, bărbații stau la marginea holdei ca în fața unui altar, care îi ajută să comunice cu cerul siniliu, cu albăstrelele din lan și cu pământul negru ca păcura.

Urmând un ritual însușit de la părinții săi, Ștefan Răzeșu mângâie mai întâi boabele coapte, dezghioacă un spic frecându-l în palme, ca să simtă toată căldura țărânei prefirându-i-se printre degete.

Holdele îi ajung până la brâu.

Spicul e greu.

Simte în inima lui o mulțumire ascunsă pe care încă nu o poate împărtăși nimănui.

Cu un „Doamne ajută!” înfige lama coasei în lanul cu foșnet uscat de pai.

Țăranilor, în această parte a anului, cel mai mult le este frică de ploaie.

Din cauza ei, în câmp se culcă, în câmp se scoală.

Seara bărbații își aștern între snopi, sub vreo claie, ca dimineața să fie tot aici.

Femeile și copiii dorm în căruțe.

– Dacă se revarsă cerul, ni s-a dus munculița noastră pe gărlă, zic aceștia.

Gospodarii din Poiana au un obicei de sute, poate chiar de mii de ani, să semene în acele locuri dintre păduri.

Acestea se numesc La Pâine.

E un podiș, „situat deasupra lumii”, cum zic bătrânii, de pe care în zile senine se văd munții, iar în altele cu vânt puternic simți miros de mare.

O fâșie lată de câțiva kilometri prinsă între două dumbrăvi de stejar, care se vede din cer ca un preș lung de aur așternut pe pământ, se întinde de la Răut până aproape de Orhei.

E una dintre acele ore ale dimineții în care aerul proaspăt te amețește.

Bărbații îl trag adânc în piept și mânuiesc coasa, înaintând cu pași mari și hotărâți prin lan. Femeile îi urmează adunând spicele secerate, pe care le așază în clăi.

Înainte de a merge Ștefan Răzeșu.

Grânele au rodit bine în acest an. Numai de-ar reuși să le adune, înainte de a cădea ploile.

Maria, fiica lui, vine la câțiva pași din urmă, legând snopi.

A deprins-o de mică să nu-i fie rușine să muncească. Și se bucură că și la carte e prima.

Absolvă în acest an liceul din Poiana. Și cum orele dinainte de examenul cel mare și le are fixate după-masă, iese odată cu zorii să-și ajute părinții să adune pâinea.

În tăria cerului se aude frăsuind o ciocârlie.

Ici-colo, în lan câte un mac roșu sau câte o albăstrea se leagănă în bătaia vântului.

Caii deshămați pasc la marginea pădurii.

La un moment dat Maria începe să cânte.

Toți ceilalți, fete și flăcăi, bărbați și femei, o susțin.

E un semn bun, cosașii știu: cântecul le împinge coasa din urmă.

Cântarea lor răsună până departe. La el participă parcă și grâul, unduindu-se în vânt, și coasele care mușcă din lan, și stejarii ce foșnesc la margine de holdă, și adierea ușoară care poartă pe sus miros de flori de câmp.

E un cântec transmis de la o generație de cosași la alta:

„...*Stă mândra la sărutat –*

Ca spicul la secerat,

Măi dorule!..”

Dintr-odată, tună în cer. Dar pe boltă nu se vede nici un fir de nor. Cântecul continuă:

„*Dorul meu pe unde pleacă*

Nu-i pasăre să-l întreacă...”

Șuierul coaselor, adunatul spicelor secerate în snopi, voia bună a femeilor, glumele bărbaților, râsetul fetelor și al flăcăilor, fornăitul cailor care pasc lângă căruțe sub streășină de copaci, totul se amestecă cu notele acestor doine atât de vechi, dar și atât de noi.

Tunetul care vine din acel cer fără nori e înlocuit treptat de un uruit înfundat, ca de motoare, care crește de undeva de după zări.

Brusc, cântarea îngheață pe buzele fetelor, bărbații încetează să mai cosească, ținând strâns coasele în mâini ca întru a se apăra, femeile rămân înmărmurite cu snopii în brațe și cu ochii ațintiți către locul de unde se aud acele tunete înăbușite.

Apoi zăresc cu toții cum urcă din vale, înaintând prin lanul cât un stat de om, niște țevi groase țintind către cer. Pe măsură ce acestea se apropie, cosașii descoperă că sunt țevile unor tancuri, care înaintează greoi prin lan, uruind amenințător și pătulind cu șenilele lor spicele coapte.

Bărbații se dau înspăimântați la o parte din calea acelor namile uriașe, dotate cu tunuri și mitraliere care-i țintesc, iar femeile, după ce aruncă grăbite ca la un semnal snopii în clăi, se reped către căruțele în care li se află copiii, ca aceștia să nu se sperie.

Sunt șase care de luptă, cu stele roșii pe turele.

Trec impasibile pe lângă acei țărani sprijiniți în coase și pe lângă căruțele în ale căror coșuri pline cu iarbă pruncii, treziți din somn de zgomotul infernal, prind să scâncească...

În timp ce Ștefan Răzeșu se apleacă să ridice câteva mănunchiuri de spice mototolite, un mastodont de fier, care vine în urma celorlalte, atunci când ajunge în dreptul cosașilor, oprește brusc locului, un militar scoate capul din oblonul deschis al turelei și-i salută cu zâmbetul până la urechi:

– Bună dimineața, tovarăși! Bucurați-vă! De acum încolo sunteți liberi.

Rostește aceste cuvinte cu o jovialitate nestăpânită, după care dispare din nou în burta de fier a tancului ce o ia din loc cu viteză, ca să ajungă din urmă celelalte mașini, întrecându-se prin lanul de grâu copt, culcând la pământ spicele grele și dispărând după zare în direcția

comunei Poiana.

... Era dimineața zilei de 28 iunie anul 1940.

Lecția de literatură

„În idei nu se trage cu pușca.”

Antoine de Rivarol

În acea zi la liceul din Poiana se desfășura una dintre ultimele lecții de literatură din anul școlar.

Profesorul Mihai Ulmu le predă elevilor săi anul întreg Eminescu. Și doar la câteva ore le vorbea despre ceilalți scriitori. Era multă ambiție în acest fel de a trata arta cuvântului, iar cabinetul de literatură semăna cu o adevărată „casă mare”, pe care o împodobiseră, cu portrete de scriitori, covoare, expoziții de reviste și cărți, elevii împreună cu dirigintele lor.

Ulmu era un tânăr de douăzeci și cinci de ani, de o statură zveltă și elegantă, cu un chip palid, încadrat de niște plete negre ce i se revărsau bogat pe umeri, luminat de doi ochi căprui, pe care oboseala lecturii îi făcea parcă mai adânci și a căror tristețe contrasta cu zâmbetul ironic abia schițat în colțul buzelor, zâmbet care-l însoțea pretutindeni...

Absolvise facultatea acum un an.

Între catedra unde stătea și băncile elevilor era o distanță pe care el o respecta. Deși își dădea seama că erau deja oameni maturi, dintr-o inerție se mai comporta cu ei precum cu niște copii.

Stăteau la locurile lor, o clasă de liceeni ca toți liceenii, cu fițuici, cu cărți consultate pe sub bănci, cu creta de lângă tablă dispărută când tema era dificilă.

În preajma examenelor de bacalaureat clasa toată avea ceva din freamătul unei livezi în aprilie, care simțea că acuși va înflori.

Fiecare lecție a lui era și cea mai interesantă.

Îmbina subiectele din programă, poemele sau nuvelele pe care le predă cu teme care știa că-i interesează.

Scrise mai întâi cu creta pe tablă:

„*La steaua...*”

Apoi începu să recite:

– *...Icoana stelei ce-a murit*

Încet pe cer se suie,

Era pe când nu s-a zărit,

Azi o vedem și nu e...

Le vorbi despre paralela pe care o face poetul între stea și iubire...

– Așa cum ochii noștri continuă să-i mai vadă lumina pe cer și cu mult după ce steaua s-a stins, amintirea unei iubiri apuse îl va mai urmări încă multă vreme pe cel care a fost străluminat de ea...

– Cum? – întrebă cineva dintre elevi.

Și, înainte ca Ulmu să explice, ridică mâna liceana Maria Răzeșu, sosită la lecție direct din arie.

– Ce vrei să spui, Maria?!

– V-am ruga să ne vorbiți și despre dragoste... E o doleanță a tuturor colegilor mei.

Toți elevii rîd. Profesorul îi măsoară cu privirea – acești copii au câte 17-18 ani, sunt ca puii de rîndunică înainte de întîiul lor zbor, termină în acest an liceul, se află cu toții la vârsta primei lor iubiri și el încă nu a discutat niciodată cu ei, deși poate ar fi trebuit s-o facă ceva mai demult, despre acest sentiment care, cu adevărat, nu e de neglijat.

– Bine, o vom face chiar la lecția următoare. Dar pentru asta fiecare dintre voi să formuleze pînă atunci și o definiție a dragostei. Ca să nu vorbesc numai eu.

Lângă data scrisă pe tablă: „28 iunie 1940”, profesorul Ulmu notează tema pentru acasă:
„Ce e iubirea?!”

Se întoarce cu fața spre clasă, dar o găsește, pe toată, cu ochii ațintiți dincolo de geamuri.

Văzu două camioane cu soldați, pe ale căror cabine erau desenate câte o stea roșie în cinci colțuri. Acestea opriră la poarta școlii. Un ofițer sări dintr-o cabină. Făcu un semn soldaților, care se împrăștiară în două direcții: o parte porni spre primăria de vizavi, unde unul dintre ei scoase drapelul tricolor de la intrare, aruncându-l la pămînt, ca să așeze în locul lui un steag roșu, cu secera și ciocanul pe el; iar o altă parte, în frunte cu ofițerul, intră în ograda școlii, în pas alergător.

Mersul lor cadentat se auzi răsunînd pe podeaua de ciment din coridorul școlii. Apoi ușa se deschise brusc și unul dintre militari pătrunse în clasa lor. Erau obișnuiți ca, atunci când intra o persoană în vîrstă în clasă, să se ridice cu toții în picioare.

– Bu-nă zi-ua! rosti militărește oaspetele. Așezați-vă!

Nimeni nu răspunse, nimeni nu se așeză. Musafirul continuă radiind:

– De azi încolo, sunteți liberi, dragi tovarăși! Marele Stalin, părintele popoarelor, v-a eliberat. El vă poruncește să fiți fericiți!

După această frază, privi iscoditor deasupra tablei, unde văzu portretul lui Eminescu. Trase pe dată taburetul de la masa profesorului, se aburcă cu cizmele prăfuite, desprinse de pe perete imaginea poetului și agăță în locul acestuia portretul lui Iosif Vissarionovici Stalin.

Apoi comisarul coborî, aruncă portretul lui Eminescu undeva după catedră, își șterse satisfăcut palmele și zise:

– Tovarășul Stalin ne-a ordonat să lichidăm dușmanul de clasă fără cruțare, cine nu-i cu noi, ne-a îndrumat învățătorul, este împotriva noastră. Așa că, vedeți, să învățați bine! i-a muștrat el blînd.

Comisarul ieși, cu tocul pistolului fluturînd la șold, trîntind ușa după el. Toată clasa continuă să stea în picioare, înmărmurită. Pașii cadențați ai militarilor se mai auzeau îndepărtându-se pe coridor când a intervenit vocea calmă a profesorului Ulmu:

– Așezați-vă, elevi.

În clipele imediat următoare, jos în curte, răsună o împușcătură și copiii văzură cum în câinele bătrîn al școlii – elevii îi ziceau Mutu, pentru că nu lătra niciodată –, care se împleticise printre picioarele militarilor, izbindu-se să muște în tăcere cizma unuia dintre soldați, comisarul își descărcă pistolul. Se auzea cum ceilalți militari rîd, amuzați de cele întîmplate.

Urcară cu toții în cele două camioane care porniră din loc.

Ulmu cuprinse cu privirea clasa lui și zise senin, ca să descarce atmosfera:

– Vom continua la lecția următoare să vorbim despre Eminescu și... despre dragoste. Vom

aborda aceste teme concomitent. Pentru că Eminescu e și un mare poet al iubirii...

Spuse și, ca întru demonstrație, ridică de pe catedră un volumaș cu poezii.

– În această carte se conțin răspunsuri la multe dintre întrebările voastre.

Aici răsună vocea îndrăzneată a Mariei Răzeșu:

– Domnule profesor, ați putea să-mi împrumutați volumașul pentru câteva zile?!

Mihai Ulmu, deși știa de la profesorii săi că o carte împrumutată e virtual pierdută, i-l așeză pe bancă:

– Cu condiția să nu-l pierzi.

– Vă promit, rosti eleva bucuroasă, ascunzându-l ca pe o comoară printre cărțile din ghiozdan.

Pe profesorul Ulmu îl însuflețea curiozitatea elevilor săi. Pe toate voiau să le știe, pe toate voiau să le cunoască.

– La revedere!

– La revedere! strigă toată clasa.

Profesorul ieși. Era ultima lecție. Dar nici unul dintre acei băieți și acele fete nu se grăbea să plece acasă. O neliniște oarbă începuse să-i frământa pe toți. Ei mai rămân o vreme în băncile lor, în clasa lor, unde împreună se simt parcă mai ocrotiți, mai în siguranță.

Profesorul Mihai Ulmu

„Nu-i înveți pe alții ceea ce vrei, nu-i înveți ceea ce știi, îi înveți ceea ce ești.”

Jean Jaurès

... – Domnu' profesor! se auzi Ulmu strigat de cineva la poartă. Când ieși, îl văzu pe un sătean cu cușmă de miel și cojocică, încotoșmănat ca de iarnă, cu chip slab și nas borcănos:

- Domnu' profesor! Sunteți așteptat la școală, apoi slăbănogul coborî vocea în șoaptă:
- Acolo s-a întâmplat ceva.

Rostind cuvintele, a privit speriat în jur și a dispărut pe o străduță lăturalnică.

Ulmu s-a îmbrăcat repede și a ieșit din casă. Până la școală nu întâlnește pe nimeni, ca și cum satul era părăsit.

În pragul școlii își scoase de pe cap fesul de schi, eliberându-și pletele lungi și negre ca de cărbune. Presimțea ceva rău înainte de a deschide ușa clasei: liniștea din interior i se păru nefirească. Își aminti vorba: când copilul stă prea cuminte, în mod sigur a făcut o șotie.

Când apăru în cadrul ușii, toată clasa stătea în picioare, iar în fața ei se mișca înainte și înapoi, nervos, cu tocul pistolului bălăbănuindu-i-se la șold și cu mâinile întinse înaintea sa, ca și cum s-ar fi luat de piept cu un dușman nevăzut, comisarul din ajun.

– Aa, și domnul... tovarășul profesor! – aproape că țipă acesta. O să trebuiască să răspunzi și dumneata împreună cu acești țânci în fața tribunalului clasei muncitoare. Numai uită-te ce-au făcut învățăceii dumitale...

Abia atunci Ulmu văzu portretul lui I. Stalin aruncat după catedră. Cineva îi desenase cu cărbune peste mustața căruntă o altă mustață mai veselă, inelată și avântată către frunte, unde mai avea conturate și o pereche de cornițe... Iar portretul lui Eminescu – așezat la locul său din fața clasei. Ulmu schiță o umbră de zâmbet și poate că ar fi râs cu poftă, dacă nu s-ar fi postat între ei acest militar spumegând de furie.

– Aș vrea să știu cine a făcut asta?! – tuna și fulgera militarul. Altfel, toată clasa va fi trimisă în Siberia. Toți ca unul, țâncani nenorociți și nerecunoscători. Cine și-a bătut joc de tatăl nostru??! Recunoașteți, puilor de năpârcă! urla comisarul, plimbându-se furios prin fața elevilor.

- Tu?! i se adresa acesta lui Ștefan Albac, luându-l de piept.

Acela nu spuse nimic.

- Tu? se apropie el de Liviu Dragu.

Nici Dragu nu răspunse.

Era clasa lui. Abia acum Mihai Ulmu și-a dat seama că, de fapt, nici n-o prea cunoștea. Erau copii mari, nici nu observase când au crescut, oameni în toată firea, dârji, cu demnitate și caracter, își zicea în gând, minunându-se de ei, în timp ce individul care începuse lecția de azi în locul său umbla printre bănci cu spume la gură. În curând urmau să se despartă. Erau ultimele lecții. Cei mai mulți vor deveni plugari (le zicea: “Omul cu carte știe să țină mai strâns carnea plugului”), profesori, ingineri, medici, se gândea el cu mândrie, dar în primul rând – Oameni. Oameni cu literă mare, așa și-i dorea. Oaspetele devenea tot mai iritat. Își înfipse degetele boante în umărul Mariei Răzeșu, premianta clasei.

- Tu ai făcut-o?

Maria îl privi cu dispreț și buzele i se întredeschiseră ca pentru un reproș sau un scuipat:

– Ieri ați...

Dar profesorul nu-i permise să-și continue fraza. Se avântă spre comisar și-i dădu la o parte mâna de pe umărul elevei Răzeșu:

– Ia mâna, scorpie! De ce-ți bați joc de niște copii?! Ei n-au nici o vină. Eu, da, eu am făcut toate astea. Și șterge-o! Ieși imediat din clasă!

– Aha! strigă comisarul mirat. Dumneata, vasăzică! Bănuiam eu! Ai să capeți pentru asta un glonț în ceafă, diversionistule!

Apoi sări la o parte din fața lui, de parcă s-ar fi ferit ca Ulmu să nu-l găurească cu privirea.

Se întoarse cu fața roșie de mânie, ca un rac la temperatura de fierbere, spre clasa care stătea înmărmurită.

– Cuib de viespi! O să vă arătăm noi! zbieră el și, luându-și portretul „profanat” subsuoară, ieși trântind ușa.

Eminescu rămase, învingător, deasupra tablei din clasa lor. Ulmu urcă la catedră, se așeză pe scaun, își sprijini capul în palme, apoi, după o pauză, spuse:

– Așezați-vă, elevi! Să ne continuăm lecția. Despre ce am spus că vom vorbi azi?!

Era foarte greu să-i readucă pe elevi la atmosfera lecției de care, era sigur, se pregătiseră ca niciodată. Dar el urma să-și revină primul și să se comporte de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

– Spuneam că astăzi vom vorbi despre dragoste. Da, da, despre dragoste. Maria Răzeșu, citește poemul „La steaua”, îi zise el celei mai bune eleve din clasă, pe care o observase că așeză volumașul poetului pe masă.

În acea liniște de după furtună, vocea ei cristalină răsună ca într-un amvon:

– *La steaua care-a răsărit*

E-o cale-atât de lungă,

Că mii de ani i-au trebuit

Luminii să ne-ajungă...

Toată clasa era numai ochi și urechi. Poemul lui Eminescu îi ajută să creeze o ambianță de încredere și sinceritate atât de necesară unei discuții de suflet.

– Poetul Eminescu, zise Ulmu, crede că iubirea îl poate face pe om mai bun, mai frumos, mai puternic. Că de iubire are parte doar cel care dăruiește iubire. Că prin dragoste omul cunoaște nemurirea. Dar tu, Maria Răzeșu, ce crezi despre dragoste?! i se adresă profesorul elevei care mai stătea în picioare.

– Mă gândeam că dacă ar fi să scoți din Biblie câteva întâmplări, niște psalmi, unele file și chiar pe unii profeti cu cărțile lor, ea tot Biblie rămâne; dar dacă scoți din ea iubirea, aceasta devine o carte oarecare...

Era o fată zveltă, nălțuță, cu gâțe negre lungi, ochi albăstrui-verzui, frunte luminoasă și pomeți mereu înflăcărați. Să fi avut ea acel curaj nebun de a-l fi înfruntat pe mai-marele lumii?!

O completează Liviu Dragu:

– Dacă într-o căsătorie numai unul e fericit, atunci ambii sunt nefericiți...

Să fi descoperit chiar el acest adevăr, mai înainte de a-l cunoaște?! E fiu de plugar. Îi

place să are și să semene pământul. Are chipul ars de soare, păr ca pana corbului și un început de mustăcioară. Să fie oare el acela care a avut îndrăzneala să-și apere poetul drag?!

– Dacă iubești sau nu?! E ca și cum ți-ar fi indiferent dacă trăiești sau nu. Când iubești, omul devine ceilalți sau celălalt, și abia atunci este puternic cu adevărat. Alături de iubire, dintre toate harurile dumnezeiești, Apostolul Pavel pune răbdarea. Să avem răbdare să ne iubim semenii, chiar pe cei care o merită mai puțin.

Costin Radu, „preotul” clasei. Visează să urmeze teologia. Are pe chipul său un calm care trezește încredere. Simțul dreptății să-l fi făcut tocmai pe el să se ia de piept cu noua putere?!

De unde cunosc ei aceste lucruri?! se întreba Ulmu. Îi tratase mereu ca pe niște copii și iată-i cum gândesc – ca niște maturi. Ridicau mâna unul după altul... Ce spun ei printre cuvinte?! Ce sugerează?! Ce îndeamnă?!

– Tristețea din dragoste e cea mai frumoasă tristețe din lume...

Oana Răutu, o fată roșcată, pistruiată, cu ochi cenușii. Speră să se facă profesoară. Un profesor trebuie să fie un exemplu de dreptate și pentru ceilalți. Ea să fie aceea?!

Ana Ionescu:

– Dragostea te ajută să deschizi poarta înțelegerii lucrurilor, a oamenilor, a lumii, a propriilor sentimente. Dar și-n lumină poate fi întuneric, precum și-n tristețe poate fi bucurie. O bucurie te poate înălța, dar te și poate înfrânge. Adevărata iubire e cea care-ți dăruiește aripi...

Șerban Brad:

– Eu aș compara o iubire adevărată, pentru că de ea e vorba, cu o furtună iscată din senin pe o mare liniștită, cu valuri uriașe care trec peste diguri, pătrund în orașe, se revarsă peste ziduri înalte, surpă maluri priporoase, răstoarnă stânci...

Alecu Stan:

– Cine afirmă că iubește omenirea fără a fi iubit măcar pe cineva din această omenire minte...

Dumitru Gusti:

– Căsătoriile fericite nu au istorie. Dacă Romeo și Julieta ar fi fost fericiți, n-ar fi știut nimeni de ei.

Petru Diac, poreclit și „bufonul clasei”, are totdeauna bancul potrivit la locul potrivit:

– Și totuși iubirea reciprocă e o raritate, ca o floare de mac în mijlocul unui lan de grâu. Câteodată noi, oamenii, vopsim o cioară ca să pară albă, nu fiindcă ne place culoarea ei. Un om trebuie iubit pentru ce este, nu pentru ce ne-ar plăcea să credem că este...

Cam trist de astă dată.

Viorica Niță:

– Alegem să suferim din dragoste, pentru că suferința din dragoste ne ajută să înțelegem de ce trăim, ce trăim și ce preț are viața noastră...

Elevii se completează, se contrazic pe alocuri, gândesc cu voce tare... de unde ar putea ei ști toate astea?! I-a tratat mereu ca pe niște băiețandri și fetișcane. Sunt aceiași, cei pe care i-a cunoscut el dintotdeauna. S-a schimbat doar ceva în ei, în felul lor de a fi, de a înțelege lucrurile, medita profesorul Ulmu. Au deprins multe în anii lor de școală. Dar cel mai important e faptul că au învățat să gândească. Ca să poată fi ei înșiși.

Se făcu și mai atent la fiecare nuanță, era tot o așteptare față de fiecare cuvânt pe care urma să-l audă, acest nesaț era și ca o încununare a activității sale de pedagog în această școală. Clasa la care era și diriginte avea examene de absolvire peste câteva zile. După care urma să plece fiecare pe drumul său. Ce-i aștepta?! Nu știau nici ei. Nu bănuia nici dânsul.

Dar, ascultându-i cum gândesc, se bucura că sunt liberi-liberi și ar fi fost astfel chiar și cu cătușe la mâini și la picioare, pentru că învățaseră să gândească și să se comporte ca niște oameni liberi. Ei nu se vor împăca cu minciuna, ei i-au făcut dreptate poetului drag, n-au permis ca acesta să fie umilit.

Cel mai mult le aprecia demnitatea omenească, cea pe care reușise s-o cultive în fiecare dintre ei. Turma nu are demnitate, chiar dacă atacă sau se apără. Omul o are și, atâta timp cât nu o părăsește, el nu poate fi învins.

Trecuseră câteva ore bune și ei mai aveau încă multe să-și spună.

– ...*iubirea care mișcă sori și stele...*

Poemul lui Dante. Elevul său Bogdan Brusture, țăranul țăranilor, citea din cartea cărților. Dar ritmul versurilor era unul de alarmă, alarmă citi dintr-odată și pe fețele elevilor săi. Își aruncă atunci privirile spre fereastră. Lângă primărie, devenită „soviet sătesc”, văzu oprindu-se un camion cu soldați. Aceștia coborâră repede din caroserie – erau vreo treizeci de militari, care înconjurară, ca într-o manevră plină de risc, cu armele pregătite să tragă, chiar clădirea în care se aflau ei. Câțiva soldați în frunte cu un locotenent tinerel pătrunseră în școală. Bogdan, deși privea în ochii profesorului și nu vedea ce se întâmplă în curtea școlii, începu să se bâlbâie:

– Da..., zise el și se opri.

„Mai scurt, mai scurt, până când rămâne din mulțimea de cuvinte, din nesfârșirea de fraze – o singură silabă, care spune totul”, își zise Ulmu.

Da, iubirea nu poate fi decât afirmare.

Soldații nu bătură la ușă. Unul dintre ei o împinse cu patul armei.

Douăzeci de copii, care vorbeau despre dragoste, tresăriră înspăimântați. Patruzeci de ochi îi țintuiră și-i opriră în prag pe intruși.

Ulmu părăsi catedra, îndreptându-se către străinii care se postară în ușa deschisă. Ieși în coridorul școlii și închise ușa în urma lui.

– Dumneata ești profesorul Mihai Ulmu?!, îl întrebă cu voce gravă locotenentul.

– Eu sunt. Ce doriți?!

– În numele Puterii Sovietice și al Guvernului URSS, ești arestat ca dușman al poporului.

Clasele celelalte erau în vacanță. Numai elevii din cursul superior se mai aflau în școală în așteptarea examenelor. Într-o clasă de alături mai mulți copii aveau consultații. Când aceștia ciuliră urechile la răpăitul de cizme de pe culoar, profesorul pensionar Spiridon Cocea deschise ușa să vadă ce se întâmplă, dar un soldat se apropie în viteză, îl împinse înapoi în clasă și-i zise în șoaptă:

– Sunetul de recreație încă n-a fost. Stai cuminte în clasă, moșule.

Acela, alb ca varul, încercă să protesteze cu voce slabă:

– Dar, domnilor...

Ușa i se închise însă cu un pocnet surd în față.

Ulmu îl măsură cu privirea pe locotenent.

– Dumneavoastră sunteți superiorul?

– Exact.

– Văd soldați postați pe sub fiecare geam, nu am unde fugi. Rog doar să-mi permiteți să închei lecția, le dau elevilor tema pentru acasă și merg cu domniile voastre unde doriți.

Un soldat încercă să-l lovească, dar locotenentul, un tânăr cu mustață abia mijită, cu ochi înguști, mongoloizi, îi făcu semn să se oprească.

– Bine, te așteptăm... Cinci minute.

Ulmu intră în clasă și trase ușa după el. Ce le putea spune, din cele pe care n-a reușit să le spună timp de luni de zile, în doar cinci minute?! Își învinse tremurul mâinilor și încercă să fie cât mai calm posibil, străduindu-se să arate binedispus.

– Ooo! Dragilor! Voi, se pare, sunteți cu toții îndrăgostiți... V-ați pregătit bine pentru lecția de azi. Mă bucur pentru voi. Ca o concluzie aș putea afirma și eu: neamul nostru e condamnat să iubească. El nu s-a raportat niciodată la lume, ci a raportat lumea la el. El a iubit-o, fără să aștepte totdeauna să i se răspundă cu aceeași intensitate. Dragostea este duhul care se împrăștie în materie pentru a o însufleți, a o spiritualiza, ca să capete și ea, astfel, proprietatea de a iubi...

Vorbea fără grabă, cu o blândețe suspectă a vocii, de parcă elevii lui nu știau de soldații care-l așteptau după ușă, de parcă cele cinci minute pe care le căpătase de la locotenent se egalau cu o veșnicie.

– Iar acum notați în caiete tema pentru acasă. Liviu Dragu, treci la tablă și scrie...

Dragu ieși din banca sa și luă în mâini creta de lângă tablă.

Ulmu dictă:

– „...*A fi om în viață e o artă sau un destin?!*”

– Pentru când ne vedem data viitoare – pregătiți această temă.

Nu le spuse nici „La revedere!”, nici „Pe curând!”, îi cuprinse cu privirea și, schițând un zâmbet încrezător, ieși din clasă. Pe coridor îl aștepta locotenentul tinerel. Îi spuse în șoaptă ofițerului:

– Vă rog să mă înțelegeți, sunt profesorul lor de literatură... Vă implor. N-aș vrea să mă vadă mergând în cătușe sau ținând mâinile la spate, ca un arestat...

– Bine. Vă înțeleg. Fiindcă am fost și eu câțiva ani profesor de literatura rusă la Kazani...

Când ieșiră în curtea școlii, elevii care se buluciră la ferestre îl văzură pe profesorul lor cum discută pașnic cu ofițerul, urmați de cei 30 de soldați mergând în dezordine. Ostașii urcară în caroseria camionului, iar locotenentul îi făcu loc în cabină alături de el și profesorului Ulmu. Când puse piciorul pe scara cabinei, Ulmu întoarse capul și văzu toată clasa lui îngrămadită la ferestre. Nu le făcu semn cu mâna, ca gestul lui să nu fie interpretat greșit. Zâmbi încă o dată, zâmbi larg, în timp ce-și ocupă locul în cabină alături de ofițer, cu gând că zâmbetul lui nu putea să nu fie văzut de către elevii cărora le fusese mai mult decât profesor și diriginte, le fusese un prieten...

Camionul se puse în mișcare. Prin Poiana nu treceau mai mult de patru-cinci mașini într-un

an. Gâștele și copiii nu se grăbeau să se ferească din calea lui. Sătenii se dădură la garduri, urmărindu-l cu o anumită curiozitate. Tot satul îl văzu pe profesorul Ulmu așezat între șofer și locotenent ca pentru o plimbare, discutând veseli.

Poiana era potopită de verde. Livezile licăreau de cireșele coapte. Lanurile foșneau aurii.

Drumul care ducea către reședința județeană urca un deal luuung de vreo zece kilometri.

La mijlocul dealului camionul opri gâfâind. Aici profesorul Ulmu a fost îmbrâncit din cabină, ca un sac cu cartofi; apoi, după ce i se puseră cătușele la mâini, fu împins dincolo de prelată de brațele vânjoase ale soldaților și aruncat pe dușumeaua aceluși camion militar. Dar acest lucru nu-l văzu decât o bătrânică, Safta, ce se nimeri în acea zi să strângă vreascuri dintr-un crâng de salcâmi de pe marginea drumului, care îi vorbi cu mare frică unei măhălence, care povesti și ea alteia care, la rându-i, istorisi până către seară ceea ce auzi întregului sat.

Dar nimeni nu le crezu, de vreme ce ofițerul care venise în acea zi la școală era chiar prietenul profesorului Ulmu, oferindu-i acestuia locul de alături în cabina autovehiculului.

După ce nu s-a întors în aceeași zi la Poiana, mai multă lume a presupus că Mihai Ulmu fusese mobilizat în armată, unde era mare nevoie la acea oră de cunoscători ai limbii germane, sau că a fost trimis în România, unde ar face revoluție socială, sau că fusese angajat ca medic militar, profesie pe care o deprinsese de la tatăl său...

Vorbe erau multe, toate alimentate de faptul că profesorul de literatură întârziase să se reîntoarcă în localitate...

...Mihai Ulmu avea să revină la școala lui din comuna Poiana abia peste 13 ani.

Primul interogatoriu

„Dacă nu este Dumnezeu, totul este permis.”

Fiodor Dostoievski

Primul interogatoriu avu loc în sediul NKVD-ului, instalat în clădirea fostei episcopii din centrul județean.

Imaginile cu mucenici sfâșiați de fiare sau de martiri urcați pe ruguri încă nu fuseseră răzăluite de pe pereți, ceea ce-i acorda sălii în care fusese introdus Ulmu o sobrietate bizară. Între sfinți ce propovăduiau și îngeri care fâlfâiau din aripi, pe un perete, chiar deasupra mesei anchetatorului, dintr-un portret uriaș îl fixa cu privirea lui aspră conducătorul Statului. Era același portret din clasa lui, doar că de dimensiuni mult mai mari .

La o masă stătea un bărbat de vreo 30 de ani. Se vede că era un delicat: arbora o ținută de aristocrat, avea o haină elegantă aruncată pe umeri, fața lui era palidă, ca acoperită cu o mască de teatru, dreașă cu un machiaj de nuanțe diferite, privirile – melancolice. Își pilea, fără să se grăbească, unghiile.

Într-un târziu, își puse un lornion, se uită în direcția lui Mihai Ulmu, îl scrută o vreme și zise:

- Vă rog să mă iertați, nici n-am observat că erați aici.
- Așezați-vă, i-a propus acesta.

Mihai Ulmu vru să se așeze, dar nu văzu în cameră nici un alt scaun.

– Aa, vă rog, să mă iertați. Am uitat că ieri am trimis toate scaunele din biroul meu arestaților prin celule. Închipuiți-vă că în celule nu ajung scaune. Vă rog să vă așezați pe scaunul meu.

A zis și s-a ridicat de pe scaun, întru a i-l oferi lui Mihai Ulmu.

Acesta îi mulțumi și rămase să stea în picioare.

Anchetatorul se dovedi foarte vorbăreț:

– Domnule profesor, vreau să-ți fac o mărturisire: deținuții ăștia mă plictisesc. Nu știu să întrețină o conversație. Cei mai mulți nu realizează că nu stau în fața unui anchetator, ci mai degrabă în fața unui preot. Care așteaptă spovedania. Eu nu desfășor anchete, eu le officiez. Știu să ascult ca nimeni altul, iar acest lucru este cel mai important în profesia noastră. Ancheta e un ritual, unul aproape religios. Pentru că eu vreau să-l ajut pe un deținut ca acesta să se elibereze de tot ce-i apasă sufletul, conștiința, dar și imaginația. De aceea cei mai mulți nu se mărturisesc atât de cele ce le-au făcut, cât, mai ales, de cele pe care ar fi putut să le facă. Eu, fiindcă veni vorba, sunt un artist: știu să fac dintr-o cameră de torturi, domnule, un templu. În cazul dumitale este important că ai recunoscut că ești vinovat.

- Dar nu am spus că sunt vinovat.
- Încă n-ai spus că ești vinovat. Dar vei spune.
- Ce anume? Ce ați fi dorit să vă spun?
- Nimic. Pentru că eu știu totul.

Apoi anchetatorul i-a vorbit despre Piramidele din Egipt, despre premierele din acest an de la Teatrul vienez de Operă, despre Galeria Tretiakov, pe care o vizitase altădată aproape săptămânal cu familia, și numai despre arestul lui Ulmu – nimic.

După mai multe ore de monolog, anchetatorul, plin de amabilitate, i-a spus :

– Domnule profesor, vreau să vă rog, dacă nu vă deranjează acest lucru, evident, să vă puneți semnătura pe aceste file.

Și i-a pus la dispoziție mai multe foi îngrijit dactilografiate, mai degrabă niște studii științifice în care se vorbea, cu argumente de netăgăduit, despre anacronismul și necesitatea demolării Piramidei lui Keops ca monument al muncii sclavagiste milenare, despre transformarea Teatrului de Operă din Viena, ca mostră a barocului burghez, într-un cămin pentru oamenii fără căpătâi din acest oraș, despre stringența distrugerii Galeriei Tretyakov, ca simbol al gusturilor retrograde ale claselor parazitare, și că el, Mihai Ulmu, a și lucrat în acest sens, elaborând mai multe planuri de a le arunca în aer cu tot cu faraoni, primadone și tablouri...

– Domnule anchetator, dumneavoastră sunteți ca și mine un om serios și nu credeți în cele expuse aici... Vă asigur că nu m-am gândit niciodată la așa ceva...

– Vai, nu trebuie să mă asigurați, domnule Ulmu! Vă cred pe cuvânt. Misiunea mea este alta. Eu nu fac decât să provoc sincerități. Atribuția mea s-a încheiat, de altfel. Mi-a părut bine să vă cunosc. La revedere. De fapt, adio, domnule Ulmu. Îmi pare rău... Transmiteți salutările mele strămoșilor.

„Ce tip ciudat”, și-a zis Mihai, când pășea pe coridoarele fostei episcopii însoțit de cei doi soldați din escortă.

I s-a spus să aștepte în coridor.

Apoi a fost introdus într-o altă sală.

La o masă ședea un ins cu o scăfârlie rotundă, ca trasă cu compasul, rasă complet, cu o față lată și fălci de bulldog, cu un piept uriaș îmbrăcat în tunică militară, având mâini de muncitor, toate numai bătături.

– Bună ziua, domnule..., zise Mihai, dar nu-i desluși gradul militar și lăsă fraza neterminată.

– Mă, porni să strige militarul, tu ești cel care povestești poezii?!

Și, fără să aștepte răspunsul, se ridică în picioare și prinse să se plimbe încolo și încioace prin cameră, întrebându-l nervos:

– Mă, scorie capitalistă, tu de ce ești dușman al poporului?!

Mihai tăcu și din motiv că nu înțelese întrebarea. Acela repetă:

– Mă, de ce urăști poporul? Ce rău ți-a făcut ție clasa muncitoare, jigodie ce ești?!

Cum putea el „să urască poporul”, pentru care refuză catedra, dar și repartiția, ca șef de promoție, în unul dintre marile orașe ale României, cerând să fie trimis la o școală din provincie...

Dar, se întrebă în gând, e posibil oare ca între timp cineva, cine?! să-i fi schimbat poporul, cel pe care-l iubea enorm, tot așa cum fusese schimbată și puterea?! Nu putea să admită.

Fusese până în acea zi atât de împăcat cu lumea întreagă, era fericit cu cărțile, cu visurile, cu gândurile, cu lecțiile sale, nu-i venea să creadă că ceea ce i se întâmpla era adevărat. De ce? De ce? De ce? Se întreba, fără să găsească vreun răspuns. De ce i se întâmplă tocmai lui ceea ce i se întâmplă? El, care – la sfatul părinților săi – s-a străduit mereu să fie bun, onest, corect cu toată lumea și să se țină cât mai departe de politică. Unul dintre profesorii săi, A. C. Cuza, care preda economia politică la Universitatea din Iași, își lansă un partid care preconiza transferarea în masă a evreilor din România în Madagascar, promițând săracilor că le va repartiza fiecăruia câte o dugheană de-ale acestora, la ore le cerea studenților să vină

Îmbrăcați în cămăși albastre. Aceștia erau preferații lui. Adepții lui Corneliu Zelea Codreanu, conducătorul Gărzii de Fier, purtau cămăși verzi, cei de stânga purtau cămăși purpurii. Pe Mihai nu-l preocupau aceste mode vestimentare. El avea o cămașă albă cu ozoare basarabene, cusută de maică-sa.

Se strădui, într-o lume politizată până la absurd, să facă abstracție de politică. Dar iată că nu făcu ea, politica, abstracție de el.

– Cred că am nevoie de-un avocat, rosti Mihai.

– Avocat?! Tu-ți dai seama, bă, iresponsabilule, pe ce lume te afli?! Ești un criminal, și mai dorești și avocat?!
– Va trebui să dovedești că sunt criminal, a afirmat Mihai.

– Vei dovedi-o chiar tu! zise anchetatorul lovindu-l puternic cu pumnul peste față. Scrie aici...

Și-i puse imediat în față o foaie albă și un toc:

– Ce să scriu?! Întrebă Ulmu.

– Știi tu prea bine ce să scrii.

– Iată că nu știi.

– Scrie de ce vrei să destrami Uniunea Sovietică... Din ce an ai devenit agent al serviciilor secrete românești, americane, engleze, franceze și japoneze... De când ai încropit organizația antisovietică al cărei conducător ești... De ce-l urăști pe tovarășul Stalin... Scrie tot, amănunțit.

Apoi a început să-și arunce într-un mod straniu ochii peste cap.

– Ticălosule! Tovarășul Stalin nu te lasă să crapi de foame, nu doarme nopțile, gândindu-se ce bine să-ți mai facă, iar tu pui la cale atentate la viața lui. Și încă, pe deasupra, mai ești și agent al imperialismului mondial! Astea poporul nu ți le va ierta!

Se apropie de el și-l apucă de pulover.

– Mă, contra, ia zi de ce ți-ai bătut joc de conducătorul mondial al popoarelor?! Așa cum i-ai scos tu ochii din portret, așa am să ți-i scot eu acușica pe cești doi ai tăi din frunte...

Și-l lovi.

– Nu voi scrie nimic.

– Ai să scrii, pramatie! Cine te crezi?! Mie îmi place să discut cu ăștia de-alde voi, rafinații, mai ales când țin degetul pe trăgaci. Atunci nu aveți curajul să mă contraziceți. De unde dracu' ați apărut atâția, paraziților?! Știți numai să sugeți sângele clasei muncitoare.

Fu dus apoi sub escortă într-o celulă adaptată dintr-un depozit de la subsolul episcopiei.

Celula de acolo semăna cu o groapă comună, ticsită de cadavre vii, arestații stăteau ca chibriturile în cutie, unul lângă altul: cei vreo treizeci de reținuți încăpeau în cei câțiva metri pătrați numai stând înghesuiți în picioare, iar nopțile nu puteau dormi decât sprijinindu-se unii de alții, sufocându-se din cauza lipsei de aer, unii dintre ei pierzându-și cunoștința, iar alții stingându-se fără să mai aștepte sentința; astfel că fiecare dintre acești oameni se bucura într-un fel când era scos la anchete ca să fie bătut.

Depozitul nu avea geamuri. Dar ochii i se obișnuiseră curând cu întunericul.

Cum se afla chiar lângă perete, treptat descoperi că zidurile celulei erau acoperite cu sute de inscripții – fraze de adio, adrese, nume, mesaje disperate. O frază îl impresionă cel mai

mult: „Anunțați-o pe mama mea, Cornea Elena din Căpriană, județul Lăpușna, că am fost împușcat la 2 iulie. Cornea Liviu, 1 iulie 1940”. „Cine intră aici e un om mort”, mai citi.

Om mort... Nu, nu! Nu putea fi vorba de el. E o nedumerire, o greșeală, o confuzie.

Căută și el ceva ascuțit. Găsi un cui, pe care-l scoase cu greu, cu ajutorul unghiilor, din talpa unuia dintre pantofii săi. Vru să-și scrijeleze numele. Dar se răzgândi. Și notă un vers:

„Doamne, tu te ții de glume...”

Un rând din G. Topîrceanu. Și peretele nu i se mai păru atât de posomorât.

A doua zi fu dus din nou în fața anchetatorului, care îi propusese să aștearnă pe hârtie “tot ce știe”.

Dar Mihai Ulmu nu scrise nimic.

Și iar fu bătut.

A treia zi – la fel. Anchetatorul se dovedi a fi un bătăuș de forță. De cum acesta zâmbea cu toată fața, Mihai știa că se pregătește să lovească.

A patra zi l-au scos la căderea întunericului și l-au legat cu lanțuri de calea ferată, amenințându-l că, dacă nu declară tot, nu ce știe el, ci ceea ce doreau ei să declare, va fi călcat de tren. Doar că, în noaptea aceea, prin acel centru de județ nu trecu niciun tren.

A cincea zi reprezentantul clasei muncitoare – atunci Mihai descoperi pentru sine că bătăturile de pe mâini nu proveneau deloc de la activități de producție, ci de la „corecțiile” pe care le administra zilnic „dușmanilor poporului” – bătu în el ca la fasole, cu încă doi gardieni, unul dintre aceștia având o imensă mustață răsucită.

Când gardienii îi fixaseră degetele și i le strânseseră cu partea dinspre balamalele ușii, Mihai leșină.

Când își reveni, cel cu mustață făloasă îi așeză dinaintea ochilor o foaie scrisă și-l întrebă:

– Mă, tu știi să semnezi?!

– Da...

– Atunci semnează, îi zise mustăciosul și-i luă mâna cu mâna lui, făcând o semnătură deșirată dedesubtul foii.

Imediat după asta, tot el îl bătu cu simpatie pe umăr și-i oferă o țigară. Deși nu fumase niciodată, Mihai o luă instinctiv, dar nu știa ce să facă cu ea, o puse între degetele umflate și, când acela voi să i-o aprindă, se gândi la umilința la care era supus, la faptul cu cât sadism îi striveau aceștia ultimele rămășițe ale demnității umane din el, și așeză țigara înapoi pe masă.

– Mulțumesc, nu fumez, a murmurat Mihai.

– Uite-așa, Mișa, a intervenit și anchetatorul fălcos, cruzimea acestei lupte între clase ne silește să facem lucruri câteodată lipsite de delicatețe. Iar chelfăneala e o chestie de rutină. Dacă te-aș fi iertat, aș fi dat dovadă de slăbiciune de clasă. Trebuie să mă înțelegi. Ce, crezi că pe mine nu m-a durut pumnul când te loveam sau laba piciorului de șuturi? Ai oase tari, drace! Dar dacă nu biruiam noi în revoluția din '17, biruiați voi. Și eu eram cel bătut, iar tu-mi trăgeai cu papucii-n ficați. Asta e diferența. Știi care a fost cea mai mare ofensă adusă mie personal ca reprezentant al clasei muncitoare?! Că, atunci când ai intrat în acest birou, mi-ai zis... cum mi-ai zis?! „Bună ziua, domnule!” Puteam să-ți iert orice, mă înțelegi?!, dar această jignire n-am putut să ți-o iert. Vezi ce înseamnă educație greșită, burgheză?! Ea te-a nenorocit

pentru o viață! Măine să fii gata, c-o să-ți ascuți sentința.

– Duceți-l, a ordonat el celor doi bătauși de serviciu.

În drumul către celulă cel cu mustața burzuluiță i-a spus:

– Ești băiat deștept c-ai semnat. Ți-ai semnat grațierea.

Și cum Mihai, se pare, nu făcea eforturi să priceapă, gardianul adăugă:

– De regulă, voi,ăștia, dușmanii poporului, sunteți puși la zid. Dar, pentru că ai fost cooperant cu anchetatorii, pedeapsa capitală îți va fi înlocuită cu 25 de ani de muncă silnică. 15, 20 sau 25 de ani trec repede. S-o știi de la mine. Iată, eu parcă mai ieri aveam 25, și-acum am 50 de ani bătuți pe muchie.

Dosarul lui era încheiat.

A doua zi o escortă îl scoase pe Mihai Ulmu din celula suprapopulată cu mâinile la spate și-l introduse în incinta largă a catedralei episcopale, în care mai așteptau alte câteva sute de persoane – profesori, medici, țărani, studenți, elevi... Pe mulți dintre ei îi cunoștea de la seminarele metodice, pe alții îi văzuse prin centrul județean sau chiar la nunțile și cumetriile din Poiana lui...

La o masă acoperită cu stofă roșie, așezată în fostul altar, prezida celebra “troikă”, care alcătua tribunalul.

La început instanța vorbi despre ei, cei prezenți acolo, că s-au făcut vinovați de crime grave la adresa poporului, de acte de sabotare a procesului de industrializare a agriculturii, de trădarea patriei lor noi – URSS (în care, de altfel, unii nu reușiseră să trăiască decât câteva ore până a fi arestați), de agitație antisovietică, de conspirație contra statului, toți urmând să fie condamnați conform articolului 66 al Codului de procedură penală al Ucrainei...

Ucraina era un stat vecin.

A fost citită o listă lungă de nume, printre care Mihai Ulmu și-l auzi și pe al său.

Apoi membrii tribunalului s-au retras în camera de consiliu pentru a delibera asupra vinovăției și pedepsei, unde au stat până către seară, cum vorbeau între ei cei din gardă, jucând poker.

Când și-au făcut prezența, unul dintre ei, fără să se uite în vreo foaie, a scrutat cu priviri de uliu catedrala largă și a început să împartă sentințe, arătând cu degetul:

– Ție, ție și ție! 25 de ani!

– Ție, ție și ție! 20 de ani!

– Ție, ție și ție! 15 ani!

Mihai se nimeri mai aproape de altar și primi 25 de ani.

Totul se desfășură ca într-un vis urât.

Pentru prima dată în acea seară Mihai Ulmu fu hrănit: un polonic de apă chioară cu câteva urme de fasole într-o gamelă, plus o felie de pâine. Dar el nu s-a atins de mâncare. Un bătrân de alături i-a spus:

– Foamea va veni mai târziu. Acum ți-e frică. Iar frica alungă foamea. Trebuie să te sforțezi să mănânci, ca să poți supraviețui.

Nu-i era frică. Altul era sentimentul pe care-l trăia în acele clipe.

Peste câteva ore Mihai Ulmu împreună cu alți condamnați ca și el fuseseră urcați într-un camion, care-i duse la gară. Aici îi aștepta un tren negru ca și noaptea care se lăsă peste acel orașel basarabean.

Gara era înconjurată de militari și câini.

Fură urcați în vagoane-temnițe, cu ferestrele zăbrelete.

Trenul porni cu mult după miezul nopții, lăsând în urmă peronul cu soldați și viața sa de până atunci spulberată.

În acea zi lui Mihai Ulmu pentru prima dată în viața sa i se făcu rușine că aparține neamului omenesc...

Drumul spre Siberia

„Toate sunt clare, numai eu sunt tulbure.”

Lao Zi

Luna se rostogolea din urma trenului ca un bulgăre de foc peste întinsurile moleșite, sărea de pe un deal pe altul, de pe creștetul unui pâlc de salcâmi pe celălalt, atingând doar din când în când pământul.

Mihai Ulmu se bucura că era noapte, că niciunul dintre condrumeți nu-l vedea în bezna vagonului și nimeni nu-l întreba nimic. Încerca să se deprindă cu tăcerea (nerevenindu-și încă din șocul interogatoriilor, pasagerii aceluși tren aleseseră să tacă), cea pe care o jinduse de atâta timp, ca dintr-o dorință de a redeveni el însuși.

Trenul ducea noaptea cu el. Era o închisoare pe roți, care nu oprea în gări decât rar. Și atunci – pe linii laterale, discrete, pentru a i se atașa alte vagoane, ticsite și ele cu condamnați.

Erau garnituri alcătuite din zeci de vagoane pentru vite, care aveau în partea de sus guri de aerisire protejate cu gratii metalice, ca să nu poți scoate capul printre ele. Probabil că întreg trenul duhnea rău, de vreme ce aerul care venea de afară era tot aerul dinlăuntru, ce nu putea fi nici el respirat decât cu silă. Oricum, era ceva mai puțin fierbinte, și asta dădea o impresie de înprospătare. De aceea rândul celora care se înghesuiau în fața răsuflătorilor – câteva minute, cel mult – era mare.

În zori traversară Nistrul pe la Tighina, simți acest lucru după aburirea acestui râu al copilăriei sale, pe care-l cunoscuse la Cetatea Albă. Își lua rămas-bun de la el, de la aceste locuri dragi. Le va revedea vreodată? Într-o clipită i se amestecară în minte de-a valma: oameni, rude, grădini, lanuri, pâraie, schituri, locuri, școala din Poiana, chipuri de elevi și profesori, mama, tata, care i se perindau ca într-un film ce rulează cu viteză maximă.

Soarele sfărâmă peisajele în milioane de cioburi. Abia atunci Mihai putu să-și vadă condrumeții, această masă tăcută, învinsă. Puteai crede că toți aceștia uitaseră să vorbească. La un moment dat, i se făcu teamă de liniște. Și-i șopti unui bărbat de alături: „Buna dimineața”. Acela se uită speriat în părți și-i spuse: „Eu nu sunt vinovat”, străduindu-se să-și facă loc cu coatele printre alți deținuți și să dispară în curând undeva după spatele acestora către capătul celălalt al vagonului.

După acest moment de derută, un bătrânel s-a dat mai aproape de urechea lui Mihai și i-a șoptit, confidențial:

– Nici eu nu sunt vinovat!

Ulmu l-a privit în ochi și i-a spus:

– Aici toți sunt nevinovați!

Apoi a adăugat:

– Vinoați sunt acei care ne-au condamnat.

Interlocutorul lui se prefăcu imediat că doarme.

La lumina zorilor vagonul era ca un amestec straniu de frică, de înduioșare, de lacrimi, de nădăjduire, de supărare, de sclavie consimțită, de încăpățănare, de resemnare, de omenesc.

Era un tren lung, cu peste 50 de vagoane, toate pline cu deținuți, pe care-i ducea ca să-i ascundă undeva la marginea lumii.

Pe câțiva zeci de metri pătrați stăteau înghesuiți unul în celălalt câteva sute de bărbați. Și dacă în prima noapte, șocați încă de cele prin care trecuseră, fiecare se străduia să fie tolerant cu vecinul său de suferință, în zilele următoare aproape fiecare dădea glas supărării, dar nu față de cei care-i urcară în acest „tren al disperării”, ci față de cel de alături: că-l calcă pe bătătură, că-l împinge, că se holbează, că doarme răsturnat peste dânsul, că pute de la el, că-l sâcăie.

Era aproape imposibil să te miști, de parcă oamenii fuseseră cimentati între ei. Dacă te lăsați învins, răpus de oboseală, riscai să te prăbușești pe pardoseala de fier sau peste vecin. Și doar în măsura în care la gări erau scoși cei morți, li se părea că locul devenea un pic mai larg și parcă respirau ceva mai în voie.

La deschiderea vagoanelor, în câte-o haltă părăsită la vreme de noapte, supravegheată de soldați înarmați, erau culeși decedații, cei mai mulți asfixiați, și aruncați de-a dreptul în câmp, fără să mai fie îngropați în pământ.

„Începe să ne bucure moartea noastră”, surprinse Mihai Ulmu un sentiment general, nerostit.

Oameni storși de puteri, obosiți, sperați, se întrebau prin întuneric: „Oare unde suntem?”, „Ce gară-i asta?”, „Unde ne duc?”

Erau hrăniți cu pește sărat, ca să-i chinuiască setea și să slăbească fizicește, ca astfel să fie inapți pentru evadări.

Acești oameni deveneau fericiți când, la câte-o gară uitată, soldații din escortă făceau pentru ei coridoare prin care să treacă de la vagon până la vreo cișmea, ca să-și potolească setea și să-și răcorească frunțile.

Într-o noapte, când trenul pătrunse într-un mare oraș, cu clădiri uriașe, Mihai Ulmu zări în depărtare, între cupole fără de cruci, reflectându-se pe cer turnuri cu stele rubinii și zidurile de cărămidă roșie ale unui Kremlin maiestuos.

Trenul opri pe o linie secundară, departe de gară. Când îl văzu pe un tânăr trecând pe lângă vagonul lor, Ulmu îl întrebă, curios:

– Tinere, ce oraș e acesta?!

Acela se uită speriat în părți și, privind către ferestruica de unde îi veni întrebarea, răspunde:

– Nu știu, și se grăbi să dispară în noapte.

Peste un timp, trecu pe alături și un bărbat între două vârste. Ulmu repetă întrebarea:

– În ce oraș suntem?

Auzi același răspuns:

– Nu știu!

De la gara Nu-Știu urmară alte zeci și sute de alte gări, mai mari sau mai mici.

Călătoria lor părea să nu mai aibă sfârșit. Trăiau zile care semănau ca două picături de apă, într-o călătorie pe care deținuții începură să o creadă veșnică, de parcă fuseseră condamnați la ea pentru toți cei 15, 20 sau 25 de ani. Trecură prin sute de orașe și localități rurale, peste râuri late ca marea, prin munți sfredeliți dintr-o parte în alta, dar Siberia nu se mai apropia.

Mihai Ulmu nu știa despre Siberia decât că râurile și lacurile ei sunt înghețate unsprezece

luni din douăsprezece. Că Siberia e ceva ca o altă lume, dintr-o altă viață, de neimaginat, de nemărturisit. Toate acestea le aflase, pe când era elev, din analele de geografie.

Îl impresionau întinderile ei, de continent.

După Ural trenul orbecăia, slobozind în urma lui rotocoale albe de fum, fără să mai oprească. Mihai Ulmu începu să aibă coșmaruri. I se părea că trenul trecea prin aceleași gări prin care mai trecuse.

În una dintre amiezi văzu chiar o gară care semăna leit cu cea din orașelul în care fuseseră urcați în tren. Avea sentimentul că această călătorie a lui durează luni, dacă nu chiar ani de zile.

Într-o noapte îi venise rândul să stea în dreptul răsufălătorii zăbrelite și să respire aer curat: luna fugea pe sub nori ca o roată desprinsă din osie, el trăgea cu gura aerul în piept, fără să se sature, când apărură un alt tren din direcție inversă, în al cărui geam zări postat un chip care i se păru cunoscut: o tânără care semăna ca două picături de apă cu una dintre elevele lui – Răzeșu?!, așa i se părea că i se spune, Maria?!, Maria Răzeșu?!, care parcă, în acea fracțiune de clipită, cât trenurile aproape că se șterseră unul de celălalt, îi făcuse și niște semneperate cu mâna. Dar, ce să caute ea în Siberia? Ce să facă o fată din Poiana prin aceste pustietăți? Le puse pe toate pe contul oboselii sale. Trenurile se îndepărtară și el cedă locul din fața ferestruicii altui osândit. Dar acea vedenie îl urmări multă vreme. Se vede că nu se putea despărți de școală, de Poiana, de elevii săi.

După mai multe săptămâni de calvar, trenul opri la Habarovsk.

Mai întâi, soldații din escortă scoaseră morții din vagoane și-i înșiruiră pe peronul gării. Abia după asta fură invitați viii să coboare. Au fost duși în coloane către port, unde au fost îmbarcați în niște barje care îi transportaseră pe râul Amur până la Nikolaevsk-pe-Amur, de unde ajunseră în câteva zile la Magadan.

De la Magadan, îmbarcați în camioane, au sosit la Zarianka, în „Lagărul Morții”. La poartă pe o pancartă uriașă, ca o sfidare, scria: „Bine ați venit!”.

La Zarianka se aflau celebrele zăcăminte de minereuri. Se zice că acolo oamenii calcă pe aur.

Stăteau toți cu boccelele în mâini în curtea largă a închisorii.

Mihai Ulmu compară viața lui cu o ceașcă spartă sperând, încă mai sperând, că, odată trezit din acest coșmar, timpul va fi dat înapoi și el va putea lipi cioburile ceștii sparte la loc.

Maria Răzeșu

„Omul – oglinda prin care trebuie privit Universul.”

George Bernard Shaw

Ca și toate celelalte fete din clasa ei, Maria Răzeșu era îndrăgostită de profesorul de limba română Mihai Ulmu.

Îi sorbea fiecare cuvânt. Îi admira fiecare gest. Fiecare lecție era ca o întâlnire cu dragostea.

Dar el nu avea ochi pentru ea, ca, de altfel, pentru niciuna dintre fetele din clasă. El, se pare, nu vedea pe nimeni. Și atunci, ca într-o autoflagelare, Maria se înarmă cu multă răbdare. Își promise să aștepte, numărând fiecare zi până la serata de absolvire, care trebuia să-i dea dezlegare și să-i poată scrie o scrisoare în care să-i vorbească de toate sentimentele sale. Așa hotărâse demult.

Dar, numai cu câteva zile înainte de acest eveniment important din viața ei, profesorul Mihai Ulmu fusese arestat. Era sigură că fusese arestat. În ziua când acesta plecase însoțit de un ofițer și mai mulți soldați, eleva de clasa a douăsprezecea Maria Răzeșu s-a gândit că s-ar putea să nu-l mai revadă niciodată.

Iar ea mai avea și o datorie: împrumutase o cărțuție de poezii pe care se obligase să i-o restituie. Trebuia să-l găsească și să i-o întoarcă, altfel ce părere își putea face domnul profesor despre ea, cu atât mai mult că făcuse promisiunea în fața întregii clase?!

Părăsi imediat școala, își aruncă ghiozdanul în casă pe-o fereastră, și porni de-a dreptul peste lanuri, poate va ajunge camionul din urmă.

Umblă mult în acea zi prin centrul județean, până descoperi camionul negru în fața unei clădiri pe o stradă îngustă și desfundată. Îl recunosc. Strada era mărginită într-un capăt al ei de catedrală, iar în celălalt – de cârciumă. Partea dinspre cârciumă era asfaltată, partea ce ducea spre catedrală – cu gropi și șanțuri.

Se pare că era o unitate militară. Pe poarta comendurii intrau și ieșeau ofițeri și soldați. La un moment dat – după mai multe ore de supraveghere – îl zări pe locotenentul tânăr care fusese la Poiana.

- Bună ziua, tovarășe militar! îi alergă ea în întâmpinare.
- El o împinse cu privirea la o parte fără să-i răspundă.
- Dumneavoastră sunteți prietenul profesorului Mihai Ulmu?!
- Eu?! se pierdu locotenentul.
- Doar dumneavoastră i-ați făcut astăzi o vizită la Poiana...
- Și ce doriți?
- Vreau să vorbesc cu el.
- Despre ce?

– Trebuie să-i întorc de urgență o datorie. Am împrumutat o cărțuție, zise și dezveli ceva dintr-un ziar: iată cartea aceasta e de la el. Știți, i-am dat asigurări de față cu toți colegii că i-o restitui. Dumneavoastră sunteți ofițer și știți mai bine decât mine ce înseamnă un cuvânt dat.

– Da, știu, a îngânat acesta. Dar acum profesorul Ulmu e ocupat. E foarte ocupat. V-aș sfătui să veniți altădată.

- Când altădată?!

- Măine, poimăine, când doriți... A zis, s-a răsucit militărește pe călcâie și a traversat strada cu pași grăbiți.

Era către seară și Maria s-a întors în Poiana.

După o noapte nedormită, a doua zi reveni în centrul județean.

Pândea de departe, urmărindu-i pe toți cei care intrau și ieșeau din clădirea sumbră, însă locotenentul nu mai apăru. Nici atunci, dar nici în ziua care urmă.

În ziua a treia Maria se plimbă fără vreun rost prin orașel.

Spre seară, pe aproape de piață i-a tăiat drumul o țigancă tuciuire.

Acea îi desfăcu bobii în fața ei și-i zise:

- Tu ești dată pentru o dragoste mare. Din acelea care pierd omul...

- Lasă-mă, a zis Maria și a vrut să treacă pe lângă ea.

- Și nu vei avea scăpare...

Aici Maria s-a oprit, a privit în ochii ei tulburi și, resemnată, a zis:

- Știu.

- Nu știi tu nimic, fato! Privește cum se așază bobii. Nu-i de bine. Eu îți zic, da-ți zic degeaba. Că de dragostea asta tot n-ai să scapi. Ai să fugi după bărbatul acela la capătul lumii... Ai să-l găsești... O să te iubească... o să fii mireasa lui... Ai să-i naști și un prunc... Dar vai și amar de norocul tău! Uite bobii cum arată. Prea ești frumoasă, ca să ai și noroc, domșoară.

- Aiurezi, mătușico, i-a zis Maria. Dar să dea Domnul să fie așa.

În toată acea zi ea s-a simțit în al nouălea cer și a crezut și mai mult în destin.

Abia în ziua următoare îl revăzu pe locotenent. Acesta se grăbea să se strecoare în instituția unde, probabil, lucra.

- Tovarășe! Tovarășe! îl ajunse ea din urmă.

- Ce doriți?! afișă el o mină gravă, prefăcându-se că nu o cunoaște.

- Mi-ați promis că mă veți ajuta să vorbesc cu profesorul Ulmu.

- Nu se poate.

- Cum nu se poate?! De ce nu se poate?!

- Pentru că nu se poate! i-o tăie el scurt.

- Trebuie să se poată, izbucni fata în plâns. Pentru că eu, pentru că eu... sunt logodnica lui, minți Maria.

Locotenentul se opri locului, privi, se pare, abia atunci chipul ei și-i zise:

- Ești tânără. Toată viața ți-e înaintea. Logodește-te cu altcineva. Uită-l pe Mihai Ulmu.

- De ce să-l uit?! se prefăcu ea a nu înțelege.

- Pentru că acest Mihai Ulmu este dușman al poporului.

- Nu, nu, nu! Vă rog să mă credeți, Mihai Ulmu nu este, nu poate fi dușman al poporului.

Întrebați de fiecare om din Poiana și-o să vă convingeți. De la mic la mare, toți îl iubesc și-l respectă, fiecare va spune că mai bun prieten ca profesorul Mihai Ulmu nu există.

Locotenentul o luă ușurel de după umăr și o duse un pic mai la o parte pe o străduță lăturalnică.

– Vă rog să vă resemnați. Nu fiți naivă. Mihai Ulmu a fost ieri condamnat la ani grei de închisoare.

– Vreau să fac și eu închisoare cu el.

– E posibil să-i fie înlocuită această pedeapsă cu condamnarea la moarte prin împușcare.

– Vreau să fiu și eu împușcată cu el.

– Va muri...

– Vreau să mor și eu cu el...

– Ești nebună de legat.

– Da, sunt nebună, pentru că am jurat să fiu cu dânsul și în viață, și în moarte, la bine și la greu...

– Mihai Ulmu nu mai e aici...

– Dar unde e?

– E dus.

– Unde?

– Unde?! Unde?! Undeva unde e iarnă fără sfârșit și noapte veșnică.

– Dați-mi adresa... Vă rog, vă implor..., și, neașteptat și pentru ea, ca și cum coborârea în genunchi o înălța ca pe vechii credincioși, Maria se așeză în genunchi în fața aceluia tânăr.

– Ridicați-vă, imediat, se uită acesta speriat prin părți, vreți să fiți arestată?

– Vreau. Nu mă ridic până nu-mi spuneți adresa unde i-aș putea scrie...

– Vă rog, nu faceți spectacol. Ce doriți să-i scrieți?!

– O scrisoare cu cel mai important mesaj al vieții mele.

– Ulmu nu merită jertfa dumneavoastră. El a fost trimis în Siberia, să moară. Ulmu e dușman ...

– Doar dumneavoastră nu credeți asta!

– Uită-l, uită-l, fetițo!

– Nu pot. Nu am dreptul.

– De ce?

Și aici Maria Răzeșu zâmbi ca Giordano Bruno pe rug:

– Pentru că Ulmu... Pentru că Mihai Ulmu e tatăl copilului pe care-l port sub inimă, îngână, mirată și ea de ce-i rostiră buzele.

Toate erau minciuni. Dar ea trebuia să-l convingă pe acest tinerel s-o ajute. Acesta izbucni, revoltat:

– Ticălosul! A corupt și minore, vasăzică?!

– Dar nu sunt minoră.

– Câți ani aveți?!

– Optsprezece. I-am împlinit la Crăciun.

– Oricum. Dacă tribunalul ar fi cunoscut acest amănunt, i-ar mai fi adăugat cu siguranță niște ani.

– Dar el intenționa să ne căsătorim, fixase împreună cu părinții mei și ziua nunții, minți în continuare. Mă iubea mai mult decât viața proprie...

Maria nu mai avea unde să se ferească de sine.

– Vă implor să mă ajutați, îi apucă ea mâna să i-o sărute.

El îi smulse mâna, parcă atinsă de foc.

– Ce faceți? Vă dați seama ce faceți?!

– Vă rog, ajutați-mă!

– Nu pot. Eu sunt soldat.

– Știu că sunteți soldat, dar ați fost și dumneavoastră pur și simplu om cândva, nu?!
Ajutați-mă!

– De ce mă ofensați? Da, am fost trimis după Mihai Ulmu la Poiana. Eu trebuia să execut, fără să pun întrebări. Dar vă și înțeleg. O, cum vă mai înțeleg, duduie... Așteptați-mă peste un sfert de oră la colțul ulicioarei vecine.

Zise și îi arată un gard îndepărtat din cătină, el dispărând în sediul sumbru de la mijlocul străzii.

Un sfert de oră trecu greu. Apoi mai trecu un sfert de oră. Pe urmă – și altele câteva. Începu să creadă că a fost mințită. Când îl văzu apărând, se bucură nespus. Militarul se apropie vădit emoționat, cu mers cadențat, parcă ar fi defilat la o paradă imaginară, privi atent în părți și-i strecură o foiță în palmă:

– Ceea ce fac eu e o crimă la adresa clasei muncitoare. Dar am făcut-o ca să știți că există oameni pretutindeni. Chiar și printre militari. Aveți aici adresa lagărului. Dar, probabil, n-o să mai aveți nevoie de ea.

– De ce?

– N-aș vrea să vă decepționez prea mult. Dar o fac ca să vă temperez zelul. Cetățeanul Ulmu a fost ieri condamnat la 25 de ani de muncă silnică, pe care îi va executa la Kolâma, fără însă să aibă dreptul de a corespunda.

– Deci scrisoarea mea nu are nicio șansă să ajungă la el?!

– Niciuna.

– Atunci mă voi duce să i-o duc chiar eu.

– Vă dați seama ce spuneți? Asta e demență curată. Ce vă trece prin cap? V-aș sfătui să nu vă aventurați. Aflați, domnișoară, că nu tot ce zboară se mănâncă. Astâmpărați-vă!

– Acum?! Întrebă ea mirată. Acum când am adresa lui?! Nicidecum. Mă voi duce după el la capătul pământului, chiar dacă va fi să mor, chiar dacă ar fi să nu mă mai întorc de acolo vreodată.

– Pentru ce acest sacrificiu?! Întrebă militarul curios.

Ea se uită lung la el, țintuindu-l cu ochi de piatră și, după o pauză de ezitare, spuse:

– De ce? Am să vă spun, dar n-o să mă înțelegeți. Pentru că... Pentru că îl iubesc pe Mihai Ulmu.

Așa Maria Răzeșu se decide să se ducă chiar ea, în locul scrisorii pe care avusese de gând să i-o scrie, la capătul pământului în căutarea profesorului Mihai Ulmu.

A doua zi după examenul de absolvire, se prezentă la secția județeană pentru învățământ pretinzând că are nevoie de pașaport întru a-și putea depune actele la Institutul Naval din Vladivostok, oraș din noua ei patrie, ținând să-și realizeze, cum le motivă ea decizia funcționarilor de acolo, un vis care ține încă din copilărie, acela de a deveni căpitan de navă maritimă.

Șeful, un bărbat în vârstă, după ce-i răsfoi certificatul cu note, zâmbi îngăduitor: „Ale tineretii valuri!”, și-i înmână o adeverință ce urma să-i țină loc de pașaport și, totodată, de recomandatie la instituția respectivă.

Când se văzu cu hârtia în mână, veni într-un suflet acasă. O găsi pe mama ei lângă aluatul crescut dând din covată.

– Mamă, eu plec.

– După el?! a întrebat ea. Nu vorbiseră niciodată despre Mihai Ulmu, dar o inimă de mamă pe toate le vede, pe toate le simte.

Maria o îmbrățișă.

– Când?! o întreabă măicuța Maria Mare, așa-i spuneau sătenii, pentru a o deosebi de Maria Mică, fiica ei, ștergându-și lacrimile cu un colț al șorțului pătat de făină.

– La noapte pleacă un tren spre Chișinău.

– Să-l chem pe taică-tu din grădină.

Maria își adunase lucrurile pentru drum într-un rucsac: haine, hrană, mai ales fructe uscate și pesmeți pe care-i pregătise din timp; mai luă cu ea o hartă a locurilor de dincolo de Ural, cărțulia buclucașă de poezii, o fotografie a clasei lor cu profesorul Mihai Ulmu în mijlocul elevilor, precum și alte lucruri pe care le consideră necesare, când Ștefan Răzeșu intră în Casa Mare. Acesta se așeză greoi pe laviță și zise:

– Pleci deci. Ai hotărât?!

– Da, tată.

Ștefan Răzeșu tăcu. O admira. Mai ales pentru caracterul ei ferm. Parcă o vedea acum pentru prima dată atât de mare. Apoi, într-un sfârșit, îi zise:

– Mă duc în sat să caut bani. Până unde te duci tu, fata tatei, nu știu dacă are tot satul nostru atâția bani, ca să-ți cumpere bilet.

Mama scoase din scrin o salbă de bani aurii.

– O am de la mama mea. O ținea de pe timpul țarului. Poate găsești pe cineva care să ți-o schimbe pe bani. Ia-o. Pentru tine am păstrat-o, știam că odată și odată s-ar putea să-ți prindă bine...

Maria Răzeșu nu știa unde pleacă și ce o așteaptă la capătul aceluia drum lung.

Știa doar că trebuie să-și urmeze o chemare a inimii, pe care o identifica cu însuși destinul ei.

Prima zi de lagăr

„...Voi care intrați aici lăsați orice speranță afară.”

Dante

Era seară când au fost aliniați în curtea largă a penitenciarului, unde au fost întâmpinați de o fanfară cu melodii săltărețe și de comandantul lagărului. Acesta, după ce se plimbă o vreme dintr-o parte în alta a câmpului de instrucție prin fața proaspeților sosiți, parcă așteptând ca tăcerea să se facă desăvârșită, le ordonă cu o voce pițigăiată:

- Trădătorii de Patrie, la stânga!
- Hoții bunurilor țării, la dreapta!

Cum nu era lotru – părinții lui, Mircea și Cristina Ulmu, care fuseseră unul medic și celălalt cadru didactic, mai întâi, la Cetatea Albă, apoi, în județul Orhei, îi vârâra în cap de mic că e o crimă să atentezi la bunul altuia: „Cine fură o dată e fur totdeauna” –, trecu în coloana care lua naștere în partea stângă...

Acesta era renumitul lagăr de muncă „Dalstroj” de la Zarianka, numit și „Zarianka-1”, spre a-l deosebi de altele asemănătoare din zonă, rezervat pentru deținuții politici, dar și pentru cei de drept comun, amestecați cu ei „în scopuri educative”.

Criminalii de drept comun erau „haita de lupi” aruncați în mijlocul lor. Ei urmau să-i distrugă pe „fasciști”, „troțkiști”, „deviaționiști”, „antistaliniști”, pe dușmanii poporului, pe adversarii statului, cum li se spunea deținuților politici.

Cele trei clădiri lungi, a câte trei etaje, înnegrite de fum, semănau de departe cu trei cavouri uriașe, înconjurate de garduri înalte din sârmă ghimpată, supravegheate în colțuri de turnuri de lemn, în care stăteau de veghe santinele cu degetul pe trăgaci.

Lagărul avea o mie de paturi pentru cei peste o mie de deținuți, fiind completat în fiecare săptămână, în funcție de numărul celor decedați, cu locatari noi, care de multe ori dormeau în picioare, așteptând să moară cineva ca să aibă și ei un pat, în care să-și poată odihni oasele după o zi istovitoare de muncă.

Cei proaspăt sosiți au mers în coloană la baie.

Se dezbrăcară de ce aveau pe ei, fiecare punându-și hainele într-o boccea, care urma să se păstreze în magazie până în ziua când vor ieși de aici.

Bocanci, pantaloni vătuiți, pufoaică fără buzunare, căciulă cu clape înguste, ce se leagă sub bărbie și care astupă parțial urechile, dar care nu apără deloc ceafa de vânt – asta e îmbrăcămintea de vară și de iarnă a deținutului.

I s-a mai repartizat fiecăruia câte un număr, ce urma să le țină loc de nume cât vor fi la Zarianka.

Apoi Mihai Ulmu a fost condus împreună cu alți deținuți într-o baracă largă, plină cu paturi suprapuse în patru caturi, lui revenindu-i un loc de sus.

Urma să se obișnuiască cu de toate: cu toaca ce le anunța deșteptarea, cu ciorba din câteva fire de orez fiert într-o porție de apă, cu ceaiul servit din cană de tablă și o bucățiță de pâine neagră, cât o cutie de chibrituri, cu apelul la care erau numărați ca oile:

- M1-001
- M1-002

...

– M1-315 (acesta era numărul lui Mihai Ulmu) ..., cu gimnastica obligatorie de dimineață pe platoul de instrucție “pentru fortificare fizică” și, imediat după asta, cu discursurile șefului de lagăr.

Kudreavțev (probabil acesta avea și un nume mic, dar nimeni nu l-a mai aflat vreodată) ieșea în fiecare dimineață să-i petreacă pe deținuți la muncă. Se plimba câteva minute prin fața celor aproape o mie de întemnițați aliniați în șiruri drepte – blacheurile lui răsunau pe piatră ca niște picături de apă care cad într-un lighean de tablă –, apoi începea să le țină predica sa, de regulă aceeași, rostită mereu cu alte cuvinte, despre importanța lagărelor de muncă corecțională ca stâlpi de nădejde ai statului, unde elementele criminale sunt izolate de societate, iar oponentii regimului sunt reeducați.

Și în ziua când platoul de instrucție se umplu cu noi deținuți, aduși din proaspetele teritorii achiziționate de URSS, Kudreavțev, omul mic de statură, fu la înălțime.

Atunci când vorbea, Kudreavțev țipa, dar el nu țipa la nimeni, el țipa așa în general, crezând că astfel se face mai auzit, dar, s-o recunoaștem, și fiindcă-i făcea plăcere să țipe:

– E toată lumea aici?! Mă privește toată lumea?! Sunteți atenți?!

Apoi, după ce se convingea că nimeni nu-l ascultă, continua, parcă implorând atenție:

– Bă! Eu am avut o copilărie grea. Și voi habar n-aveți.

Dar își revenea imediat, zbierând și mai abtirit:

– Bine ați venit la Zarianka, criminalilor, borfașilor și academicienilor! Spun pentru cei care încă nu știu: locul nostru nu e atât unul de detenție, cât unul de reeducare. Țara vă vrea cetățeni recuperați. Clasa muncitoare crede că burghezii, intelectualii și tot soiul de infractori vor dispărea ca clase și fără să fie jugăniți, așa cum a propus marele Lenin, cel mai omenos dintre oameni. Și v-a acordat o șansă. De ce să n-o folosiți, mă derbedeilor?! Altă soluție nu există, decât să cooperați cu noi, cei care vă educăm. Urmează să edificăm împreună o societate, care va fi deopotrivă a ziditorilor și a zidiților. Zidiți veți fi voi, blegilor!

Apoi, după o pauză, tonul îi devenea mai patern:

– Pușcăriile noastre sunt cele mai umane din lume, chiar dacă nu toate celulele au geamuri și chiar dacă încă nu toate au apă caldă și duș, pentru că ele reeducă. Acestea sunt adevărate școli ale viitorului, dar, să vă intre în cap: aici, cine rămâne repetent e lichidat. Deci, mâna pe târnăcop, lopată și hârleț! Ele vor fi de azi încolo baghetele, pensulele și condeiele voastre, trântori și exploataatori ai clasei muncitoare. Fiecare cu meseria lui – voi cu mâna pe roabe și rângi, noi – cu mâna pe trăgaci!

Kudreavțev o încheia de fiecare dată cu surplus de entuziasm:

– Trăiască munca ce n-are sfârșit! Jos trândăveala! Capul sus, privirea dârză și pieptul înainte! Atenție! La obiectivul de muncă, în pas cadențat, cu cântec, înainte maars! Uun-dooi! Uun-doi!

Dar nimănui nu-i era a cânta. La somațiile gardienilor care îndreptau țevile armelor spre ei, fiecare ostatic prindea să mârâie sub nas o melodie, dar cu totul alta decât cea pe care o bălmăjea ortacul de alături, astfel că uriașul cor nu reușea să emită în aerul dimineții decât un schelălăit ciudat alcătuit dintr-o mie de melodii diferite, scos dintr-o mie de piepturi cărora numai a cântec nu le ardea.

– Degeaba mai cheltuieste statul mâncarea cu voi, dacă v-a călcat ursul pe ureche, concluziona Kudreavțev, după ce-i conducea cu privirea ieșind pe porțile penitenciarului, însoțit de câinii-lupi și soldații de pază, el retrăgându-se în iatacurile lui ca să-și împlinească somnul întrerupt de datoria și misiunea sa de educator al unor indivizi pe care-i credea pierduți definitiv pentru societate.

Gardienii erau oameni și ei, unii – niște copilandri cu mustața abia mijită, care mai degrabă își mimau severitatea, cu deosebirea că destinul lor era supus „ordinelor”, ce aveau ceva mistic în ele: acestea veneau de undeva „de sus” (asta fiind expresia, ca și cum s-ar putea să vină chiar de la Cel de Sus), pe care ei de cele mai multe ori nu le înțelegeau și nu le comentau, ci le aplicau: „Ordinile nu se discută, ci se execută”.

Comenzile devenite automatisme erau preluate din cinci în cinci minute ba de un gardian, ba de altul:

– Cine face un pas spre stânga sau spre dreapta în afara coloanei, e împușcat pe loc fără somație!

– Cine face un pas spre stânga sau spre dreapta în afara coloanei, e împușcat pe loc fără somație!

Zona de muncă, situată la câțiva kilometri de lagăr, era un loc împrejmuț cu sârmă ghimpată, în al cărui țarc deținuții urmau să taie pini, să scoată rădăcini, să care pământ și pietre dintr-o parte în alta cu roabele. Deasupra porților de intrare era întinsă o pânză roșie pe care se putea citi: „Prin muncă ne vom ispăși greșelile!”

Lui Mihai Ulmu îi reveni o roabă. Urma cu ea să care pietrele mișcate din loc de lamele unor buldozere.

Brigadierul Fomin, deținut și el, nu uită să-i avertizeze:

– Păziți roabele. Roaba e mai scumpă ca omul. Se strică mai ușor, se repară mai greu. La o mie de oameni avem doar o sută de roabe. Cine le deteriorează, ca să nu muncească nici el, nici brigada, va fi sancționat.

Mai târziu Ulmu avea să constate: un deținut după ani munciți în carieră, pe șantier sau la drumuri, ajunge să-și iubească roaba ca pe o soție rea: știe că nu poate trăi cu ea, dar nici fără dânsa. Mai ales că celelalte munci fizice – căratul pietrelor cu targa, dusul greutateților în spate ș.a. – sunt și mai grele, iar aici roțița roabei te ajută nespuse; dacă Sisif ar fi avut o roabă, ar fi reușit, cu siguranță, să mute stânca sa în vârful muntelui indicat de zei.

După mai multe ore de împins roaba prin pietre și grohotișuri, durerile din brațe și din mușchii picioarelor deveniră pentru intelectualul Ulmu insuportabile.

Un deținut, se vedea cât colo că era un om de la țară, îl sfătui:

– Nu scuipa în podul palmelor, pentru că o să le umpli cu bătăături. Iar când acestea sângerează, durerea se mută din mușchi în palme.

Mihai Ulmu îi mulțumi din priviri și pentru prima dată de când se afla între aceste „animale de muncă” simți că nu este singur.

Noaptea târziu, după câteva apeluri, o strachină de fiertură rară și o felie mucedă de pâine servite la cină, după ce sună toaca de stingere și el căzu ca secerat în patul său de scânduri, avu impresia că pătrunse pe o ușă care dispăru pe dată în urma lui, lăsând în loc un perete gros, ce creșcu imediat de cum intră în cameră.

Atunci, Mihai Ulmu începu să-și facă și el, ca toată lumea care mai avea o speranță la îndemână, un plan al său de evadare.

Mendelstam

„Și ce să faci în așteptare, și ce să spui? Nu știi. Și de ce să fii poet într-un timp nemernic?”

Hölderlin

Duminică deținuții nu fuseseră scoși la muncă.

Când li s-a permis să iasă în curtea largă a lagărului, Mihai Ulmu observă un bărbat între două vârste, cărunt, cu nas acvilin și privire ageră care se apropia ba de un deținut, ba de altul și întreba ceva.

Când a venit mai aproape, a auzit cum l-a întrebat pe cineva din preajmă:

– Vorbiți latina?! Nu cunoașteți pe cineva care vorbește latina?

Mihai nu i-a acordat nicio atenție. La Universitatea din Iași studiaseră aprofundat latina, greaca veche, sanscrita. Îi plăceau limbile antice. I se părușe mai interesant să discute cu morții decât cu viii.

Când deținutul bizar trecu prin dreptul său, Ulmu îl întrebă:

– *Cur latina discis?*¹

Acela se opri. Se întoarse cu fața spre el, îl cercetă cu privirile tăioase din cap până în picioare, și-l întrebă:

– *Unde Latine cognoscis?*²

– *De lassys. Discipulus professoris Simenschy fui.*³

– *A-a, senex Senecae interpres et celebris grammaticae sanscritae auctor! Aliquo verba Latina commutare volébam. Cassas linguas obliviscitur, nisi loguitcer. Ex quo tempore hic es?*⁴

– *Du obus diebus.*⁵

– *Venisne unde?*⁶

– *E Bassarabia venio. Tu quoque?*⁷

– *Nulla parte,*⁸ i-a răspuns interlocutorul. Apoi, după o pauză, a precizat amar: *De Inferis, de facto. Bene factum te in Inferis advenisse, invenis!*⁹

Așa Mihai făcu cunoștință cu Mendelstam. Cu Ozea Mendelstam, profesor, poet și filozof.

Poetul, se pare, gășea plăcere în a discuta cu Ulmu.

Vorbeau în limba veche a patricienilor ore în șir, dar, la sugestia lui Mendelstam, o făceau în șoaptă.

– De ce? se interesă Mihai.

– Ei ne pot lesne învinui că am fi spioni ai Imperiului Roman, chiar dacă acesta nu mai există de o mie și vreo cincisute de ani.

În ziua următoare, deținuții au fost duși din nou la lucru în zonă.

Netezeau terenul, curățându-l de arbori și pietre.

Cu topoare, cu beschii, cu roabe, cu lopeți și hârlețe.

Mendelstam căra pietriș cu o roabă mai mare decât el.

Ulmu își avea și el roaba lui.

Prânzul – o gamelă de ciorbă apoasă și o felie de pâine din secară – le-a fost adus în zonă.

În timpul acelei scurte pauze Mihai Ulmu s-a dat mai aproape de Mendelstam.

– *Salve, magnifice profesor!*¹⁰

– *Salve, invenis!*¹¹

– Ce va fi aici? întrebă el, plin de curiozitate.

– Se pregătește loc pentru rai. Vezi, cândva demult raiul era situat pe pământ, dar preoții l-au expedit în cer. Acum se îndreaptă locul, după care raiul va fi coborât din nou pe pământ. Noi avem o misiune istorică. Și râurile din viitorul Eden vor curge cu vodcă și bere, și nimeni nu va munci și toți vor chefui de-a valma. Ai înțeles? Iar Dumnezeu... Bătrânul va fi pus la zid, în numele fericirii omului pe care el l-a umilit de milenii cerându-i socoteală pentru faptele sale. Să-ți spun un secret pe care mi l-a destăinuit un fost comisar, ajuns și el în rândurile noastre: dacă Dumnezeu refuză în următoarele luni, până la congresul ordinar al partidului, să se înscrie în partidul comunist, el va fi lichidat. Pentru că, amice, cum poți fi stăpânul lumii când Dumnezeu stă deasupra ta?! E logic, nu?! El trebuie anihilat și cât mai curând, pentru a putea crea o lume nouă, în care toți oamenii vor fi fericiți, afară de alde noi, care refuză să fie în rând cu ceilalți. Ușa raiului va fi deschisă cu vârful baionetei pentru clasa muncitoare și conducătorii ei. Raiul va fi ca un colhoz mai mare. Iar omul de atunci încolo va fi liber să-și decidă el singur soarta. Abia nepoții poate ne vor fi recunoscători, pentru că am scăpat lumea de teroarea Celui de Sus. Dânșii urmând să facă tot ce vor ei și ce nu vor alții. Atunci s-ar putea opri câte vreun semen în dreptul tău și să zică: „Tu ești Dumnezeu!” Și să fii. Dar până atunci, zic cei cu puterea, o să vă rugați ăstorlalți dumnezei din Biroul Politic al partidului bolșevic până v-o lua dracul pe toți.

– Dar, se îndoii Mihai, merită oare omul în genere să fie fericit?

– Omul va trebui convins că lumea este creația lui, adică: Dumnezeu a făcut cerul și pământul în șapte zile; iar tu de ce nu le-ai distrage în două?

– Și atunci ce e omul?

– Un adevărat rebus, o taină, un labirint.

Gânditorul era un deținut cu vechime, stătuse în închisorile de până la revoluție, apoi și-n cele – aceleași, de fapt – de după revoluție.

– Nu există oameni răi, există doar oameni suferinzi, îi spuse Mendelstam.

– Cine v-a spus?

– Fratele meu copacul și sora mea piatra. Zicea, apoi trecea de la poezie la proză:

– Aci la marginea lumii, între viață și moarte, oamenii nu atâta sunt, cât devin alții. Așa cum ființele mușcate de vârcolaci se transformă în vârcolaci, la fel și oamenii slabi, fiind încolțiți de fiare, se transformă de multe ori, la rândul lor, în fiare. Suferința îi unește pe oameni, dar îi și învrăjbește. Dar nu-ți pierde deznădejdea!, îi zicea dânsul zâmbind, ca să adauge cu o voce stinsă:

– Am văzut mulți oameni prostiți de disperare, dar și mai mulți prostiți de nădejde. Atunci când îți va fi cel mai greu, să te rogi: „Doamne, nu-mi lua deznădejdea!”.

- De ce?

- Pentru că deznădejdea e încă viață, la limita ei dinspre moarte, dincolo de care nu mai urmează nimic, dar e viață totuși, viață încă.

La o altă plimbare, în curtea plină cu deținuți, a reluat firul aceluși subiect:

- Uită-te mai atent în jur și-o să descoperi multă răutate. Dar oamenii nu sunt răi, ei sunt doar înrăiți. Iar răutatea se contractează, ca o boală. O lume suspicioasă, disperată, diabolică, indiferentă, în agonie, bolnavă de ură. Crezi că acești oameni au fost astfel și înainte de-a ajunge aici?! Să nu crezi acest lucru. Au fost niște oameni minunați. Aici e închisă, izolată de restul lumii, floarea societății. Neputința, disperarea, oboseala, frigul, foamea i-au făcut răi. Și omul își revarsă răutatea lui tot asupra unuia de-alde el. Că peste cei care o merită cu adevărat nu poate. Aceia îți strivesc degetele la ușorul ușii sau te pun la zid dacă le spui că nu-s iubiți. Dacă toate umilințele prin care vei trece nu vor izbuti să te facă om rău, asta va fi marea ta victorie. Nu fi rău, dar nici bun nu trebuie să fii. Puțini oameni pot rezista multă vreme la temperatura răului. Dar numai cei care rezistă, doar aceia rămân oameni. E greu să treci prin atâtea și să rămâi om. Dar omul de asta e om, ca să reziste.

Într-o altă pauză din timpul prânzului, Mihai l-a întrebat pe acest laureat al Premiului Stalin și al mai multor premii internaționale dacă iadul îl inspiră.

- Eu nu mai scriu. Până la treizeci de ani am spus tot ce aveam de spus. Acum învăț să tac. Și-apoi: ce sens mai are să mai scrii, tinere, dacă aceeași frază are în fiecare zi alt sens. Am avut nenorocul să fiu scriitor. Dar o nenorocire și mai mare a fost aceea că lucrările mele se bucurau de un succes fulminant. Nu eram adversarul noului regim, dar nici adept nu-i eram. În timp ce oamenii se împușcau pentru putere chiar pe sub geamurile casei în care locuiam, în timp ce procurorul Andrei Ivanovici Vâșinski l-a condamnat pe fratele său, Vasili Ivanovici Vâșinski, la moarte, în timp ce copiilor li se spunea în clase că ei trebuie doar să urască, mai ales părinții și rudele apropiate, dragostea fiind o himeră burgheză, eu îmi scriam sonetele mele. Întâi mi s-a cerut să cedez în favoarea copiilor orfani vila în care locuiam. Am zis revoluției: tot ce este al meu este și al vostru, afară de nevastă. După ce am trecut într-un apartament comunal, în care biblioteca mea n-a mai încăput, am dăruit cele câteva zeci de mii de cărți, adunate de câteva generații, bibliotecii muncitorești municipale. Apoi aflu că în casa mea s-a mutat Grinko, un activist de partid, și că toată biblioteca mea a fost arsă din cauza literei "□" (iati), nerecunoscută de insurgenți, dar nu m-am revoltat cu adevărat, eu continuând să lucrez la cartea mea de o mie de sonete, până în ziua în care mi s-a cerut să renunț la Mașa... Niște derbedei înarmați cu certificate de revoluționari au sosit într-o zi, trimiși după ea de noul locatar al conacului nostru, care o văzuse întâmplător când ne mutam și i se aprinseseră călcâiele după ea, motivându-se că frumusețea trebuie să aparțină poporului, și Mașa nu mai e a mea, ci a revoluției. Am fost arestat a doua zi și trimis la Kolâma, pentru ca Grinko să se poată culca cu nevasta mea.

Aici Mendelstam și-a întrerupt narațiunea.

Apoi, într-un târziu, parcă amintindu-și ceva, a menționat:

- Nu mi s-a spus niciodată pentru ce am fost arestat: la noi nu se dau asemenea explicații. Pentru eliberarea mea a intervenit Gorki. S-a dus la conducătorul statului și i-a vorbit despre mine. „E un intelectual”, i-a zis acesta în concluzie, făcând trimiterea la analele mele de teorie literară, „fără egal în Rusia”. La care conducătorul statului i-a replicat: „Nu avem nevoie de

intelectuali în URSS. E o clasă care parazitează, consumând bunurile produse de alții”. „Dar și dumneavoastră sunteți intelectual”, i-a zis Gorki. „Nu mă ofensați! Eu mă mândresc cu faptul că nu știu a citi și a scrie. Eu îmi iubesc originea mea proletară.” Aici Gorki n-a putut să mai adauge nimic în favoarea mea: intelectual și dușman al poporului deveniseră noțiuni sinonime pentru revoluție.

– Iar Mașa... Mașa s-a sinucis, puicuța, în ziua când am fost arestat, iar ei i s-a înmânat o recipisă prin care era anunțată că e pusă la dispoziția republicii, urmând să se prezinte de urgență în dormitorul tovarășului Grinko...

Aici Mendelstam a tăcut, după care a remarcat cu tristețe:

– Animalele sunt în acest sens superioare omului: ele nu fac revoluții, nu distrug întreg universul numai pentru ca să ia fără drept de apel femela altuia.

Într-o altă zi, ca și cum discuția lor nu se întrerupsese nicio clipă, Mendelstam i-a vorbit mai tânărului său coleg de detenție:

– Ea era mai bună decât mine, mai chibzuită, mai deșteaptă. Acum nu mai am pentru ce ieși de aici, când Mașa nu mai e. Nu mă așteaptă nimeni nici acolo.

Evreul era o adevărată enciclopedie. Simțea necesitatea să vorbească cuiva și-l alesese în calitate de confident, și Mihai Ulmu îi era recunoscător pentru asta.

– Unicul lucru pe care nu-l regret la viața mea sunt greșelile. Tocmai ele mi-au umplut viața de omenesc. Erorile mi-au dat de înțeles că viața mea a aparținut unui om. Astea toate mi-au făcut-o frumoasă.

După ordinară lor conversație în latină, Mendelstam i-a mai mărturisit:

– Mi-am spus mai înainte că, atunci când voi părăsi închisoarea, am să scriu ce-am văzut. Dar cine mă va crede?! Dacă mi-ar fi povestit cineva înainte de-a veni aici cele prin care am trecut în toți anii aceștia, l-aș fi învinuit că inventează cu nerușinare. *Ex dixi in corde meo: si unus et stulti et meus occasus erit, quid mihi prodest quod maiorem sapientiae dedi operam?*¹²

De multe ori, pe șantierele întinse în care nu știa nimeni ce va fi, lângă pinii uriași, care, atunci când se prăbușeau, agățau cu vârfurile lor norii de sus, ca să-i depună la picioarele tăietorilor de lemne, sau când purta dintr-un loc în altul roaba cu pietre, Mihai trecea spusele lui Mendelstam prin sine – așa cum trec aurarii nisipul prețios prin sită.

Și parcă iadul devenea și el suportabil.

1 (lat.) De ce aveți nevoie de latină?

2 (lat.) De unde cunoașteți latina?

3 (lat.) De la Iași. Am fost student al profesorului Simenschy.

4 (lat.) A-a, bătrânul exeget al lui Seneca și autorul vestitei gramatici sanscrite. Voiam să schimb câteva fraze în latină cu cineva. Limbile moarte, dacă nu le vorbești, se uită. De cât timp sunteți aici?

5 (lat.) De două zile.

6 (lat.) De unde veniți?

7 (lat.) Din Basarabia. Dar dumneavoastră?

8 (lat.) De nicăieri.

9 (lat.) Din infern, de fapt. Bun venit în infern, tinere!

[10](#) (lat.) Bună ziua, domnule profesor!

[11](#) (lat.) Salut, tinere!

[12](#) (lat.) Și am zis în inima mea: "Soarta norodului mă va ajunge și pe mine, și atunci ce folos din toată înțelepciunea mea?"

Colonelul Kudreavțev

„Sluga pleacă să-ți facă serviciul înainte de a înțelege despre ce serviciu e vorba.”

René Descartes

Șeful lagărului, Kudreavțev, era un bărbat scund, roșcat, cu un chip rotund și șters precum cu o radieră, ale cărui trăsături nu ți le puteai aminti din clipa din care nu-l mai vedeai, chiar dacă înainte de asta te-ai fi uitat la el câțiva ani la rând. Această impresie o lăsa poate și pentru că, atunci când vorbea, nimeni nu se uita în direcția lui. Pentru deținuți era mai interesant să-și privească vârful bocancilor, nasturii de la haine, mâinile crăpate și pline de bătăături, orizontul, norii de sus, munții din depărtare.

Omul-fără-chip era însă plin de mari ambiții.

În „predicile” sale, cum erau denumite cuvântările ce petreceau deținuții la muncă în fiecare dimineață, el le vorbea adeseori despre rolul benefic al sistemului penitenciar:

– Închisoarea, afirma dânsul visător, e o fereastră prin care privim spre viitor. Temnița influențează omul sub aspect moral. E necesar, pentru o societate sănătoasă, ca fiecare membru al ei să treacă măcar pentru o perioadă cât de scurtă prin aceste școli de călire fizică și morală a cetățeanului. Am avea atunci, cu siguranță, o societate ideală. Închisoarea e o universitate a vieții. Aici omul învață să trăiască în colectiv, prin colectiv, cu colectivul. Aici poporul ar trebui să se recicleze, în mod obligatoriu. Umanizarea omului ar trebui să treacă mai întâi prin dezumanizarea lui. Frigul, foamea, frica, mizeria, teroarea din penitenciare îl călesc și îl fac ca frigul, foamea, frica din societate să i se pară benefice. Iar un temnicer adevărat este conștiința unei națiuni. Purificatorul ei. Temnița este cea care ne ajută să vă izbăvim de lene, de indisciplină, de trufie și de tot ce-l face pe om neom. Ea devine un teren ideal de stârpire a răului. Iar binele poate să triumfe numai în luptă cu răul, nu?! La aceasta slujesc cele peste 50 000 de închisori din țară. Fără de acestea omul ar pierde nu numai simțul măreț al epocii, dar și pe cel al propriului eu.

– Dacă ai pune mintea ăștia pe un cântar, zicea Mendelstam despre comandantul închisorii, ar fi mai ușoară decât nimicul...

Kudreavțev avea de toate: cuvântări, putere, bogăție, robi. Nu-i lipsea decât imaginația.

Cu toate acestea, colonelul era un om cu gusturi fine: îi încolona pe deținuți și-i puneă să meargă în pas de front la cantină, la muncă, la plimbare. Înainte de munca istovitoare de 12 ore din zonă, dimineața le fixase un sfert de oră de gimnastică. „Un deținut trebuie să aibă corp sănătos”, le zicea el muribunzilor. Crease cercuri de dans cu repetiții după muncă, de la care nu se putea eschiva nimeni. Visa să aibă și un teatru de operă, ca „Severlag”-ul, unde fuseseră închiși toți soliștii de frunte de la Bolșoi Teatr.

Către zonele de muncă îi îndemna să meargă cântând cuplete mobilizatoare. Seara, când brigada revenea, târându-se obosită, se supăra dacă nu auzea cântecul de departe. Pe noii deținuți îi întâmpina cu fanfara.

Și pe morți îi conducea la groapa comună cu muzică de Ceaikovski, interpretată de o orchestră simfonică încropită în lagăr.

Acest ritual se desfășura o dată la câteva zile, pentru că în restul timpului muzicanții munceau împreună cu ceilalți deținuți la tăiat pădure sau la cărat pietre.

„Păcat că morții nu pot auzi cât de solemn îi petrecem pe ultimul lor drum. S-ar bucura și ei, sărmanii...”, rostea dânsul compătimitor.

Pentru că-și servea cu credință patria, visa și el la un ordin, la o medalie cât de mică. Dar acestea iată că nu soseau.

– Poate peste secole închisoarea aceasta îmi va purta numele, visa dânsul de față cu marea de deținuți și-și ștergea o lacrimă imaginară din colțul ochiului.

În fiecare duminică Kudreavțev îi aduna pe întemnițații săi în casa de cultură, ca să le țină lecții de educație a omului nou.

– Puneți-mi întrebări, îi îndemna el. Hai, academicienilor, laureaților, teologilor, întrebați-mă ce nu știți voi, ca să vă spun eu. Uite, tu, filozofule!, i se adresa el lui Mendelstam. Am auzit că ai scris câteva cărți. Și-atunci, cum dracu' de sunteți atât de proști?!

El îi ura pe intelectuali:

– Eu mă bâlbâi când vorbesc, dar voi vă bâlbâiți pe hârtie. Lucru mult mai grav. Pentru că bâlbâiala mea o ia vântul, iar a voastră rămâne. Eu scriu puțin, dar orice semnătură a mea decide soarta a mii de oameni. Scrisul vostru ce decide?! Pe cine pune el la carceră, pe cine-l scoate, cui dăruie viață sau cui dăruie moarte?

Câteodată devenea visător:

– Ehe-he! Să-l am eu aici pe profesorul meu de matematici dintr-a cincea, ce i-aș mai arăta eu acum cu cât este egal $a^2 + b^2$.

Kudreavțev avea o plăcere deosebită să-i muștruluiască pe academicieni, scriitori, savanți cunoscuți pe tot mapamondul:

– Mă, voi aveți crima în voi. Voi v-ați născut criminali.

Apoi se apuca să le explice ceea ce aceștia nu puteau sau nu voiau să înțeleagă nici în ruptul capului:

– Vrem să schimbăm țara din temelii. Cu tot cu temelii. Cei de-alde voi, care ați spurcat-o cu învățătura, vor fi izolați, ca elemente primejdioase. Ceea ce nu poate fi controlat trebuie interzis și lichidat. Omul nu trebuie învățat cum să gândească, el trebuie învățat **ce** trebuie să gândească. Iar la asta voi nu sunteți buni. Scrisele voastre descurajează și morții. Dar noi avem nevoie de lucrări mobilizatoare pentru cei vii. E păcat să stricăm gloanțele cu voi. Pușcăriile reeducă, ele formează convingeri ferme. Nu e nevoie de multe, ci de una singură, dar marginile ei să coincidă cu cele ale țării. Mai întâi însă trebuie să curățăm prezentul de trecut, religia – de Dumnezeu, și istoria – de regi și împărați, ca să lăsăm în ea numai proletariatul. Doar așa vom putea îndrepta lumea. Cu târnăcopul, lopata și hârlețul. Munca a prefăcut maimuța în om. Acum târnăcopul urmează să-l facă pe om Dumnezeu. Pentru astă lume nouă, în care trebuie să despărțim vechiul de nou, sugestia cu apele care se separă de pământ cu ajutorul toiagului nu prinde, aici ele, apele, trebuie lovite cu ciomagul. De ce moșneagul acela bâlbâit, Moise, a botezat apele prin care a trecut Marea Roșie, nu de-aceea oare că era o mare de sânge?! Poate și el, ca și noi, nu mai avea timp să despartă cu bisturiul binele și răul, care erau îngemănați, trăind împreună ca siamezii, ci a jnăpăit delaolaltă, sperând că binele nu poate să moară de tot și răul nu poate să învingă de tot. Lupta ideologică se ascute... – zicea și făcea o pauză, ca și cum ar fi auzit niște împușcături îndepărtate, apoi continua:

– Ceea ce vă spun eu nu vă este accesibil nu pentru că sunteți proști, ci pentru că aveți

altă croială...

Aici colonelul cobora vocea de parcă urma să le împărtășească o mare taină:

– Țara noastră e într-o permanentă stare de război... Acum ne războim cu dușmanul cel mai periculos. Și pentru că acesta poate fi depistat mai greu. Săptămâna trecută el a fost oblicit, nici prin cap să vă treacă, și-n Biroul Politic al partidului. Ne batem cu alde voi, burghezi și intelectuali, care trebuie izolați, statul nostru fiind primul din lume care a întemeiat o societate fără clase.

La care Mendelstam comenta în șoaptă:

– Chiar aceștia, fără clase, îl și conduc.

Libertatea i se părea lui Kudreavțev o golănie, o șmecherie îndreptată împotriva bunului-simț, iar lumea din afara lagărelor i se arăta ca una captivă.

El ținea să lase ocnașilor săi impresia de lup uman, care avea în grijă niște oi inumane.

Diminețile, se plimba prin fața coloanelor cu pistolul lui greu, care se bălăbănea la șold, trăgându-l în jos, și cu capul greu de vodca băută în ajun, aceasta – cumpărată din rațiile jalnice ale deținuților, furate de la cantină, mărturisindu-le:

– Știți care e defectul meu cel mai mare?! Bunătatea. Ea o să mă vâre-n mormânt. Drama mea personală este că am fost investit cu un pistol doar ca să nu mă folosesc niciodată de el. Dar cât aș vrea să trag din acesta măcar așa de-o probă. Mă tem însă că, dacă aș începe să trag, n-o să mă pot opri până la ultimul lui glonț și până la ultimul deținut. Pentru că niciunul dintre voi nu merită milă. Mă, toți sunteți plini de păcate ca oaia de scaieți, lua-v-ar dracul!, li se adresă el supărat. Vârâți bine în cap ce vă spun, altfel, veți rămâne proști ca-n prima zi de lagăr.

Altădată le zicea:

– Sunt la dispoziția dumneavoastră: eu, supraveghetorul vostru, clientul vostru, robul vostru!, interesându-se și de condițiile de trai ale deținuților:

– Mi s-a raportat că o duceți bine. Că n-aveți nicio plângere...

Într-o zi Bobrov, șeful de șantier, brigadierul brigadierilor, îndrăzni să-i transmită o doleanță a lucrătorilor săi, care nu-și puteau îndeplini norma din motiv că umblau mereu lihniți de foame:

– Da, n-avem nicio plângere. Totul e bine. Ba chiar foarte bine. Am dori doar să ne mai adăugați puțină pâine... Pentru că murim de foame...

Toți au rămas mirați de îndrăzneala lui Bobrov, pentru că acesta era o canalie.

Kudreavțev îl privi precum un uliu care-și fixase prada.

Bobrov se simți ca un câine râios, care a mușcat și acum așteaptă să fie pedepsit. Aștepta lovituri de picior, plesnituri de harapnic drept răsplată pentru curajul de a fi mârâit la stăpân.

– Tu, bă?! Tu care te-ai îngrășat ca un bou de când te afli în lagăr... Tu zdohnești de foame?!

– Iertare... Rog să fiu scuzat...

– Ei vezi, rosti el blând. Ai noroc că sunt bun, zise Kudreavțev și-i întinse mâna să i-o sărute.

Bobrov căzu în genunchi și-i pupă brațul, ca unui preot.

Apoi Kudreavțev se întoarce cu fața către ceilalți deținuți și le spuse pe un ton împăciuitor:

– Eu vă înțeleg. Dar voi, mă, oricât ați mânca tot flămânzi sunteți. Țineți minte, n-ați venit aici să vă îmbuibăți. Îmi pare rău, dar nu vă pot da mai multă pâine. Pentru că dacă o să vă dau pâine, o să-mi cereți și unt. Iar dacă o să aveți unt, o să vreți și vodcă. Și dacă vă dau pâine, unt și vodcă, o să pretindeți după aceea să vă dau și femei. Și tocmai asta eu n-am voie să fac.

Kudreavțev era apreciat de organele centrale pentru că executa toate indicațiile în termen.

Dar numai mușchii întemnițaților știau cum.

Conform programului, „Deșteptarea” suna la ora 5.00. Dar în anumite perioade ale anului, când aurora boreală făcea din noapte zi și planul de dare în exploatare a unui sau altui obiectiv nu era îndeplinit, iar controlul putea să pice dintr-o clipă în alta, Kudreavțev da ordine ascunse ca acele ornicului – unicul ceas montat pe clădirea administrației – să fie mutate cu două ore mai înainte dimineața și cu două ore în urmă seara. Și cum nimeni nu cunoștea ora adevărată, deținuții neavând voie să poarte ceas – cele 12 ore de muncă se transformau în 16, la acestea adăugându-se două ore de drum către și dinspre șantier, plus o oră de menaj, cu gimnastică, apel, dimineața și o alta – înainte de „stingere”, și încă una la prânz, astfel că pentru somn le rămâneau mai puțin de 3, cel mult 4 ore.

Iar acestea urmau să le ajungă ca să-și refacă forțele.

În lagăr lui Kudreavțev îi plăcea să se joace de-a Dumnezeu.

El era un mare amator de spectacol.

Acum câțiva ani, când grupul de troțkiști a intrat în greva foamei, Kudreavțev a venit imediat în baraca lor:

– Mă, voi sunteți capabili să vă sinucideți în grup ca balenele. Ce dracu v-a făcut să urâți atât de mult viața?! Ce v-ar putea convinge că ea e totuși frumoasă?! Poate doar un glonț în ceafă... De ce nu vă respectați, canaliilor?! Cum ați vrea atunci să vă respecte alții?! Ce doriți?!

– Să discutăm cu un membru al Biroului Politic.

– De ce numai cu unul? s-a mirat Kudreavțev. Eu îi voi chema pe toți. Să facă o ședință în deplasare. Doar sunt tovarășii voștri de luptă, nu?!

Peste câteva zile la Zarianka au sosit Stalin, Jdanov, Kalinin, Iagoda, Beria, ca să discute cu rebelii troțkiști.

Deținuții erau entuziasmați, făceau schimb de păreri privind problemele statului, teoretizau despre revoluția permanentă, lansau sugestii care ar fi apropiat victoria revoluției mondiale, propuneau îmbunătățiri la știința socialismului proletar.

Abia către sfârșitul dezbaterilor, când Stalin a ridicat, lingușitor, de jos creionul care căzu din mâna lui Kudreavțev, acesta din urmă comportându-se și el ca un membru al Biroului Politic, deținuții și-au dat seama că totul fusese un simulacru, aceștia nu erau decât niște foști mari actori din Grupul teatral al deținuților, care, grimați și îmbrăcați în uniforme militare sau în civil, au jucat roluri de membri ai Biroului Politic.

După aceea plângăreții au fost coborâți în minele de uraniu, unde au și dispărut pe rând. Dar Kudreavțev zâmbea și acum, amintindu-și de acel colocviu ca de una dintre cele mai de seamă realizări ale vieții sale.

– E o plăcere să stai în culise și să urmărești cum se desfășoară scena, repeta el mereu cuvintele unui regizor bătrân, care visa să monteze Hamlet în subteranele de la Zarianka.

Kudreavțev avea trăsături de Cezar obosit, care cucerise un imperiu și nu știa ce să facă cu el.

Într-o zi colonelul își începu lecția politică într-un mod aparte:

– Azi vin să vă vorbesc despre fericire.

Filozofii deveniră curioși. Cei care aspirau universul se făcură atenți. Iar Mendelstam strecură printre dinți:

– De unde a aflat acesta ce n-a cunoscut omenirea în istoria ei de zeci de mii de ani?!

Dar Kudreavțev credea altceva:

– Fericit este doar cel care se teme de toate.

– Atunci cel care fură din proviziile noastre de cartofi e un nefericit iremediabil, a conchis cu tristețe Mendelstam. El nu are teamă nici de conducerea lagărului, nici de noi, nici de Dumnezeu. Dar cine să-i spună să se teamă, ca să fie și el fericit?!

– Omul va ieși de aici înnoit spiritual, concluziona Kudreavțev, abia după ce-și va trăi toată frica.

Pentru el frica era un alt sinonim al vieții. Pe când, în concepția „cercului de filozofi”, ea nu era decât un alt sinonim al morții.

Când vorbea șeful penitenciarului, deținuții, de regulă, tăceau ca niște cadavre.

Și numai când încheia, Bobrov, șeful de șantier, brigadierul brigadierilor, sărea militărește înaintea lui, cu brațele strâns lipite de cusătura laterală a pantalonilor, și îngâna, umilit, cu multă sârguință:

– Ordonăți, tovarășe comandant!

Iar Kudreavțev de fiecare dată îi răspundea cu vocea lui spartă ca un cazan căzut pe asfalt:

– Mă, vă ordon să fiți fericiți!

Și se retrăgea în birourile lui administrative, cu satisfacția lucrului împlinit.

Zarianka

„Și a zis Domnul Dumnezeu către Cain: „Unde este Abel, fratele tău?” Iar el a zis: „Nu știu. Nu cumva sunt eu paznicul fratelui meu?!” Și a zis Domnul: „Ce ai făcut? Glasul sângelui tău strigă către Mine din pământ.”

„Facerea”, cap. 4, vers. 9

Zarianka e un loc pierdut în taiga, uitat de Dumnezeu.

E, de fapt, un orașel de închisori, în afara cărora locuiesc personalul și administrația.

Ziua în lagăr începe cu loviturile unei bare metalice într-o toacă adusă de la o mănăstire cu tot cu călugări, pentru a-i trezi pe deținuți când mijesc zorii.

Primul lucru pe care-l învăță aici Mihai Ulmu a fost să stea la rând. După toaleta de dimineață cu șiruri interminabile, cozile se mută la cantină.

Gamela i se umple cu o poșircă de care ți se face greață, dar tocmai ea e cea mai de preț, pentru că îl ține pe osândit în viață.

În „Zarianka -1” își ispășesc „crimele” politice peste o mie de bărbați, de diverse vârste, naționalități, religii și rase.

„Baraca”, cum e numită clădirea dreptunghiulară cu trei etaje în care stă Ulmu, e plină cu spioni, sabotori, teroriști, troțkiști, deviatori de dreapta, deviatori de stânga, menșevici, socialiști-revoluționari, anarhiști, naționaliști, emigranți albi, prizonieri de război, membri ai unor organizații contrarevoluționare, dezertori, foști burghezi, foști activiști de partid, foști militari, foști-foști-foști...

Se mai află acolo profesori universitari, artiști, scriitori, savanți, ziariști, capi de guverne provizorii și șefi de partide prohibite.

Acești oameni, conștiința Europei, cum le zice Mendelstam, se luptă cu ploșnițele, cu păduchii, cu șobolanii care foiesc pe sub priciurile supraaglomerate, dar și cu semeni de-ai lor.

Infractorii de drept comun locuiesc într-o baracă cu ei. Aceștia în zilele de odihnă joacă tot timpul cărți, gata să omoare pe oricine pierde și nu are cu ce-și onora datoriile.

Sunt, de asemenea, persoane condamnate pentru delictul de întârziere la fostele lor servicii, analfabeți care utilizaseră numere din „Pravda” cu portretul ori cu vreo cuvântare de-a lui Stalin pentru a împacheta gunoaie, resturi alimentare sau – și mai grav! – le agățaseră pentru a fi folosite inadecvat în closetele proprii, oameni veseli care spuseseră bancuri cu aluzii burgheze, oameni triști, care nu râseră la glumele vreunui activist de partid...

Cei mai mulți sunt aduși din Țările Baltice, din Ucraina de Vest și din Basarabia: portarii de hoteluri, paznicii de cimitire, vatmanii, pompierii, liftierii, feroviarii, taximetriștii, elevii de liceu, din cauza uniformelor, au fost declarați colonei, generali sau mareșali fasciști și arestați în plină stradă, pentru a fi trimiși în Siberia.

Comuniștii spanioli au nimerit într-un lagăr cu franchiștii, monarhiștii bulgari – cu republicanii, militarii polonezi – cu prizonierii lor ș.a.m.d.

„Zarianka-1” e o U.R.S.S. în miniatură, aici își ispășesc pedeapsa reprezentanți a 129 de naționalități.

Acest detaliu Kudreavțev îl repetă cu mândrie. Șeful lagărului făcuse recent un demers la Moscova cu rugămintea să i se trimită și un turc-georgian din Meshetia. De aceștia nu are. Ca

tabloul să fie complet.

Lui Kudreavțev îi face plăcere să iasă diminețile și să petreacă coloanele aliniată la muncă. Atunci se simte ca un mare comandant de oști.

Apelurile se fac dimineața și seara: supraveghetorii îi numără pe deținuți când aceștia pleacă la muncă, ca să-i mai numere o dată noaptea, când sosesc din zonă.

Duminicile ora politică ține jumătate de zi. Demascarea dușmanului continuă și aici.

Apoi urmează câteva ore libere, când captivii au voie să se plimbe prin curtea lagărului, unde discută despre toate, dar toți vorbesc numai despre trecut și nimeni nu mai vorbește de viitor, din motiv că viitorul lor e atât de departe, încât nu mai poate fi nici gândit, nici răzgândit.

Și azi Kudreavțev a ieșit să le „binecuvânteze” plecarea în zonă:

– Vă atenționez: aici nu este sanatoriu, ci lagăr de concentrare. Cei care speră, oboșiți după lupta dusă contra poporului, că se vor recrea la Zarianka se înșală. E drept că nu avem în lagăr terenuri de volei și tenis, că nu putem organiza serate dansante pentru deținuți, că nu avem suficiente băi, spălătorii, infirmerii, rufe curate, îmbrăcăminte groasă, dar asta nu înseamnă că n-o să vă ajutăm să pășiți pe drumul cel drept. Lagărul nostru situat pe toată peninsula e de două ori mai mare ca Franța. În lipsa utilajului, pentru care capitaliștii cer să le plătim cu o greutate egală în aur, vom munci cu mâinile goale, iar cât mai avem târnăcoape, lopeți, pari, hârlețe, unghii, minele de aur de la Kolâma vor vărsa metalul prețios în hazna și nu vom îngenunchea în fața imperialismului mondial. Vom transforma sudoarea voastră în aur. Voi veți face șosele prin care va curge aurul către inima țării.

Când ies pe poarta mare încolonați câte cinci în fiecare rând, Mihai descoperă că acestea sunt, de fapt, coloane de muribunzi. Mulți abia își târăsc picioarele, unii se poticnesc, alții șchiopătează sau tremură de frig și-n plină vară. Și doar coloana lor are un mers ceva mai firesc, fiind alcătuită din nou-sosiți.

Șeful de șantier, Bobrov, deținut ca și ei, are în subordine un ansamblu de brigăzi. Brigadierul lor, Fomin, un fost ofițer învinuit de trădare pentru că nu trăsesese în niște țărani răsculați dintr-un sat care murea de foame, ca și cei care urmau să-i împuște, e responsabil de rezultatele muncii lor.

– Străduiți-vă să nu vă îmbolnăviți. Nicio boală n-a fost vreodată tratată la Kolâma, îi preîntâmpină el.

Fomin știe că planul nu-l va putea îndeplini cu oameni bolnavi. Iar de plan depinde rația lor zilnică de pâine și poșircă.

Minele de cărbuni de la Peciora și Vorkuta, minereul de fier din Norilsk, uraniul, aurul și cositorul de la Kolâma trebuie exploatate și milioane de deținuți, care alcătuiesc cea mai ieftină mână de lucru din lume – o zi de muncă pentru o felie de pâine –, vor munci în brânci zi și noapte ca să extragă din subteran aceste bogății și nestemate.

Motoarele buldozerelor uriașe au un bubuit de apocalipsă.

Camioanele huruie și ele amenințător.

Furnicarul de oameni se împrăștie imediat pe toată suprafața zonei, cu ciocane puternice, târnăcoape, roabe, fierăstraie cu dinți știrbi, acești ostatici urmând să răstoarne pinii uriași, să sfărâme și să mute pietroaiele, să niveleze terenul, pregătind locul unde va fi construit un oraș foarte modern, în care peste ani vor locui niște oameni fericiți sau, se gândește Mihai, cine

știe?!, poate tot niște deținuți ca și ei.

Își amintește de o credință a anticilor: ca un lucru să dureze, acesta trebuie făcut de oameni liberi, știa că pe Acropole marmura a fost prelucrată doar de cetățeni slobozi, Pericle neîngăduind să lucreze acolo vreun rob.

Dar cât de temeinice pot fi oare niște edificii la a căror înălțare, în loc de mortar, sunt folosite ca material consolidator lacrimile și ura?! se mai întreabă Mihai Ulmu, în timp ce-și împinge de zor roaba plină cu așchii de stâncă.

Zi de naștere în gulag

„Dragostea e un incendiu în care cei din afară văd mai mult fumul și cei dinătru, flacăra.”

Jacinto Benavente

În fiecare noapte, cade greu ca un bolovan pe patul de scânduri și, de cum pune capul pe smocul de vată numit pernă, adoarme imediat. Dimineața Mihai Ulmu se trezește și mai obosit, ca o vită de povară care muncise și prin somn.

În timpul apelului din zori de zi, îl întreabă pe Mendelstam:

- Ce dată e azi?
- Cine știe?! 2 sau 3, sau 4.
- Mi-am amintit acum: în una din zilele acestea e ziua mea de naștere.
- Eu nu mi-o amintesc niciodată. O făcea în locul meu soția. Dânsa ținea minte toate zilele de naștere. Oricum, te felicit. Ceea ce pot face acum însă e să-ți dăruiesc un îndemn: privește luna.

Soarele nu răsărise, dar luna încă mai străjuia în înalțuri.

- De ce?
- Închipuie-ți că în această clipă la ea se uită și cineva care ți-i foarte drag și care se află departe. S-ar putea să vi se întâlnească privirile pentru o fracțiune de secundă pe suprafața ei de aur...

Ulmu îi mulțumi. Și privi luna care apunea.

Un gând i se înfipse imediat în creier ca un cui înroșit în foc: să fug, să fug, să fug.

Profesorului din Poiana zilele îi par trase la indigo: deșteptarea, gimnastica, micul dejun, munca, prânzul, iarăși munca, iar apel, cina, cercul de artiști amatori, culcarea.

Dar tot ele îi sunt și ca niște lecții de viață: învătă cum să ții roaba ca să te ducă ea pe tine și nu tu pe ea, cum să pui fierăstrăul ca să răstorni pinii în linie dreaptă, mai află care copac are coaja dulce, rădăcinile căror plante potolesc setea, cum se prepară lichenii ca aceștia să devină comestibili.

- Aici doar cei tari supraviețuiesc. Învățați-vă să fiți tari! îi îndeamnă brigadierul Fomin, care lucrează cot la cot cu ei.

- Dacă n-aș fi avut în grija mea destinele celor mai de seamă minți ale Rusiei, evadam de mult, le mai spune acesta, fără să se teamă de ce zice, în timp ce alții se sperie de ce aud.

O parte din brigada lui lucrează la tăiat taigaua și clădește trunchiurile în stive, o alta – umblă cu roabele din urma artificierilor care aruncă stâncile și pietrele mai mari în aer, ca să facă locul drept.

Fomin, de cum îl vede pe Mihai Ulmu, îi și arată roaba.

După o săptămână de lucru, s-a atașat de această unealtă.

Roaba poate fi supusul sau stăpânul omului.

Roaba și omul devin la un moment dat un tot întreg, precum calul cu călărețul într-o bătălie.

Calitățile acestui instrument metalic se transmit parcă și omului, și, în loc să scârțâie, prinde și el să ofteze. Tărăboanța cu o singură roată, două mânere și un coș uriaș, prinsă de

brațele unui deținut, care nu are dreptul s-o lase din mână cele 12 ore cât durează ziua lui de lucru, e o emblemă a GULAG-ului. Dacă te obișnuiești cu ea, când nu mai simți rănilor din palme și nici durere atunci când îți zdrelești genunchii de fierul ei rece sau fierbinte, în funcție de anotimp, înveți să te odihnești chiar în timp ce o duci încărcată pe puntea de lemn ca să o deșerți în caroseria unor camioane grele sau în albia râului de alături. Când omul reacționează ca un automat, când fiecare mișcare e șlefuită până la robotizare, el simte roaba așa cum își simte propriul corp, cunoaște unghiul din care să fie împinsă, ca să devină ușoară, știe când s-o ungă, cu lacrimi sau stropi de sudoare, dacă nu găsește ulei, ca să nu scrâșnească prea tare, intuiește centrul ei de greutate, ca și forța cu care trebuie s-o miște, ca roata să nu i se oprească.

Când intră în acest ritm, omul nu trăiește, ci vegetează. Așteaptă să treacă cei 10, 15, 20 sau 25 de ani de detenție. I se arată că mai greu trece o oră sau o zi de chin, dar 25 de ani, i se pare, vor trece acușica.

Mihai Ulmu se simte ca un robot, mișcările par a nu-i mai fi dictate de creier, ci de roabă.

Într-o săptămână, se obișnuiește într-atât de mult cu prezența ei, încât își spune că, chiar dacă va evada, va evada cu tot cu roabă.

De la o vreme ea i se arată și-n vise.

În acea dimineață bucătarul îi turnă porția de ciorbă apoasă în gamelă și-i aruncă bucata de pâine cleioasă în față, făcându-i semn grăbit: „Hai, treci mai departe!”

Se așează la masa lungă, între alți ortaci, vântură cu lingura sorbitura, în speranța să dea în ea și de vreun fir de orez, apoi mușcă din pâinea neagră și cleioasă.

Dar în clipa în care dinții i se încleștară în bucata de aluat aproape crud, aceștia se lovira de o așchie de piatră, cel puțin așa i se păru, pe care voi s-o scuipe imediat jos, dar, când o luă în palmă s-o arunce și o privi mai atent, descoperi că ceea ce mușcă era de fapt o bucățică de hârtie împăturită strâns. O ascunse pe dată în unul dintre buzunare. Când ajunse în zonă și se încredință că nu-l vede nimeni, scoase hârtia și o desfăcu cu grijă. Era un bilețel, cu următorul conținut: „*Vă felicit cu ocazia zilei de naștere. Cadoul pe care-l meritați cel mai mult este libertatea. Pentru asta va trebui să executați întocmai următoarele instrucțiuni. Înainte de sfârșitul zilei de muncă, vă apropiați de stiva de trunchiuri dinspre râu, un trunchi va fi marcat cu cretă, dar acesta e doar un capăt de lemn, pe care-l scoateți și vă strecurați între bușteni, după care fixați bucata de trunchi la loc. Strădui-ți-vă să nu fiți văzuți. După ce v-ați convins că gardienii și deținuții au părăsit zona, ieșiți din ascunziș și mergeți spre răsărit către muntele Alalai. Fâșia de pini o să vă conducă spre o peșteră de la mijlocul muntelui. Acolo mă așteptați. Un prieten”.*

Conținutul scrisorii îl zăpăci.

Nu știi ce să creadă.

Cine e acest tainic prieten? Și ce dorește?! Ce scop urmărește? De ce să-l salveze?! De ce pe el?! Cine putea ști aici, la capătul lumii, că azi e ziua lui de naștere?! Nu e oare o provocare?

Mii de întrebări îi roiesc în cap.

Munci toată ziua cu însuflețire, gândindu-se la binefăcătorul anonim.

Își făcuse și el, ca și toți ceilalți deținuți, zeci de planuri cum să evadeze. Dar reușita i se

păru fără șanse. La ieșirea din lagăr, la intrarea în zonă, la ieșirea din zonă, la intrarea în lagăr sunt efectuate obsedantele apeluri, de la care nu poți lipsi.

Acestea au loc pe orice vreme și sunt reluate de fiecare dată când supraveghetorii greșesc sau nu le ies la număr toți închișii.

Dacă lipsește un singur deținut, imediat toată paza e pusă în alertă. Soldați cu câini pornesc pe urmele proaspete ale celor evadați.

Primi această invitație când se convinsese definitiv că de aici orice evadare e imposibilă.

De câteva ori, pe parcursul acelei zile, se apropie de grămada de trunchiuri de lângă râu, zări și urma de cretă.

Soarele căzu de mult după orizont, dar munca în zonă continua.

Părăsi roaba lângă alte roabe, care urmau a fi reparate, se furișă către stiva de lângă râu și, când se convinsese că nu-l vede nimeni, desprinse bucata de buștean însemnată și, făcându-și loc, dispăru fulgerător în miezul acelei grămezi de lemne, trase capacul din urma lui și, rămas în întunericul dintre copacii stivuiți ca într-un sicriu, se puse pe așteptat.

Apoi auzi cum brigadierii comandară încolonarea și cum șeful escortei începu numărătoarea.

Se auzea până la el fiecare număr strigat:

– M 1-1...

– Prezent!

– M 1-2

– Prezent!

...

– M 1-313

– Prezent!

Inima-i bătea să-i sară din piept: se va constata că lipsește și soldații cu câini vor porni imediat să-l caute.

.....

– M 1-314

– Prezent!

– M 1-315

Era numărul lui.

– Prezent! răspunse cineva.

Răsuflă ușurat. Cine putea fi? Cine-l salvă? Poate Mendelstam, văzând că lipsește, își dezmoțî limba în locul lui? Poate altcineva?!

Când apelul se încheie, auzi cum coloanele părăsiră zona abia târându-și picioarele.

Liniștea deveni deplină. Ulmu împinse capătul de trunchi și ieși.

Era liber, liber, liber.

Muntele Alalai se profila nu prea departe: o stâncă urcată în cer, ca o clopotniță.

Porni într-acolo. Mai mult se furișă decât mergea.

Văzu în curând și fâșia de pini pleșuvi, care urmau să-i arate drumul spre peșteră.

Găsi cu ușurință grota. Era una nu prea mare, ca o scoică tăiată în perete.

Se puse pe așteptat, trăgând cu urechea, cu răsuflarea tăiată, cu toate simțurile la pândă.

Luna împrăștiă o lumină rece, care-l înfiora, strângându-i carnea, în care parcă înfigea mii de ace minuscule.

Timpul trecea greu.

În curând cei din lagăr vor descoperi că lipsește și supraveghetorii vor porni pe urmele sale.

Trebuie să reușească să se îndepărteze cât mai mult de acest loc.

Așteptarea devenise tot mai chinuitoare...

Dar autorul bilețelului întârzia.

La un moment dat auzi pași îndepărtați în noapte.

Văzu cum o umbră se strecura printre pini, urcând pe potecă în sus către peștera unde se afla el.

Era izbăvitorul lui.

Ardea de nerăbdare să-l cunoască, să-i vorbească și să-i arate recunoștința, dar, se întrebă, îi va putea oare vreodată mulțumi cu adevărat celui care i-a dăruit, după săptămâni de umilință și calvar, acest aer de libertate, pe care îl lăsa să-i invadeze ființa și pe care învăța acum din nou să-l respire?!

Maria ajunge la Zarianka

„... două suflete rostogolindu-se, fără odihnă, până se vor uni, ca să întrezărească Universul.”

Okakura Kakuzo

Când pleci undeva, să nu te uiți în urmă, își aminti Maria Răzeșu de o vorbă din Poiana și a urcat în primul tren care trebuia s-o ducă până la Moscova, de unde avea să înceapă călătoria ei către întinderile Siberiei.

Înainte de a porni, răsfoi la biblioteca comunală mai multe enciclopedii, anuare geografice, dări de seamă ale unor expediții, reviste de voiaj, pentru a afla cât mai multe despre aceste spații, mari cât o planetă.

Dincolo de Ural descoperi natura superbă a Siberiei, de o măreție înspăimântătoare. Un spațiu carceral, nemărginit. Pini nefiresc de înalți, cu vârfurile împrăștiind norii, crescând până la Dumnezeu. Mesteceni prinși în hore pe zările perdeluite. Brazi de argint. Ape de sticlă. Nori vătuiți. Și cerul care-și așază generos sineala pe arbori, pe munți, pe tot.

În fața acestui peisaj omul își simte fragilitatea.

Călătoria părea să nu mai aibă sfârșit.

Tuc-tuc! Ritmul roților i se înfipse adânc în creier.

Nici un eveniment nu deranjă monotonia acestei călătorii de care i se acrise în cele 20 de zile până ajunse la Vanino, portul maritim din Strâmtoarea Tătară, situată între continent și insula Sahalin. Și doar într-o noapte, când stătea de pază la geam, avu o vedenie ciudată.

Cele două trenuri trecură ca două fulgere unul pe lângă celălalt. Și-atunci l-a văzut! Nu, nu se putuse înșela. Era el, el, el, el, el, el, el, el, el, el, el, el, el, el, el. Printr-o spărtură de geam zăbrelit, din partea de sus a unui “bou-vagon”, a privit la ea, prin ea, dincolo de ea, dar – ca și la lecțiile lui – s-a uitat fără s-o vadă. Totul a durat o miime de secundă, el dispărând în hăul nopții cu tot cu trenul păzit de militari înarmați. Dar imaginea lui i s-a imprimat pe retină și n-o putuse șterge cu pleoapele umezite de lacrimi oricât a încercat în zilele care urmară. Și-a zis că i s-a părut, că era imposibil, că nu era el, doar trenul se deplasa în direcție inversă, dinspre Kolâma spre Poiana, că e exclus să fi fost întors înapoi. Se mai temea să nu ajungă la închisoarea a cărei adresă o deținea înaintea profesorului Ulmu.

Ajunsa la Vanino, nu știa cum să meargă mai departe.

În fața ei se întindea amenințătoare și necunoscută marea Ohotsk.

Urmări de la distanță cum, în port, trenurile se descărcau de deținuți, aceștia fiind îmbarcați în șalupe sau vase de mare.

Erau unicele mijloace de transport care circulau între Vanino și Magadan.

Iar ea trebuia să ajungă acolo.

Pândi mai multe zile.

Când se umplu de curaj, se apropie de un căpitan de vas, un adevărat lup de mare, cu barbă zburlită și ochi de vultan pornit la vânătoare, în timp ce acesta cobora panta care ducea către port. Ce vrei?! o apostrofă el de departe.

– Vreau să vă rog.

– Întâi plătește-mă și după aceea roagă-mă.

– Vreau să ajung la Magadan.

– Nu ai tu atâția bani, muierușco!

Maria a scos salba de monede de aur și i-a arătat-o.

– E bună, a zis acesta, după ce a luat-o în palmă și a scuturat-o să sune.

A pus-o în buzunar, a pufăit din lulea și i-a vorbit:

– Să te lași ținută de mână până urci la bord. Dacă te întrebă cineva, să zici că ești rudă cu mine. Vei sta în cabina mea.

Punțile și pasarelele, pântecul vasului și toate locurile de lângă armătură erau pline cu deținuți. Mai multe bucătării de companie pe roți fumegau pe punte, semn că se pregătea ciorba pentru condamnați. Trecură printre ei. Mihai nu se afla acolo.

În cabina căpitanului mai erau câteva „rude” de-ale acestuia, două femei la fel de tăcute.

Călătoria dură mult. Marea era zbuciumată. Auzea cum trosnesc valurile, ca niște arme vechi, descărcate de un pluton.

Erau hrănite și ele cu mâncare de-a deținuților.

Căpitanul, ca să nu adoarmă, consuma cafea tare cu vodcă, la care adăuga ardei și sare.

Vasul intră în portul din Magadan într-o dimineață cu lumină puțină.

O îngrămădire de barăci de lemn, cu spații între ele, pe care nu le puteai numi străzi. Miros de pește sărat. Vânt puternic. Soare bubos. Toate aceste lucruri îi vorbeau că ajunsese aproape de capătul drumului ei.

Încercă să afle cele ce-o interesau. Imposibil. Toți erau muți.

La Magadan se opri în gara portului.

Șeful gării maritime era un bărbat cu picior de lemn.

Își luă inima în dinți și se apropie de el.

– Nu vă supărați. Se poate ajunge de aici la Zarianka?!

Și, fără să aștepte răspunsul, o podidiră lacrimile.

Bărbatul îi puse mâna pe umăr. Avea o înfățișare de om bun. Gestul lui o calmă, parcă o sprijini să nu cadă.

– La Zarianka nu s-a dus nimeni niciodată de bunăvoie. Ai pe cineva acolo?!

– Da. Pe Mihai Ulmu din Poiana.

– Îl iubești mult, nu-i așa?!

Ea a dat afirmativ din cap:

– A coborât și el dintr-o șalupă... Poate ieri... Poate alaltăieri... Nu l-ați văzut?!

Întrebarea ei o arătă atât de neapărată, încât bătrânul hotărî s-o ajute.

– Ieri au coborât dintr-o șalupă mai mulți deținuți politici. Era mare înghesuială. Se pare că cei mai mulți dintre ei erau artiști. Aveau mâinile delicate. Am remarcat între aceștia un om distins, cu papion și frac, care mi-a atras în mod special atenția.

– El era, a rostit convinsă Maria. Mihai Ulmu nu poate fi comparat cu nimeni. Seamănă, cum să vă spun?!, cu Eminescu...

Rusul o privi blând și concluzionă:

– Am înțeles. N-ai cumva și vreo fotografie de-a lui?

– Ba da, a murmurat Maria și a vârât repede mâinile în rucsacul ei de drum, de unde a scos fotografia cu toată clasa lor pe care i-a întins-o, bucuroasă:

– Iată, acesta e Mihai Ulmu!

Bătrânul examinează atent acea „poză de familie” cu cei 20 de elevi ai Liceului din Poiana și i-a zis:

– Cred că el era, și i-a restituit-o.

– De fapt, asta e clasa noastră, iar Ulmu e cel din mijloc, a crezut ea că trebuie să facă precizarea.

Șeful gării a mângâiat-o cu privirea, a zâmbit trist și a întrebat-o:

– Ia spune, tu ai mâncat ceva azi?

Nu pusese nimic în gură de câteva zile. Dar nici nu-i era foame.

– Am să te ajut să ajungi la Zarianka. Dar mai întâi hai cu mine.

Omul o duse într-o cantină alăturată și o hrăni.

În timp ce ea sorbea ciorba de pește cu lingura, invalidul o admira cu ochii jilăviți, și-i spuse în șoaptă:

– Am și eu o fată, numai una, și aceea se află la Verhne-Kolâmsk. E acolo într-un lagăr. Seamănă cu tine. Când te-am văzut, o primă impresie m-a făcut să cred că ești ea. Dar n-am nicio veste de la dânsa de jumătate de an, de când a trecut pe aici. Eu lucrez ca șef de gară de vreo zece ani. Și mă obișnuisem cu miile de deținuți și deținute aduși din toată țara și debarcați zilnic în port. Îi tratam cu indiferență sau, aș putea spune chiar cu dispreț: erau nespălați, speriați, unii cu ochi de fiară, alții ascultători ca niște vite... Până într-o zi, când m-am auzit strigat de cineva dintre ei. Și atunci am văzut-o, într-o îmbulzeală infernală, coborând cu alte deținute de pe șalupă, pe fiica mea. Nu auzisem nimic despre Nadina de vreun an de zile. Eu mă grăbesc spre ea, ea vine spre mine, iar santinela mă atenționează: „Dacă mai faci un pas – te împușc”.

Am convorbit de la distanță, în timp ce era împinsă cu patul armelor să urce într-un camion. În 1940, când s-a întâmplat cutremurul cela distrugător de la Așhabad în care a pierit aproape tot orașul, ea era studentă la universitatea de acolo. De la dânsa am aflat că localitatea se transformase în una de ruine și, cum rămăsese fără gazdă, s-a transferat la universitatea din Saratov. Dar peste câteva zile acolo s-a revărsat Volga, tot orașul a rămas sub ape și au pierit în acea revărsare de puhoai zeci de mii de oameni. Fiica mea a fost imediat arestată, fiind învinuită de cutremur de pământ, de inundații și de alte păcate. Cel puțin așa mi-a vorbit mititica. Nu mai știu nici eu care e adevărul adevărat. Dacă o vezi, numele ei e Nadina Frolova, spune-i că m-ai întâlnit și sunt viu. Se va bucura. Am să te ajut să ajungi la Zarianka. Să fie de sănătatea sau..., zise bătrânul înghițind o lacrimă, ... de sufletul ei.

Merse cu ea la poștă, unde aștepta un camion. Se vede că abia sosise, pentru că-i fierbea radiatorul, bolborosind ca un cal înjunghiat.

– Șoferul e prietenul meu. Am vorbit să te ducă la Zarianka. Acolo te descurci tu, că ești copilă isteată. Să te aibă Domnul în pază..., apoi, după o pauză, adăugă: ... fata tatei. Zise și-i făcu semnul crucii.

La despărțire, bătrânul îi dăruie o pâine învelită într-un ziar.

– Am să vă caut să vă mulțumesc, speră ea.

– Da, s-ar putea, rosti bătrânul, cuprinzând-o cu mâinile lui cioturoase.

Maria urcă într-un camion cu remorcă. Șoferul porni motorul cu o oboseală în mișcări. Camionul merse prin munți vreo zece ore. Șoferul nu se arată prea vorbăreț și tăcură tot drumul.

Ajunseră noaptea. Orășelul i se păru profilat pe cer. Barăci de lemn și mai multe clădiri cu etaj, înconjurate de garduri înalte din sârmă ghimpată.

Dincolo de ele se afla Mihai Ulmu, profesorul Mariei și prima ei dragoste.

Cadoul

„A iubi înseamnă a suferi de celălalt.”

Vladimir I. Ghika

Zarianka era un orășel de penitenciare. Dincolo de clădirile pentru deținuți înconjurată cu ziduri înalte erau situate sute de izbe pentru cei din administrație, personal și pază. Maria a închiriat o cameră într-o căsuță din bârne de la margine. Stăpâna era o văduvă de miner.

În zilele următoare se trezea cu noaptea în cap ca să poată urmări de departe coloanele de deținuți, ieșind pe porțile celor șase închisori – cinci dintre ele fiind de bărbați și una de femei –, îndreptându-se către muncile lor grele din minele de aur, de uraniu, de cărbune sau la tăiat taigaua, la construcția șoselei către Verhne-Kolâmsk ori la edificarea unui baraj pe râu. Locurile de lângă Zarianka, pe o rază de zeci de kilometri, semănau cu un uriaș șantier.

În a patra zi îl văzu de departe: pășea într-o coloană către o zonă din taiga.

Ieșise pe porțile lagărului de deținuți politici “Zarianka-1”.

La căderea nopții, îl așteptă să se întoarcă din zonă, ocrotită de întuneric, nu departe de poartă. Orbiți de faruri, mânați ca niște vite care se întorceau de la muncă, deținuții se strecurau abia târându-și picioarele în curtea largă a penitenciarului.

Era slăbit, palid, obosit, îmbrăcat într-o zeghe vărgată, pe care observă și un număr – “M1-315”.

Mai zăbovi în întuneric aproape o oră, cât pe câmpul de instrucție de dincolo de ziduri dură operația de verificare.

Fiecare nume răsuna distinct în noapte, când militarul responsabil de apel strigă:

– M1-315,

Cineva răspunse:

– Prezent!

Era vocea lui.

O recunosc.

Avu noroc!

Îi veni să strige de bucurie.

E el!

E aici!

În una dintre dimineți, Maria l-a așteptat la poartă pe șeful închisorii.

– Bună ziua. Sunt dintre deportați și mor de foame. Angajați-mă ca infirmieră, bucătăreasă, cusătoreasă, îngrijitoare, spălătoreasă, orice, în instituția dumneavoastră.

Fără să coboare din mașină, Kudreavțev se uită bănuitor la ea:

– Ce poți să faci?

– De toate. Să gătesc, să spăl, să îngrijesc bolnavii, să dau cu peria, să deretic, că fac curățenie...

– Știi să scrii? se interesă el.

– Da.

– Bine, fă o cerere, în care să indici numele și originea socială, și o lași la intrare, pentru cei de la cadre. Eu îi voi preîntâmpina. Care ți-e numele?

– Maria.

– N-am mai auzit niciodată de un astfel de nume. Se vede că nu sunteți din partea locului. Unde v-ați născut?

– În Moldova.

Așa Maria Răzeșu ajunse spălătoreasă la Zarianka. Lucrul era umilitor. Trebuia să spele tone de haine de-ale deținuților.

Îi venea să mângâie fiecare zeghe înainte de a o scufunda în apa rece ca gheața, gândindu-se că s-ar putea să fie a lui Mihai. Era fericită să presupună că hainele lui trec acum prin mâinile ei. Alegea câte una, după mărimea care i s-ar fi potrivit, și o spăla îndelung-îndelung...

Căpătă și un permis cu ajutorul căruia putea pătrunde în blocurile de deservire din curtea penitenciarului.

Făcu cunoștință și cu alte femei de la spălătorie. Încercă să lege prietenii cu unele dintre ele. Deși erau niște ființe necăjite, care se temeau de șefi, de deținuți, dar și una de cealaltă, acestea nu uitaseră încă să suradă, să bârfească și să se bucure de salariile lor mizere.

Elaboră evadarea lui Mihai Ulmu în cele mai mici detalii.

Se duse de mai multe ori, odată cu căderea nopții și într-o duminică, în zona în care lucra lagărul întreg, care, după ce plecau deținuții și militarii, rămânea pustie și, deci, nepăzită până în zori.

Planul cum să-l ajute pe Mihai Ulmu îi apărură pe neașteptate.

A văzut pe șantier o stivă de trunchiuri lungi, a cărei bază avea un loc în care putea încăpea lesne un om. Găsi în curând un capăt de trunchi, pe care îl fixă în locul gol de jos, astfel că ascunzătoarea deveni perfectă. Făcu pe el un semn cu o așchie de cretă.

Apoi urcă munții din preajmă până găsi aproape de albia unui râu secăt ceva ca o peșteră...

Scrisorica i-a fost cel mai greu să i-o transmită.

Bucătarii erau și ei dintre condamnați, câte unii veneau la spălătorie. Exista și riscul de a fi deconspirată. Un bărbat trist i se păru demn de încredere, pentru că intra de fiecare dată în spălătorie cu buzunarele pline cu pâine. Când l-a rugat în șoaptă și cu lacrimi în ochi să-i transmită profesorului Ulmu un bilețel – “E logodnicul meu!” – a întrebat-o doar ce număr are.

I l-a spus.

Putea să reușească. Putea și să nu reușească. Riscă.

Știa că deținuții încă nu ajunseră să se cunoască prea bine unul pe celălalt, și apoi, chiar dacă descopereau că cineva de alături lipsește sau răspunde la alt număr, nu vor pârî nicidecum – aici funcționa o lege dură a penitenciarului: nu trebuie să-ți pese decât de viața ta proprie.

Nu i-a fost greu să scoată din spălătorie o „uniformă” vărgată, să-i coase și un număr, să o îmbrace, să pătrundă mai înaintea coloanelor cu deținuți în zonă, să se posteze în ascunzișul tainic, din care să pândească un moment pe aproape de sfârșitul zilei de lucru când să iasă și

să se piardă în furnicarul de oameni, ca atunci când Mihai îi va prelua locul în stivă să poată ea să răspundă în locul lui la cele două apeluri obligatorii, de la ieșirea din zonă și la intrarea în lagăr, să se furișeze de pe teritoriul penitenciarului în clădirea spălătoriei și să părăsească închisoarea odată cu femeile din schimbul ei.

Toate aceste elemente au fost gândite minuțios.

Când îl văzu pe Mihai dând târcoale stivei însemnate, fu convinsă că planul va reuși.

Apelul era locul cel mai vulnerabil al oricărei evadări.

Numărul celor intrați în zonă trebuia să coincidă cu numărul celor care o părăseau.

Când coloanele se aliniază câte cinci în șiruri lungi și ofițerul de serviciu a strigat:

– M1-315...,

Maria, cu capul plecat, cu boneta vărgată alunecată peste ochi, stând lângă alți colegi ai lui Ulmu, răspunse gutural:

– Prezent!

Pentru prima dată se întâlnise cu Mihai într-un singur nume, chiar dacă acesta nu era decât un număr.

Ieșiră după asta din zonă, iar în curtea penitenciarului mai răspunse o dată la numărul M1-315.

Când ceilalți deținuți intrară în cantină, ea se strecură în spălătorie, unde lăsă costumul ei de mascaradă și-și îmbracă hainele civile, ascunse cu grijă din timp într-un loc sigur. Apoi – după ce-și prezentă permisul – trecu dincolo de poarta închisorii.

La gazda din Zarianka îi lăsă bătrânei ultima monedă din cele cu care pornise la drum și, luându-și rucsacul cu lucruri, se îndreptă către muntele Alalai.

Acolo o aștepta Mihai.

Trebuia să i se alăture cât mai curând, ca să poată fugi împreună cât mai departe de acest loc blestemat.

Pentru că nu există pe lume lucru mai scump, mai sfânt și mai fără de preț ca libertatea.

Acesta era cadoul pe care Maria Răzeșu ținu să i-l facă profesorului ei drag de ziua lui, în acel 4 august, când Mihai Ulmu împlinea 25 de ani.

Pe muntele Alalai

„Poate așa l-a privit Dumnezeu pe primul om...”

André Malraux

Mihai Ulmu urmărea cu sufletul la gură, ascuns de întunericul grotei, cum salvatorul lui urca poteca apropiindu-se tot mai mult de acel loc.

Inima bătea să-i spargă pieptul.

Când nu-i mai despărteau decât câțiva pași și umbra căpăta contur tot mai pronunțat, avu impresia că are trăsături cunoscute.

Se oprise în gura cavernei, într-o stare de șoc, recunoscând-o – dar ea să fie oare?! – pe cea mai bună elevă a clasei lui de la Poiana.

– Tu?! se arătă consternat Mihai Ulmu.

Se aștepta la orice, numai nu la faptul ca izbăvitorul lui să fie o femeie.

O apucă zăpăcit de umeri și-și înfipse privirile în ochii mari, pe care lumina lunii îi făcu și mai scânteietori, cu atâta putere, încât Maria a trebuit să și-i plece pe ai ei.

– Cine ești?

– ...Răzeșu.

– Răzeșu?! se miră el și mai mult. Și ce cauți aici?

– Am venit, îngână ea această frază ca pe o scuză, după a cărei rostire ca și cum ar fi fost pregătită să se retragă, v-am căutat... să vă întorc o datorie...

Și introduse o mână în rucsacul pe care-l coborî de pe umeri.

– Ce datorie?

– Iată..., zise ea, fâstâcindu-se, și scoase dintre lucruri o cărțuție.

– Ce-i asta?

– E cartea cu poeziile lui Eminescu, pe care am împrumutat-o și am promis că am să v-o întorc imediat.

– Și?!

– Și, iată, v-am adus-o..., rosti ea ușurat, cu datoria lucrului împlinit.

Această copilă, care traversase jumătate de glob pământesc, rosti acele cuvinte ca și cum făcuse un drum dintr-un capăt al satului ei în celălalt.

– Răzeșu, tu ești nebună?! Cui îi mai arde acum de acest volumaș de poezii?! Tu-ți dai seama ce spui? Ce-i cu tine, fato?! Nu puteai să aștepți până mă întorc?! Ca să mi-o dai altădată sau niciodată?! Tu știi la ce risc te-ai expus?!

Ea îl asculta descumpănită. Mihai Ulmu era și mai descumpănit: a descoperit că nu știe să vorbească cu o tânără care nu poartă uniformă școlărească. Semăna acum cu profesorul de geografie, un bâlbâit care, atunci când vorbea, aveai impresia că așeza cuvintele în frază cu arătătorul:

– Tu pricepi?... Cum?... Nu! E imposibil să... De ce nu te-ai gândit ce faci?... Ce rost a avut?...

– Vorbiți cu mine de parcă v-aș mai fi elevă, îl atenționează ea. Aflați că acum o lună eu am absolvit școala...

Acum o lună?! Trecuse o lună, dar lui i se păruse că trecură ani de când s-a despărțit de acea clasă și de comuna Poiana. În același timp încăpățânarea ei îl înduioșă. Un fior de neliniște îl scutură.

– Și acum ce facem?

– Am aici o hartă, rosti ea calm și mai vârî mâna o dată în rucsac. De strâmtoarea Bering ne despart câteva sute de kilometri. Iar de acolo putem trece în Alaska.

– „Putem”?! Ai de gând să continui această nebulie și să mergi și tu spre Alaska?!

– Da, am de gând, aici vocea Mariei Răzeșu, cea care de o lună nu mai era elevă, deveni atât de gravă, încât Mihai Ulmu nu se putu reține să nu zâmbească ușor.

– Să mă certați după asta, dacă veți găsi de cuviință. Dar până la ziuă n-a mai rămas atât. Și în curând cei din penitenciar o să înceapă să vă caute. Iar noi trebuie să reușim să fim departe. Cunosco un pic aceste locuri, le-am studiat pe lumină. Vom urca peretele muntelui Alalai. Ne vor căuta mai puțin în această direcție. Câinii nu vor putea urca pe aici. Ne vom ține de rădăcini și de crengi și vom ajunge sus. Vom coborî apoi de partea cealaltă a muntelui și vom înainta către nord-est.

Nu semăna deloc cu eleva lui, era o ființă matură, care știe ce vrea, care nu pune nimic la îndoială.

– Iar acum, ca să nu ne ia câinii urmele, să ne dăm încălțărilor cu tutun, zise și scoase din rucsac câteva țigări, pe care le fărâmiță între degete, lăsând conținutul acestora să se risipească peste încălțăminte și a ei.

– Crezi că ajută?!

– Da!

Îndărătnicia fetei se ridica la loc ca iarba călcată. Ce rost mai avea s-o contrazică?!

I se părea copilăresc acest camuflaj împrumutat probabil din vreun roman cu spioni, dar se resemnă și execută.

– Ar fi bine să scăpați de aceste haine, care nu vă prind deloc, mai ordonă ea, scoțând din rucsacul ei încăpător o cămașă, un pulover gros și o pereche de pantaloni bărbătești.

Maria se îngrijise de toate, pe toate le avuse în vedere.

– Iar acum să mergem, până asfințește luna mai sunt câteva ore.

Ea porni înainte, pe poteca ce ducea către cer.

Deasupra atârna o lună rece, semănând cu o monedă uriașă. Aerul curat, cu tărie de alcool, îi pătrundea adânc în piept.

Trebuia să se grăbească și să meargă pe urmele acestei copile pe care nici n-o cunoștea prea bine. Ce căuta ea tocmai aici? Cum a ajuns? Cum l-a găsit? Ce o mobilizase pe această adolescentă abia scăpată de pe băncile școlii?! Era o taină mai presus de înțelegerea lui.

Durerile provocate de pietre, de măcăcinii care îi zgâriau mâinile și fața, vântul rece ce cobora din înalțuri, eforturile pe care trebuia să le depună și pe care le resimțea în tot corpul, îl făceau să se convingă tot mai clar că ceea ce trăiește el în aceste clipe nu e un vis din care s-ar fi temut să se trezească, ci o realitate, cu care încerca tot mai mult să se obișnuiască.

– Apropo, zise ea, când ajunse la jumătate de munte și la picioarele lor se așternuse o vale întinsă, presărată cu argint de lună, vă felicitez cu ocazia zilei dumneavoastră de naștere!

Și-i întinse o floare banală, de fâneață.

– Mulțumesc, răspunse Mihai, mirosind-o cu nesaț. E cel mai minunat cadou pe care l-am avut vreodată de ziua mea.

Primul sărut

„Eu m-am născut ca să iubesc, nu să urăsc.”

Sofocle

Când ajunseră sus pe munte, pe un platou neted ca o scenă, luna asfinți. Întinericul se făcu deplin. Era o beznă luminată de miriade de stele, care scăpărau reci și îndepărtate.

Cosmicul orologiu determina alte timpuri, în măsurătoarea lui viețile celor doi fugari durând fracțiuni de secundă. Dar ele, acele fracțiuni de secundă, le fuseseră dăruite și ei le trăiau cu disperare: viețile lor de oameni.

– Să ne odihnim, până se face zi, propuse Mihai.

Se opriră lângă un cedru bătrân.

Maria își așeză creștetul pe rucsac, Mihai își puse pumnii sub cap, cum o făcea în penitenciar și, obosiți, adormiră imediat.

Când Mihai Ulmu se trezi, soarele era pe zare: răsărea liber și rotund-rotund ca-n copilăria sa.

Atunci o descoperi pe Maria, dormind la câțiva pași de el, și parcă se temu să mai respire, pentru ca să n-o trezească.

O privi îndelung și, pe măsură ce lumina îi cuprindea chipul, o vedea tot mai deslușit; la un moment dat Mihai se înspăimântă ca un om brusc deșteptat din somn.

Nu, își zise, e imposibil, e cu neputință, nu poate fi.

Nu-i venea să creadă.

Atunci deschise și ea ochii și un zâmbet complice îi înflori pe buze:

– Bună dimineața!

Dar, în loc să răspundă, Mihai se fâstâci și o întrebă, mai mult pentru sine, parcă pentru a se convinge că nu se înșală, prostește, cum și-a calificat chiar dânsul gestul ceva mai târziu:

– Cum te cheamă?

Îi fusese profesor un an întreg, dar nu era sigur că știa cum o cheamă.

–...Maria.

– De ce Maria?!

– Pentru că așa o cheamă pe mama mea și așa a chemat-o și pe mama ei, ca și pe bunica, străbunica și răs-străbunica ei. Și tot așa, de vreo două mii de ani femeile din neamul nostru au purtat acest nume.

Ma-ri-a! repetă în gând Mihai, convins că aude acest nume pentru prima dată. Ce nume neobișnuit! Ce nume frumos! se minuna el.

– Cum pe mama o cheamă ca și pe mine, mai adăugă ea, satul, ca să ne deosebească, mie mi-a spus mereu Maria cea Mică, precum sfintei care se serbează la început de toamnă. Iar mamei – Maria cea Mare.

Dar și această copilă seamănă cu o sfântă, în naivitatea ei, și-a spus Mihai.

– Trebuie să mergem, a zis Maria și s-a ridicat imediat în picioare, așezându-și rucsacul pe umeri.

– Unde?

- La Poiana. Numai că drumul cel mai scurt spre Poiana trece prin Alaska. Doar pământul e rotund, nu?! Ne-ați spus-o chiar dumneavoastră la una dintre lecții.
- Asta așa e. Dar pe unde o fi Alaska ceea?
- E într-acolo, arată ea spre soare-răsare, hotărâtă. Trebuie să fie într-acolo.
- Și cum trecem dincolo?
- Furăm o barcă, înjghebăm o plută. Ne trec contrabandiștii eschimoși cu pirogile lor. Sau traversăm marea cu un aisberg. Numai dacă nu suferiți de rău de mare. Strâmtoarea are doar câteva zeci de kilometri. La urma urmei, o trecem înot. Eu sunt o înotătoare bună. Știți să înotați?

Mihai știa să înoate.

- Da! îi răspunse, deși mai cunoștea că nici un înotător din lume n-a parcurs încă distanța ce despărțea cele două continente. Vor fi dânșii primii.

Dar Maria Răzeșu mai avea o soluție de rezervă:

- Dacă întârziem mai mult, s-ar putea să găsim strâmtoarea Bering înghețată, iar atunci o vom trece pe punte de gheață...

Ceea ce-l fascina cel mai mult era siguranța cu care-i vorbea.

- Și dacă nu reușim?

- Cum să nu reușim?! E posibil oare să nu reușim?! Gândiți-vă ce spuneți!

Înaintau împleticindu-se în lanurile de iarbă înaltă și deasă.

Râurile își pierdeau apele, ogoindu-și-le, în luncile verzi.

Pinii creșteau unul în altul, deși ca peria.

Se opreau din când în când să asculte liniștea.

Susurul taigalei se identifica pentru ei cu susurul libertății.

Coborau de pe unele creste de munte, ca să urce pe altele, traversau râuri reci, ca să ajungă de pe un mal pe celălalt, înaintau prin desișuri în care nu călcasă până atunci picior de om și-și vorbeau întruna de parcă erau numai ei în toată taigaua.

- Niciodată n-am văzut munți mai frumoși, spunea ea, ca și cum satul în care se născuse era situat între alți munți, rostindu-și cele mai simple cuvinte nu numai cu vocea, ci, se părea, cu toată ființa, de parcă acestea ar fi echivalat cu o nesfârșită declarație de dragoste.

Nu, nu se putea înșela. N-o mai văzuse până atunci niciodată. N-o mai întâlnise. Nu-i vorbise nicicând. N-o auzise. O vedea pentru prima oară. Dar era Ea... Ea, femeia pe care o visase mereu, pe care o așteptase și o căutase în fiecare clipă a vieții lui. Semăna leit cu fata din gândurile sale, din reveriile sale, din cărțile sale.

E imposibil să o mai fi întâlnit, să o mai fi văzut și să n-o fi recunoscut, își zicea.

Era eleva lui. Încercă să și-o amintească la ore, în clasă, prin școală. Dar zadarnic. Nu-și aminti nimic, niciun detaliu, oricât de nesemnificativ. Să fi trecut pe lângă ea, fără s-o vadă, fără s-o observe?!

I-ar fi recunoscut numaidecât zâmbetul ei luminos, pletele negre ca noaptea, care-i flutură încontinuu chiar și atunci când nu bate vântul, i-ar fi remarcat ochii cerești, vocea ei catifelată, mersul ei ușor, mai degrabă de dans, aerul calm și senin, care-o deosebesc de toate femeile

lumii.

... La un moment dat bolta se întunecă brusc.

Norii coboară jos de tot. Cei doi aleargă printre nori. Calcă pe nori.

Dar, mai înainte de a răpăi primii stropi, răsare chiar în fața lor un stejar bătrân, cu o scorbură uriașă, cât o tindă.

De aceștia sunt mulți prin toată Siberia răsăriteană. Arbori care numără sute, poate chiar mii de ani, măcinați de geruri, de vânturi și ploi, în care timpul a scobit uluce așezate în picioare.

Localnicii le zic stejari scorburoși.

Maria o zbughește înăuntru.

Începe perfect.

Mihai Ulmu rămâne în ploaie.

Maria îl strigă:

– Dom' profesor, veniți aici!

Dar loc, se părea, e prea puțin pentru doi.

Maria insistă:

– Dom' profesor. O să vă mureze!

Mihai își face și el loc în scorbură, lângă Maria.

Afară toarnă cu găleata.

Iar ei stau lipiți unul de celălalt, ca într-o ladă verticală, își sorb unul altuia respirațiile, inimile le bat atât de aproape, încât parcă și-ar potrivi și ritmurile, al uneia după cel al celeilalte, mâinile se caută, deși se tem să se atingă...

Privirea i se oprește involuntar la despicătura dintre sânii ei albi, rotunzi și încorsetați, care continuă undeva sub rochia simplă din cit.

Apoi zăbovește îndelung pe chipul ei, se scufundă în ochii mari, îi mângâie buzele, fruntea, părul...

Înaltă și zveltă, cu ochi verzi-albăstrui ca cerul de peste brazi, ce au irizări de boltă amestecată cu pădurea, cu sprâncenele parcă mereu arcuite a mirare, cu gene lungi de iarbă moale și dinți albi ca de fildeș, cu ten de lapte – să fie ea, femeia din vise, aici, atât de aproape?!

De unde o fi apărut această minune?! Mlădioasă, ca o răchită care se hârjonește cu vântul, zvânturată ca o căprioară; cu pielea ca o chiparoasă; gingașă ca o floare-de-colț crescută pe crestele munților...

Parcă abia atunci o văzu. Totul e în ea desăvârșit: și trupul ei grațios, și umerii, și pieptul, și zâmbetul, și buzele, și ochii, și pieptănătura, și rochia ei sobră, și bluza în care, probabil, o mai văzuse îmbrăcată la lecții.

Nu-i poate găsi niciun cusur, afară de acela poate că e prea puțin conștientă de farmecul și de frumusețea ei, pe care s-a străduit, cât s-a aflat în școală, să și le ascundă, pentru ca el, Mihai Ulmu, să nu le vadă, să nu le observe, să nu le remarce.

O privește cu uimire și cu un fel de curiozitate, fără a se satura să o admire, cu brațele

lăsate în jos, ca și cum, dacă ar atinge-o, ea ar putea să se topească în aerul rășinos al ploii sau să dispară cu totul în tulpina aceluia stejar multiseclar.

Nu, nu se poate înșela: e Femeia pe care o căutase atât, dar care îl găsisese ea.

O recunoscuse.

Mirându-se de ceea ce simte, gândindu-se la acea ființă predestinată, pierzându-se în ochii ei mari și atât de senini, îi mai pune în această zi o întrebare lipsită de noimă:

– Tu... Tu ești?

– Eu sunt! îi răspunde dânsa.

– Tu ești aceea?! vrea să precizeze Mihai.

– Eu sunt aceea, rostește Maria cu siguranță în voce.

Și atunci mâinile lor se întâlniră. Respirațiile li se confundară. Ca și bătăile de inimă. Și buzele lui Mihai se atinseră de buzele ei. Obrajii Mariei se aprinseră de parcă se aflau în preajma unui jăratric puternic.

Pădurea luă foc. Și ploaia se umplu dintr-odată de aburi deși.

Mihai și Maria deveniră un singur suflet și o singură inimă, un tot întreg alcătuit din două jumătăți perfecte topite într-o sărutare.

Și unul devenise, în același timp, și celălalt.

Ființele lor se amestecară: el era ea, ea era el, iar lumea erau ei.

Maria fremăta lipită de el, fără cuvinte, ca o torță care crește-n lumină.

Mihai o sărută setos și ea se lăsă sărutată, răsând cutremurată, iar de la tremurul râsului ei tânăr se împrăștia norii și soarele își făcea loc în înalțuri, arborii, râurile și ierburile din preajmă murmurând, vălurându-se și ele parcă mai altfel decât cu o clipită în urmă.

Toate cele din jur – taiga, cer, stejar, scorbură, nori, soare, stâncă, ape, văi, creste – dispăruseră parcă. Și doar ei doi mai rămăseseră pe lume, contopiți într-un singur sărut.

Nuntă în taiga

„Mie mi se pare că oamenii nu simt deloc puterea iubirii, pentru că, dacă ar simți-o, i-ar ridica cele mai mari temple și altare și i-ar aduce jertfele cele mai mari.”

Plato

Aerul de după ploaie e proaspăt ca laptele din donița de acasă.

Soarele e-n zenit. Razele lui ard nemilos. Roua sfârâie pe frunze și pe ierburi, transformându-se în aburi care urcă spre nori.

Când ating crengile, mărgelile de apă se risipesc de sus. Maria râde cu capul dat pe spate când roua îi udă fața, admiră cu o bucurie copilăroasă, transformată în cuvinte cerul străveziu ca apa unui râu de munte, arborii moleșiți de respirația veștedă a sfârșitului verii, soarele care se strecoară de sus căutându-i prin acele coniferelor.

Au umplut, se pare, taigaua toată cu râsul dragostei lor. Cât de puțin îi trebuie unui om pentru a fi fericit, se gândește Mihai. Câteodată acesta nu are nevoie decât de un alt om și întreg universul e întruchipat de acel celălalt.

Femeia ideală... ajunsese să creadă că aceasta nu există decât în cărți și încetase să o

mai caute. I se mai sugerase că ea nu poate fi întruchipată într-o singură ființă, fiind risipită în toate femeile.

Și acum o găsi.

– Ești cea mai frumoasă femeie din univers, îi șoptește el printre săruturi.

Dintr-odată, Maria se desprinde cu un zâmbet neterminat din îmbrățișarea lui Mihai Ulmu.

Se apropie de rucsacul ei și caută ceva în el. Scoate o față de masă albă cu horboțică spumoasă, cusută cu flori multicolore, pe care o așterne pe iarba înrourată, pune apoi pe ea prune, pere, caise și porumbele uscate, nuci, mere, struguri, alune-de-pământ, niște felii de slană și bucăți de brânză, un colac împletit în opt, un fir de busuioc, considerat aducător de noroc. Pe acestea le purtă cu dânsa tocmai de la Poiana prin toată partea de est a Europei și de-a lungul Asiei întregi, pentru această clipă anume, poate cea mai importantă din viața ei. Într-un colț, Maria așază o sticlă de trei sferturi cu o băutură străvezie, ocrotită de-un dop de lemn, și două păhăruțe.

– Ce ai aici?! Întreabă curios Mihai, cu acea blândă, jovială ironie, cu un imperceptibil surâs în colțul buzelor, propriu doar lui.

– E țuică din prunul nostru... Pentru că, mă gândisem încă la Poiana, ce fel de nuntă fără de strop de tărie?! zice ea și pleacă fruntea în jos.

Uimirea lui Mihai crește ca o coloană de mercur.

– Nuntă?! Nunta cui?!

Iar Maria se arată și mai mirată de întrebarea lui Mihai.

– Cum, nunta cui?! Nunta noastră. La noi în sat există o rămășiță de obicei care ține de mii de ani: cele care aleg sunt fetele. Cu precizarea necesară, mai adăugă Maria, că fetele noastre fură numai bărbați care le iubesc. Credeți că aș fi făcut eu acest drum lung dacă nu vă alegeam să fiți ursitul meu?!

Zice, apoi, fără să aștepte replica lui Mihai, adaugă grav:

– Am venit, Mihai Ulmu, să vă cer de soț.

Mihai înmărmurește. Nu știe ce să zică. Nu s-a gândit că s-ar fi putut vreodată ca cineva, o femeie, să-l aleagă pe el, iar dânsul să nu aibă la îndemână decât un singur răspuns, iar acela să fie „Da!!!!!!!”

– Și eu?! Încercă Mihai să păstreze aparența serioasă a momentului.

– Credeți că dacă știam că n-o să mă iubiți, ajungeam până aici, vă căutam, vă găseam, ca să-mi spuneți: „Caută-ți de drum, copilă-hăi!” sau ceva asemănător?!

Fata, se vede, se pregătise îndelung de ceea ce se desfășura acum: o lună-două, dar poate că toată viața. Ea știuse de acolo, din Basarabia, de clipa aceasta, de fuga lor, de poiana cu stejari scorburoși, de masa nunții lor și le puse la cale pe toate cu minuțiozitate.

Maria devine, brusc, plină de o solemnitate naivă și repetă întrebarea:

– Mihai Ulmu, vreți să fiți soțul meu?!

– Propunerea ta m-a luat prin surprindere...

– Discursurile le ținem mai apoi. Răspundeți la întrebare!

Maria privește în ochii lui ca într-o fântână fără fund. Fiorul care simte că o străbate precum un curent electric o face și mai frumoasă. Doar pleoapele îi clipocesc în zbateri de

aripi. Mihai se umple de importanța clipei și zice:

– Păi... Da! Desigur...

– Și acum întrebați-mă dumneavoastră.

– Ce?!

– Dacă vreau să fiu soția dumneavoastră.

– Maria, vrei să fii soția mea?!

– Da! rostește ea, apoi, ca să fie sigură că Mihai auzi răspunsul, îl repetă în șoaptă: – Da!

– Iar acum să facem schimb de verighete.

– De unde aici verighete?!

– Iată..., și Maria desface palma, în care se află două inele împletite din fire de iarbă, îl pune pe unul, în timp ce-l privește în ochi, pe degetul inelar al lui Mihai, lăsându-l pe acesta să-i pună, la rându-i, celălalt inel.

– Ele ne vor uni pe vecie. Inelele noastre de cununie, accentuează Maria, adăugând:

– Așa-i obiceiul la nunțile noastre. De ce l-am neglija tocmai noi?! Sunt împletite din fire de iarbă din chiar această poiană...

– Când ai reușit să le faci?!

– Când te-ai urcat sus pe stâncă să afli dincotro bat vânturile... Atunci am știut că azi voi deveni soția ta...

– „...Nedespărțiți în viață, ca și în moarte...”, mai rostește Maria o frază la al cărei conținut se gândise de când se ținea minte. Iar acum să ne dăm sărutul de soț și soție.

Mihai o cuprinse sărutându-i buzele moi și fierbinți.

Apoi Maria scoate dopul de la sticla jilăvită și toarnă ceva într-un pahăruț, îngenunchează în fața lui Mihai și i-l transmite, sărutându-i dreapta.

„Ce obiceiuri barbare!”, gândește Mihai.

– Să ne urăm casă de piatră! Să ne întâlnim, ca să nu ne mai despărțim niciodată, în copiii noștri! spune Maria, după ce-și toarnă un fir de licoare și în paharul ei.

Mihai Ulmu sorbi din agheasma însoțirii lor. Nu i-a plăcut niciodată să bea. Dar ritualul trebuia îndeplinit până în cele mai mici amănunte. Cu atât mai mult că de astă dată licoarea i s-a părut divină. A simțit în ea concentrată aroma livezilor, tăria brumelor, flacăra bolților...

Maria mai mult sărută marginea paharului și-l lăsă deoparte. Ochii ei se aburiră un pic, dar ea își stăpâni lacrimile, lacrimi de bucurie, simțind cum acestea se rostogoleau pe dinlăuntru ființei ei, pe rând, una câte una, ca să nu le vadă stâncă, să nu le vadă cerul, să nu le vadă Mihai.

Gustară din ofrandele basarabene, purtate de Maria prin trenuri, pe vapoare, în camioane, prin orașe, prin munți, peste albi de râuri, dar și din alte bucate de care făcu rost la Zarianka – pentru cel mai înălțător moment al vieții lor.

– Maria! rosti Mihai, acum, că suntem soț și soție te-aș ruga să-mi zici „tu”, ca să nu mai punem și noi alte distanțe între mine și tine.

– Mulțumesc! îngăimă Maria și surâse recunoscător. De multe ori vorbeam în gând cu dumneavoastră... cu tine..., precum cu un prieten, iar unui prieten nu-i spui niciodată

„Dumneavoastră”. Cum nici lui Dumnezeu, când i te adresezi, nu-i zici „Dumneavoastră”. Cu atât mai mult unui om iubit...

Mihai simțea cum ea pătrunde în el prin toți porii. Înțelese că până acum nu iubi niciodată cu adevărat. Ca și cum o așteptase pe ea: să crească?! să-l găsească?! să o descopere?!

Și-o amintea vag, firavă și zvăpăiată, mai mult râzând cu ochii decât cu gura, schițând un zâmbet abia perceptibil de fiecare dată când răspundea tema ori era scoasă în fața clasei. Subțire în boi și iute în mișcări, când nu era în câmp sau la biserică, mai ales iarna, o găsea în biblioteca satului, situată în căminul cultural, citind cărțile, cum i-a mărturisit odată, delaolaltă. Activă la diverse manifestări, școlăriță isteată, prima la învățătură, mereu posesoare a “Premiului întâi cu cunună”, emana tinerețe, curiozitate și energie. Dar o uită de cum părăsi Poiana. Nu și-o amintea acum decât cu greu.

– Mi-i dragă Siberia, ea mi-a adus noroc, îi mărturisi la un moment dat Mihai. Ea m-a ajutat să te cunosc.

Obrajii Mariei s-au aprins imediat, atunci i-a luat mâna dreaptă, aspră și plină de bătăături, între palmele ei subțiri cu degete străvezii și i-a pus-o pe creștet, ca pentru blagoslovire, apoi a început să îngâne ceva ce semăna cu un cântec fără cuvinte, un cântec vesel și trist în același timp, cu urcușuri și coborâșuri, ce-l învăluia mai degrabă cu mireasma decât cu sunetele lui, pe care Maria și-l cânta parcă sieși, din care Mihai distinse și cuvinte:

la-ți, mireasă, ziua bună

De la tată, de la mamă,

De la frați, de la surori,

De la grădina cu flori...

Stelele din înalturi prinseră se explodeze, una câte una, ba într-un colț al cerului, ba în altul, bolta coborî în poiana nunții lor, vântul care sărutase cu câteva ore în urmă crestele oceanului celui mare se domoli și el, cu sentimentul că asistă la una din clipele de taină ale oamenilor acestei planete zbuciumate.

Apoi Maria tăcu. Mihai îi auzi bătăile inimii. Ochii ei erau umezi, gura părea arsă, fruntea îi era senină, vocea avea ceva din murmurul valurilor amestecat cu freamătul ierburilor.

– E cântecul cu care de mii de ani fetele din satele noastre se despart de casa părinților lor. După acest cântec alesul inimii îi va fi totul: tată și mamă, frate și soră, prieten și coleg. Fără el m-aș mai fi crezut fată în casa părinților mei. După el însă sunt datoare să te urmez pe tine, până în clipa morții...

Mihai își rezemă fruntea de fruntea ei și zise:

– Iartă-mă, Maria!

– Pentru ce îmi ceri iertare?! Eu ar trebui să-ți cer iertare, pentru că eram îndrăgostite de tine toate fetele din clasă, dar numai eu am îndrăznit să te caut prin toată Siberia.

– Sunt supărat pe mine, dar și pe Dumnezeu, care nu s-a grăbit să-mi sugereze: „Iartă-ți femeia pentru care te-am dat pe pământ”. Puteam să nu te întâlnesc niciodată. Să mor fără a te fi cunoscut vreodată. Și viața mea n-ar fi avut atunci niciun sens. Începând cu această clipă însă, ea capătă un rost suprem. Te rog să mă ierți că nu te-am remarcat la Poiana...

– Nici n-ai fi putut-o face. M-ai fi remarcat doar dacă mă găseai în una dintre cărțile tale... Dar eram prea vie ca să mă ascund în vreuna dintre ele... Și-apoi de ce m-aș fi grăbit, când

această poiană ne aștepta încă de pe atunci?!

Rămaseră în acea noapte în poiana nunții lor.

Sub o streășină de stâncă, Ulmu adună multă iarbă ruptă, frunze de ienupăr, de trifoi, flori de gălbioare, de romaniță, de căline și făcu un pat de nuntă.

Când acesta fu gata, păși pe el și îngenunche mai întâi, ca într-un sanctuar. Apoi o trase după el și pe Maria.

Fata se lipi de bărbatul iubit, ca într-o înălțare. Carnea ei îmbobocită îl încălzi. Mihai îi simți sânii împietroșiți de dor frigându-i pieptul. Aburul buzelor ei îl învălui dintr-odată. El o sărută flămând, ca după un îndelung post. Îi sărută gura, obrații, fruntea, ochii, lacrima. „Plângi?!” „Da.” „De ce?” „Pentru că sunt cea mai fericită femeie de pe pământ.”

În acea noapte cerul era spuzit de stele ca niciodată. Dormiră pe acel covor de frunze și flori – pentru prima oară în ultimele câteva luni – somn liniștit.

Acea fusese noaptea nunții părinților mei.

Singurătate în doi

*„Ca pecete pe sânul tău mă porți,
poartă-mă ca brățea la mâna ta.
Că iubirea ca moartea e de tare
Și ca iadu-i de grozavă ardoarea.
Săgețile ei sunt săgeți de foc,
Și flacăra ei ca fulgerul din cer.”*

Cântarea Cântărilor

Se trezesc cu primele raze ale dimineții.

Soarele sparge norii cu mii de raze.

Își zâmbesc parcă nu s-au văzut de-o veșnicie.

Iată și câțiva “vorniceii” la nunta lor.

– Tuc-tuc-tuc, se aude o pasăre chiar în cedrul lângă care înnoptaseră.

– E cocoșul-de-munte, zice Mihai. Își cheamă iubita.

Acesta bate din aripile lui scurte, își înfoaie penelul sur stropit cu vopsea albă și cu reflexe violete, întoarce capul mic ba într-o parte, ba în cealaltă, desface ciocul puțin curbat și scoate din gura umflată un sunet de toacă de mănăstire, care cheamă la liturghie:

– Tuc-tuc-tuc!

E declarația de dragoste a gotcanului, cum i se mai zice cocoșului-de-munte, cântecul cu care-și cheamă găinușa.

Dar ea se lasă așteptată.

– Tuc-tuc-tuc! Încearcă să-l imite Mihai, cu mâinile puse pâlnie la gură.

Imediat dintre brazi apare fâlfâind greoi din aripi și femela, așezându-se pe o creangă de alături.

– Tu ai fost mai convingător, râde Maria.

Apoi cele două păsări se găsesc și phrr-phrr! își iau zborul dispărând în desiuș.

După ce îmbucară din merindele pe care le mai conținea rucsacul Mariei, pornesc la drum către zarea înseninată.

Au cale lungă, dar ei nu se grăbesc. Parcă ar avea toată veșnicia în față. O iau pe de-a dreptul, peste culmile împădurite.

Cu cât înaintează către răsărit, văile se fac mai adânci și munții se profilează mai înalți.

Copaci tineri cresc subțiri până către Dumnezeu, alături de alții cu totul putrezi, care abia se mai țin sau zac răsturnați, peste care trebuie să sari ori sub care urmează să te strecuri ca să poți trece.

E o pădure sălbatică, lăsată să crească în voia ei de la facerea lumii, rărită pe alocuri doar de incendiile provocate de fulgere, cu desișuri în care, de cum intri, se face întuneric; cedri cu foioase uscate, din alți ani, păstrându-și-le lângă cele verzi, brazi sonori care cresc pe înălțimi cu rădăcinile înfipite în cer, văi pline cu ienupăr ca niște saltele verzi – taigaua este în întregime a lor.

Sunt tineri și îndrăgostiți, și, ca lumea să fie împlinită, nu au nevoie să fie decât ei doi.

Sunt rezistenți pentru că sunt împreună, sunt puternici pentru că se iubesc, sunt fericiți pentru că s-au regăsit.

Se strâng în brațe și-și spun cuvinte, frânturi de vers, noime fără sens, ignorând lumea cealaltă din afara șoaptelor lor. Se țin de mână, ca și cum s-ar teme să nu se piardă unul de celălalt.

– Știam că o să mă iubești, continuă Maria. Că această clipă nu putea să nu vină.

– De unde atâta siguranță?

– Când eram adolescentă, m-am aruncat în Nistru de pe o stâncă, fiind convinsă că am să înot dintr-odată, și m-am descurcat. Au mai fost și alte ocazii când mi-am pus la încercare destinul.

Maria ține fruntea puțin înclinată, ca și cum s-ar fi aflat în biserică, la spovedanie.

– Viața mea de până a te cunoaște a fost ca apa care trece prin sită, n-am reținut nimic din ea, decât ceea ce avea vreo legătură cu tine. M-am născut cu adevărat în prima zi de școală din clasa a douăsprezecea, când ai venit în școala noastră. Eram copilă, aveam vreo 12-13 ani, când te visasem pentru prima dată. Te văzusem în vis, cu mult mai înainte de-a te fi văzut aievia. Și când te-am revăzut acolo în pragul școlii – înalt, cu ochii negri, cu păr răvășit peste umeri –, te-am recunoscut îndată... Îmi iubeam părinții mai presus de viața mea. Dar în ziua aceea mi-am zis: el e bărbatul pentru care m-aș duce și la capătul lumii.

Aici Maria tăcu, apoi continuă cu o dârzenie în priviri:

– Iată și motivul pentru care mă aflu aici.

– De ce nu mi-ai spus?

– Pentru că n-aș fi știut ce să-ți spun.

– . . .

– E atât de greu să înveți să vorbești. Dar și mai greu e să înveți să taci. Taci, taci, taci! Îmi ziceam când voiam să spun cuiva ce simt, ce gândesc, ce trăiesc. Cine te va înțelege, cine te va crede, cine va ști cu adevărat ce ești, afară de tine?! Am vrut să-ți scriu, de la acel întâi septembrie, dacă n-aș fi știut că mă umplu de ridicol. Ne întâlneam câteodată pe coridoarele școlii sau pe ulițele satului și te surprindeam uitându-te la mine ca printr-un geam aburit de sticlă. Parcă nu eram acolo. „Iată-mă-s!”, voiam să strig. – „Eu sunt aici, lângă tine. Ursita ta. Femeia vieții tale.” Dar eram sigură că n-ai să mă auzi.

– Știai tu atunci că eu îți sunt predestinat?

– Da! Știam că totul urmează să se întâmple de la sine. Că nu trebuie să forțez nimic. Doar să aștept, să aștept, să aștept. Mă străduiam să-mi înăbuș sentimentele. Dar era de ajuns să te văd la școală, să-mi apari brusc în față pe culoar, să te zăresc în sat, să te aud vorbind și iarăși începea să-mi bată inima cu putere, și iarăși nu dormeam, și iarăși nu înțelegeam ce-i cu mine, de ce mă atrage fatal o ființă, un bărbat care trece pe lângă mine fără să mă observe, de ce mă gândesc mereu-mereu-mereu la cineva care nu s-a gândit în viața lui măcar o singură clipă la mine. Și-atunci mi-am zis: să rabd. Să rabd și să aștept. Pentru că știam că va veni o zi când te vei opri în dreptul meu, te vei uita lung la mine și mă vei întreba, mirat: „Tu ești?!” Iar eu voi da afirmativ din cap. Mai știam că va sosi o clipă, clipa noastră, când vom bea din aceeași licoare, după obicei, unindu-ne în viață și în moarte. Iată-o ziua

aceea!

„Cum se putea să mă uit la tine de atâtea ori și să nu te fi văzut?!” își reproșa în gând Mihai. „Eram și surd, și orb, și zevzec?!”

În timp ce străbat munți, în timp ce trec vaduri de râuri, în timp ce culeg pomușoare din tufișuri, în timp ce fac opriri scurte ca să-și tragă sufletul, Maria își confesează sentimentele, ca unui duhovnic:

– De multe ori treceam pe lângă casa unde stăteai. Când ajungeam în dreptul ei, încetineam pasul fără voia mea, dornică să ghicesc ce se întâmplă după ferestrele ei cu perdele, ce faci, ce gândești. Mi te închipuiam că stai mereu între cărți. Când știam că lucrarea mea din caiet va trece prin mâinile tale, aceeași pagină o transcriam de zeci de ori. Dar... totuna nu observai dincolo de scrisul caligrafic și altceva.

„Fata asta, se gândi Mihai, mă cunoaște mai bine decât mi-aș fi închipuit că o poate face cineva. Ea ține minte toate banalitățile pe care le-am rostit, fraze de care am uitat, evenimente cărora nu le-am acordat nicio atenție.”

– Apoi când mi-ai împrumutat pentru câteva zile cărțulia cu poemele lui Eminescu, o purtam cu mine ca pe una de rugăciuni, cu o frunză pusă între file, o deschideam seara și spuneam cu voce tare cuvinte din ea, ca și cum citeam scrisorile pe care le așteptam de-o viață, iar când mă culcam, o puneam sub pernă, să visez poezii... Ea era sacră pentru mine, pentru că o atinseseși tu, pentru că o ținuseși în mâini, pentru că-ți era dragă... Cuvintele ei au fost cele dintâi care ne-au cununit...

– Și ce-ai putut tu găsi în acea cărțulie? o întrebă Mihai, curios.

– Am găsit în ea toată viața mea.

„Iată că n-o cunosc deloc pe această copilă.” Se uită la ea tot mai mirat să o descopere.

– M-am pregătit să fiu fericită pentru ziua când voi absolvi școala. Până atunci parcă mi-era interzis să mă gândesc la fericire. Nimic nu m-ar fi putut împiedica la serata de absolvire să-ți spun ce știu despre noi. Știam că aș fi putut să-ți fiu pereche. Egală în toate. Dar au venit soldații aceia și te-au răpit, la un pas de a te anunța printr-o scrisoare că eu, Maria Răzeșu din Poiana, îți sunt femeia hărăzită. Soarta m-a lovit cel mai rău când mă așteptam cel mai puțin.

Vorbește gâtuită de emoție:

– Aș fi putut să te aștept până te întorceai. Dar m-am temut că n-am să pot rezista. Locotenentul care venise după tine mi-a spus că va trebui să te aștept 25 de ani. Dar atunci nu m-ai fi recunoscut, poate. Când ai plecat în acel camion cu soldați, m-am dus la biserică și m-am rugat la Maica Domnului să nu mor până nu-ți vorbesc. Și acolo, de la un tremur de licăr de lumânare, am înțeles că trebuie să te caut. Am mers către tine, parcurgând un drum lung. Nu mi-a fost ușor. Dar aveam în mine suficient curaj. În viață câteodată, ca să fii fericită, trebuie să ai curajul de a fi fericită...

Soarele arde necruțător, aburi deși – parcă ar ploua dinspre pământ spre cer – urcă dinspre taiga.

Hermine trec, nepăsătoare, chiar pe alături. Nu se tem de om. Nu știu că acesta le-ar putea face și rău. De pe ramuri se uită curioși la ei cârduri de gotcani. Potârnicși se încâlcesc prin iarba crudă. Jderi se rostogolesc pe lângă ei. Vulpi argintii se feresc pe sub copaci prăvăliți. E un adevărat paradis al vânătorilor.

Dar și al pescarilor.

La un pârâu de munte, Mihai răstoarnă un bolovan și pe dată de sub el zbughesc în toate părțile zeci de pești de râu. Prinde câțiva cu mâna și-i coace pe tăciunii unui foc.

În timpul aceluia popas, zăresc mai jos pe o vale adâncă un cerb cu niște coarne uriașe, parcă poartă un pom scuturat de frunze pe frunte, care începe să boncăluiască. Chemarea lui umple taigaua. Imediat îi răspunde cu muget puternic un alt cerb. Nu peste mult timp apare și acesta din desișurile de rășinoase, cu coarne la fel de mari, pe care le ține mândru orientate către bolți, din când în când aplecându-și-le, ca să nu le agațe în ramuri. Acesta e însoțit de o ciută, zveltă și aeriană.

Masculii se opresc față în față, scormonind pământul cu picioarele și fornăind puternic. Apoi brusc se aruncă unul asupra celuilalt, lovindu-se cu coarnele, care în lumina soarelui par că împrăștie scânteii pe jos, ca niște aparate ce sudează. După câteva izbituri surde, excrescențele lor osoase li se încleștează, ei împingându-se și târându-se o vreme fără să poată scăpa din această dezlănțuire pe viață și pe moarte, până unuia dintre ei i se frâng o parte din coarnele mărețe, care cad pradă la picioarele celuilalt.

Cel cu cornul frânt dă îndărăt, fiind urmărit de învingător în pădurea de cedri, cu mugete furioase.

Ciuta pornește și ea agale după ei, dispărând în desișuri.

La câteva clipe după această bătălie crâncenă, în aceeași vale își face apariția un urs mătăhălos. Se joacă un timp cu apa râului, probabil în căutare de pește, apoi se retrage și el în întunericul pădurii.

– Parcă aș trăi o poveste, zice Maria.

Munții sunt acoperiți de un lichen ruginit gros ca o plapumă. Sub el piatra e albă, de cretă. Cedrii cresc din crăpăturile lor, fremătând ușor de o briză venită de-nu-știu-unde.

– Simt mirosul mării, zice Maria.

– Vine dinspre cer, precizează Mihai. Și tot el o întreabă:

– Oare pe unde am fi?

– Pe aproape de Strâmtoarea Bering. Parcă aud coloniile de păsări de acolo...

Citise despre acele „orașe” de milioane de păsări din stâncile de pe țărmurile Oceanului Pacific și care asurzesc mateloții cu vaierul lor.

– S-a împlinit ceea ce mi-ai spus odată la una dintre lecții. Când ne-ai întrebat ce vom cumpăra fiecare din primele noastre salarii, și eu am zis că voi cumpăra o frunză din teiul lui Eminescu, mi-ai spus: „O să ajungi departe, Răzeșu!”. Și, iată, profeția ți s-a împlinit. Am ajuns atât de departe! La câțiva kilometri de marginile lumii.

Mihai îi sărută buzele din mers, ținând-o de după umeri:

– Vom lua totul de la capăt, Maria, de la un alt capăt, îți promit!

În lume era război și Basarabia lor se afla acum în altă țară.

Maria, cu un surâs convenit mai degrabă zeilor decât pământenilor, îi răspunde:

– Așa va fi, știu, pentru că am atâta încredere în tine! Cred în tine ca în Dumnezeu, Mihai Ulmu!

Aleargă ținându-se de mâini. Maria fuge cu pas de dans. Parcă are vânt la călcâie.

Oboseala acumulată de Mihai în ultimele luni de zile îi trecu ca printr-o minune. Parcurge, alături de femeia vieții sale, zăvoaie, sare peste pietre de râu, se aburcă pe creste înalte.

Picioarele ei – arse de rouă, zdrelite de așchii de stâncă, însângerate de crengile uscate care le îngrădesc calea, de plantele aspre care le urzică – sunt răni vii.

– Femeile frumoase trebuie să pășească fără să atingă pământul. Ele n-au dreptul la vânătași, zice Mihai și o ridică în brațe.

Maria se ține de după gâtul lui, se privește în ochii lui adânci, schițează un zâmbet care-i străluminează chipul și repetă:

– Sunt o norocoasă, o mare norocoasă!

Moș Mazai

„Ce nevoie este să căutăm iadul pe lumea cealaltă?

El există încă în viața aceasta în inima celor răi.”

Jean-Jacques Rousseau

Câteva zile, Maria și Mihai au străbătut locuri necălcate de piciorul omului.

Se străduiau să nu meargă pe lângă albiile râurilor, unde puteau da peste ambuscade, ci să o ia pe de-a dreptul, peste păduri virgine și creste de munți.

Urcară pe un masiv, cum li se păru, situat chiar în cer.

La un moment dat, pe platoul de iarbă de deasupra acestuia, se ivi chiar în fața lor, răsărită din pământ, o izbă de lemn, ca un vas pe mare.

Casa, cu streșini largi de lemn, ca niște aripi de avion, cu ușă grea de trunchi, cu obloane de bârnă despicate în două și belciuge mari de fier, semăna cu o fortăreață.

Se opriră locului și se gândiră să o ocolească. Dar se auziră strigați:

– Nu vă temeți. Sunt om bun.

Văzură în pragul izbei un bătrân care săra pește la o măsuță de lemn.

Mihai ieși primul la lumină. Maria îl urmă și ea.

– Bună ziua, unchiașule, zise Mihai.

– Mulțumim dumitale, nepoate. Ce bucurie mare mi-ați făcut, zău! se lumină la față moșneagul. Că eu n-am văzut om de vreo câțiva ani. Iar pragul casei mele nu mi l-a călcat picior de om de când am ridicat-o aici în hățușul sobolilor. Veți găsi adăpost în ea și vă veți odihni. E-e-e, fata moșului, mai glăsui bătrânul, uitându-se la Maria, d-apoi tu ai picioarele zdrelite de tot. Dar las'că are moșul buruieni pregătite pentru atare răni. După ce te ung cu fiertură din ele o dată, îți trece, ai să vezi. Mie puteți să-mi ziceți moș Mazai. Eu păstoresc aici sub nori iepurii lui Dumnezeu.

Bătrânul îi predispușe dintr-odată la încredere și voie bună. Se uită la ei cu ochi blânzi și, încetând să mai sareze peștii, înfipse cuțitul în crăpătura mesei și-l făcu să zbârâie, jucându-se cu degetul pe care-l trecuse de câteva ori peste lama lui rece.

– Ia spuneți-i moșului, măi copii, ce vânt v-a adus până-n pustietățile astea? Sunteți turiști, în căutare de frumuseți?! îi ispiti el vesel.

– Suntem geologi, zise Maria, râzând.

– Nu pe voi vă caută soldații cu câini în josul râului?! întrebă bătrânul. Apoi, fără să aștepte răspunsul, le zise:

– Veți sta la mine cât veți dori. Nu ajunge nimeni aici pe stânca mea. Am ales-o încă în tinerețile mele. Aveam insomnii într-o vreme. Iar această piatră e locul unde se face ziuă cel mai dintâi în toată Uniunea Sovietică. Când jos e întuneric, aici la mine e zi albă. Iar dacă e vorba de minereuri, știu eu un loc unde aurul curge din munte în loc de ape la vale. Iar acum vă invit să pășiți și pragul căscioarei mele..

Moș Mazai intră primul. Tinda izbei era plină cu blănuri de soboli și hermeline.

– Sunt frumoase?! Să știți că am armă, dar nu o folosesc niciodată. Gloanțele le-ar strica blana. Le capturez pe toate în curse, pe care le așez în anumite locuri. Păcatele mele... Chinui

niște animale nevinovate, dar, ce să-i faci, trebuie să-mi câștig și eu cumva bucățica de pâine!

Luă o blană, o mângâie cu palma, apoi i-o puse drept guler Mariei.

– Ele se jertfesc ca să facă femeile frumoase. Este acolo la poalele muntelui cineva care le adună din partea statului. Dar n-am mai coborât de vreo câțiva ani. Coboram să cumpăr chibrituri și zahăr. Dar de la o vreme folosesc fulgerele în loc de chibrituri și miere de albine sălbatică în loc de zahăr.

Din tinda întunecată pătrunseră într-o cameră luminoasă, îngrijită, măturată cu grijă, cu o icoană mare în ungher, cu patul făcut, de parcă bătrânul știuse că o să aibă azi oaspeți, cu o măsuță lângă geam și o sobă cu plită pentru preparat bucate lângă ușă...

– Iată aici mă ajung zilele mele, dragii moșului. Iar acum, deoarece bănuiesc că v-ați hrănit mai mult cu mană cerească până a ajunge aici, ce-ați zice de-o ciorbă vânătorească, din carne de căpriță...

Dădu la o parte velnița care stătea pe o butie din tindă: o ciută jupuită se uita la ei cu ochi de sticlă din întunericul vasului.

– A nimerit prostuța într-o cursă pentru soboli... Of, păcatele mele. Când am găsit-o, se mai zbătea și am împușcat-o să nu se chinuie...

Erau nemâncați și o ciorbă le-ar fi adăugat puteri.

– Bărbații – la tăiat lemne, iar Maria, așa parcă ai zis că te cheamă, tu treci la plită și pune oalele la fiert...

Maria a luat în primire câteva tacâmuri din aluminiu, cuțite, linguri și s-a apucat să trebăluiască...

Îi plăcea să gătească. Maică-sa o învățase de mică să prepare borșuri, plăcinte, tocănițe, sarmale, cum îi stă bine unei viitoare gospodine.

Bărbații ieșiră în curtea izbei, îi auzea cum cuvântează pe afară setoși de vorbă.

Ea aprinse focul în plită, puse cratița să fiarbă, în care aruncă bucăți din carnea fragedă de căpriță, mărar sălbatic, chimen, secărea, cimbru, hrean, leuștean, șofran, izme, pe care le găsi pregătite de bătrânel parcă special pentru ei într-o strachină de pe masă.

Nu văzu nicăieri sarea de bucătărie. Nu-i plăcea să-și bage nasul în lucruri străine. Dar i se păru un amănunt mai puțin important ca acela de a-i deranja pe cei doi bărbați care se împrieteniseră deja și care se auzeau lângă stocul de lemne cum discută vesel în așteptarea ciorbei de căpriță. „Unde și-o fi ținând moșneagul sarea?”, se întrebă Maria și deschise un sertăraș, altul, scoase capacele de pe un vas, de pe altul...

Un borcan cu cârlige de pescar, o cutie – cu mosorele, ațe și bumbi...

Deschise o cutie mai mare și, brusc, simți cum își pierde cunoștința: descoperi la fundul ei mai multe perechi de urechi umane, uscate, zbârcite și vinete, prinse cu ațe una de alta.

Speriată, vru să țipe, dar își astupă gura cu palma, zicându-și: „Calm! Calm! Calm!”

Aflase, i se povestise despre vânătorii de evadați, semănați de către autorități prin toată Siberia, dar nu-i venise să creadă. Izbele acestora erau așezate în calea fugarilor din penitenciare, pe o rază de jur-împrejurul orașelelor de lagăre, la zece, la douăzeci, la o sută de kilometri...

Aceștia știau: celui care prindea un evadat i se dădea câte un sac de făină sau de zahăr.

Mort sau viu, dacă făceai dovada, sacul era al tău. Iar drept dovadă servea perechea de urechi. Statul, în schimb, își mai luase obligația să închidă ochii la toate braconajele lor.

Inima bătea să-i sară din piept.

Puse capacul la loc, închise sertarul și se strădui să-și recapete sângele-rece.

Când crezu că poate să zâmbească, căută un capăt de sfoară mai groasă pe care-l ascunse în mânecă, ieși în prag și-l chemă pe bătrân:

– Unchiașule Mazai, vreau să te rog să-mi arăți unde ții sarea de bucătărie.

– Iată vin, draga moșului.

Bătrânul trecu sprinten pragul pe lângă Maria și intră în cameră. De cum pătrunse dincolo, Maria ieși din izbă, trânti ușa grea de lemn, scoase ațele groase din mânecă și într-o clipeală legă cu ele belciugele unul de celălalt.

Mihai se uită la ea, nedumerit.

Dintr-o săritură, Maria fu lângă el, îl apucă de mână, strigându-i:

– Să fugim!

Când se văzu încuiat pe din afară, moșul slobozi un urlet sălbatic și aruncă cu barda în geam, făcându-l țândări.

Fără să întrebe ce se întâmplă, Mihai înșfăcă rucsacul Mariei, uitat lângă prag, și porni să alerge din răspuțeri, încercând să dispară împreună în taigaua care începea de la marginea platoului.

Se îndreptară către defileul unde se auzea vuietul unui râu. La un moment dat îl văzură din urma lor alergând ca pornit la vânătoare – cu carabina în mână dreaptă, iar cu stânga strânsă pumn, amenințând cerul – pe Mazai, care se trânti cu fesele pe un râu de pietre rotunde, ce prinseră a luneca cu tot cu el la vale, dânsul intenționând astfel să le taie calea.

Săriră râul de pietre curgând din munte și o luară pe o potecă ce li se păru umblată, care întretăia de-a curmezișul coasta abruptă. Atunci îl auziră pe bătrân – care, dintr-un om blajin la prima vedere, se transformă în fiară – încărcându-și carabina din mers, călare pe pietre, ca pe spinările unei herghelii de mârțoage, semn că o mai făcuse și alte dăți, și întorcând gura puștii în direcția lor: când arma se descărcă, răsună o bubuitură, multiplicată de zeci de ecouri, și o ploaie de alice mășcate destinate animalelor taigalei reteză cu un zgomot infernal perdeaua verde a unui pin uriaș, ei fiind la un pas de a fi îngropați sub greutatea acesteia.

Moșul urla – „Oprîți-vă, javrelor! Neam de ocași! Nu vă place Puterea Sovietică?! Nu scăpați voi de mine!” – parcă avea gâtlej de lup, trezind somnul pădurii la zeci de kilometri depărtare.

Li se păru că aleargă pe loc, că picioarele nu-i ascultă, devenind tot mai grele.

Moșul, care cunoștea bine muntele și toate potecile lui, se apropia tot mai mult de ei, îl auzeau cum găfâie undeva chiar în spatele lor, cum își încarcă arma din mers și cum trage cocoașele.

Dintr-odată, pe poteca îngustă dintre steiuri, chiar la câțiva pași înaintea lor, apăru o namilă de urs: dihania brună cu o înălțime de peste doi metri venea prăpăstios peste ei, ridicată pe labele posterioare, mătăhăind cu cele două din față și scoțând mugete înfiorătoare.

Mai înainte ca ursul să ajungă drept ei, Mihai și Maria săriră fulgerător la o parte, lipindu-

se de o stâncă încremeniți de groază.

Atunci namila se pomeni față în față cu Mazai. Surprins de apariția instantanee a fiarei, vânătorul se pierdu, și, mai înainte ca el să apese pe trăgaci, aceasta îl plesni peste țeava carabinei, care căzu jos cu bubuitură de tunet. Plumbii din ea o luară razna, împlântându-se adânc în trunchiurile arborilor din preajmă. În aceeași clipă ursul se prăvăli cu sutele lui de kilograme peste trupul îmbătrânit al lui Mazai, care scoase un urlet neomenesc, însoțit de trosniturile oaselor frânte, ce se făcu auzit până aproape de Ocean și până departe în cer.

După ce văzură moartea cu ochii, Mihai și Maria o rupseră de fugă ca scăpați din praștie de-a lungul albiei de pietre către poalele acelu munte blestemat, fără să mai privească înapoi.

„Domnul te-a scăpat de osânda Domnului”, își aminti Ulmu un vers de psalm necuprins de nicio carte.

Merseră în tăcere, până obosiră de tot și până noaptea se lăsă în taiga ca un perete care căzu brusc înaintea lor. Trecerea de la zi la noapte ținu doar câteva minute. Peste munții Kolâma se așternu o beznă fără început și fără sfârșit.

Se opriră lângă o stâncă înaltă și neagră, pe care mai mult o bănuiră răsărită în fața lor decât o văzură profilată pe cer printre stele.

Adormiră cuprinși aproape imediat, istoviți, speriați, flămânzi.

Prin munții Kolâma

*„O, tu de mi-ai fi fost un frate
Hrănit la sânul maicii mele,
Să te sărut în văzul tuturor
Și nimeni să mă poată defăima!”*
Cântarea Cântărilor

Se trezesc în zori.

Îmbucă ceva din alimentele pe care le mai găsesc în rucsac și pornesc la drum.

Merg tăcuți.

Șocul din ajun nu-i părăsise de tot.

Taigaua se leagănă ca o corabie.

Se strecoară printre pini și cedri, printre margini priporoase și așchii de munți cu senzația că sunt urmăriți.

Pe văi, iarba abundentă sună moale, catifelat sub pașii lor, ca spuma mării pe plajă.

Dinspre Ocean ajunge până la ei o boare de vânt sărat.

Nu o iau pe albiile râurilor, unde bănuiesc a fi postate ambuscadele, ci o retează pe de-a dreptul. Urcă un munte, cel mai înalt din împrejurimi. Sus pe vârf, un vânt puternic, rece ca un viscol, îi umple de speranță. Li se pare că zăresc, dincolo de piscurile versanților golași care se întind până în zarea îndepărtată, Pacificul.

Măreția locurilor care li se aștern la picioare le spune parcă: omule, tu ești stăpânul lumii, tu domini natura, ești mai presus decât munții, iată norii poți să-i răsfiri cu mâna, tu încerci să schimbi traiectoria stelelor, de ce atunci vrei să-l umilești și să-l distrugi pe semenul tău, care nu e decât un alt tu însuși, care nu e decât o altă ipostază a ta?!

Maria privește spre un cer cu adâncime de crater albastru, rupe o floare, o prinde în păr și-i mărturisește și ea la un moment dat lui Mihai:

– Datorită ție am descoperit iubirea care poate totul. Sunt sigură că dacă i-aș spune acestui munte să se dea la o parte – se va da –, și acestui cedru dacă-i voi spune să pornească din urma mea – se va porni. Știu doar că nu trebuie să-mi ispitesc dragostea, pentru că ea e mai mult decât mine. Aș pribegi așa, cu tine, o viață...

– Și dacă ne rătăcim și nu mai putem ieși din taiga?!

– Cât voi fi cu tine, voi fi liberă, fericită, voi fi eu însămi... Pentru mine acasă e acolo unde te afli tu...

În vale se întinde un lac străveziu, căruia i se zărește fundul. Maria prinde să alerge printre flori către el, ca un nor care seamănă rouă peste niște buruieni uscate, gata să moară.

– Mariiii! se aude strigată din urmă.

Își amintește de mama ei, care parcă nu-i rostea numele, ci i-l cânta.

– Mariiii! așa o striga aceasta, ca să audă și satul ce nume frumos are fata ei, sat care știa din vremuri străvechi că frumusețea numelui se extinde numaidecât și asupra făpturii celui sau a celeia care îl poartă. „Dacă vrei copilul tău să fie frumos, pune-i nume de om frumos!”, îi sfătuiau bătrânii pe tinerii căsătoriți.

Și oamenii împrumutau nume pentru pruncii care li se nășteau de la alți copii, mai mari, care se vădiseră frumoși. Ca și cum copiii nu mai aveau de ce să semene cu părinții lor, ci mai mult – cu fetele sau băieții ale căror nume le purtau.

Așa satul se umplu cu Marii: gospodarii și gospodinele voiau să aibă fete care să-i semene în toate fetei lui Ștefan și a Mariei Răzeșu.

– Prinde-mă, Mihaai!

E fericită să-l știe alături, să-l asculte, să-l privească.

Lanțurile care o țineau deoparte au fost rupte: acum poate să-l atingă, să-l mângâie, să-l admire fără să lase privirile în jos, să-l întrebe ceva, orice, să-l îmbrățișeze ca pe cineva care-i este foarte drag.

Apoi, brusc, devine îngândurată, ca și cum s-ar teme de o fericire obținută prea ușor și nemeritată.

Mihai abia se poate ține din urma ei. Ea face salturi ca o căprioară peste fire de apă și peste trunchiuri prăvălite de copaci.

Copila aceasta sări dintr-un tren în altul, de pe o șalupă pe alta, dintr-un camion în altul, străbătu toată Siberia, ca să-i amintească ce minunată e viața.

Când aproape că se și împăcase cu destinul său ingrat, iată că drumul vieții sale coti brusc, așa cum se întâmplă numai în cărți: „Câteva mii de ani trăiți zadarnic, recuperați de o secundă”.

Mai avea câteodată sentimentul vag că visează. Vis de deținut, între o zi de muncă silnică și alta, urmând dintr-un minut în altul să se trezească.

O regăsise pe Maria, ca pe o parte din el însuși, ea era o stare de fapt, cu mult mai puternică decât acea realitate vulgară menită să-l strivească. Acum e și Maria cu el. De azi încolo e foarte convins că nu va mai putea fi înfrânt.

Maria devenise pentru el un izvor nemărturisit de forță, de rezistență, de tărie.

În aceste pustietăți, cei doi trăiesc cu setea unor evadați lăsați un timp în libertate, care nu știe nimeni cât va dura, cu atât mai prețioasă fiind fiecare clipită pe care ei o trăiesc ca pe un dar divin.

Ziua a șaptea

*„A spune cuiva te iubesc
este o invitație la veșnicie.”*

Deodată aud în bolți un murmur care seamănă cu un ferăstrău ce ar tăia o creangă undeva deasupra. Se lipesc pe dată de trunchiul unui copac. Tot atunci trece, aproape atingând vârfurile arborilor, un aeroplan, dotat cu un proiector care scotocește împrejurimile.

În jurul lor nu sunt decât locuri prin care n-a călcat niciodată picior de om, natură sălbatică neatinsă de civilizație, pădure virgină, ape limpezi ca lacrima... Și, cu toate astea, au sentimentul că iscoade îi pândesc de peste tot.

Când își dau seama de asta, cei doi se țin și mai strâns de mâini.

Deasupra lor vuieste și scârțâie, trosnind din mii de încheieturi, taigaua.

Uriașă. Adâncă. Străină.

Când vântul șârâie de pereții stâncilor parcă niște voci înfundate, parcă un lătrat îndepărtat de câini, iar crengile trosnesc pe sus imitând cocoșele unor arme care-și trimit cartușele pe țeavă, ei se prefac că nu înțeleg, că nu aud, că nu văd, că n-au nimic cu această lume, pentru că nu fac parte din ea, și nici ea din ei.

Pentru că dâșii se iubesc și nimic nu e mai important decât dragostea lor.

Se înserează și fiecare îi mulțumește în gând Celui de Sus pentru încă o zi dăruită. E ziua a șaptea de la evadarea lui Mihai Ulmu.

Când întunericul cade ca o perdea grea peste munți, se aciuează între câteva pietroaie mari de pe valea unui râu.

Mihai și Maria adorm ghemuiți unul lângă celălalt. Dorm somn de piatră, ca înaintea unui drum lung.

La un moment dat, Mihai se trezește brusc. În lumina zorilor de zi vede un câine cât un vițel cum stă cocoțat, cu limba scoasă de un cot, deasupra Mariei, arzându-i fața cu răsuflarea.

Imediat, Mihai face o săritură ca să-și înfigă mâinile în beregata potăii, ce-și propti pe dată ghearele în puloverul lui, ferfenițindu-l în zeci de bucăți.

Maria se trezește, urmărind îngrozită încăierarea lui Mihai cu javra, care se tăvălesc încheștați pe viață și pe moarte în locul acela îngust dintre pietre.

Mihai îi strânge cu putere gâtulejul ca într-o menghină aproape să-l sugrume, când aude în spatele lui un țăcănit surd.

– Lasă câinele, îl somează o voce spartă.

Cel care despiedicase revolverul țintește în ceafa lui Mihai Ulmu. Cu el mai sunt alți patru soldați, cu armele gata să tragă. Fiecare ține în lesă un câine-lup.

– Gata, s-a terminat piesa, intelighentule!

„Intelighent” în cercurile gardienilor de la Zarianka e o înjurătură de dispreț.

– Sus mâinile! Ridică-te! N-auzi?!

Mihai se ridică în picioare cu tot cu câine, fără să poată descleșta degetele încremenite din grumazul animalului. Îl scapă abia după ce simte o izbitură puternică în cap.

– Nu da! strigă Maria, ca și cum lovitura aplicată lui Mihai o fripse pe ea, și, izbindu-se ca o

leoaică, îi trage soldatului o palmă, care răsună până departe în taiga.

Imediat, un alt militar o izbește cu bocancul.

– De ce lovești o femeie, stârpitură? Încearcă Mihai să scape din mâinile gonașilor care-l prăvălesc la pământ.

Soldatul holbează ochii: se pare că abia acum acesta vede că în fața lor se află o femeie și-și lasă mâinile în jos.

– Las' că am mai văzut noi de-alde dânsa, și vii, și moarte! afirmă vlăjganul cu glas spart.

– Legați-i! ordonă el. De-o săptămână vă tot dibuim! Ați crezut că scăpați, ai?!

Mihai se ridică cu greu, genunchiul îi arde, capul îi vujește, durerea îl amețește.

Apoi o ajută pe Maria să se ridice.

Soldații râd rânjind. Sunt tineri. Dar poate au iubit și ei, își zice Mihai. Atunci de ce sunt atât de cruzi?! Nu, nu, cu siguranță n-au iubit. Un om care iubește arată altfel.

Mihai știe că soldații din gardă, șefii, funcționarii lagărului locuiesc lângă teritoriul înconjurat cu sârmă ghimpată al închisorii, în case de bârne, amenajate, călduroase, cu lumină electrică, ce arde zi și noapte. Dimineața, fiecare dintre ei vine să pumnească mutrele deținuților, să asmută dulăii contra acestora, să-i tortureze, să-i lovească cu patul armelor, iar în caz de necesitate să descarce automatul în ei, acesta fiindu-le serviciul pentru care statul îi plătește. Seara se întorc la casele lor, unii la nevastă și copii, alții au iubite, cu care ies la cinematograful sau să admire stelele, aurora boreală, natura. A doua zi o iau de la capăt. Ochii lor blânzi devin răi, brațele gingașe, cu care-și mângâie pruncii și iubitele, redevin de piatră, șoaptele lor se prefac în mugete.

Cum e posibil, se întrebă de multe ori Mihai, ca oamenii să fie, conform unui grafic dinainte stabilit, o zi – îngeri, și o zi – diavoli, o zi – apostoli ai binelui, și o zi – apostoli ai răului?!

Kudreavțev, vorbesc cei din pază, are casa plină cu pisici, care se așază pe fotolii, pe paturi, pe dușumea, ca niște covoare vii, dar asta nu-l împiedică să apese pe trăgaci ori de câte ori e nevoie când vine vorba de „animalele cu două picioare”, cum le zice el cu dispreț ostaticilor din pârnăile sale.

Soldații îi leagă pe cei doi cu o frânghie groasă. Mâinile le sunt lăsate libere, ca să se poată sprijini cu ele de pietre sau de arbori când vor coborî din munți sau vor trece peste puhoaietele reci.

Maria și Mihai se privesc zâmbindu-și mereu. Ei nu se văd decât unul pe celălalt.

– N-am să te părăsesc niciodată, Maria, îi șoptește Mihai Ulmu.

– Știu, sunt convinsă, te cred, Mihai.

Iar când un soldat îi trece capătul de funie peste piept, Maria dintr-o străfulgerare își înfige dinții în brațul lui.

„...zeul mă-tii!” zice acesta și-i proiectează un cap peste față.

Mihai vrea să scape de legătoare, dar nu mai poate.

– De ce dai, mă, lovi-te-ar damblaua! strigă el, încâlcindu-se în funii.

– Urmați-ne! ordonă gradatul cu glas hodorogit.

Apoi tot el le zice:

– Să ne mulțumiți că nu v-am omorât. Am avut ordin să tragem în tine, Ulmule, fără somație. Și asta făceam dacă erai singur. Dar de unde dracu' ai apărut tu, cuconiță?! Că ne-ai încurcat toate socotelile! Ai să dai seamă și dumneata în fața comandantului. Iar el nu iartă. Te vor judeca pentru complicitate la evadare. Tu l-ai ajutat să fugă, nu?!

În timp ce merg, discută zgomotos despre o încurcătură zdravănă a lor, mai înainte de a-i captura.

Când Maria se rănise la picioare, Mihai o purtase o vreme în brațe. O mai luă în spate când urmau să treacă peste puhoaietele de munte cu apa rece ca gheața.

La un pârâu adulmecaseră într-o întâi câinii urmele lor, fiind derutați atât ei, cât și soldații care-i țineau în leze, când dădeau ba de urmele a doi fugari, ba numai de ale unui. Mai ales la albiile râurilor caralii nu puteau pricepe cum urmele de la patru picioare devin două, iar de la două se fac patru, și tot așa. „Căutați bine!”, ordona din când în când vlăjganul, care era și superiorul iscoadelor. „E posibil ca unul dintre evadați să fi rămas ascuns undeva pe aici”, zicea în locurile pe unde Mihai o lua în brațe pe Maria. Iar peste o vreme mai apăreau din senin încă două urme...

Abia dând de fugari descâlciră enigma.

Erau urmele lui Ulmu și ale unei fete, care cine știe cum nimeri în pustietatea asta, ca să le creeze lor probleme.

Soldații discută bine-dispuși: l-au capturat pe evadat și poate se vor alege și dânșii cu vreun concediu la baștină sau cu vreo mențiune din partea comandamentului.

Maria și Mihai sunt numai vânătași, au numeroase zdrelituri, răni, îi dor picioarele de prea mult mers, corpurile lor resimt încă durerea loviturilor, dar ei își zâmbesc tot timpul.

Înaintează legați cu funii unul de celălalt, iar atunci când sar peste trunchiurile răsturnate ale unor arbori bătrâni, urcă și coboară stâncile priporoase sau trec peste apele reci ale râurilor, se ajută reciproc.

La un moment dat, Mihai Ulmu se oprește locului, își șterge cu dosul palmei urmele uscate de sânge de pe gură, se uită în ochii ei limpezi ca cerul și, parcă amintindu-și de un lucru foarte important, îi șoptește astfel ca să audă numai ea:

– Maria! Vreau să-ți spun ceva...

– Spune...

– Te iubesc!

A rostit această frază pe care nu a spus-o vreodată în viața sa niciunei femei și, poate, nu s-ar fi grăbit nici acum să o rostească, dacă n-ar ști că în curând au să se despartă, vor fi despărțiți și n-o să se mai vadă încă cine știe câtă vreme, poate niciodată.

Ea se lipește toată de el, îl privește recunoscătoare, ochii i se umezesc și buzele ei prind să freacă:

– Știi ...

– Da.

– Vreau să-ți spun și eu ceva...

– Spune, iubito!..

– Mihai Ulmu, în aceste clipe, îmi vine să urlu de fericire!

Interogatoriul

„E învins doar cel care crede că este.”

Fernando de Rojas

Maria a fost întemnițată într-o celulă umedă. A fost adusă la anchetă a doua zi. Anchetatorul era un băiat tânăr, cu mustața abia mijită. Se bâlbâia în fața ei ca un elev scos la tablă cu lecția neînvățată. Încercă să i se uite în ochi, dar acela își ferea mereu privirea. Și atunci a văzut în fața ei un om la fel de chinuit ca și ea. La fel de trist. La fel de disperat. Descoperi, dintr-odată, ceva care o îmbărbătă: erau amândoi prizonieri. Doar că se aflau la capetele opuse ale uneia și aceleiași mese. Doar că unul întreba, iar celălalt răspundea. Era și dânsul o victimă.

– Numele dumneavoastră?

– Maria.

– Maria și mai cum?

– Maria Mariei Mariilor din satul Poiana...

Anchetatorul rămase cu tocul în mână, privind-o speriat.

– Vă rog frumos..., bâigui el.

Și atunci Maria i-a zâmbit.

Acesta era un semn de recunoaștere al primilor creștini atunci când urcau pe ruguri sau când intrau în arena cu fiare sălbatice, gata să îi sfâșie.

– Vreau să vă rog să mă iertați..., îi șopti tânărul. Scuzați-mă, vă rog, dar nimic nu depinde de mine. Eu trebuie să vă anchetez. Am să menționez în procesul-verbal că vă aflați întâmplător cu deținutul Mihai Ulmu, dar instanța de judecată oricum nu mă va crede. Se știe că erați angajată ca spălătoreasă la Zarianka. În mandatul de arestare scrie că dumneavoastră ați pus la cale evadarea lui Ulmu...

– Așa e. Mihai Ulmu nu e vinovat. Doar eu sunt vinovată. Eu l-am îndemnat să fugă... El nu poartă nici o vină.

Anchetatorul își frământă mâinile, își mușcă buzele, făcu o pauză, apoi îi spuse în șoaptă:

– Eu vă înțeleg. Voi scrie că sunteți nevinovată... Credeți-mă... Dar, vă spun un lucru care e cunoscut de toată lumea: judecătorul nu citește niciodată procesele-verbale.

Maria fu scoasă din izolator pentru a fi introdusă în clubul penitenciarului, transformat pentru o jumătate de oră în sală de judecată. Traversară în fugă curtea penitenciarului, ea și cei doi soldați din escortă, când începu să plouă.

Era o ploaie din acelea care seamănă mai degrabă cu prăbușirea unor râuri verticale, a unor ape grele dintr-un cer spart ca un burduf uriaș tăiat cu o spadă cerească, însoțite de zgomotul unor surpări de maluri de apă, de gâlgâituri subterane care aminteau de niște horcăituri de om care se zbate să moară...

Cerul se zguduia și el de trăsnete.

Vocea amenințătoare a judecătorului abia răzbea printre tunetele de afară.

– Numele?, strigă el.

– Maria...

– Maria și mai cum?!

– Maria Mariei..., încercă ea să continue interogatoriul de la anchetă.

– Te consideri vinovată?

– Da! strigă, ca să se facă auzită. Vă rog să țineți cont: numai eu sunt vinovată! Mihai Ulmu nu poartă nici cea mai mică vină!

În acest vacarm de tunete și strigăte, judecătorul care nu privi măcar o singură dată în direcția dosarului ce zăcea pe masă, făcu risipă de ani, parcă era Dumnezeu:

– Pentru complicitate la evadarea unui deținut, Maria Răzeșu, ești condamnată la zece ani de închisoare!

Când auzi că se va afla „legal” în următorul deceniu aproape de locul de detenție al lui Mihai, ea începu să cânte, cu voce tare, parcă voind să astupe potopul de afară, un cântec din copilăria sa:

„...*Un elefant se legăna pe o pânză de păianjen...*”, încât judecătorul, uluit, voi s-o trimită să fie examinată de medicii de la infirmerie mai întâi.

Era prima condamnată din cariera lui care-și primea pedeapsa ca pe o blagoslovire.

Iar ea simțea că devenise altcineva, o altă Maria Răzeșu. Ca și cum din acea clipă începuse să trăiască o altă viață. Viața ei adevărată.

Cu Mihai Ulmu instanța de judecată a fost la fel de „generoasă”: la cei 25 de ani, pe câți îi avea de ispășit, i se mai adăugară, pentru evadare, încă 25.

Maria în lagăr

„Unde nu există dragoste, puneți dragoste și veți găsi dragoste.”

Ioan al Crucii

Către seară, în potopul care nu mai contenea, Maria fu urcată într-un camion acoperit cu prelată și dusă la penitenciarul pentru femei „Zarianka 6”, situat la o distanță de câțiva kilometri de închisoarea unde se afla Mihai.

Aici primi uniforma ei de deținută.

Femeile erau îmbrăcate ca și bărbații, cu pantaloni căptușiți gros, cu flanele, cu pufoaice vătuite, căciuli cu clape, dar aceste haine nu le puteau apăra de frigul teribil, iarna, nici de arșiță – vara.

Abia când intrau în clădiri și-si scoteau căciulile, cizmele, pufoaicele, locatările acestui penitenciar arătau ceva mai feminin.

Barăcile aici erau destul de vechi: niște case din bârne, fără temelii, construite direct pe pământ.

În prima ei noapte de detenție până în zori de zi Mariei i se păru că zboară cu tot cu baraca de bârne: simți cum aceasta se desprinsese de pământ plimbând-o prin cer, printre nori, peste dealuri și văi.

A doua zi, când temnicerii descuiaseră ușile și femeile fură invitate să iasă afară, descoperi uluită că baraca lor, ca și cum cu adevărat zburase toată noaptea, se afla în cu totul alt loc decât seara.

Ce se întâmplase?!

Din motiv că pământul aici e veșnic înghețat baraca fusese construită direct pe sol. De fiecare dată în primăvară, podeaua se dezgheța și casa prindea să alunece cu tot cu locatările ba într-o parte, ba în alta; dar și atunci când ploua –

așa cum se întâmplase în ajun și băteau uragane dinspre ocean – barăcile o luau la vale cu tot cu valurile de hlei umed, ca navele prinse între ghețarii mânați de curenți. Deținutele pluteau astfel încuiate în barăci ca niște sclavi la galere închiși în burta unei corăbii. Când se trezeau, baraca ba era pe un deal, ba pe altul, ba pe o albie de râu, ba pe alta.

În acea noapte bătuse un vânt puternic, care strămută din loc barăcile, făcându-le să lunece pe hleiul îmbibat de ploi și împrăștiindu-le la întâmplare pe șesul de lut. Când se lumină de zi, temnicerii alergară după ele ca să le agațe de un tractor și să le aducă înapoi la locul lor obișnuit.

După ce femeile se aliniară în fața blocului administrativ, o casă la fel de șubredă și veche, răsucită și ea de vânturi, șefa închisorii, tovarășa Skreab, le petrecu către șantier cu vorbe mobilizatoare:

– Munca l-a creat pe om, afirmă învățătorii noștri. Trăiți-vă fiecare zi ca și cum ar fi ultima, cum zicea Marc Aureliu. Munciți azi ca și cum mâine nu veți mai fi.

– Am zis! Încheia dânsa, dispărând pe o ușă a blocului administrativ, ca Dumnezeu după crestele muntelui Sion.

Semn că acele coloane de femei puteau porni către locul mântuirii lor: munca silnică, menită să le condiționeze ca oameni.

Cele mai multe dintre colegile Mariei proveneau din vechi familii nobiliare, erau și soții de activiști de partid, vedete de cinema, artiste, balerine, cântărețe de operă, studente, sau pur și simplu femei frumoase, care nu știuseră că într-un context anume încăpățânarea poate fi calificată drept crimă de stat...

În prima săptămână Maria a fost dusă, cu alte deținute, la tăiat bușteni.

Noua constituție egalase femeia și bărbatul în dreptul de a munci, de a suferi și de a muri.

Când o văzu pe Maria răsturnând trunchiurile uriașe, Polina Semionovna Jemciujina, soția membrului Biroului Politic Veaceslav Molotov, exclamă:

– O țară ar trebui să creadă altceva despre libertate dacă își trimite îngerii și înțelepții la închisoare, în acest sens, poate că penitența e cu adevărat un loc privilegiat.

Îi mângâie cu privirea chipul ei inocent și adăugă cu zâmbet amar:

– Iată așa, iconiță!

N-avea foame, n-avea sete, povara trunchiurilor pe care le prăvălea cu tot cu cerul de peste taiga sau pe care le muta dintr-un loc în altul o apăsa, dar ea arăta bine-dispusă.

Când se auzea chemată la apel: „Deținuta Be-doi-zero-treizeci și trei” (nume cu care urma să se obișnuiască), răspundea „Prezent!”, ca și cum nu era acolo, ca și cum n-ar fi fost lângă acele deținute și acei gardieni, ochii Mariei Răzeșu priveau dincolo de ei, zâmbind visător cine știe cui.

Când era umilită, când muncea până la istovire, când crengile arborilor în cădere îi loveau trupul, ea își zicea:

„Prea puțin am suferit, ca să merit să fiu atât de fericită”.

Dragoste după gratii (Maria)

„1+1 fac 2. Dar 2 nu mai este 1+1.”

Constantin Noica

„Iubito...”

.....

„Nimeni nu mi-a zis „iubito!” vreodată. Primul care m-a numit astfel a fost cel la care țin mai mult ca la viața mea...”, se gândea Maria, întrebându-se: „Sunt oare multe femei pe lume care s-ar putea lăuda cu acest lucru?!”

Urmărea cum plouă peste Kolâma.

Ploaia îi amintea de Mihai.

Într-o zi din toamna în care Mihai Ulmu a venit în școala lor, aștepta cu alți colegi și colege sub arțarul uriaș din curtea școlii să înceteze să plouă, ca să pornească spre casă.

Atunci a intrat în curtea școlii și domnul profesor Mihai Ulmu îmbrăcat într-un treci subțire și cu nelipsitul lui fes de schior pe creștet.

Sub arțar nu ploua și elevii care până atunci erau numai râset și veselie brusc amuțiră.

Câinele școlii, Mutu, se ghemuia lipit de zidul școlii, ud learcă.

Mihai Ulmu îi salută pe copii, se apropie de câine, îl îmbrățișă și-i zise:

– Vino cu noi sub arțar, că aici nu plouă.

Abia atunci și ceilalți elevi observară câinele care stătea în ploaie. Acesta se lăsă adus sub arțarul bătrân, printre ale cărui frunze dese stropii nu răzbăteau: își scutură trupul de ploaie și stătu cu ei până aversa trecu.

Apoi Mihai Ulmu intră în școală. Atunci Mariei i s-a părut că el s-a uitat pentru prima oară la ea. Își avea genunchii goi, părul ud coborând pe spate într-o cosiță rebelă și o rochie strâns lipită de trupul ei zvelt. Ochii lui se întâlneau cu ochii ei curioși, dar numai pentru o clipită. Era convinsă că, dacă ar mai fi zăbovit încă o miime de secundă, s-ar fi putut întâmpla acea minune pe care o aștepta zi de zi și noapte de noapte.

Dar el se grăbea. După ce a dispărut dincolo de ușa școlii, ochii Mariei s-au prăvălit umpluți de duiosie peste câmpiile care începeau dincolo de școala lor și atunci a văzut în porumbiștile verzi cum înfloreau curcubeul.

În noaptea acelei zile îl visă pe profesorul Mihai Ulmu cum o scosese în fața clasei și ea era cu lecția neînvățată.

A lipsi la orele domnului profesor Ulmu era identic cu un atentat la propria demnitate.

Fiecare dintre elevele clasei a douăsprezecea voia să se impună cumva în ochii lui.

Maria Răzeșu nu făcea excepție. Era îndrăgostită. S-a așezat în prima bancă, apoi – în ultima. Și-a propus să învețe cel mai bine, să fie cea mai bună, să vină cu răspunsuri excelente, dar strădania ei i se păru la un moment dat asemănătoare cu cea a unei albine care ar vrea să treacă prin sticla unui geam. Eforturile ei nu smulgeau din partea tânărului profesor decât un „Bravo, Răzeșu. Nota zece”, rostit sec. Atât. Îi pune note mari fără să fi privit măcar o singură dată în direcția ei. Apoi și-a zis să nu învețe deloc, să nu-și facă temele, să fie insolentă, și el tot n-a remarcat-o. Pe urmă a devenit iarăși ea însăși – cea mai bună elevă a Liceului din Poiana – și parcă abia atunci a observat că în câteva rânduri și-a trecut privirea, dar și atunci

fără s-o rețină prea mult, și peste umila ei persoană.

Mihai Ulmu privea la elevele lui și nu le vedea.

Așa vorbeau toate fetele.

Ca să se convingă de asta, într-o zi, când tocmai le fusese predată fabula „Pisica sălbatică și tigru”, de Grigore Alexandrescu:

”...Știi din ce neam mă trag și că strămoșii mei

Sunt neam de dumnezei?” –

ea a venit la școală cu pisica în ghiozdan. Îi prinsese de acasă și o fundiță înzorzonată și cochetă. Și când Puffi, pisicuța ei, a sărit din ghiozdan pe masa profesorului și a prins să miaune, clasa a râs, profesorul s-a apropiat de felină, a mângâiat-o, dar n-a mai putut continua lecția.

Maria a luat repede pisica în brațe:

– Rog să mă scuzați, domnu’ profesor. Credeam că aveți nevoie de material didactic.

Și clasa a râs și mai tare.

Ulmu a zâmbit și a început să le vorbească despre pisicile divine din Egipt, despre pisicile-ascete din India, despre cele din Siam și Sumatra.

Maria era convinsă: dacă l-ar fi întrebat acum pe profesorul ei ce-și amintește din acea lecție, acesta ar reproduce în cele mai mici amănunte ce le spusese el despre pisici, ce declamase din Alexandrescu, și-ar aminti, poate, despre felina cu fundiță care apărură ca din senin pe masa lui, dar despre ea, era foarte sigură de asta, nu și-ar aduce aminte nimic-nimicuța.

Și asta o umplea cel mai mult de ciudă și o necăjea cel mai tare.

.....

Stătea mereu – și când lucra, și când n-o prindea somnul în patul ei din baracă – de vorbă cu el, îi povestise toată viața ei, se sfătuia cu el, îl întreba, îi răspundea la întrebările pe care-și închipuia că i le pune.

Își amintea de logodna lor din taiga, aduna fraze pe care nu reușise să i le rostească și i le spunea ca și cum s-ar fi aflat alături:

– Știam că ziua aceasta va fi cea mai frumoasă zi a vieții mele.

– De unde știai?!

– Pentru că mi-am pregătit de mică sufletul pentru ea. Numai moartea m-ar fi împiedicat să nu fie. Dar – cel mai puțin – niște oameni.

– Crezi?

– Da, câteodată mă gândesc că m-am născut pentru această zi.

– E atât de importantă ea pentru tine?

– Cea mai importantă. Toate fetele din școala noastră te iubeau. Dar eu știam că dintre toate mă vei alege pe mine.

– Vrei să spui că te-am ales eu?!

– Desigur! Eu știam că mă vei prefera celorlalte colege.

– De ce crezi asta?

– Pentru că te iubeam cel mai mult. Și pentru că mi-ai fost juruit...

– De către cine?

– Când eram mică, m-am dus cu bunica la biserica din stâncă de pe Răut și m-am rugat:

“Doamne, dă-mi multă-multă iubire, pe care s-o pot dărui celui care o va merita cel mai mult”.
Și când am gândit asta, Iisus a avut îngăduință și pentru mine și, în timp ce i se băteau palmele în cuie și era scuipat și batjocorit de către ostași și prostime într-o icoană de deasupra altarului, m-a privit de pe cruce cu un surâs dureros și blajin pe care l-am văzut numai eu, și atunci am știut că îmi ești juruit...

– Dar nici nu mă știai.

– O fată, de regulă, își cunoaște logodnicul cu mult înainte de a-l vedea. Trebuie doar să aibă răbdare, să-l aștepte ca să se bucure împreună de clipa care îi va întâlni. Mulți dintre oameni nu-și află niciodată împlinirea pentru că n-au răbdare nici s-o caute, nici s-o aștepte. Eu am avut. Și mi-am întâlnit-o.

– Care împlinire?! când din cauza mea ești acum închisă. Chiar nu-ți pare rău, nu regreti?

– De ce să-mi pară rău, de ce să regret? Când eu mi-am ales destinul.

– Destin legat de Siberia?

– Nu, destin legat de tine.

.....

Iubind în cătușe (Mihai)

*„Iubirea... anafură pe care ar trebui să o primim în genunchi, cu aceste cuvinte de umilință în inimă și pe buze: **Domine, non sunt dignum** (Doamne, nu sunt demn).”*

Oscar Wilde

Mihai Ulmu doarme în mijlocul unor oameni deznădăjduiți și e unicul care visează.

Numără pe tavanul barăcii stele, și nu urme de muște. Becul are pentru el tremur de luceafăr. Se simte pe cele câteva scânduri – al patrulea prici de sus – ca în adolescența sa, culcat cu fața către cer pe o plută dusă de Răut.

Se gândi la sine într-un fel în care nu se mai gândise până atunci. Inventase demult o femeie pe care s-o iubească, ce semăna cu Beatrice-Margareta-Veronica-Laura, dar pe care n-o întâlnește nicicând. Pe când ea respira, locuia, trăia alături, atât de cerească, atât de pământeană.

Descoperea, surprins, cu fiecare clipă trăită că ele, cărțile, niciodată nu seamănă cu viața adevărată. Că acestea fac din niște adevăruri vii niște adevăruri moarte.

Pe când era student, se mai întâlnește cu fete. Fete frumoase, dar se simțise cu ele singur. Niciuna nu pusese stăpânire pe imaginația sa.

În relațiile lui cu preafrumoasele colege de facultate, încercase mai degrabă emoții intelectuale.

Acestea îi creaseră impresia că lucrul cel mai important pentru ele era să nu fie singure: se măritau la întâmplare, fără să creadă prea mult în sentimentele lor.

Avusese la Iași o prietenă, el era student în anul cinci, dânsa – în anul întâi, fiica unor profesori, care venea, ea, la întâlnire cu flori. Poate și din motivul că domnița se îndrăgostise până peste urechi, el devenise excentric în relațiile lor.

– Ne întâlnim mâine la ora paisprezece și treizeci și șapte de minute.

De ce tocmai la această oră?

Ea nu l-a întrebat niciodată. Dar Mița, așa o chema, venea la timp, “la treizeci și șapte”, pe când el întârzia. La o întâlnire a întârziat cu cinci ore. Când sosise, ea îl mai aștepta sub orologiul gării.

Îi dădea rendez-vous-uri în zori de zi sau la căderea nopții, prin cimitire, în parcuri singuratice, pe străzi patronate de prostituate, în săli de judecată.

Și ea venea de fiecare dată.

Dar într-o seară Mița n-a mai sosit la întâlnire. Dar nici el n-o mai căută. Pe urmă avea să afle că se căsătorise cu un militar. Și când o mai zărea pe culoarele facultății și-i dădea “bună ziua!”, ea se prefăcea că nu-l cunoaște, grăbindu-se către aulele unde-și avea orele sau către cazarmile unde se mutase cu soțul ei.

Marea pasiune pentru cel mai deștept și mai chipeș student de la Litere i se mai temperase și ea, nemaisuportând umilința chemată, cum credea Mihai, să-i pună la încercare sentimentele, se mărită cu primul ieșit în cale. Aceste lucruri avea să i le povestească o prietenă de-a Miței pe care o întâlnește întâmplător în fața Catedralei mitropolitane, unde aceasta intrase să plătească slujbe ca să poată susține următorul examen de la facultate.

Cunoscând bucuria de a răsfoi cărțile și tristețea de a privi lumea prin geamurile sălilor de lectură, Mihai nu găsi în preajma sa femeia de care cărțile bibliotecilor erau pline. Poate că nu o căută îndeajuns, se gândi. Dar, după câteva decepții sentimentale, renunță la dorința de a o mai afla.

Și la Poiana i se păruse că cea mai divină ocupație e să aștepti o femeie care nu va veni niciodată, pe care n-o vei găsi niciodată și pe care o vei clădi în continuare din nădejde și vis, ca Dumnezeu pe Eva, femeia dintâi, din coastă de bărbat și din faguri de lut ce palpită.

Faptul că o văzuse, dar nu o observase la Poiana, îl puse pe lipsa lui de imaginație. Nu-și putuse închipui că femeia din vise putea trăi undeva aieva, atât de aproape de el. Nu bănuise că în una din acele Cenușărese obișnuite cu munca ogoarelor, cu viața de zi de zi a unei țărănci, se ascundea ea, Prințesa inimii sale.

O compară pe Maria Răzeșu cu Jeanne d'Arc, cu Héloïse, cu toate femeile puternice ale istoriei. Dar ea era mai tare. Pentru că marea lui iubire, pe care el o căută prin lumea toată – când, se știe, iubirile mari nu se caută, te găsesc ele –, îl află aici, la marginea pământului.

O iubire ca un cutremur. Ca o spaimă. Ca o cădere într-o fântână adâncă. Sau – ca o prăvălire în cer. Totală. Fără rezerve. Fără discernământ.

În timp ce ea știa totul despre el, Mihai știa atât de puține despre ea. Maria. Maria. Știa doar cum o cheamă. Știa că acesta e numele femeii pe care o visase.

De multe ori i se părea că Maria nu e decât un rod al imaginației sale, întâlnirea cu ea, ca și evadarea lui, nefiind decât un vis – de cele pe care le au frecvent prizonierii din lagăre pentru ca să poată supraviețui –, că reali sunt doar temnicerii, câinii, taigaua, frigul – vis din care îi era frică să nu se trezească sau și mai frică să nu-l uite ori să nu fie el cel uitat, expulzat de vis din vis.

S-a întâmplat ceva cu el, ceva care semăna cu o ruptură de viață, când ce-a fost nu mai poate avea importanță decât în măsura în care participă la ce va fi, o sfidare dureroasă și, totodată, plină de bucurie.

Medita asupra zilelor când se aflară împreună. Le dezghioca clipă de clipă, reconstituindu-le mereu de la capăt. Îi analiza toate spusele, jumătăți de propoziții, mai degrabă respirații decât articulații, căuta dedesubturi acolo unde acestea nu puteau fi și toate în viață devenită, brusc, comparabile cu ea, toate – până și vidul – se făcure măsurabile, și datorită apariției ei – din visele proprii? din cer? din nicăieri? – destinul lui Mihai Ulmu căpătă alte contururi, care-i adăugară sens, unul plin de profunzime și omenesc.

Își amintea frazele pe care le rostise, cele mai banale din lume, care nu spuneau nimic sau aproape nimic, dar cât de minunate erau. Acele fraze care nu spuneau nimic spuneau totul. Le repeta în gând la nesfârșit, căutând să pătrundă ce taină ascund acele îmbinări de cuvinte: „Ce fericită sunt!”, „Plouă de sus!”, „De multe ori mă întrebam ce viață duci, ce faci?!”, „N-am iubit pe nimeni atât...”

Era ca și cum nu se gândea la ea. Era ca și cum o gândea pe ea.

Ea avea 18 și el – 25 de ani.

Ea era prima dragoste a lui.

El era prima dragoste a ei.

Urâți pentru dragoste

„Bogăția, gloria și puterea sunt fum! Neant! Bogatul găsește pe unul și mai bogat decât sine, gloria oricui poate fi întunecată de o glorie mai mare a altuia, cel puternic e învins de altul și mai puternic... doar dragostea ne face egali cu zeii.”

Henryk Sienkiewicz

Maria se acomodă ușor la viața de lagăr. După ce șefa penitenciarului, tovarășa Skreab, le ținea în fiecare zori de zi câte-un discurs despre misiunea camaradelor de viață ale bărbaților – aceea de a ieși din bucătării și dormitoare – pentru a edifica viitorul luminos, în care nu vor mai exista diferențe de clase, de rase și de sexe, Maria Răzeșu se îndrepta cu celelalte deținute la construcția șoselei Zarianka-Verhne-Kolâmsk.

– De ce această deținută zâmbește tot timpul? se întrebă alarmată în una din zile tovarășa Skreab. Nu cumva e bolnavă?

– Nu, cred că e mai degrabă îndrăgostită, i-a raportat mai-marele gardienelor. Când cad peste ea crengi grele de sus, dânsa râde, când se rănește, cântă...

De cum auzi această noutate, chipul șefei penitenciarului căpătă ceva din alarma unui astronom care a stabilit prin calcule că meteoritul ce a pornit recent de lângă steaua Sirius ar putea să cadă peste mai puțin de un milion de ani chiar pe acoperișul casei lui:

– Noi vom stârpi ca pe o buruiană rea acest sentiment meschin. Numai cretinii mai iubesc azi. În clipa în care l-am desființat pe Dumnezeu, noi am desființat și dragostea, această prejudecată burgheză. Fata asta își bate joc de noi. Sau nu știe că un deținut pierde și niște drepturi: la corespondență, la vot și la viața personală. Ea nu are niciun drept să se îndrăgostească.

Apoi adaugă, în concluzie, un pic nedumerită:

– Iubește. E groaznic! Mă miră, o femeie atât de frumoasă, și să iubească! Cum poate o femeie atât de tânără și de minunată să se îndrăgostească?! Ce nu-i ajunge?! Dar noi vom proceda cu îndrăgostiții așa cum procedau spartanii cu infirmii lor: îi vom lichida. Puneți-o la săpat fântâni.

A săpa fântâni în pământul veșnic înghețat, unde trebuia să muncești stând până la brâu în apa rece ca gheața, se considera o pedeapsă la Kolâma.

Dar Maria și acolo zâmbea.

Zâmbetul îi acoperea toată fața.

Maria Răzeșu le surâdea tuturor: colegelor de detenție, gardienelor, norilor, arborilor, vântului, pietrelor.

Iar de la ea se contaminau și alte deținute. Și schițau și ele câte un surâs timid și abia perceptibil, atunci când nu le vedeau femeile din escortă.

– Asta e bolnavă rău, concluzionă tovarășa Skreab, și până la urmă o scoase din fântânile care se umpleau cu apă mai înainte de a fi săpate.

Iar Maria Răzeșu era cu adevărat bolnavă. Era bolnavă de Mihai Ulmu.

Se străduia să doarmă mai puțin, pentru a căpăta timp să se gândească la el.

Își încheia rugăciunea din fiecare seară, pe care o îngâna sub pătură, cu numele lui:

„Mihai”.

Când era scoasă la tăiat taiga și i se părea că n-o vede nimeni, ca o școlăriță naivă îi scrijelea cu bărdița numele pe coaja arborilor răsturnați.

Când nivela prundișul, aduna alături mai multe pietricele, care ar alcătui același nume fără asemănare: „M-i-h-a-i”.

Acest nume rămăsese pentru ea ca o veșnică uimire în fața vieții.

„Copilul nostru... Vom avea un copil, al meu și al lui Mihai”, acest gând făcea ca inima să i se umple de o bucurie caldă și nemărginită.

Maria Răzeșu vorbea singură cu sine sau cu vreo frunză rătăcită, sau cu vreo găză pe care-o descoperea în preajmă, despre Mihai Ulmu.

Retrasă în sine, era cu el, discuta cu el, se sfătuia cu el.

Și cu pruncul pe care-l simțea crescând sub inimă.

Și în acele clipe se simțea cea mai fericită ființă de pe pământ.

Dragostea care înviază

„Tu ești eu și eu sunt tu. Acesta era gândul nostru. Ce s-a întâmplat acum, că tu ești tu și eu sunt eu?”

Bhartrhari

După muncile istovitoare Mihai Ulmu dormea somn de piatră, cu pumnii căpătâi. O visa pe Maria. Se trezea. Apoi iar adormea. Și iar o visa pe Maria. Se mai trezea o dată. Și din nou o vedea în vis.

Aștepta somnul ca pe o mântuire, acesta fiind locul unde se putea reîntâlni cu Maria.

Într-o zi l-a întrebat pe Mendelstam:

– Maestre, dragostea adevărată cum arată?

– Dragostea adevărată, i-a răspuns acesta, vine ca un vârtej, care te suie în ceruri, te învârtește, te amețește și – dacă nu înveți să mergi călcând pe nori – te prăbușește de sus și acolo rămâi, la pământ, pe pământ. Vai de cel care a cunoscut zborul, nu-l mai uită, și anevoie deprinde după aceea să mai pășească alături de ceilalți semeni pe drum și pe cărare. Am cunoscut, tinere, la viața mea, și acest fel de zbor târât. Și eu am iubit pe cineva mult de tot. Și Mașa m-a iubit, chiar dacă organizația de partid i-a interzis să mă iubească, pentru că aveam origine nesănătoasă: părinții mei construiau înainte de revoluție o rețea de aziluri și de orfelinat prin toată Rusia. Când am cunoscut-o – descoperisem că pot să merg pe ape fără să mă scufund. Odată era să mă înec. Îi spusese într-o seară:

– Hai să ne ascundem pe lună.

Iar dânsa, puicuța, fiind obosită după o zi de muncă la uzină – intelectualii urmau să deprindă munca la strung –, mi-a zis:

– Vreau să dorm!

Și atunci eu mi-am pierdut echilibrul și m-am dus sub apă.

Noroc de ea că mi-a întins mâna și m-a salvat:

– Prostuțule! Cum să ne ascundem pe lună când ea nici n-a răsărit?! Hai să mai așteptăm un pic.

Iată așa era Mașa. Mă topeam după ea. Când ne-au despărțit – murisem. În loc să compun poezii de dragoste, compuneam poezii de moarte. Rimam „iubire” numai cu „cimitire”...

Zice și oftează:

– Am iubit-o cu adevărat abia după ce s-a stins. Dragostea aduce de multe ori după ea suferința nemăsurată, așa precum și suferința poate aduce, adeseori, după ea iubire nemăsurată. Acum nu mi-ar mai trebui nimic altceva decât un somn greu ca pământul.

Becul din mijlocul barăcii largi se legăna de vântoasele de afară, iar Mihai Ulmu se gândea la Maria.

În patul său tare de scânduri, învelit cu o plapumă găurită și groasă, își revelă că în viața sa n-a fost mai fericit decât aici, departe de soare și de zări deschise, de câmpuri întinse, unduite de vânturi, de oameni dragi și ființe care l-au iubit.

Acolo, la Poiana, știind că este admirat și că tot satul este cu ochii pe el, se străduie să nu-i placă cineva anume, ferindu-se în fel și chip să se implice sentimental.

„Cât de laș poți fi când o fericire neașteptată dă peste tine ca un camion în viteză apărut

de după o cotitură și tu, instinctiv, sari în lături, ca să te salvezi...”, își reproșa.

Tot mai vie îi era impresia că o cunoaște de foarte de mult – de la începuturile lumii –, doar că o uitase, a fost însă suficientă o clipă ca să și-o reamintească pe ea, cea din toate veciile.

Mai trăia sentimentul ciudat că acolo, lângă stejarul lor, în acea poieniță, o iubi ca pe o vestală, pe chiar altarul sanctuarului, după care – ca pedeapsă pentru norocul la care nu avusese permis – urma să fie sacrificat.

Era pregătit.

Apariția Mariei o compara cu pierderea și regăsirea a ceva nespus de scump devenit reper al întregii sale existențe.

Maria i-a intrat în gânduri, în visuri, în suflet, când nu se mai aștepta să-și întâlnească marea lui iubire.

Întâia și unica lui iubire.

Întâia și unica ei iubire.

Maria lui.

Mihai al ei.

Se aflau în același oraș, dar atât de departe.

Între ei se ridicau ziduri înalte, garduri de sârmă ghimpată, turnuri de pază cu soldați înarmați cu mitraliere, câini înrăiți pe niște oameni neputincioși...

Și asta – numai ca să nu fie ei împreună.

Iubea cum n-a mai iubit pe nimeni vreodată.

Era iubit cum nu-l mai iubise nimeni vreodată.

”Cercul filozofilor”

„Mânduia filozofia de parcă ar fi fost făurită de el.”

Guicciardini (despre Savonarola)

După ce într-o zi făcură schimb de păreri despre concepția lui Lucius Annaeus Seneca din *De constantia sapientis*¹³ că nicio nedreptate nu poate fi cauzată înțeleptului: - *Avida est periculi vitrus*¹⁴, precum și despre „fizica” acestuia privită mai mult ca o ramură a eticii, Mendelstam îl introduse pe „tânărul filozof din Moldova Mihai Ulmu”, cum îl recomandă poetul, în „Cercul filozofilor”.

„Cercul” se evidenția mai ales duminicile, în timpul celor câtorva ore de plimbări din curtea penitenciarului de la Zarianka.

Mihai Ulmu mai mult asculta decât vorbea.

Eduardas Nemunas, membru al Academiei din Vilnius, se plimba înconjurat de alții ca el: teologi, sociologi, analiști, oratori, profesori de elocință, poeți didactici, retori, discutând cu voce tare, de parcă nu s-ar fi aflat în curtea închisorii din Zarianka, ci în grădina lui Academos, în care vorbise Platon.

Lituanianul era decepționat de oameni. Existența lagărelor demonstra faptul că omul nu este o ființă rațională, susținea el. Realitatea pentru dânsul reprezenta un amestec de ceea ce este și de ceea ce credem noi că este. Refuza să transforme prezentul în gândire. „Nu-i ușor să fii tu însuși”, afirma Nemunas, când nu-și putea îndeplini norma de excremente pe care urma să o adune din cuștile câinilor, după ce aceștia erau scoși și ei la plimbarea lor duminicală.

– Ce este realitatea, Nemunas?! îl întreba discipolii săi mai tineri.

– Nu știu. Poate ea este doar o iluzie a noastră. Poate o visăm. Poate ne lăsăm visați de Cineva, proiecția acestei realități făcând parte din reveria sau coșmarul Cuiva... Un vis de-o secundă, care pentru noi ține decenii...

– Și atunci ce facem cu separarea lui Augustinus, pe care acesta o considera totuși ideală, nu reală?! îndrăzni să întrebe Ulmu.

– O, da, s-ar putea, tinere, ca penitenciarul acesta, taigaua aceasta, câinii și gardienii să nu existe decât în închipuirea noastră. Iar viața noastră adevărată să se desfășoare acum în alte dimensiuni, în alt spațiu și alt timp, în alte universuri paralele cu acesta în care ne împingem roabele cu minereuri...

Egor Sologub a fost titular la Catedra de filozofie a Universității din Sankt Petersburg.

Așchiile cerului din ochii lui depuneau mărturia unui trecut glorios.

Vorbește de personalitatea lucrurilor:

– Cândva până și arborii, până și pietrele, până și obiectele mă salutau, își amintește dânsul cu nostalgie.

Povestește cum în noaptea dinainte de a fi arestat asistase neputincios la o revoltă a lucrurilor. Toate obiectele din jurul lui cădeau, se sfărâmau, tresăreau înainte de a le atinge, manifestându-și parcă protestul. Încerca sentimentul că e privit, urmărit, muștrat de ele. Poate, compătimit. Atunci se simți ca o oglindă spartă în mii de cioburi.

– Ați avut vreodată senzația că sunteți scrutat de un scaun sau de o masă, sau de-un dulap?! punea el această întrebare retorică, pentru care numai dânsul avea răspunsul.

– Timpul e un microb. Care lucrează în oameni, în lucruri, în tot, crede Sorokin. Dacă am reuși să ne vaccinăm contra lui, am deveni nemuritori.

A fost cândva și el membru al Academiei de Științe a Imperiului Rus. Acum e deținut, ca toți ceilalți de aici.

Când Sorokin descoperi formula circularității timpului, a fost învinuit că făcuse această descoperire, pe care A. Einstein o califică drept epocală, fără aprobare de la partid.

Sorokin le vorbește de universul cu n dimensiuni în care timpul curge de-a-ndăratelea și unde celula e supusă întineririi până dispare.

– Această formulă matematică, dacă s-ar preta aplicării, iar laboratorul meu lucra în această direcție, i-ar putea face vii pe mulți morți de azi. Și atunci, visa el cu voce tare, ai putea fi tatăl bunicului tău și copilul celora cărora le-ai dat viață... Am fost arestat pentru că întârziem să-i găsim întrebuintare practică acestei teorii, ca să-l pot învia pe Marx, cu care conducătorii statului voiau să se consulte în nu mai știu care problemă foarte importantă...

– Învierea are un caracter de simultaneitate... Odată cu Marx urma să înviem și noi, cei de la Zarianka, iată de ce s-au temut cel mai mult temnicerii noștri, intervine preotul Ioan Florenski.

Acesta se opusese canonizării de către biserica rusă a lui Vladimir Ilici Lenin.

Când povestește despre toate acestea și altele, încheie mereu cu fraza:

– Har celora de la care vine răul.

Apoi le vorbește persoanelor care-l aud parcă s-ar adresa sieși:

– Să ne rugăm zilnic: dă-ne, Doamne, proaspătă suferința și mai dă-ne puterea s-o putem duce. Omul devine tare prin suferință. Ea face parte din puținele bucurii ale morții.

A reflecta înseamnă pentru părintele Florenski a se mântui.

– Acolo, în gândurile mele, mă întâlnesc cu Dumnezeu.

Mihai Ulmu îl întreabă ce crede de paradisul terestru.

– O lume alcătuită doar din oameni bogați e o lume săracă.

– Dar una alcătuită numai din oameni săraci?

– E o lume care merită să piară.

Pe Mendelstam iadul nu-l mai sperie.

– Unicul lucru despre care nu știm nimic e paradisul. Infernul l-am cunoscut deja, la Kolâma.

– Este oare capabil omul să fie fericit?!

– Omul?! comentează Mendelstam. Ce ființă ciudată e omul! Dacă nu-i împrumuți nevasta, dacă nu-i dai casa, dacă nu afirmi împreună cu el că plouă atunci când ninge, te împușcă și tot dânsul hotărăște dacă merită să fii îngropat ori te lasă să te sfâșie lupii.

– Omul e mereu egal cu el însuși, concluzionează Nemunas. Oricând și pretutindeni firea umană este aceeași. Dacă aceasta are de ales între bine și rău, înseamnă că și-a pierdut libertatea. Noi n-am pierdut-o și nu o putem pierde cât timp binele ne este conduită.

Discuțiile se desfășoară și în „zonă”, când intervin scurtele pauze din timpul prânzului.

De multe ori santinelele de pe margine, trăgând cu urechea la retorica lor, din care nu pricep nimic, strigă la ei:

– Munciți, putorilor! Și mai închideți-vă gurile voastre parșive. Că ni s-a făcut greață de lăturile voastre filozofice! Dracu' să vă ia, n-o să vă schimbați niciodată. Degeaba economisește țara gloanțele cu voi

Polemicile savanților îi enervează și pe infractorii de drept comun:

– Fi-r-ar ai dracu' cu capu' lor. Toată ziua se ceartă.

– Ce ai, mă, cu ei, asta e plăcerea lor.

Kudreavțev, care e pus la curent cu tot ce se întâmplă în penitenciarul lui și care crede sincer că aceștia s-ar fi ținut de atâta filozofie, comentează cu dispreț speculațiile cugetăreților:

– Ăștia-s dintre cei care cată în cer și nu văd în ogradă. Despre ce discută imbecilizății ăștia în închisoare?! Auziți?! despre libertate! Și asta când nimic n-a făcut un mai mare rău omenirii decât libertatea! Trebuie să fii orb de tot ca să nu vezi că omul se sufocă de prea multă libertate. De aceea el trebuie ținut mereu cu o mână de beregată, ca să poată lua aer cu porția, altfel amețește și nu vede lucrurile așa cum sunt. Cum vorbesc flecarii aceștia dacă nu-s de față?! Cui vorbesc dânșii dacă nici noi nu suntem?! Cum poți susține că ideea e unica realitate?! E o tâmpenie. Realitatea sunt eu, cel cu bâta. Realitatea e hârdăul, păduchii, munca. Ei reduc realitatea la cât pricep dânșii. Nătărăii! Zău că o să ne aducă într-o zi la starea să-i punem la zid și se vor convinge atunci cu toții că un glonț poate fi buricul pământului. Numai că pentru ei va fi prea târziu, prea târziu...

[13](#) (lat.) „Despre seninătatea înțeleptului”

[14](#) (lat.) ”Virtutea este expusă la primejdii”.

Lumea lagărului

„Nicio istorie nu este vrednică de atenție, decât cea a popoarelor libere. Istoria popoarelor supuse despotismului nu este altceva decât o culegere de anecdote.”

Nicolas-Sébastien Chamfort

Destine

Lumea deținuților e una pestriță.

Unii caută singurătatea. Alții caută gloata. Unii devin muți. Alții vor să se spovedească.

În nopțile polare lungi cât veacul, când zăpezile acoperă barăcile până dincolo de acoperișuri încât acestea nu se mai văd nici de la Dumnezeu, deținuții își uită numerele cu care au fost botezați aici, fiecare aducându-și aminte că a avut cândva un nume și o viață de om, cu bune și rele, cu bucurii și dureri, cu visuri și decepții.

La fel, și-n celelalte anotimpuri, când sunt scoși în zilele lor libere în curtea largă a închisorii și sunt lăsați pentru câteva ore „să pască” în voie impresii și să împărtășească amintiri, ei visează, speră, își amintesc...

Și parcă nici nu mai văd santinelele din turnuri, nici soldații de pază din fâșia de securitate dintre cele două garduri de sârmă ghimpată...

În acele clipe ei sunt ei, adică oameni, așa cum au fost și așa cum se încăpățânează să rămână...

Hrițko

Lui Hrițko îi place să suduie împreună cu cineva. Numai așa preferă să converseze.

Duminica, în primăvară, când deținuții ies în curtea largă ca gândacii la soare, Hrițko vrea să înjure și nu are cu cine. Nimeni nu vrea azi să înjure. Cei mai mulți închid ochii și stau cu fața în soare: „Iată că am mai scăpat de-o iarnă”.

– M-am săturat de voi ca de mine, zice el cu ciudă.

Hrițko are mai mare silă de sine decât de toți ceilalți.

Când cineva îl întreabă:

– De ce umbli, Hrițko, mereu încruntat?!

El zice:

– Mă cert zilnic cu mine.

Spune, apoi tace. Pe urmă adaugă:

– Păzește-mă, Doamne, de mine însumi.

Hrițko e ucrainean din Polonia. Luptase acolo pentru Puterea Sovietică. Când aceasta s-a înstăpânit la Lvov, dezamăgit de cele văzute, ca să se autopedepsească, a cerut: „Solicite să fiu arestat”.

Povestea lui e presărată cu înjurături: – 'zeii cui mă are, azi și mâine și răspoimâine...

– La Lvov am găsit o altă civilizație (...) Dacă un enkavedist prindea ciudă pe tine că nu-i dădeai casa sau nu-i împrumutai nevasta – te împuşca (...) Când au vrut să mă aresteze m-am ascuns într-o casă de nebuni (...) Lansasem ideea încrucișării șoarecilor cu elefanții, care ar fi generat animale de tracțiune (...) M-au descoperit când a venit o comisie de academicieni și primul am râs de prostiile mele chiar în clipa în care distinși savanți începuseră să mă și creadă

(...). Și, ca să renunț la gândirea artistică, mi-au dat 25 de ani de pușcărie (...), 'zeii cui mă are, azi și mâine și răspoimâine...

Acesta e Hrițko.

„Maiestatea Sa”

– Știi cine mai stă cu noi într-o baracă?! I-a întrebat într-o zi Mendelstam pe Mihai. Maiestatea Sa Gheorghii al II-lea, regele Bulgariei. Iată-l... Tocmai se apropie...

Aici Mendelstam a făcut un pas înainte, s-a înclinat salutându-l reverențios:

– Vă salut, sire! Cum se simte Maiestatea Sa?! Nu-i așa că avem azi o zi frumoasă?!

Acela a întins mâna plictisit, binecuvântându-l din mers, fără să răspundă la întrebare.

– Îi place să se afle incognito printre noi. Deși chiar el ne-a dezvăluit fiecăruia în parte identitatea sa. Încă nu s-a apropiat de urechea ta?!

– Nu.

– Ești venit recent. Va face-o. Dar nu e decât un dement, un om nebun sau înnebunit. În tinerețe a făcut parte din personalul de serviciu al regelui bulgar Boris. Când a fost arestat de sovietici, pretindea că e frate cu regele, născut dintr-o legătură nelegitimă. Câteodată, când nu-l vede nimeni își pune în cap strachina de tinichea, își aruncă zeghea de pușcăriaș peste umăr ca pe o mantie, de ai crede că e chiar regele.

Într-o dimineață, când Kudreavțev aliniase deținuții pentru apel, Mihai a auzit întâmplător cum bulgarul le șoptea celor din preajma sa, cu melancolie:

– Așa făceam și eu cândva strigările la parade...

La masă, își sorbea ceaiul cu înghițituri mici, de parcă avea în față o sticlă de Xerés vechi de cel puțin 50 de ani, iar terciul puturos îl consuma cu vârful lingurii de tablă pe care o ținea în mâna stângă, cu aer de noblețe, ca și cum lua din strachină caviar de care i se făcuse lehamite să-l înghită pe nemăsurate, dar o făcea fiindcă nu avea încotro, pentru că așa i-o cerea eticheta.

Copilul moșneag, lacheul coroanei bulgare, mai trăia în alt univers, pe care sorii stinși nu-l părăsiseră încă.

Dresda

În libertate, Dresda se întâlnea cu Dumnezeu, de două-trei ori pe săptămână Cel de Sus se sfătuia cu el. Dresda se străduia să-i dea sfaturi bune. Dar nu pentru asta a fost arestat. El a fost învinuit pentru omisiune de denunț.

Într-un sat în care nimeni nu vorbea cu nimeni, un vecin, într-o zi când soarele tăvălea grâul ca o roată roșie, i-a zis:

– Bună dimineața!

Iar el s-a speriat atât de tare, încât a intrat înapoi în casă, a tras după sine zăvorul, a închis obloanele și a stat așa până s-a lăsat întunericul. S-a temut să nu cadă sub influența dușmanilor de clasă, să nu se creadă că pactizează cu vrăjmașul.

A fost arestat peste o lună și pus să povestească. A descris acel „Bună dimineața!” pe zece pagini caligrafiate impecabil. Și numai așa a scăpat de plutonul de execuție.

Știe că e vinovat, se căiește că n-a dat dovadă de vigilență, dar se jură că nici nu știa unde, cui și ce să denunțe.

Dar asta, evident, nu e deloc o scuză, ca și păcatele cele făcute fără de voie, zice el, rugându-se cu un vers din Psalmi:

*„Doamne, iartă-mi greșelile
pe care nu le cunosc...”*

Dresda mai mult tace.

Din când în când, câte un oftat scurt anunță locul unde se află.

Așteaptă să se întoarcă îndărăt. În satul acela părăsit, în care n-a mai rămas niciun suflet și în care el va fi unicul și cel mai lipsit de griji locuitor.

Șagov

Șagov e pictor. Se rugase adeseori de șefii penitenciarului:

– Permiteți-mi să pictez, că eu, dacă n-am să pictez, simt că am să mor. Vă rog... Vă implor...

Dar cei de la comenduire sunt surzi.

Și atunci el desenează compoziții cu încălțările pe zăpadă, cu beschia pe trunchiuri sau cu teul pe pardoseala de ciment a barăcii, dar cel mai mult pictează cu mâna în aer peisaje, portrete, crochiuri.

– Voi expune cândva acest tablou la Galeria Tretiakov, le spune el visător colegilor de detenție, când îl surprind pipăind aerul din preajma sa.

– Am terminat ieri cel mai important tablou al vieții mele, la care am lucrat șase luni de zile, rostește el triumfător și se mișcă prin baracă atent, ca și cum aceasta e plină de reprezentări plastice de-ale sale, iar lui îi rămâne tot mai puțin loc pentru a se putea deplasa printre ele, fără să le atingă.

– Vă place?! întreba el ba de unul, ba de altul, ca și cum are niște pânze adevărate în față, făcând din când în când câțiva pași în urmă ca pentru a căpăta perspectivă.

Dar tablourile lui, genialele pânze de la Kolâma ale genialului Șagov, nu le vede decât el.

Și Mihai dă afirmativ din cap, ca și cum deslușește acele lucrări monumentale, cele mai frumoase pe care a putut să le dea vreodată omenirii un artist plastic.

Hudici

Hudici are 10 ani. Așa cel puțin afirmă el. E un copil. Dar face planul deopotrivă cu cei mari. Are doi ochi verzi ca frunza de nuc și un chip smead ca al luminii din baracă.

Hudici a pus în pericol viața tovarășului Beria.

– Eram la proces, tata era judecător, iar mama – procuror, frații și surorile – martori, și eu – cel acuzat. „Inculpat, mă întrebă judecătorul, de ce n-ai dat mâncare la timp la orătăni, de-au ieșit din ogradă în căutare de grăunțe și, în loc să se lase călcate obedient de limuzina tovarășului Beria, au semănat panică, derutând șoferul, care s-a ferit omenos, smulgând din pari un sfert din gardul vecinului, ca să-l târască pe botul mașinii până hăt în mijlocul centrului raional, primejduind viața tovarășului Beria, lucru pentru care meriți să mori!” „Da, da, da!”, vociferau procurorii și martorii.

Așa a ajuns la Zarianka, pentru toată cealaltă parte a vieții sale, Hudici, care are în felul lui copilăresc de a fi ceva din tristețea soarelui de afară.

În cufărul cu cărți al eserei Fanny Kaplan, care a împuşcat în Lenin, a fost găsită povestea „Motanul încălțat”, de Jukovski.

În biblioteca teroristului Leonid Nikolaev, care l-a asasinat banditește pe Kirov, a fost găsită lucrarea „Motanul încălțat” de Jukovski.

În casa lui Leonid Kanneghiser, anarhistul care a tras în Urițki, a fost găsită scrierea „Motanul încălțat”, de Jukovski.

Imediat au fost arestați toți cei la care a fost găsită această carte. Au fost umplute cu ei câteva lagăre.

Acesta era motivul pentru care se afla Galin la Zarianka.

El era unul dintre cei 200 000 de posesori ai acestui volum.

Iar autorul? Acestuia îi mersese, el murise cu 65 de ani mai înainte de a începe revoluția noastră.

Nekrasov

Nekrasov mai fusese închis. La Saratov. Acolo se aflase într-o temniță strâmtă, în care deținuții stăteau ca sardelele în cutie, unde se sufoca. „Nu-mi ajungea aer”, își amintește el.

Și i-a scris lui I.V. Stalin: „Vreau o temniță mai mare”.

Înduioșat, acesta l-a eliberat.

Astfel întemnițatul a ajuns în „temnița cea mare”, care se numea URSS și se întindea dintr-o graniță a ei în cealaltă.

Într-o anumită privință temnița cea mare era mai grea decât temnițele mici. Or, între zidurile închisorilor propriu-zise oamenii se bucurau de oricare libertate. În primul rând, cea de gândire. Aici ei nu mai puteau fi condamnați pentru că gândeau așa cum gândeau. Pe când în temnița cea mare – da.

Și atunci el a rugat să fie trimis înapoi...

Stephan

Stephan a fost ilegalist. Când conspiratorii, între care se afla și un surdomut, au fost prinși, cel care a trădat a fost surdomutul.

Lott

Râsul lui Lott seamănă cu un foșnet de frunze uscate.

Lott, fost negustor, face comerț cu vorbe:

– Cât îmi dați că o să fie beznă la noapte și la vară cald?!

Dar nimeni nu-i oferă nimic. Nici măcar astă certitudine.

Aceasta e lumea de la Zarianka.

Felurită. Ciudată. Amară. Voioasă. Deznădăjduită. Pasionată. Ridicolă. Necăjită. Zâmbitoare. Tristă. Zgomotoasă. Indiferentă. Nerăbdătoare. Tăcută. Vorbăreață.

Așa cum e și lumea întreagă, căreia Dumnezeu i-a lăsat spre moștenire Pământul cu toate ale lui, să-l semene cu nădejdi, să se bucure că-l are sub tălpi și să-l poată stăpâni ca pe o binecuvântare în vecii vecilor.

Evadarea academicianului Sorokin

„Drumuri! le știm doar începutul.”

Jubran K. Jubran

Teoria academicianului Egor Sorokin referitoare la circularitatea timpului îl făcuse celebru.

Formulele găsite de el erau universale, putând fi aplicate și la spațiile cosmice, dar și la societățile umane.

Fusese într-o perioadă chemat foarte des la G.P.U. și consultat în diversele probleme cu care se confrunta societatea.

- Pentru ce mă deranjați atât de des?! s-a interesat el la una dintre convorbiri.
- Ca să vă cunoaștem părerea!
- De ce doriți s-o cunoașteți?!
- Ca să nu ținem cont de ea.

Într-o zi Sorokin s-a dus chiar el la șeful G.P.U.-ului și l-a rugat:

- Vreau să vă rog să-mi spuneți ce trebuie să gândesc.

Acela s-a uitat mirat la el și i-a zis:

- Eu nu-mi pun această problemă. Eu știu că pentru mine gândește tovarășul Stalin și ceilalți tovarăși din conducerea de partid și de stat. Dumneata de ce ți-ai complica viața și ți-ai pune această întrebare?!

Sorokin i-a explicat:

- Cei care vorbesc, orice ar vorbi, sunt arestați. De la o vreme însă, sunt arestați și cei care tac. Bănuiesc că aceștia o fi gândind greșit...

Până la urmă s-a dovedit că el tace secrete de stat – așa a fost calificată noua lui teorie despre circularitatea timpului – și a fost arestat.

Sorokin, când era pus duminicile să curețe veceurile cu târșul și găleata, le demonstra colegilor de detenție cu ajutorul unor formule că timpul curge liniar.

Era un bărbat cărunt, cu chipul brăzdat de cute adânci, care semăna cu un cearșaf mototolit după o noapte de nesomn.

Ziua muncea cu toți deținuții, iar noaptea – știa toată lumea – lucra la o formulă perfectă de evadare, despre care se lăuda că aproape o găsi. Nu se ascundea de nimeni. Formula era mândria vieții lui. Kudreavțev știa despre asta.

Sorokin era unicul deținut căruia îi făcea plăcere ca toată lumea să i se adreseze după noul său nume, alcătuit din cifre.

Într-o zi Kudreavțev l-a îndemnat să le țină deținuților la club, în cadrul cercului de educație politică, o lecție despre semnificația numerelor de pe haine, dar și despre formula absurdă la care lucra de mai mulți ani savantul.

Șeful penitenciarului îl invită amabil:

- Tovarășe academician B1-131! Vă rugăm să treceți la catedră.

Sorokin se înclină și veni în față. Lăsa impresia că înaintea lui nu stau niște deținuți, ci o tablă cu formule.

- Calculele mele arată că există și alte lumi, paralele cu ale noastre. Pe care ochiul nu le

vede. Numai mintea câteodată dă de ele și se sperie, retrăgându-se din calea acestora. Omul, prin destinul său, este apt nu doar spiritualicește, dar și fizicește, să treacă într-o altă dimensiune. Formula e aproape gata. Dar mă tem că, odată ajuns acolo, pentru fiecare dintre noi lumea aceasta nu va mai avea niciun sens.

- Cum?!
- De ce?!
- Când?!
- Unde?!
- Care?!

Îl întrebau, curioși, ascultătorii. El se prefăcea că nu-i aude.

- Răspunde, bă, la întrebări, îl îndemna Kudreavțev, enervat.

- Nu știu, noi nu ne punem niciodată întrebări. Dacă ni le-am pune, am depinde de ele. Specialitatea noastră sunt răspunsurile. Răspunsurile așază lumea, pe când întrebările o aruncă în aer, explodând-o.

- Nu puneți niciodată întrebări, formulați răspunsuri, își îndemnă el colegii.

Într-o dimineață Sorokin nu mai fu găsit în patul lui din baracă. Evadă? Se volatiliză? Se teleportă?

Cei mai mulți presupuneau că acesta, cu ajutorul formulei sale, pe care o luă cu el, trecu puntea spre alte dimensiuni.

- Acesta e destinul marilor creatori, să se identifice total cu opera lor, concluzionă Mendelstam. Oricum, acum el nu mai are nicio grijă.

În următoarele zile Kudreavțev trimise gardieni însoțiți de câini prin toată taigaua, pe care o scotociseră în lung și-n lat până aproape de Pacific și Polul Nord, dar Sorokin nu putu fi găsit.

El nu lăasă nici cea mai mică urmă, niciun fir de iarbă lățit, niciun miros de încălțăminte, niciun foc stins sau solz de pește uitat pe vreun mal de râu.

Aceasta a fost singura evadare perfectă în toată istoria Dallag-ului.

Oameni și câini

„... câinii o vedeau pe Athena, invizibilă pentru Telemac.”

Homer, „Odiseea”

Altele sunt relațiile dintre oameni și câini la Kolâma.

Cei mai mari dușmani ai oamenilor sunt câinii.

Cei mai mari dușmani ai câinilor sunt oamenii. Oamenii în haine vărgate și în pufoaice cu numere. Așa cred câinii-lupi, care au fost dresați să ucidă tot ce poartă pufoaică și haină vărgată.

Câinii simt mirosul de om de departe. Nările lor freamătă, adulmecă aerul. Tot cu nările ei îl deosebesc pe un temnicer de un deținut. Deținutul pentru ei e un altfel de om. Care trebuie prins, mușcat, strangulat. Așa au fost dresați luni în șir. La școlile de dresaj erau ținuti câteva zile flămânzi, apoi – sloboziți într-o încăpere în care atârnavă în cârlige pufoaice cu numere și haine vărgate umplute cu câlți, cârpe, lemne și cu bucăți de carne ascunse printre ele. Trebuiau să sară, să sfâșie pufoaicele și costumația vărgată ca să-și scoată halca de carne.

Ulterior era suficient să li se fluture o haină de deținut pe dinainte, ca ei să devină fiare, să latre cu zgomot și să se izbească înnebuniți să rupă lanțul sau lesa în care erau ținuti.

În escortă, atunci când potăile ajung în drept cu deținuții, pe zăpadă rămân urme de salivă canină: se umplu de dorință să muște pufoaicele, sperând că, de cum își vor înfige caninii, pe dată va cădea din ele halca de carne gustoasă, ca la dresaj.

În fiecare noapte cei 50 de câini-lupi erau sloboziți din legători, în spațiul dintre cele două garduri de sârmă ghimpată care împrejmuiu lagărul. Soldații puteau dormi liniștit. Ei știau că atunci orice evadare devine imposibilă. Aveau încredere în ferocitatea javrelor.

Deținuții îi vedeau pe toți grămadă la lumina lunii, hârjonindu-se sau mușcându-se cu vrăjmășie, stând pe șezut, în așteptarea unei prăzi ușoare sau scâncind ușor la lună.

De cum auzea un zgomot oricât de mic, haita sărea în picioare, își ciulea urechile și privea în direcția sunetului, lătrând pofticios. Îi plăcea să-și întrețină jocul mai ales în fața porții închise, parcă așteptând de acolo să-i vină ospățul. Angajații închisorii soseau abia în zori, când fiarele erau mânate într-o încăpere a lor, urmând mai apoi să-i ia în primire soldații și să le prindă în lese.

Întreținerea lor costa. Pe zi un câine-lup consuma cât cincizeci de deținuți, iar alimentarea celor 50 de zăvozi era cât a întregii închisori. Oamenii știau că umblă flămânzi din cauza lor. De aceea îi și urau.

Dar acest sacrificiu merita, repeta Kudreavțev.

Era suficient să evadeze vreun deținut și câinii-lupi imediat îi luau urmele și îi găseau și în gaură de șarpe.

Ei știau să-și facă datoria.

Zilele ostaticilor semănau între ele ca trase la indigo. Una însă i s-a întipărit în memorie lui Ulmu, ea fiind legată de un câine. De un altfel de câine.

Lucrau lângă râu, când deținuții observară înotând către ei dinspre malul celălalt un cățelandru. Când ajunse aproape, nu putea ieși din apă din cauza gunoaielor. Un deținut vru să-l tragă din apă cu o nua.

„Nu intra în apă, că te împrușc!”– i-a strigat un soldat. Dar câinele a ieșit singur. S-a scuturat de apă, împrăștiind mii de stropi scânteietori în toate părțile. Din blana lui ieșeau trâmbe de aburi. Apoi, adulmecând pământul, a trecut printre soldații și câinii care-l lătrau cu dispreț și s-a apropiat de deținuți. Abia atunci toți observară că acesta era rănit. Un chinez s-a apropiat de el, l-a mângâiat și i-a vorbit ceva în limba lui. Era întâia oară când un deținut atinsese un câine, iar javra nu s-a ferit de el și nu l-a mușcat. Animalul șchiopăta. Lăsa în urma lui dâre lungi de sânge. Într-un fel acesta căuta ajutor la oameni. În acele clipe el avea ceva din disperarea lor.

Mihai s-a apropiat și i-a pipăit rana.

– Ești medic?! l-a întrebat chinezul.

– Tatăl meu a fost. Am deprins câte ceva de la el.

Câinele mârâi, luând o poziție de apărare, dar se lăsă palpat.

Mihai Ulmu descoperi în coapsa lui un glonț vânătorească și, apăsând atent locul, se strădui să facă încetul cu încetul ca acesta să iasă din carne.

„Chan, rabdă”, îi spuse chinezul, care-i încolătăcise strâns cu brațele capul, ca să nu muște sau să fugă. Când glonțul căzu pe prundiș, scoțând un sunet subțire, cățelanul scânci recunoscător.

După ce-i spălă rana, Mihai i-o legă strâns cu foite din coajă de mesteacăn.

La ora plecării câinele rămase în zonă. A doua zi chinezul i-a adus din puținul lor o fărâmă de pâine.

Când putu să meargă, îi însoțea până în lagăr și înapoi.

Mergea printre ei, între câinii-lupi și soldați, parcă ar fi fost și el deținut. Mergea în rând cu acei amărâți, ca și cum ar fi fost și el condamnat cu dâșii la ani grei de temniță.

Era un câine de neam prost. Pe care câinii dresați îl lătrau și-l alungau înapoi în taiga.

Dar el se atașase de acei oameni, de multe ori se repezea până-n crângurile din preajmă ca să vâneze mai mult puf de păsărele, apoi revenea. Nu avea stăpân de vreme ce nu se grăbea nicăieri, de vreme ce nu dispărea dintre ei.

În penitenciar, se pripășea pe undeva pe sub panouri sau prin vreun loc mai dosit din curtea largă, iar în zilele de odihnă, participa la orele politice ale lui Kudreavțev: se ghemuia sub una dintre bănci și asculta și el. Intra cu toată lumea în club, ieșea cu toată lumea din club.

Deținuții îi ziceau Chan.

Era câinele lor.

Multora le amintea de viața de dinainte de închisoare, când avuseră un câine pe care să-l mângâie sau care să li se gudure pe dinainte.

Era pentru prima dată la penitenciarul de la „Zarianka-1” când un câine nu lătra gata să turbe, cu dorința să sfâșie, să rupă, să-și înfigă colții într-o haină de ocnaș.

Era pentru prima dată la penitenciarul de la „Zarianka-1” când se împrieteniseră niște oameni și un câine.

Vera

„Dacă suferi, înseamnă că ești în întârziere față de lucruri. Te afli acolo unde ele nu mai sunt.”

Paul Valéry

Într-o pauză de prânz, Maria văzu o tânără care s-a apropiat de râu, a întins mâinile după niște frunze, a rupt câteva și le-a presărat pe apă, privind cum acestea fug la vale. Era sosită de câteva zile. Nu vorbea cu nimeni. N-a văzut-o niciodată zâmbind. Era mohorâtă, ca o fată nepoftită la joc. Se străduia să se țină deoparte, să fie singură.

Maria s-a apropiat de ea, privirile li s-au întâlnit.

– De ce ești tristă? a întrebat-o.

– M-am născut tristă.

– Și eu am venit pe lume plângând. Așa mi-a povestit mama. Dar pe urmă mi-a mai trecut...

– Eu n-am niciun vis împlinit, i-a mărturisit interlocutoarea cu un oftat. Ca și cum nici nu m-am născut.

– Iar eu am unul. Iubesc pe cineva.

– E un deținut?

– Da. Mi-e soț. Mihai Ulmu. Îi spuse numele, ca și cum toată Siberia ar fi trebuit să-l cunoască.

– Așa-s toate măritate pe-aici la fel.

– Nu, la noi e pe-adevăratelea. Suntem logodiți. Iată...

Zise, și scoase din buzunărașul de la piept un inel de iarbă uscată.

– Ce-i asta?

– E inelul nostru de cununie.

– Îl iubești?

– Ceea ce simt pentru el nu e dragoste. E ceva mai mult. E un foc ceresc, un sentiment din cele care te împreună cu cerul și face să te simți Dumnezeu...

Avea necesitatea să se destăinuiească cuiva. Să împărtășească ce simte, ce visează, ce gândește.

După câteva fraze, părea că se cunosc de când lumea.

Pe urmă, în altă zi, când fuseseră scoase la plimbare prin curtea penitenciarului, Vera, așa o chema pe noua cunoscută a Mariei, o întrebă curioasă:

– Aș vrea să aflu de unde ai atâta putere să zâmbești tot timpul?

– Dar eu nici nu zâmbesc: așa sunt eu. Când mă simt binedispusă, colțurile buzelor se duc singure către urechi.

– Află de la mine: prea multă dragoste strică. Aici ca să supraviețuiești, ar trebui să te gândești mai mult la tine decât la bărbatul cela. Cei din administrație iau zâmbetul tău ca pe o sfidare. Când văd un om fericit fără permisiunea lor, le vine să-l linșeze. Te vor hăitui, până te vei resemna. Câți ani mai are de făcut?

– Cincizeci.

– Până atunci s-ar putea să-ți și treacă.

– Nu. Nu cred. Pentru că nu e nimeni ca el. Și atunci, peste cincizeci de ani, dar și peste optzeci, chiar bătrân și acoperit de riduri, va fi tot el. Scrisorile pe care mi le trimite seamănă cu sufletul lui. Iată, citește ce-mi scrie...

Și i-a întins patru bilețele, niște bucățele minuscule de hârtie (în penitenciare era o permanentă și acută criză de hârtie) cu următoarele texte pe fiecare dintre ele:

„Te iu...”

„Mi-e dor.”

„Ce faci?”

„Eu sunt bine.”

– Numai el putea spune atât de multe cu atât de puține cuvinte, îi zise Maria.

– Și ce înseamnă aceste silabe: „Te iu...”?! o întrebă Vera, curioasă.

– Cum, ce înseamnă? Înseamnă „Te iubesc”.

– Dar ce înseamnă „Te iubesc?”

Vera nu primise la toată viața ei nicio scrisoare, dar nici nu-i spusese nimeni vreodată aceste două cuvinte.

– Ce înseamnă?! deveni gânditoare Maria. E o frază care ne înalță, la fel ca pe Iisus Hristos.

Vera o mai întrebă:

– Câte zile ai petrecut cu el?

– Numai șapte.

– Tocmai șapte? exclamă interlocutoarea Mariei. Ce norocoasă ești! Eu cu al meu n-am stat decât două ore.

– Cum îl cheamă?

– Eram atât de absorbită de el, atât de mult voiam să-l dezmierd, să-l sărut, să mă mângâie, să mă sărute, încât am uitat să-l întreb. I-am născut la Șirokaia Poleana și un copil...

Așa Maria Răzeșu află de Șirokaia Poleana.

Totul începuse cu mai mulți ani în urmă.

În penitenciarele de pe peninsulă a fost anunțată întrecere socialistă între deținuți. Care mișcare stahanovistă, când pentru Alexei Stahanov munceau încă o sută de ortaci, cum le-a spus chiar unul dintre ei ajuns la Zarianka, iar dâșii trebuiau – de unul singur sau de una singură – să execute două-trei norme pe zi?! Flămânde, slabe, dezbrăcate, ce le păsa lor de fanioane, de panouri de onoare, de recorduri?

Și atunci unuia dintre șefi, se pare, chiar lui Kudreavțev, i-a venit o idee.

Erau băieți tineri, voinici în lagărul lui și fete tinere, zdravene, frumoase în lagărul vecin.

Și după o înțelegere cu tovarășa Skreab, colonelul Kudreavțev îi anunță într-o dimineață pe deținuții săi:

– O sută de bărbați care vor munci cel mai bine vor fi duși o dată pe lună la fete. La „damen-vals”.

Tovarășa Skreab își anunță și ea deținutele:

– Pentru o sută dintre voi care vor fi fruntașe vom organiza o serată dansantă cu bărbați la sfârșit de lună.

Erau și ele flămânde de dragoste. Unele – de-a dreptul sălbatice. Pentru câteva clipe de fericire trupească acestea au muncit ca sclavele săptămâni întregi.

Într-o sâmbătă, după cină, o sută de bărbați din cei o mie au fost duși la baie, li s-au dat schimburi proaspete, au fost încolonați și scoși de către escortă la plimbare.

Bărbaților li s-a ordonat să cânte. Și pentru prima dată cântecul „Katiușa” a fost slobozit din tot pieptul, făcându-se auzit de tot orașul.

Erau tineri, viguroși: unii, ca și unele dintre fetele frumoase, nu cunoscuseră dragostea până atunci.

Cele o sută de femei învingătoare în întrecere îi așteptau într-o baracă special amenajată.

Erau curioase să-i vadă cum o să arate, ce le vor vorbi, cum vor face dragoste.

Nu de alta, dar viața trece pe alături și acuși te pomenești bătrână, iar dragoste n-ai mai reușit să faci! Degeaba ai mai trăit! își ziceau.

Când bărbații au ajuns la lagărul de femei, au mai fost numărați o dată, apoi escorta i-a condus până în pragul „barăcii dragostei”.

Când au pătruns înăuntru, femeile au sărit pe dată ca să-și aleagă unul mai frumușel. Aici rușinea nu-și mai avea loc, cele sfioase rămânând cu cei mai piperniciți și nearătoși. Nu zadarnic acest soi de întâlnire fusese botezat „damen-vals”.

Ele, femeile, aleg.

După ce și-a găsit fiecare perechea, lumina s-a stins.

Fruntașii în întrecerea socialistă și-au căpătat astfel meritele lor două ore de împlânzire a instinctelor primare. Două ore – norma de dragoste.

La expirarea acestora bărbaților li s-a ordonat să iasă, iar femeile au rămas.

Încolonați, bărbații au mers în tăcere până la lagărul lor. Precum animalele care devin triste după împerechere, nimeni dintre ei n-avea chef de vorbă sau de cântec.

Femeile s-au întors și ele mute în barăci.

Se vor revedea abia peste o lună. Dacă se vor mai recunoaște. Cu condiția că tot ei vor fi cei fruntași.

Această inițiativă menită să stimuleze creșterea randamentului muncii a fost susținută de Moscova și recomandată și altor penitenciare.

Multe dintre acele femei rămâneau însărcinate.

Și atunci a fost făcut special pentru ele lagărul-maternitate de la Șirokaia Poleana, unde femeile erau duse să nască.

Fiind internate acolo înainte de a naște, tot acolo acestea își creșteau pruncii până la vârsta de doi ani, când urmau să-i „predea statului”.

Șirokaia Poleana, furnizor de materie primă pentru orfelinele din țară, făcea parte din politica de creare a omului nou.

Multe femei se străduiau să învingă în întrecere, „cu ghearele și dinții”, cum se spunea aici,

ca să participe la „damen-vals” și să rămână gravide, iar timp de doi ani de zile să stea la „căldurică”, la adăpost de frig și viscol, și să scape astfel de muncile prea grele.

Când „copilul născut din flori” împlinea doi anișori, acesta era mutat la o colonie-creșță specială, iar mamele – readuse în închisoarea de femei.

Se despărțeau de odraslele lor pentru totdeauna, iar numele care le erau puse de către autorități mamele nu-l mai aflau niciodată.

Li se spunea „copiii lui Stalin”, pentru că erau crescuți și educați de mici astfel, ca aceștia să-și dea, fără cea mai mică ezitare, viața pentru patrie, atunci când patria le-o va cere.

Vera se întorsese de câteva zile de la Șirokaia Poleana.

– Am născut un băiat. I-am spus Robertino. Așa mi-a plăcut mie să-i spun. Tatăl lui era un pic smead, și când mi-a vorbit ceva, mi s-a părut că are accent. Nu știu de l-aș recunoaște dacă l-aș întâlni vreodată. E atât de greu să iubești pe cineva fără să-i ții minte chipul. Doar două ore am stat cu el, dar energia acelor clipe îmi va ajunge, sunt sigură, pentru toată viața. Mi se face câteodată un dor nebun de el. Dar cel mai mult – de Robertino. Iată de ce sunt toată vremea tristă. Când m-au despărțit de copil, am plâns, am țipat, i-am mușcat și i-am zgâriat pe toți temnicerii. Abia după ce am leșinat, au putut să mi-l smulgă de la piept. Când îmi aduc aminte de el, îmi vine să mă urc pe pereți. Sau să mă așez în patru labe și să urlu ca o lupoaică, de să răsunе toată taigaua. În ziua când m-ai întrebat de ce sunt tristă, l-am visat că-mi cerea de mâncare și eu nu aveam ce-i da. De atunci, în fiecare noapte, ascund câte o coajă de pâine sub pernă...

Maria o îmbrățișă cu credința că acea femeie face parte din ființa ei și-i mărturisi:

– Peste câteva luni va trebui să nasc și eu.

Când află acest lucru, Vera se ghemui în sine, ca un melc atins de mâna unui băiețandru. Tăcu. Ea nu știa cum ar fi trebuit să încurajeze o mamă care urma să nască un copil pentru altă mamă, indiferentă și crudă, chiar dacă aceasta își mai zicea cu emfază și Patrie-mamă.

– De ce ai muțit?!

Vera tăcea cu gura cusută.

– După doi ani de zile să te pregătești ca să nu-l mai revezi niciodată, fetițo, i-a spus într-un târziu Vera, prinzând să plângă, așa cum plânge o femeie căreia îi moare cineva foarte apropiat și drag.

A doua evadare

„Rugați-vă ca fuga voastră să nu fie iarna...”

Iisus Hristos

Când iarna pare să plece și zăpada e încă multă, orice pârție e ca o ademenire la evadare.

În pauzele pentru prânz, în zilele libere sau în timp ce își așteaptă escorta, deținuții discută cu voce tare despre evadări. Dar știu cu toții: cu cât mai mult discută, cu atât șansele fiecăruia de a „a face aripi” sunt mai scăzute. Nu există evadare perfectă, constată ei. Dar – de niciun fel. Nu există evadare în genere.

Zarianka e o închisoare în închisoare. După gardurile ei, temnița continuă. Pentru că întregul arhipelag e o închisoare. Dincolo de zidurile înalte ale penitenciarelor începe un alt zid, de ceață, de întuneric, de necunoscut, gros de sute de kilometri, care continuă până la Ocean. Acesta e cel mai greu să-l străbați. Când cineva fuge din pușcărie, întregul ținut stă la pândă. Nicio tentativă de evadare nu reușește. Și totuși, în primăvară ele se întâmplă aproape săptămânal. Când aud de următoarea, deținuții se bucură: „Poate asta se va încununa cu succes”. Iar dacă ea izbutește măcar parțial, sunt mândri că, iată, unul dintre ai lor i-a dus de nas pe „copoi”.

Evadatul e comparat de către gardieni cu un pește care sare singur în cârlig.

Nimeni nu știe unde stau de pândă mitralierele. Nici unde așteaptă ascunși vânătorii de oameni. Nici unde sunt instalate capcanele pentru fiare sălbatice, așezate în drumul fugarilor. Nici unde încep câmpurile de mine, de care povestesc deținuții că sunt pline locurile în apropiere de Ocean.

Și, cu toate astea, evadările nu încetează.

– Cine dorește să moară imediat, numai acela o șterge dintre noi, amenință Kudreavțev.

Șeful penitenciarului le cuvântase, visător, în una dintre dimineți, deținuților înainte ca aceștia să pornească la muncă:

– Nădăjduiesc să vă schimb mentalitățile într-atât, încât să ajungeți într-o zi să nu vă străjuiască nimeni și nici unul dintre voi să nu-și ia catrafusele. Dar până veți avea această conștiință mai este mult, bă, dobitoacelor!

Așa se adresează el savanților, scriitorilor, preoților, artiștilor din subordinea sa, atenționându-i:

– Și vârâți-vă în cap, n-o să puteți fugi de mine nicăieri. Eu sunt pretutindeni.

În primăvara trecută evadaseră zece japonezi, care, după ce au orbecăit câteva luni prin taiga, s-au întors la Zarianka: flămânzi, rufoși și înghețați, au bătut în poarta închisorii, rugând să fie primiți înapoi.

Se rătăciseră și făcură de vreo zece ori înconjurul locului lor de detenție, după care au hotărât să se predea.

Neamțul Klaus Miller evadasese împreună cu alți ortaci, dar după câteva ore de libertate s-a întors la locul de detenție, pentru că, în grabă, își uitase ochelarii, iar el, având un grad înalt de miopie, se lovea de fiecare copăcel și cădea în fiecare groapă pe care taigaua le așezase în calea lui.

Ivan Dub a evadat de două ori. Dar a fost prins de trei ori. Ultima dată se pitise într-o cisternă și când șoferul se opri la poarta închisorii, câinii-lupi prinseră să zgârie și să muște înnebuniți cauciucurile autocisternei. A fost scos dintre fecale și spălat cu furtunul pe un ger cumplit, în timp ce apa îngheța pe el, împodobindu-l cu țurțuri puturoși de jur-împrejur.

Cei mai mari vrăjmași ai neamului omenesc sunt câinii, crede Dub. Aceștia, când iau urmele unui evadat, se joacă cu el, parcă ar pândi un iepure. Cu cât îl chinuie mai mult, cu atât mârâitul pe care-l emit ei e mai de plăcere. Nu dau nicicând peste fugar dintr-odată. Lor le place vânătoarea. Vânătoarea de oameni are pentru câinii dresați un farmec aparte. Când simt gustul sângelui, nu-i mai poate opri nici Dumnezeu, poate doar soldatul care-i ține de curea. Dacă are putere suficientă în mușchi, desigur. Și bunăvoință.

Câinii simt omul și-n gaură de bursuc. În una dintre acestea își dăduse drumul cu capul în jos la prima lui evadare Dub. De acolo potăile l-au tras de ațele bocancilor afară.

A doua oară tot javrele l-au găsit.

– M-am pus de pândă după un arbore să-i văd venind. Când unul a ajuns în dreptul meu, m-am prăbușit ca un mal peste el și aveam să-i rup cu dinții beregata, dacă nu tăbărau celelalte potăi să-l scoată. Eram de-o mie de ori mai înrăit ca ele.

Zice și le arată aceluia care visează să scape din acest infern cicatricele de pe ceafă, de pe spate, de pe brațe.

Dar el tot nu se lasă.

Dub își explică scrânteala astfel:

– Dincolo de aceste ziduri omul are de ales între viață și moarte, iar aici are de ales între două morți.

Tot lagărul știe că Mihai Ulmu se pregătește de evadare.

„Mai bine schimbați-mi bocancii că mă rod”, se roagă el celora de la resurse, ca pregătindu-se de drum lung.

„Să nu-ți ia câinii mirosul, ai, cu bocanci noi?! Las'că știm noi.”

Într-o marți Ulmu s-a ras cu o așchie de sticlă, s-a îmbăiat, s-a făcut frumos. Semn că se pregătește iarăși de evadare, și-au zis cei din escortă. Și s-au dat mai aproape de el. „Unde dracu' ai să fugi?!” – i-a zis atunci un sergent blond-blond cu trăsături de chinez. „Când toată taigaua e semănată cu capcane pentru voi, ăști deștepți?!”

„Eu oricum fug, să știți!” – îi întărește el.

„Dacă faci un pas spre stânga, un pas spre dreapta, trag fără somație”, îl amenință chinezul cu ochi albaștri.

„Eu trebuie să ies de aici, le spune el tuturor. Soția mea urmează să nască. Doresc ca pruncul nostru să vină pe lume liber.”

Se află printre ei și „ciripitori” care raportează pe dată administrației.

Kudreavțev într-o dimineață a prins să țipe față de toți deținuții:

– Deținut M1-315! Tu ești mai nebun decât toți nebunii. Ține minte! N-am să-ți permit să evadezi nici din tine însuși, cu atât mai mult din temnița noastră. Din ea nu se poate evada decât prin moarte. Să nu îndrăznești, auzi?!

La dejun vecinul de pat lui nu și-a mâncat coaja de pâine. În timp ce lucrau în zonă, s-a

apropiat de Mihai și i-a pus-o pe furiș în mână, învelită într-o bucățică de cârpă, zicându-i ca o scuză în șoaptă:

– Mai mult nu te pot ajuta!

Mihai i-a zâmbit recunoscător și a luat pâinea. Ea valora în acele clipe cât greutatea ei în aur.

Părintele Florenski îi ajută să împingă roaba la deal:

– Păstrează-ți forțele, o să ai nevoie de ele.

Și, totuși, Mihai Ulmu a evadat! Elaborase câteva planuri, dar trebui să renunțe la ele, pentru că, se pare, însuși Dumnezeu fu cel care-i pregăti minuțios evadarea.

Lucrau în taiga la tăiat pini, când cerul s-a făcut negru într-o clipită și lumina zilei a dispărut brusc. Ploaia a început să se reverse cu grindina cât oul de pasăre. Trăsnetele au prins să cadă ucigașe, despicând unul după altul arborii din preajmă. Era ca și cum se prăvălea muntele peste ei, cu tot cu pietre și trunchiuri. De jur-împrejurul lor nu vedeau decât lumini iuți care se scurgeau în pământ, străpungând, ca niște sârme înroșite în foc, piatra ce scotea scânteii. De ce ploua cu fulgere tocmai pe acel loc Mihai avea s-o afle mult mai târziu: muntele pe care-l despădureau era de fier. Urma să fie deschisă o mină nouă chiar în zilele acelei veri. Deasupra lor bolta bubuia ca dintr-o mie de tobe, pădurea luă foc. Un vânt puternic frângea arborii de la mijloc, prăvălindu-i peste oamenii care se nimeriseră în miezul acelei stihii.

Fulgerele repezi loveau cu zgomote infernale, despicând pietrele chiar alături de ei.

Mihai se prăbuși și el la pământ, urmărind câteva clipite acest spectacol al fricii, în care câinii schelălăiau neputincioși, încâlcindu-și legătorile printre picioarele gardienilor pe care-i doborau la pământ sau îi târau speriați prin taiga.

Niște zăvozi se rupseră din lese, dispărând în valea cu miros de pucioasă; dar, ca într-o vânătoare cerească, câteva fulgere îi ajunseră din urmă, nimerindu-i în plin.

Deținuții, gardienii s-au aruncat cu toții la pământ. În noroi, în apă, în frunzișul putred, acoperindu-și capetele cu brațele.

Mihai se aplecă și porni să alerge către vârful muntelui, în întâmpinarea fulgerelor.

Acestea sfârâiau în iarba udă și pălălăiau în despicături de arbori bătrâni. Pe ici-colo flăcările dansau, ieșind din pământ, ca niște limbi ale iadului. Aerul mirosea a ars. Cerul fumega printre șuvoaiele de ploaie.

Mihai trecu de partea opusă a muntelui, alergând printre fulgere, către albia unui râu umflat de spume.

Ploaia mai continuă o vreme, până urmele lui se pierdură de tot, prin alte văi, în alți munți.

Era ora amiezii. Gardienii îi vor constata lipsa abia la apelul de seară.

Atunci însă Mihai Ulmu avea să fie departe.

Cântec de gotcan

„A iubi înseamnă a suferi, dar înseamnă a și trăi.”

Benjamin Constant

Maria s-a trezit în zgomotul unor lovituri în perete.

Pe urmă a auzit de undeva din piniște o bătaie de toacă de mănăstire când cheamă la liturghie, întâi cu sunete mai rare, apoi mai dese.

– Tuc-tuc-tuc!

Aici răsună un pocnet ca de șampanie, urmând niște şuierături de coasă ce lunecară prin iarbă.

Era cântecul unui gotcan.

Maria a coborât din pat și a ieșit în coridor.

Ușa de la intrare era închisă din interior cu zăvorul.

Paznicii, câteva femei înarmate, de regulă băute, stăteau în camera lor.

Închisoarea pentru gravide de la Șirokaia Poleana era păzită mai relaxat. Aici nu se întâmplase niciodată vreo evadare. Și-apoi până unde poate fugi o femeie care urmează să nască de la o zi la alta sau una cu pruncul în brațe?!

Se furișă ca o umbră pe sub pereții barăcii. Până la poartă erau câteva sute de metri. Închisoarea nu avea câini, turnuri de pază, escortă, ci doar o cameră de gardă. Se strecură tupilându-se pe sub geamurile luminate. Soldații jucau cărți la o masă.

Poarta mai mică, prevăzută pentru personal, era încuiată. Porțile mari, pentru camioane, aveau câteva zăvoare puse pe dinăuntru. Le trase atent ca să nu facă zgomot, întâi pe unul, apoi pe celălalt, iar când împinse încet porțile de fier, ca să se poată strecura printre ele, cineva de dincolo, din întuneric, o apucă de braț.

Era Mihai.

Alergară tăcuți, ținându-se de mâini, ca să se îndepărteze cât mai repede de acel loc.

Era o oră de după miezul nopții.

Luna urma să iasă mult mai târziu, iar ei trebuia să i-o ia înainte.

Degradă ajunseră la Kolâma. Râul care curgea prin întuneric avea ceva în el din pulsația pământului. El parcă le spunea celor doi cu murmurul său, atunci când izbea pietrele sau malul de lut: iată-mă, sunt alături, fiți cu băgare de seamă, eu stau între voi și moarte, dar eu vă sunt prieten, nu dușman.

După ce parcurseră, aproape alergând, mai mulți kilometri, când luna răsări deasupra pinilor verde ca o șopârlă, fugarii se opriră. Se sărutară cu patimă, ca doi evadați dintr-o închisoare.

– M-am gândit în fiecare clipă la tine, i-a zis Mihai printre sărutări.

Maria semăna cu un copil care vrea să plângă și plânsul nu-i vine:

– Mi-a fost foarte dor de tine...

Râul clocotea în preajmă și aerul năpădit de lumina lunii împrăștia prospețime.

– Să mergem, a spus Mihai.

– Iar spre Alaska?!

- Nu, într-acolo calea e plină cu ambuscade... S-o luăm spre Ural... Să sperăm că nu ne vor căuta în direcția aceasta... Iar de la Ural... nici zece mii de kilometri... și suntem la Poiana.
- Azi-mâine, trebuie să..., a zis Maria arătând spre burta ei.
- Știu. De aceea am și venit. Am făcut-o pentru copilul nostru. Am ținut ca el să se nască în libertate.

Mihai se gândi mult la această decizie a sa. Își primejduise viața lui și a Mariei, dar era foarte important pentru el, pentru ei amândoi, ca pruncul lor să se nască liber.

Un om trebuie să se nască liber. Stalinii sunt născuți în sclavie. Ca și Hitlerii. Această pecete după aceea o poartă întreaga lor viață. Iar cel mai rău este robul care încearcă să înrobească.

Merseră pe malul râului. Zarea prinse să se înroșească. O lumină ca un abur, care se lăsa purtată de vânt, se ridica de dincolo de orizont. Începea o nouă zi.

Ziua lor.

- Nu ți-e frig la picioare? o întrebă Mihai, privindu-i gleznelor zdrelite de pietre și arse de rouă.

Maria îi surâse timid.

- Nu. Cu tine nu mi-e frig, nu mi-e foame, nu mi-e sete.

Gotcanii vesteau răsăritul soarelui.

- Tuc-tuc-tuc!

Astrul zilei ieși mare și rotund dintre pini. Lumina se așternu pe frunze, pe firele de iarbă, pe flori, pe crengi ca o pudră.

Abia acum Mihai o revăzu cu adevărat, după mai multe luni de despărțire.

Maria era toată un amestec de bucurie și tristețe, de neliniște și împăcare, de disperare și speranță împlinită.

Mihai o învălui cu privirea ca pe o comoară de preț, o simțea cu orice celulă a trupului pe cea care-i era și iubită, și prietenă, și soră, și mamă, și fiică, și soție.

- În aceste clipe va fi sunând la noi „Deșteptarea!”, zise Mihai. Kudreavțev iarăși își va ieși din balamale când va vedea că un deținut e lipsă.

Mihai Ulmu semăna cu un elev de liceu, care învățase o cu totul altă temă și acum, ieșit la tablă, povestea un cu totul și cu totul alt subiect.

Maria însă era dominată de alte gânduri, de alte griji, de alte sentimente:

- A alergat și el împreună cu noi. A bătut tot timpul cu piciorușele în burta mea... arde de nerăbdare să te cunoască... De atâtea ori i-am vorbit despre tine... În fiecare seară, în fiecare dimineață, în fiecare zi... I-am spus tot ce știu despre tine, i-am povestit toate lecțiile tale, i te-am descris cum arăți, i-am vorbit că ești tăticul cel mai minunat din lume, că vom fi familia cea mai fericită de pe pământ...

Mihai a îngenuncheat în fața Mariei, a cuprins-o de mijloc și și-a lipit plin de emoție urechea de burta ei:

- Salut, piciule!... Să facem cunoștință... Eu sunt tăticul tău... De-ai ști cât de mult te aștept... Îți promit că am să fiu alături de tine... Că nu ne vom despărți niciodată... Că te voi iubi cel mai mult... Pe tine și pe mămica ta... Vom trăi la Poiana într-o casă mare, cu grădină și

curte largă... Am să te-nvăț cuvintele și înțelesurile lor... Am să te învăț să înoți și să joci fotbal... Vom umbla împreună la școală... Vom călători pe Răut și prin codrii noștri... Mi-i dor de tine, copilul meu... copilul nostru... Prin tine neamul moșilor și strămoșilor noștri va continua... Prin tine și prin copiii tăi noi vom dăinui mai departe peste veacuri...

– Maria, strigă dintr-odată Mihai. El m-a salutat... El m-a recunoscut... A bătut cu pumnișorii în timpanul meu...

Entuziasmul lui Mihai nu avea margini...

– Mihai, cât mi-e de bine când suntem împreună.

– Vom fi fericiți, crede-mă. Vom ieși din acest infern. Trebuie să existe o gaură prin care să evadăm. Ne vom ascunde într-un sat de codru cu multă verdeață, cu un râu răcoros care-l străbate, vom avea mulți copii și vom fi fericiți.

– Văd lumea de care-mi vorbești, Mihai. E atât de frumoasă.

Se opri să se odihnească lângă buza unui izvor.

Alături, munții se înălțau către cer, măreți și zvelți, parcă abia creați.

– Acolo sus crește floarea Edidaran, care se transformă, cu tot cu tulpină, rădăcină și floare, în bule de aer, dispărând ca un abur, atunci când o atingi...

Maria îl urmărea fascinată. Ca la lecțiile lui. Nu se sătura să-l admire, să-l asculte, să-l privească.

– Când băiatul nostru va crește mare, aș vrea să revenim împreună în aceste locuri unde eu am fost ființa cea mai fericită de pe pământ...

Abia acum, se pare, Mihai înțelese că a atrage după tine, în iad sau într-o mare nenorocire care-i numai a ta, o ființă care te iubește și care nu se gândește la moarte pentru că se gândește la tine înseamnă a fi iubit cum nimeni nu te-a iubit vreodată și nimeni nu te va mai iubi vreodată.

Acest gând îl făcu să se simtă mai degrabă disperat decât flatat.

Numai un om care iubește cu adevărat e capabil de acea jertfire de sine care de multe ori nu ține de rațiune și nu cunoaște limite.

Această iubire, cât cerul și pământul, cât viața și moartea, părea pregătită să suporte dureri și lipsuri, suferințe și umiliri, ca și cum de ea depinde însăși existența vieții pe pământ, ca și cum ea urma să salveze întreaga omenire.

– Maria..., rosti Ulmu.

– Da, Mihai...

– Ești o sfântă...

Zice și parcă și zări o lumină aurie, asemănătoare cu cele care înconjoară capetele personajelor din icoanele străbune. Își plimbă apoi mâna prin părul ei mătăsos, de parcă voia să-i îndrepte aura. I se părea că i-o vede, că i-o simte, că i-o atinge cu degetele lui.

Maria zâmbi, învăluindu-l cu o căldură emanată de toată ființa ei.

Dar după o pauză Mihai rectifică:

– Nu! Tu ești mai mult decât o sfântă: ești femeie.

A spus asta cu convingere, pentru că numai o femeie ar fi putut fi capabilă de un atare

sacrificiu, dar – nu pentru Cel de Sus, care i-ar fi dăruit în schimb viață veșnică, ci pentru un muritor, cu slăbiciunile și calitățile lui, care nu putea să-i dăruiască nimic altceva decât dragostea sa de om.

Nașterea

„A trăi înseamnă a te naște neîncetat”

Antoine de Saint-Exupéry

Mergeau la întâmplare prin taiga. Pe zări se profilau munți, a căror zăpadă nu se topește nici vara.

De astă dată înaintau mai mult pe albiile de râuri.

Câteva zile, ca și cum și-ar fi reamintit de clipele verii trecute, merseră, ținându-se de mână, către părțile de asfințit. Doar că de astă dată o făceau fără a se grăbi, ca și cum ar fi ieșit la o plimbare.

Nu se săturau să-și vorbească.

Aveau încă atâtea să-și spună unul altuia.

– Crezi în destin?! Îl întrebă la un moment dat Maria.

– Cred în multe. Și numai în destin nu: cred în miracole. Doar acestea m-au însoțit de la un timp.

– Dar eu cred. Înainte de a te cunoaște, am visat aceste locuri. Și creasta muntelui de colo, care, uite-o!, parcă ar fi un zid rămas dintr-o biserică dărâmată... Și acești mesteceni ce tremură în vânt... Și izvorul acela. Pe toate le-am mai văzut... Și pe noi ținându-ne de mâini...

Și atunci Mihai a întrezărit, vag, sau și-a imaginat că și subconștientul său conține aceste reflecții, cu muntele lung ca un perete de biserică, cu mestecenii de lângă râu, cu izvorul și cu... Maria însărcinată, ținându-se de brațul lui.

Avuseseră aceleași vise mai înainte de a se fi întâlnit. Aceleași gânduri trecuseră de la unul la celălalt, fără să se cunoască. Aceleași cărți li se deschiseseră, simultan, în față, ca într-o conspirație divină. Și toate se întâmplară acum un an sau acum zece mii de ani. Parcă nu trăiau acele clipe, ci le retrăiau.

Era ca și cum adevărul despre unul dintre ei se afla în sufletul și inima, în destinul și viața celuilalt și viceversa.

– Totul e posibil.

Deși zâmbetul nu-i părăsea buzele, Maria arăta tot mai obosită.

– Cred că ar trebui să ne oprim, a zis ea la un moment dat.

Chiar lângă o stâncă rotunjită la vârf, care semăna cu o cușmă pusă într-un par, Mihai zări apa fumegândă a unei cascade.

Bărbatul cercetă cu privirile defileul care pornea din acel loc.

„Vom face popas: îl vom aștepta aici pe copilul nostru”, hotărî Mihai.

Rupse mai multe crengi de brad și de mesteacăn, culese brațe de ierburi cu tot cu flori, ca și în ziua când făcu patul nunții lor, și le așternu lângă stâncă.

Apoi o ajută pe Maria să se așeze pe salteaua de flori sălbatice, străduindu-se s-o îmbărbăteze.

Aprinse un foc din crengi și frunze uscate. Era ceață cum e totdeauna la începutul lunii mai în Siberia și șuvițele de fum se amestecau cu smocurile de negură de pe râu.

Curând începură chinurile facerii și Mihai se miră de tăria acestei ființe plăpânde, care-și

Înăbușea durerile neomenesti privind la el cu un zâmbet sfios, parcă și-ar fi cerut mereu scuze pentru faptul că nu e suficient de puternică.

La un moment dat ea simți cum își pierde cunoștința. Împrejurimile se învâртеbeau în ochii ei, toate începură să plutească odată cu ea: pietrele, pinii, focul din preajmă...

Mihai își scufundă căușul palmelor în spumele cascadei subțiri și-l umplu cu apă limpede și rece, se apropie și-i clăti fața fierbinte: parcă ar fi turnat-o pe niște cărbuni încinși.

– Ajută-mă, Mihai, îngână ea ca de dincolo de viață și de moarte, apucându-l strâns de braț.

– Sunt aici. Încă un pic. Rezistă. Totul va fi bine. Sunt cu tine, iubito!

Umilită de durere, Maria făcea eforturi crâncene ca să nu se rostogolească în neantul care o asalta din toate părțile și să înăbușe în ea puterea strigătului pe care-l purta în sine de când se născuse femeie pe pământ, dar ea nu mai reuși, și atunci, dintr-odată, peste taigaua înrourată se revărsă un țipăt scurt, neomenesc, ca de pasăre lovită de săgeată.

– Ooof!

Imediat își mușcă buzele până la sânge, își înfipse degetele înfrigurate în așternutul de frunze și crengi, frământându-le cu spaimă și disperare.

În același timp se auzi un plâns de copil.

Mihai mai mult prinse din zbor un corp lunecos, un ghemuleț viu, și-n clipa în care-l simți în palme, un curent ciudat îl furnică din creștet și până în călcâie. Era un sentiment ciudat de bucurie, de frică, de mândrie, de durere, de însuflețire, de deznădejde și de fericire amestecate laolaltă.

Reteză ombilicul cu dinții, precum știa că procedează țărăncile din Basarabia lui atunci când nasc singure în câmp, făcu câțiva pași cu pruncul în brațe către șuvițele cascadei care cădeau de sus, parcă din cer, și-l scufundă, ca pentru botez, în șuvoiul rece și limpede ca lacrima, așa cum mai aflate că fac oamenii unor popoare din Siberia, ca să-și călească pentru o viață nou-născuții. Apoi îi ridică trupușorul curat cu ambele lui mâini sus deasupra capului și strigă nereținut, cu o bucurie descătușată, către toate cele patru zări:

– Liber! Liber! Te-ai născut liber!

Taigaua întreagă, cu arborii și ierburile, cu pietrele și izvoarele, cu văile și fiarele ei, se înfioră de vocea lui, ecoul purtând-o până departe către Pacific.

– Liber!

L-a învelit apoi strâns în toate cârpele pe care le avea îmbrăcate pe el și pe care avu grijă să le spele în ajun, și-l așeză pe pieptul Mariei.

– Maria, Maria! nu înceta el să se bucure. E băiatul nostru!

Eliberată de chinurile infernale care-i zdruncinără ființa, chipul de icoană al Mariei, chiar dacă mai păstra pecetea suferinței prin care trecuse, radia lumină și măreție.

– Maria, vreau să te rog ...

– Spune, Mihai.

– ...să fii de acord ca pe fiul nostru să-l cheme Mircea. E numele tatălui meu. Iar în neamul nostru există o tradiție, ca numele să treacă, precum o ștafetă, de la bunic la nepot...

– Mircea... Mircea, repetă ea, ca și cum ar fi dorit să verifice cum sună. E un nume care

seamănă cu el.

Apoi îi surâse, plină de recunoștință:

– Mă temeam să mor și să nu-mi pot împlini menirea.

– Care menire?!

– Acea de a-ți naște un copil.

Își învinse durerea și continuă:

– M-am tot gândit de mică la acel unic bărbat al existenței mele, pe care să-l iubesc cel mai mult și căruia să-i dăruiesc, ca pe o ofrandă, toată viața mea. Să împart cu el: bucuriile și durerile, speranțele și frământările. Să-l petrec la muncă și să-l aștept. Să gătesc, să cos, să spăl, să fac curat, să-i aștern patul. Dar – mai întâi și înainte de toate acestea – să-i nasc prunci. Care să semene cu el și cu mine. Și, iată, visul vieții mele s-a împlinit.

În creierul lui Mihai Ulmu se înfiripară mai multe cuvinte de recunoștință, dar niciunul dintre ele nu îndrăzni să se facă auzit.

Îi sărută fruntea fierbinte, parcă sărută o flacără.

Mircea, pruncul lor, scânci ușor prin somn.

Mugurul sânilor femeii prinse să picure lapte undeva sub hainele groase și, când ea îl scoase la lumină, buzele oarbe ale sugarului îl găsiră imediat. Mihai îi admira – „Madona și Pruncul” ca pogorâți din pânzele lui Caravaggio –, iar inima îi creștea în piept de cea mai mare bucurie de care avusese parte până atunci.

Își moșise propriul copil.

Era ca o afirmare a miracolului vieții ce triumfă.

„Oamenii nu vor reuși de tot să se extermine, cât oameni se vor mai naște încă pe pământ...”, se gândi Mihai Ulmu, în timp ce reaprindea focul din preajmă, aruncând în el vreascuri.

Asculta cum trosnesc crengile în foc, împrăștiind în jur mănunchiuri de scânteii, care se topeau în iarbă.

Un fum sacru se încâlci în ceața care plutea peste râu.

Maria și pruncul adormiră, obosiți, lângă foc.

Mihai îi veghea, fericit. De câteva ore, de când are un urmaș, e ca și cum Dumnezeu i-ar mai fi pus la dispoziție încă o viață. E ca și cum la timpul său, trăit și netrăit, s-a mai adăugat un alt timp, suficient, pe care-l va trăi prin altcineva. Mihai Ulmu simți atunci că prin copilul său și prin copiii copilului său, și prin copiii copiilor copiilor copiilor săi – el va trăi veșnic.

La un moment dat observă că Mircea – urma să se obișnuiască cu acest nume! – zâmbește prin vis. Ce i se arată oare?! Poate-și vede viitorul?! Poate trecutul?!

Se ridică și îi înveli, pe Maria și pruncuțul adormit la pieptul ei.

„Merită să-ți trăiești viața pentru o clipă ca asta”, se gândi el.

Auzi cum crengile brazilor uriași prinseră din nou să se lovească una de cealaltă, semn că pornise iarăși să bată vântul dinspre Ocean.

Privind ca acaparată de o vrajă în focul cu flacără tot mai înaltă, rosti încet, adresându-se parcă mai mult jăraticului cuprins de văpaie:

– E copilul nostru, Maria. E pruncul meu și al tău. El s-a născut liber. E om liber, născut dintr-o mamă liberă și un tată liber.

Nu-mi amintesc acea zi, dar aceasta – cu lumina, aerul și freamătul ei – a rămas întipărită pentru totdeauna în ființa mea, în felul meu de a fi, de a simți și de a trăi viața, cea care i se dăruiește fiecăruia dintre noi, ca pe cel mai minunat și irepetabil cadou.

Captivi

„Omul liber poate fi prizonier, dar nu sclav.”

Jacques Amyot

Se făcu dimineață. Maria și Mircea mai dormeau. Mihai veghea în preajmă. Dintr-odată Maria tresări. Munții și taigaua se învârtiră cu ea odată, și cerul se prăbuși ca o pasăre rănită peste pini bătrâni.

„Mihai!”, șopti Maria alarmată.

„Ce e, iubito?”

„Vin!”

„Cine?”

„După noi.”

„Ți se pare. Nu e nimeni.”

Mihai își ciuli urechile. Liniștea era desăvârșită. Se auzea numai gălgâiala aerului, pătrunzând printre munți în defileuri. Și vântul care clătina abia-abia vârfurile arborilor de pe culmi.

„Să mergem de aici!”, a zis Maria. „Să plecăm. Chiar acum...”

Dar înainte de a-și încheia fraza, chiar în fața lor apărură câinii. Maria nici nu avu timp să țipe.

Când potăile se aruncară ca din praștie peste locul în care se afla copilul lor, iar un dulău pieptos se prăvăli de sus, precum un mal greu, peste Mihai, întru a-l răsturna la pământ, acesta se răsuci în cădere și acoperi cu pieptul său, cu mâinile sale, cu respirația sa – ca pe o avere de preț – puiul de om de alături. Era copilul lui, copilul Mariei, copilul lor.

Colții zăvozilor îi sfârtecară pe dată pufoaica, împrăștiindu-i vata prin toată poiana, îi rupseră pantalonii, zeghea, traseră de bocancii groși să-l descalțe, înfigându-i-se adânc în carne, sfâșiindu-i-o fără milă, până ieșiră, ca niște lupi din hățișuri, și soldații, și-i domoliră cu câteva focuri de armă.

Cu un schelălăit poznaș, javrele se dădură imediat la o parte.

Le fumega blana, se vede că alergaseră mult. Limbile le atârnavă până la pământ. Dar privirile lor erau vesele.

Erau dulăi puternici care doborau dintr-un salt oamenii vânați, tăvălindu-i prin noroi sau zăpadă, ca să-și distreze stăpânii.

Ținute în zgărzi, potăile erau mai domolite, slobozite însă, ele înnebuneau.

Când soldații se apropiară, gradatul cu voce spartă, vechiul lor cunoscut, văzându-l pe Ulmu cu un copil în brațe, exclamă:

– Ia uitați-vă, fraților! Data trecută îl căutam pe unul și am dat de doi, acum căutam doi și am dat de trei.

– Kudreavțev se va minuna la sigur! a mai adăugat, visător, un altul. Și poate, ne va suplimenta cina și de astă dată cu o porție de terci cu carne!

Din nou întemnițați...

„În fața anumitor nenorociri simți uneori rușinea de a fi fericit.”

La Bruyère

Porțile neunse se deschiseră cu zgomot, ca să le facă loc celor doi fugari, însoțiți de soldați și câini, să pătrundă în curtea penitenciarului „Zarianka-1”.

Aici fură preluați de un ofițer, care le ordonă să-l urmeze cu privirile în pământ și fără să vorbească.

Mihai știa de ce: era duminică, zi în care deținuții se aflau în barăcile lor. După-amiaza duminicilor era unica bucată de zi din săptămână când acestora li se permitea să se odihnească, să doarmă, să stea întinși în pat, să joace cărți sau să facă schimb de vorbe unul cu celălalt.

Mihai Ulmu pășea în fruntea escortei, ținând pruncul strâns la piept.

Hainele, făcute zdrențe de colții zăvozilor, curgeau din urma lui, mișcate de vânt. Dar el nu simțea durere.

Se îndreptau către clădirea administrativă în care-i aștepta Kudreavțev și se aflau chiar în mijlocul câmpului de instrucție, când Mircea sparse cu glăsciorul lui de clopoțel liniștea de mormânt a curții.

Soldații din escortă au tresărit, speriați, și au tras picioarele armelor.

Era pentru prima dată în istoria acestui lagăr al morții când în curtea dintre munți, cu rezonanță de scoică uriașă, răsună un glas cristalin de copil.

Tot atunci Mihai îl auzi parcă pe cineva strigând de undeva de sus: „S-a întors Ulmu!”

El nu avea de unde să știe că în zilele anterioare toată închisoarea numai despre asta vorbise: deținutul Ulmu a evadat într-o scoate soția dintr-un lagăr de alături, ca aceasta să-i poată naște pruncul în libertate.

Ulmu lipi sugarul mai aproape de pieptul său și acesta tăcu.

Mergea cu ochii în pământ, fiind foarte atent pe unde calcă.

Dintr-odată, un zgomot ciudat, puternic, ca un fâlfâit de aripi, umplu curtea largă a penitenciarului.

Mihai se opri ținut în mijlocul curții, neînțelegând ce se întâmplă. Își ridică privirile și își văzu colegii de detenție din cele trei blocuri aplaudând.

Tot lagărul stătea la geamuri și-l aplauda pe Ulmu.

O mie de perechi de mâini, unele strecurate printre zăbrelele geamurilor, băteau din palme frenetic, ca la un spectacol, în care viața învinsese, precum de atâtea alte ori, hăul, absurdul, neîndurarea.

Ei băteau din palme, în tăcere, în semn de solidaritate, de aprobare, de admirație pentru un coleg de-al lor, care reușise să evadeze dintr-o închisoare pentru a pătrunde în alta și a scoate de acolo pe mama copilului său.

Mihai asculta, șocat, aplauzele care răsunau din toate părțile.

Apoi, dintr-odată, își ridică pruncul înfășat în scutecele improvizate din hainele sale vărgate, sus deasupra capului, așa cum o mai făcu în mijlocul taigalei, pentru ca să se bucure

și ei de bucuria lui, strigându-le: „S-a născut liber! El s-a născut liber!”

Și aplauzele au răbufnit, ca o ploaie, cu o și mai mare intensitate.

Soldații, enervați, l-au îmbrâncit cu patul armelor să meargă înainte.

Când au fost împinși în cabinetul lui Kudreavțev, aplauzele deținuților de la geamuri mai continuau.

Șeful penitenciarului părea să turbeze.

Măsura cu pași grăbiți biroul dintr-o parte în alta și tuna de mânie:

– Ce e cu această rebeliune? Se cred la concert? Să înceteze imediat!

Dar ei nu s-au oprit decât mult mai târziu.

Fiecare deținut avea câte o problemă nerezolvată cu statul. Așa credea Kudreavțev.

Dar el îi iubea, așa cum un rege bun la inimă își iubește supușii nerecunoscători. Nu dorea decât să-i vadă readuși la calea cea bună.

Cea mai mare preocupare a șefului penitenciarului era grija pentru acești nenorociți: chiar zilele trecute dăduse ordin să fie instalate la geamurile, unele fără sticlă, ale barăcilor câte două rânduri de zăbrele, ca să nu le fie frig deținuților. Și-n loc de mulțumită, aceștia evadau, îl înjurau, nu-l respectau.

Kudreavțev se așeză la biroul său. Deasupra acestuia era agățat un tablou de dimensiuni uriașe, pictat de Șagov, o imitație după „Judecata de Apoi”, de Michelangelo, doar că în locul lui Dumnezeu Atotputernicul, artistul plastic pictase chipul colonelului Kudreavțev.

Când aplauzele încetară să se audă, acesta se mai domoli:

– Unde dracu' v-ați pornit, imbecililor?! Și-ncă și cu acesta, micu'?! Unde fugiți voi de bine?! Măi, voi vreți să înecați peștele în apă. Sunteți hrăniți de trei ori pe zi, aveți acoperiș deasupra capului, aveți sobă, pat, pernă, pătură... Statul vă îmbracă și vă încălță... Ce mai doriți?! Ce nu vă ajunge?! Probabil nu știți, dar dacă înainte vreme locuitorii Siberiei fugeau de aici, acum locuitorii Patriei au început să fugă în Siberia. Chiar săptămâna trecută au fost descoperiți niște ucraineni hăt de la Harkov care încercau să se ascundă cu familiile lor în taigaua noastră. Înseamnă că a devenit atractivă. Înseamnă că se poate trăi în ea. Înseamnă că viața devine aici mai sigură decât în marile orașe. Asta nu vă dă de gândit?!

Apoi îl sfredeli pe Ulmu cu ochii lui de vultur pleșuv:

– Mă, tu ești irecuperabil! Tu nu te gândești decât la evadare! De două ori ai fugit și de două ori ești prins! Nu te-ai săturat să tot aduni ani de stat la mititica?! Aici îți vor putrezi oasele, să știi! Duceți-i în sala de judecată, unde sunt așteptați! Îi ordonă el ofițerului de escortă. Ca să nu le mai ardă de jocuri din astea cât or fi și-or mai trăi! După pronunțarea sentinței, deținutului M1-315 să i se dea zece zile de carceră.

Mihai Ulmu, Maria Răzeșu și pruncul lor fură introduși în clubul închisorii, de astă dată ei fiind judecați de către celebrul judecător Mohov.

Acesta ieși înaintea lor înveșmântat într-o robă neagră și cu o lavalieră roșie, ca un fluture uriaș, la gât.

Pentru Mohov orice proces era un adevărat spectacol. Parcă nu se afla într-o sală de judecată, ci pe o scenă de teatru.

Mohov fusese judecător la Moscova în anii '30. El judecase lotul de troțkiști, pe care,

condamnându-i la moarte, îi opri să devină asasini. Făcea ședințele în localul închiriat al Teatrului Bolșoi. El și inculpații stăteau pe scenă. Sala era plină până la refuz. Venea toată lumea bună a Moscovei să asiste la procesele lui. Se vindeau bilete ca la un spectacol adevărat. La câteva au participat și membri ai Biroului Politic cu soțiile și copiii. După fiecare verdict, răsunau ovații, încât de multe ori era nevoit, la „bis!”, să le pronunțe sentințele de două sau chiar de trei ori.

Ce vremuri! Cât entuziasm! Cât elan! Și acum parcă-i mai vede pe moscoviți în costume de gală și femeile – în blănuri de sobol, urmărindu-l cu binoclurile sau prin monoclu, din staluri, din galerii, de la balcoane și din lojile prea pline.

Până la urmă fu învinuit de către inculpații săi că ar fi făcut din ei eroi cu forța și a fost trimis și el la Kolâma.

Vocea lui triumfătoare răsună în sala goală a clubului, de parcă se mai afla la Bolșoi:

– Deținut M1-315, fost Mihai Ulmu, fost cetățean, fost-fost-fost... pentru tentativă repetată de evadare, pentru incitare și complicitate la evadare, pentru conspirație contra administrației penitenciarului și indisciplină flagrantă, pentru sabotaj (ai lipsit în ultimele zile de la muncă), pentru omisiune de denunț (nu te-ai autodenunțat că aveai de gând să evadezi), pentru difuzare de zvonuri, pentru agitare de spirite și altele ai fost condamnat la mai multe termene de detenție care, adunate toate împreună, însumează 240 de ani, 8 luni, 3 săptămâni, 2 zile, 8 ore și 30 de minute.

Precizarea cu numărul de ore și minute era o mare taină procesuală, dar tocmai ea urma să caracterizeze profesionalismul impecabil al judecătorului Mohov.

Mariei Răzeșu i se mai adăugaseră, la cei zece ani de detenție, încă zece. Ea a fost întoarsă cu tot cu prunc la închisoarea-maternitate de la Șirokaia Poleana.

– Dacă te vei comporta bine, i-a promis lui Mihai un gardian din cei care l-au condus la izolator, s-ar putea să îți se reducă termenul la jumătate.

Carcera de la Zarianka era o groapă îngustă și rece. Pereții ei erau acoperiți de gheață și vară. Nu avea bec și nici ferestre, dar ochii i se obișnuiseră repede cu bezna ei umedă.

Ulmu se așeză pe pardoseala de ciment cu brațele încrucișate și cu picioarele strânse sub el, ca să păstreze în trup cât mai multă căldură cu putință.

Apoi începea să „alerge” prin celulă: un pas încolo și altul înapoi, mai mult pe loc, sărea în sus, atâta cât să nu se lovească cu creștetul de tavan, lovea cu talpa bocancului în perete, semănând cu o fiară de la grădina zoologică.

– Camera strâmtă, filozofase de multe ori Kudreavțev în fața lor înainte de a descinde în zonă, reeducă: în spațiile restrânse mintea lucrează încet și sigur. Acolo deținutul are toate șansele să prindă la minte. Și să înceapă să gândească. Mai ales dacă nu e hrănit.

Și, cu adevărat, acolo omul de multe ori nu putea ghici dacă mai trăiește sau a murit de mult. Acolo el devine optimist, începând cu certitudine să creadă că e cu neputință să nu existe și o moarte, adică un sfârșit la toate suferințele.

Dar lui Mihai Ulmu, se pare, nu-i păsa de nimic: el avea pentru cine trăi. Maria și Mircea, cele două ființe pentru care el e dator să învingă foamea, frigul, boala, singurătatea, moartea.

Când trecură cele 10 zile și iugrinul luiun aflase de pedeapsa încasată, mirat mereu de însuflețirea lui Ulmu, l-a întrebat pe acesta din urmă:

– 240 de ani?! Dar, profesore, cine mai trăiește atâta?!

– Jur că am să ies de aici. Am un copil și o soție în lagărul vecin. Viața lor depinde de viața mea... Iar 240 de ani trec repede, îi răspundea de fiecare dată Mihai Ulmu, zâmbind trist.

Seminare politice

„Exiști fără să fii...”

În lunga sa carieră de temnicer, colonelul Kudreavțev învățase să mintă fără să spună minciuni.

În fiecare duminică acesta organiza, pentru deținuții care munceau din greu toată săptămâna, seminare politice.

Îi îngrămădea, pe brigăzi sau pe toți odată, în clubul penitenciarului ori pe platoul de instrucție, dacă era timp bun, și le vorbea.

Erau de fapt niște monoloage, pe care le rostea în fața acelor amărâți, solemn, cu grandoarea unui general aflat în preajma unei mari bătălii.

Chiar dacă el nu era decât un colonel.

Dar – cu atât mai mare se vădea răspunderea.

Mai întâi își puneă dinainte, pe masa acoperită cu o bucată de stofă roșie, o sticlă de alcool de doi litri, din care-și turna într-o cană de tablă. Sorbea conținutul ca pe un ceai rece, mestecându-l gânditor cu lingurița.

Mergea prin cuvinte cum ar fi mers printr-un câmp noroios, cuvintele erau multe și greoaie.

Avea răspunsuri pentru toate întrebările, mai ales pentru cele care nu se pun niciodată.

– Bă, toată lumea e atentă, toată lumea se uită la mine?! Începea el, continuând:

– Morala și cinstea sunt prejudecăți burgheze.

Apoi se adresa direct acelor „seminariști” lihniți de foame.

– Omul trebuie să muncească doar pentru rația de alimente. Restul e surplus. Noi vom face din pâine un mijloc de tortură. Iar mai exact – din lipsa ei. Foamea va fi o armă de luptă a proletariatului.

De multe ori se enerva din senin, concluzionând:

– Cine trăiește în lagărul nostru mai mult de zece ani e un sabotor: sau a muncit prea puțin, sau a mâncat prea mult.

Câteodată, la îndemnul lui Kudreavțev, se înjghebau discuții despre fericirea planetară, despre cum va arăta planeta în mileniiile trei și patru, despre revoluția mondială, care urma să cuprindă globul întreg chiar în următoarele 4-5 luni.

Se așeza pe un colț al mesei, puneă picior peste picior, își aprindea o țigară și scruta asistența cu ochii lui friguroși:

– Revoluția mondială e aproape, afirma dânsul și se uita dincolo de geam, când se aflau în club sau peste gard, când erau în curte. De parcă voia să se convingă dacă aceasta n-a sosit deja.

– Doctrina mea, zicea dânsul, nu se rezumă la cum să vă fac fericiți, ci cum să deveniți demni de fericire.

Apoi cobora în sală sau pornea printre rânduri, se oprea în dreptul bătrânului preot Florenski ca să-l atenționeze:

– Dumnezeu te-a trădat, popo, dacă te-a dat pe mâinile mele. Uite că eu pot face ceea ce el nu se încumetă. Eu te pun la carceră și numai să încerce el să mi te scoată! Niciodată!

Pentru că dânsul știe că aici eu sunt mai mare. Aici eu dictez. Aici eu sunt Dumnezeu.

Kudreavțev, care era adeptul unui ateism aproape religios, începea să se intereseze:

– Am mai auzit, părinte, că te simți bine în carceră. Lucru care mi se pare firesc. Pentru că închisoarea mi se arată de multe ori ca o sfântă mănăstire, cu nesfârșite posturi, cu aspre rânduieli, cu pedepse menite să spiritualizeze omul. Iar temnicerii mei – ca niște îngerii căzuți, care vă ajută să vă mântuiți mai abitir.

Kudreavțev visase în tinerețe să se facă preot. Dar biserica din sătucul lor avea unul. Abia după moartea acestuia putea râvni să-i ia locul. Iar acela era încă tânăr. Și atunci n-a mai avut răbdare și într-o zi și-a descărcat revolverul în el, tocmai când oficia: acesta s-a prăbușit peste psaltirea deschisă, stropind-o cu sânge. Vestea despre curajul unui adolescent care trăsesese într-un preot îngenuncheat în altar ajunsese la Lenin. Cel puțin așa povestește Kudreavțev. Și Lenin ar fi spus: căutați-l și dați-i un post, revoluția are nevoie de oameni cinstiți ca el. Așa a început cariera lui strălucită.

Kudreavțev avea o satisfacție deosebită să le facă din deget cărțurilor din penitenciar, pe care-i atenționa, cu blândețe părintească.

– Unicul lucru pe care-l știți voi în această viață e să vorbiți. Ce profesie o mai fi și asta?!

– Nu, îi răspundea cuviincios câte cineva dintre filozofi, după ce mai întâi ridica mâna ca să poată răspunde. Noi știm să gândim.

– Gândiți, bă! Dar gândirea voastră să nu zdruncine statul. Voi sunteți în postura dopului care a ajuns să se creadă mai important ca sticla. Iată, soldații din escortă, care-s oameni din popor, vă ascultă și nu vă înțeleg.

– Pentru ce trebuie să ne înțeleagă?

– Asta e. Nu vedeți că v-ați rupt de popor?! Știe el, poporul, ce gândiți voi acolo?!

Kudreavțev avea cei mai mulți filozofi adunați grămadă de pe toată peninsula. Reeducarea la care făcea referințe și pe care punea mare preț statul avea un singur scop: să-i dezvețe să gândească. Iar mai exact: să-i dezvețe să gândească **astfel**. Adică steril. Fără nicio posibilitate de aplicare a gândirii lor la edificarea noii societăți.

Ca să fie auzit mai bine, după ce deșerta conținutul din prima sticlă, se urca în picioare pe masa acoperită cu stofă roșie, reproșându-le celor mai mari savanți din țara care ocupa a șasea parte de pe glob:

– Vorbesc inutil, pentru că nu-i cine să mă înțeleagă!

Apoi prindea să se răstească la ei:

– Bă, voi sunteți cu toții căzuți din căruța vieții, unul într-un fel și altul – în alt fel. Ce s-ar face lumea dacă toți ar gândi și nimeni n-ar mai munci?! Paraziților! Vai de capul vostru! Cum vă mai ține pământul?!

Îi considera deșeuri umane, care urmau să fie reciclate sau să dispară.

– Mi se vor ierta multe, dacă voi reuși să fac din voi oameni, zicea el visător, dar dânsul nu făcea trimitere la Cel de Sus, ci la cei care urmau să închidă ochii la furturile pe care le efectua aproape demonstrativ din rațiile deținuților, care și așa se hrăneau mai mult cu vânt.

– Deocamdată însă, asta-i muzica ce-mi place: geamătul de suferință al individului căzut în mâinile mele. În el deslușesc plânsetul omului nou care se naște.

La una din lecții un deținut l-a întrebat pe Kudreavțev:

- Credeți că ceea ce ne vorbiți dumneavoastră la seminare ne va prinde bine în libertate?
- Libertate?! reacționează el. Ce cuvânt obscen! Uitați-I!

Către sfârșit ordona militărește, cu glasul lui stâlcit de alcool:

- Ddeținuți, ppe loc rrepaus!

De cum părăseau clubul sau platoul de instrucție, ascultătorii seminarelor uitau imediat de tot ce le vorbise Kudreavțev. Dacă ar fi fost picați cu ceară sau ar fi fost puși să stea desculți pe o plită încinsă, niciunul dintre ei n-ar fi putut reproduce nici măcar o frază, nici măcar un singur cuvânt din cele enunțate de Kudreavțev. Era o reacție firească a acestora, care se duceau la întâlnirile cu el cu un singur scop: să nu-l audă, să stea câteva ore fiecare cu gândurile lui, ca și cum dânsul nici n-ar fi fost prezent acolo.

Mendelstam i-a spus într-o zi lui Ulmu:

- Cineva mi-a vorbit că demult, în copilărie, Kudreavțev a fost și el om. Dar de fiecare dată după ce-l ascult, încep să mă îndoiesc tot mai mult și mai mult de acest lucru.

Poșta

„Cea mai mare fericire, după aceea de a iubi, e să-ți mărturisești iubirea.”

André Gide

Cei care-și ispășeau pedepsele în penitenciarele de pe peninsula Kolâma, de regulă, nu aveau „drept la corespondență”.

Pușinilor care aveau acest noroc – o singură scrisoare pe an – li se permitea să scrie mesaje scurte, al căror conținut urma să se reducă la trei sintagme: „Sunt viu, sunt sănătos, sunt fericit”. Cenzura sancționa tot ce era abatere, răvașele fiind distruse.

Adresa expeditorului era o căsuță poștală din Moscova, pentru a nu se ști niciodată cu adevărat unde se află acesta.

Dar peninsula Kolâma – această republică în republică – avea legile ei nescrise.

Cum se înjghebaseră mai multe familii din deținuți, „soți” și „soții” în lagărele din zonă, la inițiativa lui Kudreavțev, care și-a propus să se îngrijească atât de oameni, cât și de „neoameni”, neoamenii fiind, evident, ostaticii lui, acestora li se permitea să corespundeze, între închisorile de bărbați și cele de femei luând naștere și un serviciu poștal. Cu condiția ca scrisorile să fie scurte: dacă acestea vor avea mai mult de 2-3 rânduri sau vor conține critici la adresa Guvernului și a conducerii penitenciarului, ele nu vor fi înmânate adresantului, ci „vor fi lichidate”.

Îndeletnicirile de poștaș erau suplinite de șoferi, aceiași care aprovizionau cu alimente rețeaua de închisori din zonă.

Mihai și Maria descoperiseră acest serviciu improvizat între închisorile lor ca pe o binecuvântare.

Un creion și câteva foi în lagăr erau o adevărată comoară. Făcură rost și de acestea, în schimbul unor străchini de ciorbă și felii de pâine.

Conținutul, telegrafic, al răvașelor urma să spună totul în cuvinte puține.

Pe primul bilețel, o foiță minusculă, pe care l-a primit Maria cu mult înainte de a naște, abia dacă a încăput adresa, și mai puțin textul – câteva litere înghesuite una-n cealaltă – lunecat până dincolo de marginile hârtiutei:

„Te iu...”

Acesta era tot conținutul scrisorelei, pe care Maria îl citi atunci mai bine de o sută de ori într-o singură zi.

În clubul penitenciarului în acea duminică, de cum puse mâna pe scrisorica de care se atinsese și el, tresări ca electrocutată.

„...A fost ca o conectare la vis”, avea să-i mărturisească ea ulterior unei prietene.

Peste câteva zile în Siberia urma să sosească iarna.

„Noaptea polară poate să și înceapă”, și-a zis Maria, silabisind, a câta oară?!, bilețelul, de parcă ar fi avut în față un roman de câteva mii de pagini, pe care era pregătită să-l citească pe îndelete de-a lungul aceluși anotimp nemărginit.

Tatuaje

„Suferința nu este răul.”

Tatuajul era o practică obișnuită între deținuți.

Tatuaje își făceau și bărbații, și femeile.

Credeau că simbolurile suprapuse pe anumite părți ale corpului le aduc noroc.

Popoarele din Siberia le făceau împotriva vrăjilor și ca mijloc de apărare contra bolilor.

Deținuții însă le foloseau mai mult contra uitării.

Cei mai mulți își scriau ostentativ numele, mai ales pe dosul palmei, pe braț, pe umăr, să se vadă că nu și l-au pierdut de tot. „Pictorii” de carne vie aveau mult de lucru.

Pentru o țigară ori o lingură de terci executau orice mof.

Tatuajele erau făcute la comandă: dragoni stilizați aplicați într-un anume fel, încât zici că zboară atunci când miști brațul sau umărul pe care a fost localizat, lupi cu botul însângerat, scene istorice pictate pe tot corpul, perversul diavol tasmanian aplicat, de regulă, în zone intime, strofe de poezii, adrese, nume, tot ce dorești.

Temnicerii închideau ochii la această „îndeletnicire huliganică” a deținuților, pentru că se întâmplaseră cazuri când pe unii dintre cei care coborâseră în mine și fură striviți de prăbușiri de subterane, de multe ori, să-i poată recunoaște doar după tatuaje.

Fiecare baracă avea „pictorul” ei de carne vie, gata să înveșnicească pe oricine.

Cum găseau ace și cerneală, numai ei știau.

Cernelurile erau făcute din cărbune, funingine și fierturi din rădăcini de copac.

Ele erau introduse sub piele cu ajutorul unor ace sau cu vârful ascuțit al unui os de pește.

„Pictorița” din baraca mămicilor de la Șirokaia Poleana, Liuba Krig, o infractoare care născuse și ea de curând, a întrebat-o într-o zi pe Maria:

– Tu nu vrei să te pictez?

– Pentru ce?

– Atunci când Olga Naghina a ars aproape toată, împinsă sau căzută întâmplător în cuptorul de minereuri, a fost recunoscută după numele pe care i-l tatuasem eu pe mână. Când soldații din escortă au găsit în taiga o bucată de cadavru, mâncat de lupi, după însemnul făcut de mine s-a constatat că aparținuse Tanei Vetrova din baraca 7.

– E dureros? se interesă Maria.

– Nu. Dacă masezi bine pielea, nici nu simți.

– Bine. O să mă gândesc.

Din acea clipă Maria a început să mediteze la acel joc de-a nemuirea.

Într-o zi s-a apropiat de Liuba și a rugat-o:

– Împrumută-mi ustensilele tale și tușul pentru o seară.

– Cu ce mă vei plăti?

– Cu lacrimi. Numai ele mi-au mai rămas.

Ea zâmbi și i le cedă.

– Tușul e preparat din coajă de cedru fulgerat și acul e nou.

În curând Mircea urma să împlinească doi ani. Asta însemna că se vor despărți pentru

totdeauna. Când o vedea, alerga spre ea și-i cuprindea picioarele. Maria îl săruta, îl alinta, îi vorbea. Semăna cu Mihai, dar și cu ea, dar și cu părinții ei, dar și cu consătenii ei, pentru că oamenii împrumută, de regulă, trăsăturile celor pe care i-au iubit mai înainte de a-i cunoaște și pe care i-au așteptat să se nască.

În acea seară Maria l-a luat pe Mircea în brațe, l-a mângâiat, l-a aruncat de mai multe ori în sus către tavan, făcându-l să râdă, apoi i-a desfăcut mâneca și i-a frecționat îndelung până la durere locul dintre încheietură și cot de pe mânuța stângă.

În capătul coridorului se afla o cameră de baie folosită deopotrivă de infirmiere și deținutele-mămici, în care acestora din urmă li se permitea să-și ducă și copiii.

Maria pătrunse în cămăruța friguroasă, trase zăvorul după ea, își așternu pufoaica pe dușumeaua de ciment, iar pe pufoaică își așeză băiețelul.

Când înfipse acul abia-abia, Mircea tresări și începu să plângă. Maria plângea și ea. Dar nu se opri din lucrul ei. Cerneala de pe braț îl sperie pe copil și el prinse să smiorcăie și mai tare. Dar când infirmierele începură să bată alarmate cu pumnii în ușă și să strige: „Deschide, Răzeșu!”, copilul tăcu. El își învinse suferința și cu ochii bulbucați de lacrimi urmărirea ce face mama lui, ascultând atent vocile de după ușă. Ea, femeia care are cea mai mare grijă de el, nu-i putea face vreun rău, cum i-ar fi putut ea face rău?!

Copilul și-a ținut buzișoarele lipite strâns, până pe brațul lui a apărut un nume, pe care îl va descifra mult mai târziu: M i r c e a, când, rememorându-și ca prin ceață una dintre primele amintiri ale vieții sale, va realiza că răul și durerea nu totdeauna sunt lucruri identice.

După ce mămica lui i-a încheiat mâneca și a tras zăvorul, peste ei au dat buzna niște femei speriate.

– Ce faci aici, Răzeșu?! Am crezut că ai de gând să-l omori, înainte de a vă despărți. Am avut și cazuri din astea.

Maria îl ținea strâns la piept, ca pe cea mai scumpă comoară a vieții sale.

– Puiul mamei, iartă-mă! a șoptit ea, cuprinzând trupul lui micuț, care se resemnase și în care auzea cum viața palpită, cu flacăra sporită.

A doua zi copilul împlini doi ani și Maria, cu toate protestele, țipetele, strigătele ei disperate, a fost întoarsă înapoi în lagărul de femei, iar băiatul – trimis la Colonia-Creșă Nr. 3, situată la o distanță de circa zece kilometri de „Zarianka-6”.

Acea zi a fost cea mai tristă din toată viața ei.

Scrisori de dragoste

„Ce-i dragostea numai acela știe
Care iubește fără de speranță.”

Friedrich Schiller

Când primea un bilețel de la Maria, Mihai Ulmu era fericit o săptămână.

– Aici la noi scrisorile o dată vin și de zece ori nu! observa Mendelstam care, deși nu avea drept de corespondență și nu primise niciodată vreo scrisoare de la cineva, de cum venea poșta la club, se așeza pe un scaun și se bucura de bucuria altora.

– Aș vrea să te rog, i-a zis dânsul într-o zi cu multă sfială în voce lui Mihai Ulmu, dacă nu te superi, s-ar putea să citesc și eu scrisoarea pe care ai primit-o azi?!

Mihai i-a dat-o.

După aceea poetul n-a vorbit patru zile cu nimeni și n-a mai intrat niciodată în casa de cultură să întâmpine poștașul.

Mihai și Maria își propuseseră să-și spună, în acele mesaje de telegramă, ceea ce nu reușiseră – în prea scurtele lor evadări.

„... Astă-noapte v-am visat, pe tine și pe Mircea, și toată ziua mi-a fost plină de acel vis....”

„...Am ieșit azi în taiga cu brigada noastră. I-am vorbit unui mesteacăn despre voi și el a înflorit.”

„...Tot ce am mai scump – tu și el, piciul nostru.”

„...Piciul nostru ce-o fi făcând?!”

„...Parcă mai aud murmurul cascadei din munții care ne aciuaseră...”

„...Ce frumoasă e taigaua: închid ochii și-mi aduc aminte fiecare arbore pe lângă care am trecut împreună.”

„...Nu credeam că și-n această viață există rai, există iad.”

„...Nu credeam niciodată că pot iubi atât.”

„...Iubirea ce-o port face să mă simt liber chiar și închis.”

„...Mă gândesc mereu la această înălțătoare, negrăită, imposibilă fericire.”

„... Dacă aș putea să iau viața de la capăt, tot pe asta aș alege-o.”

„...Eu m-am născut să iubesc.”

„...Și să fii iubită.”

„... O dragoste ca nealta.”

„... O dragoste ca neuna.”

„...Știu că, orice aș spune, n-ar putea reda ce simt.”

„...Lumea s-a transformat în așteptare.”

„...Pentru dragoste trebuie să lupți. Pentru dragoste trebuie să mori.”

„...Să lupți – da! Dar de ce – să mori ?!”

„...Să mori ca să poți învia.”

„...Poate spune că a trăit doar cel care a cunoscut dragostea, dragostea adevărată. Eu

am cunoscut-o.”

„...*Abia de când sunt a ta, a ta, a ta, îmi aparțin cu adevărat.*”

„...Tu ești frumoasă ca viața.”

„...*Numai împreună fiind suntem noi.*”

„...Iar noi încă n-am dansat niciun tangou.”

„...*Aș primi să mor dacă te pierd.*”

„...Înseamnă că nu ții suficient de mult la M...”

„...*De ce joia trecută nu mi-ai răspuns la salut, când coloana noastră a trecut pe lângă a voastră?!*”

„...Erați prea departe și nu te-am observat, deși te-am căutat cu privirea.”

...

„...De ce te-ai supărat și nu-mi răspunzi la scrisoare?!”

...

„De ce te-ai supărat și nu-mi răspunzi?!”

...

„De ce te-ai supărat?!”

...

„De ce?!”

...

„De ce?!”

...

„De ce?!”

....

„?!”

...

„?”

...

„?”

...

„?”

Timpe de aproape două luni Mihai Ulmu trimise mai multe scrisori cu unul și același conținut: „De ce?!” și „?!” Dar așteptarea era zadarnică.

Nimic, nimic, nimic.

Când sosea poșta, de regulă duminica, la club, se înghesuia printre primii cu o singură speranță: să se audă strigat.

Dar iarăși: nimic, nimic, nimic.

Nu înțelegea de ce s-a supărat?! De ce nu-i scrie?! Numai de aceea că a trecut în coloană, fără s-o observe, și n-a salutat-o? Se învinuia pe sine: era ceață?! era dus de

gânduri?! se uita în pământ?! E numai vina lui că n-a zărit-o. Nu credea însă că e un motiv atât de grav, demn de o obidă atât de cruntă.

Trecură zile, săptămâni, luni, când într-o zi, cum nu se mai înghesuia de mult printre primii, se auzi strigat:

– M1-315!

Inima îi bătu să-i spargă pieptul. Fu într-o clipită lângă poștaș, rostind bucuros:

– Aici! Sunt aici!

În sfârșit Maria se milostivi de dânsul, îl iertă și-i scrise!

Poștașul îl privi de sus, de pe scena clubului, într-un fel aparte, apoi îi înmână o legăturică cu vreo 50 de scrisori, legate împreună cu o singură sfoară.

Luă cu mâinile tremurânde teancul de scrisori și, când a vrut să le dezlege, din pieptul lui Mihai Ulmu se rupse un țipăt de durere:

„Nu-u-u!”

Le recunosc – erau scrisorile lui.

Scrisorile lui trimise Mariei.

Scrisorile pe care i le expediase în ultimele două luni și la care nu primise răspuns.

Când își văzu scrisul, intui că destinatarul scrisorilor nu mai este. Că s-a întâmplat ceva, ce?, când?, cum?, de ce?, pentru ce?, cu Maria, dacă scrisorile n-au ajuns în mâinile ei și s-au întors cu toatele înapoi.

Pe niciuna dintre acele scrisori împăturite fără plic nu scria nimic, cu un creion chimic erau șterse doar adresa și numărul destinatarului și lăsate cele ale expeditorului.

Prinse involuntar să plângă, el care nu plânsese niciodată, strângându-le la piept ca pe-o iubită, neconsolat, se prăbuși pe unul dintre scaunele din spate ale clubului, unde stătu până un soldat îl invită să părăsească încăperea.

Se trezi întrebându-se de unul singur:

– De ce?

Dar, cum nimeni nu-l luă în seamă, întrebă iarăși:

– De ce?

Soldatul îi răspunse cinic și sec:

– Pentru că!

Atunci muți. Era răspunsul care completa perfect întrebarea lui absurdă, precum piulița cu tija.

Semăna cu o stafie, care se afla deja cu un picior în lumea cealaltă și care mai ezita să-l desprindă de tot pe cel rămas în realitatea de dincoace.

Maria...

S-au iubit cum numai ei doi știură s-o facă în toată lumea aceasta.

Descoperiseră împreună iubirea. Descoperiseră împreună despărțirea. Iar odată cu ea – adevărata durere.

Fără ea, viața lui mai avea oare vreun rost?...

...Și atunci Mihai Ulmu hotărî să moară.

Ninsori apocaliptice

“Fata întoarce capul spre el și-i zâmbi.

– Toți visăm, spuse. Așa începe. Ca într-un vis.”

Mircea Eliade

Și din nou ninge.

Vârfurile înghețate ale mestecenilor se aplecau până aproape de pământ. Și doar pinii se frângeau cu zgomot: ei nu știu să se îndoiaie.

Ninge de sus în jos. Ninge de jos în sus. Și asta – din pricina vântului care bătea din toate direcțiile.

Ninge cu fulgi mărunți și aspri ca de piatră, care biciuiau, refuzând să se topească, chiar și atunci când îi închideai strâns în pumn.

Mihai Ulmu înainta prin ninsoare către locul de muncă din zonă. Ducea în spate un măsurător de teren, care-i fusese încredințat de câteva săptămâni. Avea senzația că-i ninge în creier. Cerul era nins și el. Ca și locurile de jur-împrejur.

Alb-alb-alb.

Mihai nu se uita decât sub picioarele sale. Care la un moment dat i se părură absurde. Ele îl duceau undeva fără să-l întrebe, fără să-l mai asculte pe el, ci doar pe cei cu comenzile din escortă, care înaintau orbecăind prin ninsoare, trași de câinii din lese către zonă.

La un moment dat văzu pe zăpadă o pată care se mișca sau se rostogolea către ei de pe un deal de alături. Crezu la început că ceea ce vede e un înger, care căzu din cer cu vreun drob de ninsoare. Abia când acesta ajunsese aproape, înțelese că era o corcitură de câine. Era Chan. Pe care nu-l mai văzuse nimeni de vreo lună de zile. Coborî dealul clătînându-se parcă era beat, apoi pătrunse în coloana de deținuți, încălzindu-se printre picioarele lor. Merse o vreme alături de Mihai. „Chan!”, îngână Mihai aplecându-se să-l mângâie. Atunci văzu că ochii îi erau goi, blana ruptă, botul zdrelit, labele rănite, limba umflată. Încercă și el să evadeze, se gândi Mihai, și nu reuși. Cine ar putea să fugă din acest infern?! Nici chiar un cotei! Merse în coloană o vreme, apoi, când ajunseră în zona muncii, se așeză lângă una dintre stivele de lemne, ca să-și lingă rănila, iar când soldații se adunară în cerc să fumeze și unul dintre ei îi aruncă o coajă de pâine, urmări cu dispreț, fără să se miște de la locul său, cum celelalte javre se smulseră, împingându-se și mușcându-se, ca să i-o ia chiar din fața lui.

Ninge parcă s-ar fi dezlegat în cer, dintr-odată, băierile unor saci uriași de zăpadă, al căror conținut îngropă imediat toate împrejurimile.

Numai în Siberia zăpada nu cade, ci se prăbușește.

Numai aici, de multe ori, nu ninge cu fulgi, ci cu ace subțiri de gheață.

Mihai Ulmu lucra cu alți deținuți în zonă.

De când bănuia moartea Mariei, trăia ca într-un timp fără timp. Disperarea pătrundea încet-încet în sufletul lui, ca apele mării într-o corabie spartă, trăgând-o spre adâncuri: și el se lăsa învins de deznădejde.

Era atât de absent la toate câte se întâmplau în preajma sa, încât câinii-lupi se fereau de el, iar instrumentele de măsurare a terenurilor, pe care le mânuise cel mai bine în ultimele săptămâni, se dereglau de cum le lua în mâini.

Știa că au luat sfârșit toate visurile sale. Nu mai avea nimic de visat. Nimic de sperat. Nimic de împlinit.

Nădejdi deznădăjduite...

Credințe neîncredințate...

Sfârșitul sfârșiturilor... Iată că veni și acesta.

Părăsi măsurătorul prin a cărui lunetă nu se mai vedea decât abur și viscol cu ace, la o margine a terenului.

Schiță un gest să se scuture de omătul care se așeza tot mai greu pe el, dar, brusc, se răzgândi.

Făcu câțiva pași în ninsoarea care perdeluia de jur împrejurul său, îndepărtându-se de ceilalți ortaci.

Și, ca într-un joc din copilărie, se așeză jos, apoi se culcă cu fața spre cer, lăsându-se nins.

Urmărea cu ochii întredeschiși cum ninsoarea cade din străfundurile cerului, învăluindu-l.

Fără Maria, ce sens mai are viața mea?! se întreba, în timp ce dispărea tot mai mult sub troianul apocaliptic.

Îl vor găsi în primăvară, iar deseară la apel vor crede că Mihai Ulmu a evadat din nou, se gândi el cu satisfacție.

Într-un sfert de oră zăpada crescuse de un stânen. Simțea cum viața susură în el ca un pârâu care seacă.

Și n-avea măcar un capăt de lumânare, cel care se aprinde la căpătâiul muribundului, să-l înfigă de-asupra zăpezii, ca să pâlpeie, când ninsoarea îl va acoperi de tot.

Trecu doar o secundă, o secundă uriașă, cât un secol. O singurătate stranie îl cuprinse. Se simți omul cel mai străin din univers.

Hârșăitul ninsorii amuți: se auzea parcă o mitralieră bătând din foișorul de pază, așchii de fier simțea cum îi intra sub piele.

Apoi ninsoarea o luă de la capăt.

La un moment dat, i se făcu cald, acolo sub plapuma de nea. I se făcu somn. Inima îi bătea tot mai rar. Sângele i se învârtoșă în vene și el începu să se simtă bine.

„Probabil că așa începe...”, se gândi.

Liniștea deveni desăvârșită.

„Somnul vindecă, moartea vindecă...”

Atunci auzi și vocea lui Mendelstam, parcă glăsuia dintr-o fântână adâncă.

„Nu l-ați văzut pe Ulmu?”

Voi să răspundă, dar vocea nu i se mai supuse.

Voi să miște brațele, dar ele nu-l mai ascultară.

„Sunt aici”, încercă să strige. Dar buzele rămaseră lipite și gura nu i se descleștase decât pentru un șuier slab ca o ultimă respirație. O lacrimă i se cotili pe obraz și se prefăcu imediat într-o mărgică de gheață, strecurându-se rece pe sub gulerul pufoaicei. „Ninsoarea asta e un prilej ideal ca să te faci nevăzut”, comentă cineva.

„De aici nu se poate evada decât prin moarte”, își aminti Ulmu de avertismentul colonelului Kudreavțev.

Pe urmă auzi cum brigadierii ordonară să înceteze munca – din cauza ninsorii nu se vedea nimic la doi pași – și să se pregătească întru a părăsi zona.

Zăpada acoperă încet toate zgomotele. Sub pătura ei groasă frigul adoarme. Înghețul te ajută să mori cel mai ușor: în vis.

Mihai plutea undeva între viață și moarte, când simți că ceva cald îi mângâie fața. Nu știi ce poate fi. Apoi își dădu seama că era un câine, care mătura harnic cu labele zăpada de pe el, lingându-i fața, pe urmă se așeză deasupra lui, urlând agitat, apoi iarăși dădea la o parte neaua care se depunea harnic de sus.

Era Chan.

La urletul lui trist, câțiva deținuți, înainte de a se încolona, se dăduseră, curioși, mai aproape să vadă ce găsisese potaia acolo între zăpezi.

„E Ulmu. Ulmu e aici”, strigă unul dintre ei.

Un soldat din escortă se apropie, lovindu-l puternic cu bocancul, dar Ulmu nu mai simți durere.

„E gata și acesta!”, îl auzi pe militar, vorbind ca de după un perete.

„Lăsați-l aici, până trimitem pe cineva de la morgă după el.”

Văzu ca prin vis cum soldatul de deasupra lui pocni cu unghia arătătorului chiștocul de țigară pe care-l scoase din gură, acesta înfigându-i-se în zăpada de pe piept, ca o cometă minusculă, sfârâind tăcut.

„Iată și lumânarea”, schiță el o umbră de gând amar.

„Să-l ducem repede la infirmerie”, a propus Hrițko. „Eu simt că mai trăiește.”

Veniră și alți deținuți, care îl dezgropară și-l luară pe sus ca pe-un buștean: parcă se aruncase o căldare de apă înghețată peste el, hainele îi deveniră ca de fier, nici brațele, nici picioarele nu i se mai îndoiau, iar ochii, deși-i ținea deschiși, nu vedeau decât ninsoare și ninsoare...

Infirmerie

„Aduceți-vă aminte de cei ce sunt în lanțuri, ca și cum ați fi și voi legați de ei.”

Evrei, 13.3

Se trezi în patul infirmeriei. Îl dureau oasele și-i era sete. Auzea pași, auzea vorbe, dar nu putea deschide ochii. Pleoapele îi erau de plumb.

Oare n-am dormit prea mult?! se întrebă. Ar fi vrut să fi dormit 240 de ani, 8 luni, 3 săptămâni și 2 zile, cât avea de ispășit, ca acum să fie liber.

Depuse eforturi să întredeschidă ochii și o lumină tăioasă îi inundă pupilele.

Văzu în fața lui un bărbat în halat de medic, care-l privea curios, așteptând parcă să se trezească:

– Bun venit de pe ceea lume! Ai dormit exact șapte zile și șapte nopți. Șapte zile și șapte nopți ai oscilat între viață și moarte.

Întrebă ceva, dar nu-și auzi vocea.

Bărbatul îi făcu semn să tacă. Îi aduse ceva fierbinte să bea, apoi îi măsură temperatura.

Privi pe geam. Afară era totul alb. I se făcu dintr-odată frig. Trecură peste el șapte zile și șapte nopți ca o clipă.

Când medicul plecă, se întoarse către un bolnav de alături și-l întrebă:

– Ce zi e azi?

– Martie, răspunse acela.

– Din ce an?

– Asta n-o mai știu...

A doua zi îi făcu o vizită și comandantul penitenciarului, colonelul Kudreavțev.

Felcerul îi raportă că Ulmu refuză să ia medicamentele administrate.

– De ce?! Te crezi și aici de capul tău?!

– Lăsați-mă să mor, se rugă Ulmu. Vreau să mor.

– Vei muri, dar nu când vei dori tu, începu să urle colonelul, ci atunci când vom dori noi. Află că te vom pune la zid pentru sabotaj. Ai vrut să mori ca să nu-ți faci norma și, astfel, nici lagărul să nu-și îndeplinească planul. Te vom trata mai întâi, pentru a te putea omorî. Nu avem nicio plăcere să tragem într-un om mort. Vrem să împușcăm un om viu. Înviază mai întâi, dacă vrei să mori.

Vocea lui Kudreavțev îl lovea ca un crivăț. Era ascuțită ca un tăiș. Parcă tuna de undeva din ninsoare.

Înainte de a se îndepărta de patul lui, îi surâse sarcastic:

– Hai, fă-te frumos! Fă-te sănătos, ca să te pot condamna la moarte. Cotoroaței nu-i plac deloc oamenii șubrezi. Am o înțelegere cu ea: să vă dau în primire fără cusur.

Mihai Ulmu făcu un efort și-i răspunse, cu voce stinsă:

– De mine poți să-ți bați joc, ai acest drept, soldățoile, dar nu ai voie să-ți bați joc de nicio suferință din lume.

Nu știa cât adevăr conțineau amenințările acestuia.

Dar el voia să moară. Credea într-o lume de dincolo. Unde se va întâlni cu Maria. Ea îl așteaptă. El nu trebuie să întârzie. Clipa revederii e aproape de tot. Așa gândea în acele zile Mihai Ulmu.

Își pierdea de multe ori cunoștința. Plutea undeva între viață și moarte.

Îi vedea ca prin vis pe felcerii care-i găureau pielea cu seringă... Într-o zi îi făcu o vizită Mendelstam, îi spuse câteva fraze pe care el nu le auzi și ieși.

În altă zi însă... ușa de la infirmerie se deschise și, dintr-odată, o văzu intrând pe Maria.

Se miră de această vizită, pentru că o crezuse moartă, dar se și bucură nespus.

Cum de a trecut de pază? Cum de n-a oprit-o santinela? Cum de l-a găsit?!

Ea se așeză pe marginea patului, îi puse mâna pe fruntea fierbinte, i-o mângâie, îi zâmbi trist și îi spuse: „Am venit să te rog ceva, Mihai.” „Spune, Maria.” „Te rog, nu muri. Te implor să trăiești. Fă-o pentru Mircea... Pentru copilul nostru. Când vei ieși de aici, dar vei ieși, să-l cauți... Te rog... Promite-mi!”

Înainte de a-i fi răspuns, se auziră blacheurile de fier de la cizmele lui Kudreavțev răsunând pe sub ferestre, și Maria ieși grăbită.

„Mircea... Mircea... Mircea...”. Abia acum parcă își aminti de Mircea, copilul lui și al Mariei. Cum de uitase de el?! Să fi murit atunci, însemna să-l fi trădat, să-l fi abandonat, să-l fi lăsat orfan de ambii părinți.

– N-am să mor! Nu mai am chef să mor! Am să trăiesc pentru copilul nostru. Am să ies de aici, ca să-l găsesc, chiar dacă ar fi să ispășesc toți cei 240 de ani de temniță. Îți promit, Maria!

Astfel Ulmu hotărî să trăiască.

Dragostea îi atașează pe doi oameni, aceștia devin ca doi alpiniști legați cu una și aceeași coardă de siguranță. Și atunci când se prăbușește în hău unul dintre ei, celălalt, rămas pe înălțimi, e dator să-l susțină.

Mihai reușise să se mențină pe versant, și acum trebuie să facă tot ce depinde de el ca să o ajute și pe Maria să revină pe culmi. Readucând-o la viață? Învind-o? Cum? Nu știa. Știa însă că nu trebuie să cedeze. Și să continue escaladarea înălțimilor, cele către care porniseră odinioară împreună, susținând-o și pe ea, chiar dacă nu-i mai simțea greutatea la capătul de jos al corzii și nu era sigur dacă se mai află acolo sau dacă între timp n-a retezat capătul ei de frânghie, ca celălalt să n-o aibă povară și să continue escaladarea...

Își revenea încet, ca dintr-un somn greu.

Era precum un stejar uitat de secure într-un șes care a fost odată pădure.

Nu închidea ochii nici când se făcea noapte, temându-se, că nu i-ar mai putea deschide.

Acum își aminti și de îndemnul lui Mendelstam:

– Nu-ți pierde deznădejdea!

„Durerea e unica bucurie a vieții mele. Dacă mă mai doare ceva, înseamnă că încă n-am murit de tot. Voi trăi, Maria!”, vorbea Mihai Ulmu cu pereții, cum bănuiau colegii lui de infirmerie.

În zilele care urmară, se străduia să rememoreze și să rețină în minte cât mai multe detalii din această lume: chipuri, obiecte, fisuri, pete de pe tavan, ca și cum s-ar fi agățat cu disperare de tot ce este ființare. Și până la urmă reuși.

„Cea mai vie din mine este memoria, descoperi el ca pentru sine. Îmi amintesc de toate lucrurile care au fost, dar și de lucruri care nu s-au întâmplat.”

Simțea cum încetul cu încetul viața se reîntorcea în el.

Minuscula infirmerie de la Zarianka era situată într-o baracă îngustă și rece, din spatele clădirii administrației. „Salioanele” aveau gratii de fier la uși și la ferestre, amintind de cuștile unei menajerii. Medicii purtau halate albe deasupra cojoacelor groase și din cauza frigului stăteau mai mult într-o cămăruță alăturată în care se auzea tot timpul cum duduie o sobiță. Ei aveau indicații stricte să distribuie tuturor bolnavilor bicarbonat de sodiu, indiferent de simptomele pe care le invocau, și să constate că toată lumea este pe cale de însănătoșire.

Aici nu existau aproape niciodată medicamente, dar nici paturi libere. Cel mai des se „internau” în infirmerie Jorj Odesa, Mortu și alți deținuți de drept comun. Politicii nu aveau dreptul să se îmbolnăvească.

Doar când cineva dintre deținuți era descoperit în patul lui sau la locul de lucru că nu mai respiră, era considerat bun de infirmerie.

De aceea infirmeria era numită și „anticameră a morții”.

Aici oamenii veneau să-și tragă sufletul, pentru o zi-două, înainte de a se duce pe lumea cealaltă.

Afară de muribunzi, toți ceilalți erau considerați „apți pentru lucrări fizice grele”.

Formularea era exactă, pentru că lucrări fizice ușoare nici nu existau la Zarianka.

„Nu vreau să împuşc un om mort”, această amenințare, rostită de călăul său, Mihai Ulmu o găsi demnă de respect. Și la moarte se ajunge tot prin viață, se gândi.

Peste câteva săptămâni, unul dintre felceri îl anunță pe Ulmu că e sănătos și de mâine poate ieși cu ceilalți deținuți la muncă, în zonă.

Părăsi infirmeria ca bătut de vânt.

Când ieși în curte, se uită la cer. Parcă îl vedea acum pentru prima dată. Sus străjuia un soare alb și rece, ca o bucată de gheață care sclipește... Lucoarea acestui soare cu dinți, rece, îl străbătuse și făcu să-i fie și mai frig. Se uită țintă la cercul luminos, dar strălucirea lui nu-i mai desena circumferințe întunecate în priviri, ca alte dăți.

Unde e soarele, cel adevărat?! Îl va mai revedea vreodată?! Sau se va resemna cu acest soare aproape stins, al nimănu, necunoscut și abia pâlpâindu-și lumina?!

Când intră în baracă, cu mers legănat, ca al unui marinar care, după luni de călătorie pe mări și oceane, abia învață să meargă pe uscat, mareșalul Sibov, care purtase zece războaie, cum se lăuda el, încă necuprinse de cărțile de istorie, îl încurajă astfel:

– Toată viața, Ulmule, este un război. Cui nu-i pasă de asta sau nu cunoaște acest lucru, acela e strivit. De cei învinși nu i-e milă nimănu, nici chiar lor înșiși. Fruntea sus! Și – pieptul înainte! Învață dracului să trăiești! Că n-ai încotro!

Tifos la lasnoe

„Și niciodată lumina lămpii nu se va mai ivi în tine; și glasul de mire și de mireasă nu se vor mai auzi în tine niciodată, pentru că negustorii tăi erau stăpânii lumii și pentru că toate neajunsurile s-ar rătăci cu fermecătoria ta. Și s-a găsit în ea sânge de prooroci și de sfinți și sângele tuturor celor înjunghiați pe pământ.”

Apocalipsa, 18, 23-24

În toamna aceluia an Colonia-Creșă Nr. 3 din Lasnoe fu secerată de tifos. Copiii mureau pe-un cap. Medicii, asistentele medicale, infirmierele, dădacele, supraveghetorii asistau neputincioși la acest spectacol al morții. Paznicii, transformați fără voia lor în ciocli, după ce mai întâi își dezinfectau bine organismul cu multă vodcă, opreau căruțele în fața barăcilor din lemn și scoteau, încărcând claie peste grămadă, trupușoarele copiilor decedați.

Când una dintre aceste căruțe ieși de pe teritoriul creșei și se opri în fața unei gropi comune, săpate nu departe de poartă în taiga, la un moment dat movilița de cadavre despuiate ale copilașilor prinse să se miște și de sub ele își făcu loc, ieșind la suprafață, un băiețel de vreo 2-3 ani, care coborî pe pământ, călcând atent pe spițele roții, își frecă cu pumnii ochișorii, apoi prinse să alerge gol pușcă, cu privirile în pământ către porțile rămase deschise, pătrunzând în curtea largă a acelei unice închisori din lume pentru preșcolari.

Când zări o infirmieră, se grăbi către ea și se ascunse în faldurile halatului ei alb. Aceasta îl cuprinse, îl luă în brațe și, purtându-l ca pe o ofrandă scumpă, îl aduse în baraca în care zăcuse, golită acum de copii. Și cu toate protestele medicului-șef, care menționase că acest copil, conform proceselor sale verbale, vizate de superiori și de o comisie autoritară de medici, e declarat mort, fiind trecut în lista celor decedați, că se dăduse deja la bucătărie dispoziție să fie scos din porție, infirmiera l-a încălzit, l-a îmbrăcat, l-a hrănit, l-a culcat în pătucul lui, ajutându-i să-și revină...

Vestea cu această întâmplare, cu un copil care se răzgândise să moară, ajunsese în curând – prin șoferii care aprovizionau cu alimente toate aceste lagăre – și la închisoarea de femei.

Una dintre deținute nu-și găsea astâmpăr. Parcă o împușcase cineva în cap. Toate celelalte gânduri erau risipite de unul: acel puști nu poate fi decât băiatul ei. Așteptă să se întunece. Când se anunță stingerea, se strecură ca o umbră până ajunsese nu departe de poartă. Se pitise după lada cu nisip antiincendiar, făcându-se una cu umbra acesteia. Știa că în curând urma să iasă Sklear, șefa închisorii, cu mașina de serviciu.

Când automobilul negru apărură cu farurile aprinse din fundul curții și o santinelă s-a aplecat ca să o salute prin geam, iar doi soldați cu puștile pe umăr împingeau porțile grele prin care urma să treacă automobilul, deținuta, din câteva salturi, fu lângă mașină, și până ca soldații să mai prindă de veste, s-a și strecurat pe lângă stâlpul porții, dispărând în întunericul dens din afara penitenciarului.

Un gardian ieși în fugă după ea și trase în umbra care se topi în bezna taigalei.

Soldații de la închisori învață cu timpul, după îndelungate antrenamente, să nimerească ținta și fără să mai ochească.

Arma produse un zgomot sec, ca de lemn lovit de lemn. Fugara simți plumbul cum pătrunse în ea, de parcă acesta ar fi dorit să prindă de trupul ei o fâșie din întunericul care i se luă pe

urme, și cum, cu un pârâit sec, acesta rupse din os și carne, umplând-o de căldură, dar și de energie.

Pământul se clătină, dar femeia nu se opri. Ea se grăbea să ajungă la Colonia-Creșă.

Cât alergă prin taigaua oarbă, sângeră mereu.

Se apropie de creșa din Iasnœ pe aproape de miezul nopții. De când se afla în carantină, personalul, înfricoșat că se poate contamina, se rărise. Creșa era păzită doar de un paznic beat, care nici n-o simți când intră. Se strecură cu pași de pisică pe coridoarele pustii și pătrunse în prima baracă. Era o cameră uriașă, cu toate paturile goale. Și doar pe pătucul de lângă geam respira greoi un micuț. Se apropie de el și mai mult simți decât avu certitudinea că acesta e copilul ei.

Îl cuprinse. Era fierbinte ca de jăritic. Copilul se trezi, când o simți alături, bâigui ceva, semn că nu uitase de tot căldura celei care îl alăptase și îl îngrijise până relativ nu demult.

Aceasta nu putea fi decât mama lui, care nu ezitase să vină când el o chemase cel mai mult în clipele de febră și delir.

Îi dădu mai întâi să bea dintr-un șip zeamă din rădăcini de păpădie. Apoi îl dezbracă de zdrențele lui ponosite și începu să-i maseze pielea, brațele, picioarele, toate oscioarele cu untură de focă și suc de sovârf, de care-i făcuse rost una dintre bucătărese, pe care o ajută, după munca din zonă, mai multe nopți la bucătărie. O făcea din ce în ce mai apăsât, străduindu-se ca acestea să-i pătrundă adânc în piele. La început copilul gemu, apoi, parcă intuind că trebuie să rabde, păstră tăcere... După mai multe ore de frecție nu rămase pe corpul copilului niciun milimetru nepipăit, atunci temperatura coborî și femeia îi îmbracă pe pielea goală flaneaua ei de lână, înfășurându-l strâns cu ea. Când îl înveli, el strănută puternic de două ori. „E un semn bun”, și-a zis Maria.

Simțea cum, din cauza răni și a pierderii mari de sânge, pământul se dădea peste cap odată cu ea, amețind-o. Camera se legăna cu tot cu pereți și paturi. Se sprijini de un pătuc, ca să nu-și piardă echilibrul și se culcă alături de fiul ei, care o privea cu ochi plini de recunoștință. El îi zâmbi. Imediat întunericul dispăru. Pe boltă răsări soarele, zăpada din taigaua de până aproape de Pacific începu să se topească de-a valma și o lumină puternică coborî din cer, parcă pentru a o ridica de jos. Și ea îi zâmbi, la rândul ei. Pentru că lumina aceea care venea s-o încurajeze prindea înfățișare cunoscută. Se întoarse spre acel chip, pe care-l recunoscuse îndată: semăna cu figurile văzute în icoanele părinților ei, îi surâse și îngână cu voce tremurată, ca al unui izvor lunecând pe prundiș: „...Mi-ha-i...”

A doua zi, în zori, când infirmierele deschiseră ușa, găsiră în patul unicului supraviețuitor din acea baracă o femeie străină, fără suflare, cuprinzând cu un braț al ei trupul însănătoșit ca printr-o minune al copilului care încă în ajun zăcea de tifos, boala morții.

* * *

Acea femeie se numea Maria Răzeșu și ea a fost mama mea.

După ce întemnițatele de la „Zarianka-6” aflară, prin poșta fără fir, că Răzeșu fusese împușcată de un gardian, în zilele imediat următoare, când fuseseră scoase spre a fi duse la muncile din zonă și au trecut în coloană prin dreptul soldaților de gardă de la poartă, în tăcere, aproape o mie de femei au întors capetele spre ei și au scuipat cu dispreț la picioarele acestora.

Acesta a fost, în fapt, primul act de protest colectiv al femeilor din penitenciarul „Zarianka-6”, de pe peninsula Ciukotka.

Învierea

„Să dorești totul și să nu vrei nimic...”

Zilele treceau repede, ca niște mărgele scăpate de pe un fir de ață.

Își revenea greu. Trăia incredibila poveste a unui mort care dorește, dar nu poate învia nicidecum. I se făcuse lehamite de sine. Ca de-o povară pe care n-o mai putea duce. Semăna cu navele scăpate din furtună, cărora le-a ieșit din uz azimutul. Și pentru care nordul se afla în toate cele patru puncte cardinale.

Și numai gândul la Mircea îl făcea să-și impună să trăiască.

În zonă se întorsese la măsurătorul lui de terenuri, lucru mult mai ușor decât târâitul roabei prin grohotișuri.

În zilele de odihnă se retrăgea pe piciul lui de sus. Becul slab de deasupra lăsa pe tavan umbre ciudate, pe care învață încetul cu încetul să le citească: acestea, legănate de vântul puternic de afară, desenau păduri, munți scufundați în ceață, valuri de mare, hărți, cărți, animale fantastice, lumea de dincolo de sârma ghimpată...

Dormea îmbrăcat ca să amăgească gerul de afară și frigul din el. De multe ori simțea cum îi îngheață nu numai trupul, dar și sufletul. Își vâră capul sub pătură și adormea imediat ce se anunța stingerea.

Dar mintea îi era trează ca niciodată. Într-o lume ostilă, rece, străină, în care nimic nu depindea de el, își crea o lume dependentă doar de fantezia și gândurile sale.

Pentru a vedea binele nevăzut și frumusețea ascunsă, de care avea atâta nevoie, trebuia să depună un efort de imaginație, de generozitate și înțelegere.

Vedea aieva oameni, locuri, râuri, nori, pajiști.

Acea lume, reală, palpabilă, adevărată – din amintirile și visele sale – se mutase sub pleoapele lui. Se temea să deschidă ochii, ca nu cumva aceasta să se risipească, iar căzând de sus – să nu se sfărâme în cioburi mărunte pe podeaua de beton rece.

Veneau cu gândurile și amintirile sale, ca să-l încurajeze, oameni dragi. Tatăl său, medicul Mircea Ulmu de la Cetatea Albă, i-a amintit fraze pe care le uitase:

– În viață e ca în medicină: ceea ce nu-ți face rău ar putea să-ți facă bine. Cunoscusem un neamț care-și neutraliza durerea prin voință, călca prin cărbuni încinși și își autosugestionă că nu-l doare nimic. Lasă-te vindecat de puterea gândului.

Într-o noapte i se arătase în vis prietenul său Ionesco de la Filozofie, pripășit în Franța, care i-a spus:

– Când eram elev la gimnaziu, profesorul de religie, părintele mitrofor Avenir, ne-a adunat la prima lui lecție și ne-a spus că Dumnezeu nu există. Atunci am descoperit pentru mine că omul e o potaie în devenire. Fii câine – mușcă, latră, scheaună, gudură-te – dacă vrei să supraviețuiești, i-a dat acesta un sfat, după care i-a surâs și, plin de complicitate, a adăugat în șoaptă: – M-a trimis Dumnezeu să-ți spun că el nu este.

Speriat, Mihai Ulmu a deschis ochii, ca să-i poată astfel închide gura filozofului.

Îngâna, câteodată, când îi era cel mai greu, rugăciuni fără cuvinte.

Bunica Floarea, de la Cetatea Albă, îl învățase în copilărie niște rugăciuni, pe care le repeta de fiecare dată mașinal și le spusese așa până într-o zi când se surprinse că în timp ce

se ruga lui Dumnezeu, cugeta tot la prostiile sale.

De atunci, în loc să-și rostească rugile, încerca să ajungă la El cu gândul.

Așa își antrenează puterea cugetului.

Asta îl ajută pe Mihai Ulmu în acea iarnă să-și învingă singurătatea din mijlocul mulțimii de deținuți.

Iar atunci când un întemnițat la fel de solitar ca și el îl întrebă tot mai deprimat:

– Viață în afara pușcăriei noastre există oare?!, îi arată o pasăre trecând peste sârme și îi spuse:

– Uite-o!

Jorj Odesa

„Suferă. Mori. Dar fii ce trebuie să fii: un Om.”

Romain Rolland

Luiun era un bătrânel ciudat. El slăbise într-atât încât devenise aproape diafan. Când ieșea la plimbare cu ceilalți deținuți, vântul îl muta dintr-o parte a curții în cealaltă. Vorbea toată ziua cu sine, dar și cu arborii, cu roaba, cu pietrele.

- De ce șușotești întruna?! I-a întrebat odată Mihai.
- Ca să nu uit niște cuvinte.
- Și de ce le spui arborilor, pietrelor, râului? se interesă Mihai.
- Ca să și le amintească, atunci când eu n-oi mai fi.

„Un bărbat straniu, și-a zis Mihai. Ca, de altfel, toți cei deținuți la Zarianka.”

Jorj Odesa se apropie într-o zi de Luiun.

- Gălbejitule, îi zise. Scoate-ți papucii și dă-i-i lui Mortu’.

Mortu’ era o altă haimana.

- De ce?
- Pentru că ți i-am pierdut la cărți.

Bătrânul se pare că nu înțelesese ce i se ceru și ezită să se descalțe.

- Măi, scheletule! se enervă odesitul. Pe tine aș putea să te dobor cu un scuipat. Hai, că n-am timp!

Bătrânul se sprijini, tăcut, cu umerii de perete și prinse să deznoade ațele de la papucii săi scâlțiați. Toți fierbeau de revoltă, dar nimeni nu îndrăznea să se pună cu cuțitarul.

Mortu’, care aștepta în spatele lui Jorj, se aplecă și-i sărută mâna odesitului.

- Mulțam, tată.

Dar bătrânului îi tremurau mâinile și șireturile nu voiau să cedeze. Și atunci Jorj îl lovi cu pumnul în gură.

Luiun căzu în genunchi, ca și cum ar fi fost să caute un ac pe jos.

Jorj mai trase o dată în el cu piciorul, ca într-o varză.

Și atunci Ulmu se interpuse între bătrânul neputincios și bandit, gestul lui însemnând: dacă vrei să mai lovești – lovește în mine, dar s-ar putea să-ți și ripostez.

Se priviră țintă. Ochii lor semănau cu două săbii încrucișate, sprijinindu-se cu putere una cu tăișul în mânerul celeilalte.

Ochii lui Jorj erau mai mult de fiară decât de om.

Mihai se apropie și-l ajută pe bătrân să se ridice.

Jorj se uită la el mirat, parcă îl văzu abia atunci pentru prima dată, apoi îi strecură printre dinți:

- Am să te omor!
- N-ai să poți!
- De ce?
- Pentru că eu am murit de mult. Zise și se întoarse atât de brusc, încât Jorj Odesa nu

reuși să pătrundă sensul cuvintelor auzite.

Mihai Ulmu era un mort viu: încă nu se întorsese de tot de pe lumea cealaltă și comportamentul lui parcă da de înțeles că e pregătit să moară în fiecare clipă.

După ce Jorj s-a îndepărtat către patul lui cu baldachin, de Ulmu s-a apropiat Mendelstam, care l-a liniștit:

– Jorj se dă balenă în ligheanul cu apă. Se dă tare, dar e fricos, ca toți nemernicii. N-o să-ți poată face nimic dacă o să simtă că nu te temi de el.

Apoi, după o pauză de tăcere, i-a dat și un sfat:

– Aceștia-s tâmpiți, ei se țin de cuvânt... Oricum, nu strică să fii atent. Și să te pregătești de război.

Deținuții politici lucrau și locuiau în aceleași barăci cu criminalii de drept comun.

Din când în când era găsit ba unul, ba altul dintre „politici” sugrumat în patul lui. Era treaba „măcelarilor”, cum erau numiți interlopii. Știa toată lumea acest lucru. Te puteau omorî pentru o farfurie de terci. Dar – de cele mai multe ori – pentru o privire care nu le convenea, pentru un gest considerat atentat la demnitatea sau supremația lor, pentru un moft.

Stalin suspendase pedeapsa cu moartea. Pentru o crimă, dacă autorul ei era depistat, i se mai adăugau colo niște ani, până la o mie. După acest termen i se făcea doar din deget, legile nu spuneau nimic mai mult.

Jorj Odesa era mahărul lor. El se consacrase ocupației aristocratice de a nu face nimic. Stătea mai mult pe la umbră vara sau pe la cald iarna și fluiera, ca să se arate bine dispus.

Ceilalți munceau pentru el.

Administrația se prefăcea că nu-l observă.

Putea intra în orice baracă, se putea mișca liber prin lagăr, pe la gospodărire și bucătărie, fără să-l oprească vreun gardian. Era stăpânul de zi și de noapte al lagărului. Toată lumea, inclusiv administrația se temea de el.

Costumația lui era cea mai originală: la zeghea vărgată, obligatorie, își pusese papion, confecționat sau însușit de el de la cine știe care artist. Cu cizmele transformate în acordeoane, așa le ziceau deținuții încrețiturilor de la ciubote, cu cămașa scoasă în afara pantalonilor, cu căciula întoarsă cu partea din spate în față, cu gulerul la haină ridicat, se plimba toată ziua de colo până colo.

A doua zi după incident, Odesitul, ca și cum întâmplător, îi răsturnă gamela în sala de mese. A treia zi, când se aflau la tăiat pădure, îl împinse peste locul de cădere a unui pin uriaș, Mihai abia reușind să se ferească. A patra zi îi arătă vârful unui cuțit dosit sub pufoaică...

Părintele Florenski se ținea în permanență pe aproape de Mihai Ulmu, ca acesta să nu rămână singur...

Văzându-l tot mai preocupat de relațiile lui cu banditul din Odesa, acesta i-a dat un sfat:

– De ce l-ai urî pe odesit? Nu face risipă de antipatii. Nimic nu te consumă mai mult ca ura. Iar tu ai nevoie de fiecare calorie, de fiecare nerv, de fiecare fir de energie, ca să supraviețuiești. Mai ales după spital. Nu ai niciun drept să-i urăști pe cei pe care nu-i poți face mai buni. Ferește-te de el, bate-te cu el, opune-i-te, dar nu-l urî. Nu merită.

Mihai încerca să prindă ca într-o plasă de fluturi cuvintele rostite de bătrân.

– Nici mie nu-mi este mai ușor, i-a mai zis preotul de mir. Trebuie să urăsc un om și nu pot. Acel om e colonelul Kudreavțev: de câte ori dă ochii cu mine, mă trimite la carceră. Mi-a spus că-l urăște pe Dumnezeu, pentru că, atunci când era copil, i-a cerut o bicicletă pe care nu i-a dat-o. Și acum se răzbună. Iar tu... de ce i-ai urî pe odesit și pe șmecherii lui?! Dacă i-ai urî pe toți cei care ar trebui urâți – iar aici multă lume merită să fie urâtă –, știi ce se alege de tine?! O bombă de ură, care va exploda, distrugându-l mai întâi pe purtătorul ei. Ca teroristul care nu reușește să-și scoată bomba din sân ca s-o arunce în pâlcul de comisari sau în mulțime și e rupt în bucăți chiar dânsul de propria invenție...

– Iar omul..., a conchis duhovnicul cu un zâmbet amar, omul este în același timp și cer și iad, și smoală încinsă și pajiște înflorită. Și de asta nu se poate să nu ții cont, băiete.

În a cincea zi după întâmplarea cu luiun, Jorj cu ai lui, mai mult prefăcându-se că lucrează, se aflau la tăiat pini.

La un moment dat, cum mahărul se odihnea cocoțat pe o stivă de trunchiuri, acestea se prăbușiră brusc, lunecând la vale cu tot cu el. Căpățânarii săriră imediat să-l scoată. Un picior de-al lui Jorj rămăsese prins undeva dedesubt.

Când buștenii fură dați la o parte, piciorul îi atârna ca o creangă ruptă. Jorj s-a așezat pe spate și gema ca un animal. De durere își mușcase buzele până la sânge. Era, probabil, pentru prima dată când simțea suferința, cea pe care o provocase mereu altora.

Mihai privi de departe la ce se întâmplă, apoi, după ce Odesa se zvârcoli vreo oră, înjurând și plângând ca o muiere, se apropie de el. Îi scoase bocancul și-i pipăi piciorul. Acesta se umflase ca un butuc. Simți cu degetele așchiile osului frânt. Era o dublă fractură de tibia. Ceilalți fărtați întru mârșăvii se îngrămădiră, martori neputincioși, în jurul lor.

Soldații din pază urmăreau de la distanță scena, fără să intervină, dar bucurându-se:

– Ai să umbli de azi încolo în patru labe, nea corsarule!

Mihai îl anunță:

– Aveți o fractură internă.

Jorj Odesa se uită cu ură la el, întrebându-l:

– Ești medic?

– Nu!

– Atunci cară-te dracului!

– Piciorul prinde a se înnegri. Riscați să vă fie amputat. Pot să vă ajut, numai să stați liniștit.

Scoase câteva scândurele din pereții unei barăci părăsite, apoi rupse din căptușeala pufoaicei sale câteva fâșii, așeză atent oasele fracturate la loc și, cu ajutorul altor deținuți, îi înfășură strâns locul.

Nu avea nimeni dreptul să părăsească zona decât la sfârșitul zilei de lucru, abia atunci îi puteau transporta la infirmerie.

Tatăl lui Mihai, Mircea Ulmu, fusese medic într-o localitate de lângă mare și demult, în copilărie, întrucât nu avea cu cine să-l lase acasă, îl lua cu el. În timp ce tatăl lui îndrepta oase, făcea injecții, pune ventuze, aplica comprese, trata cu lipitori de râu, scria rețete, Mihăieș își pregătea temele la o măsuță de alături. Când se plictisea de manualele sale, urmărea cu coada

ochiului ce face tata. Astfel, în clasa întâi Mihai știa deja cum se înfășoară un bandaj, în clasa a doua putea să aplice lipitori, în alte clase a învățat cum să așeze osul după o luxație, cum se arde cu fierul înfierbântat locul infectat al unei răni, cum se pune o mână în ghips.

Uneori Ulmu-senior îl ruga să-l ajute: să fiarbă o seringă, să prepare ghipsul umed pentru vreo fractură, să-i scoată din borcanele sale lipitori...

Cu toate astea, Mihai nu s-a dus la medicină.

După ce, cu ajutorul mamei sale, care i-a predat literatura, l-a descoperit pe Eminescu, a ales Literele.

Din zonă, Jorj Odesa a fost scos abia la sfârșitul zilei de lucru, pe o targă improvizată din crengi și scânduri.

Cei de la infirmerie i-au spus că primul ajutor i s-a acordat corect și astfel i-a fost salvat piciorul de amputare. Acolo i s-au fixat fracturile în ghips.

Din acea zi, Mihai a început să se bucure de respectul tuturor, fiind considerat medicul neoficial al barăcii, în care deținuții pot avea încredere.

Trata răceli, dureri de măsele, inflamații ale gâtului, reumatisme, traumatisme, cu oblojeli, cu masaje, cu rădăcini de arbori și frunze de plante.

Dar el nu putea visa să ajungă vreodată să muncească în punctul medical, „la călduț”, atâta vreme cât nici măcar pentru academicianul Sologub – ale cărui cercetări se vorbea că fuseseră propuse de trei academii din străinătate la Premiul Nobel – nu se găsiseră în închisoarea lor un loc de infirmier cel puțin.

După câteva luni, când oasele i se prinseră și a ieșit din infirmerie, Jorj Odesa s-a apropiat șchiopătând de Mihai și i-a spus:

– Ai avut un noroc chior, Ulmule!

Și, fără să comenteze, s-a întors să plece.

– Ce noroc? s-a interesat Mihai.

Odesitul l-a privit peste umăr cu dispreț și i-a zis:

– Tocmai îți venise rândul în seara acelei zile. Și de la comenduire mi se dăduse aprobare să te „curăț”, pentru că-l urăști pe tovarășul Stalin. Îmi promiseseră drept premiu o pereche de pâslari.

Apoi, după o pauză, a adăugat generos:

– Nu-ți face probleme. Trăiește mai departe!

Părintele Ioan

„Dintre toate ființele cea mai nefericită este diavolul, pentru că nu știe să iubească.”

Sfânta Thereza

Părintele Ioan ieșea din carceră, de fiecare dată, plin de energie și voieșie, iar chipul lui emana o lumină odihnitoare, parcă ar fi fost atins de un inexplicabil proces de întinerire.

– Cum se face, părinte?! Se pare că izolatorul îți priește?

– Acolo îmi încarc bateriile, zicea dânsul. La carceră mă simt ca într-o chilie. În ea parcă nici n-aș mai fi deținut, ci schimnic. Spațiul îngust și singurătatea sunt cele mai prielnice rugăciunii. De multe ori în acea cămăruță rece și umedă am simțit cum Iisus Hristos a coborât ca să se roage cu mine. I-am auzit adesea respirația lângă umărul meu. Acolo și întunericul, și frigul, și tăcerea, și foamea te ocrotesc, te ajută să comunici mai bine cu cerurile. De multe ori am zis: binecuvântată să fii, închisoare! Pentru că tu m-ai ajutat să găsesc drumul cel mai scurt către Atotțiitorul. Pentru că tu m-ai învățat să-mi fie frică de Dumnezeu, și nu de oameni, care cel mult mă pot omorî. După zile de post, orice fărâmitură de pâine are gust de anafură și orice gât de apă are putere de agheasmă. Ghiuleaua grea pe care simțeam că o port din urma mea atunci când eram în libertate, n-o mai simt de când mă aflu aici.

Părintele Ioan Florenski a trecut timp de 25 de ani prin mai multe închisori. Prima a fost Bezbojenka, deschisă special pentru cei care cred în Dumnezeu. Acolo li s-a spus: „Pe cine-l prindem că se roagă, îl punem la carceră”. Iar el se ruga tot timpul. De cum ieșea din carceră, intra înapoi în carceră. Și tot așa, până s-a lichidat Bezbojenka și cei de acolo au fost trecuți în alte închisori.

Avea o statură de brad și o barbă albă, care-i acoperea tot pieptul și din care nu i se vedeau decât ochii albaștri ca cerul.

Cei de la deparazitare au încercat de câteva ori să-i scurteze barba, dar el a mușcat și zgâriat, încât au considerat că e nebun și, până la urmă, l-au lăsat în pace.

De câte ori era lovit de vreun gardian, el zicea:

– Îți mulțumesc, Doamne!

– De ce-i mulțumești Celui de Sus pentru loviturile pe care le încasezi de la noi?

– Nu orice păcătos are prilejul să fie bătut în cuie pe crucea de pe care a fost coborât Fiul Preamilostivului.

– Stai de vorbă cu noi, părinte, l-a îndemnat într-o zi Mihai. Mai lasă-l pe Dumnezeu să se odihnească.

El se apropie de „grupul de filozofi” și ridică brațul a binecuvântare.

– De ce ești cu noi aici, avva, și nu în amvon? îl întrebă Mendelstam.

– Unde e poporul, acolo e și preotul, a zis acesta.

Așa aflară că fusese condamnat la 50 de ani de temniță pentru că a protestat când auzise că mai-marii bisericii intenționau să-l sanctifice pe V. I. Lenin. Pe atunci marele pictor Nikolai Konstantinovici Roerich îi și pictase icoana, avându-l ca model pe Sfântul Gheorghe, pe care-l zugrăvisese în mai multe biserici, numai că sfântul proletarilor i se arată în stilul marilor descătușări revoluționare – nu călare pe cal și cu sulița în mână străpungând balaurul, ci cu

mitraliera fumegând la gât și călare pe un tanc, sub ale cărui șenile purificatoare se zbăteau mulțime de păcătoși: țărani deschiaburiți, călugări cărtitori, cărturari ruși de popor ș.a. Când meșterul află că partidul, în semn de înaltă apreciere, decise să-i înalțe o statuie în fața blocului unde ocupa un apartament comunal, pe care și-ar ciopli-o chiar el, de fericire autorul icoanei suprarealiste, cum o numise entuziasmat Kazimir Malevici, care se arătase încântat de aura întunecată a noului sfânt ce emana întuneric, exact ca și celebrul său „Pătrat negru”, organizează chiar în aceeași noapte o expediție științifică, compusă din întreaga sa familie, în munții Himalaya pe partea dinspre India a acestora. Ulterior savantul-pictor a fost atât de absorbit de cercetările sale, încât nu-l găsi niciunul dintre cele trei Premii de Stat „I. V. Stalin”, acordate de către guvernul sovietic celui mai talentat iconar socialist, care, deranjat de celebritatea sa, prinse să poarte acolo haine aspre de păstor de iaci și o glugă trasă mereu peste ochi, el zicându-și, plin de modestie, atunci când bătea, înghețat și flămând, la porțile vreunui locaș budist așezat între zăpezile persistente de pe Chomolungma, Maharishi Ni-Ko-Lai.

Toate acestea părintele Ioan le află de la un preot lama cu care făcuse schimb de cuvinte și de tăceri într-o temniță de lângă Pol.

Iar părintelui Ioan i se adăugară alți ani și pentru faptul că botezase în Ceremuș niște activiști de partid – atunci când circulau legende despre puterea predicilor sale –, care răciră după aceea și muriră de pneumonii divine.

– Părinte, îl mai întrebă poetul, de ce să ne omoare niște indivizi doar pentru că nu suntem ca ei?! Mai răi sau mai buni, mai deștepți sau mai proști, dar suntem și noi oameni, avem și noi ca și dânșii ochi, urechi, inimă, mâini, picioare, doruri, gânduri, speranțe, disperări.

– Eu nu-mi pun niciodată decât întrebări la care cunosc dinainte răspunsul. Celelalte sunt ispite.

Și imediat adăuga, având în vedere probabil experiența sa din carceră:

– Când ești singur și n-ai pe cineva în preajmă, căruia să-i spui niște cuvinte, nu singurătatea cuvintelor doare, ci singurătatea înțeleșurilor.

Tot Sfinția Sa vorbea de închisoare ca de o binefacere:

– Doar aici rugămintile se prefac în rugăciuni. Știu că, dacă l-aș ruga pe Tatăl să mă scoată de aici, m-ar scoate imediat și dacă i-aș spune să-mi dea o roabă nouă, mi-ar da două – de aceea mă tem să le spun. Ca să nu-l ispitesc pe Domnul. Iar eu, vai de păcatele mele, l-am rugat de ceva odată, pe când mă aflam la Ciornâi Potok, după ce se lichidase Bezbojenka.

Cum?! N-ați auzit de Bezbojenka?!

I. Rugăciunea

„Omul care-și face seara rugăciunea e un căpitan care pune santinele.”

Charles Baudelaire

Bezbojenka era un penitenciar special creat pentru mitropoliți, episcopi, cardinali, rabini, muftii, preoți budiști, pastori, șamani ș.a., strânși din toată țara. Erau aproape o mie de „rătăciți”, cum îi numea șeful lagărului, Mâșin. De ce au fost adunați cu toții la un loc?! Cei care au avut ideea creării unei astfel de închisori cu subtext educativ, urmând un gând al comisarului Lunacearski, așteptau ca aceștia să se încaiere, să se “toarne”, unii de-o confesiune – pe alții de altă confesiune, să se stranguleze ca infractorii de drept comun prin somn, dar, în primul rând, să fie convinși unul de celălalt că Dumnezeuul în care cred, de vreme ce mai există atâția

alți dumnezei, nu este adevărat.

Dar decepția inițiatorilor a fost mare: deținuții ortodocși, catolici, musulmani, ebraici ș.a.m.d. nu numai că nu se certau „24 de ore din 24”, cum se sperase, nu numai că se ajutau reciproc să-și împlinească normele și să se protejeze, nu numai că nu-și făceau unul altuia viața amară, nu numai că trăiau în pace, dar se și rugau împreună. Când descoperi asta, Mâșin ordonă gardienilor să-i împrăștie, să-i trateze pe toți delaolaltă cu pumni, răcnete, bătăi cu patul armelor, cu insulte, înjurături, suplicii. Dar ei răbdau și se rugau mai departe.

– Ce-i cu voi, dobitoacelor?! țipa acesta cu spume la gură. Vă lăsați bătuți pentru un Dumnezeu care nu este. Cine dracu' să vă înțeleagă?!

Odată, când a văzut că munca educativă s-a dus aproape toată pe apa sâmbetei, l-a discusut pe părintele Ioan Florenski:

– Cum vă rugați delaolaltă cu brahmanii și șamanii, cu muftiii?... Nu e oare acesta, părinte, cel mai mare păcat?!

Preotul l-a privit de sub sprâncenele cărunte și i-a spus:

– Suntem cu toții credincioși, suntem cu toții oameni.

Apoi, ca să-și bată joc de el, așa a calificat acest gest Mâșin, preotul Ioan a adăugat:

– Noi am observat: reușim cu toții mai mult când ne rugăm împreună.

Cei mai mulți dintre deținuți nu știau aproape niciodată când e duminică. Exista, e drept, în săptămână o zi de odihnă. Nimeni însă nu era sigur dacă acea zi era de duminică sau de sâmbătă, de vineri sau de luni...

Într-o dimineață se transmisese din gură în gură că peste câteva zile va fi duminică, dar nu una ca toate celelalte, ci Duminica Învierii.

Pe urmă, în ajun, pe când lucrau la un obiectiv, s-a mai zis că s-ar putea ca cei peste o mie de deținuți să fie duși și în ziua de Paști la muncă.

Și, cu adevărat, în acea dimineață, ei au fost scoși și aliniați în curtea închisorii.

A început numărătoarea. Aceași. De fiecare zi. Obositoare. Și lungă. Apoi, când aceasta s-a încheiat, Mâșin a prins să le vorbească:

– Bă! Cât de tâmpiți ar trebui să fiți ca să vă închipuiți că Dumnezeu sau Buda, sau Mahomed, sau Sakia-Muni există. Dacă existau, de mult vă scoteau de aici. Și atunci la ce vă mai rugați, dacă nu vă ajută, blegilor?!

Aici Mâșin a tușit, și a trecut la obiect:

– Azi vom serba Paștele vostru prin muncă. Așa am decis eu.

Pe urmă a devenit mai liric:

– Păcat, bă, că acest Iisus al vostru n-a căzut pe mâinile mele. Dacă Iisus ar reveni pe pământ, aici la Bezbojenka, eu aș ști cum să-l răstignesc din nou, astfel încât să nu mai învie niciodată. Închipuiți-vă un Iisus electrocutat sau agățat de picioare în întunericul fântânii cu capac din curte. Sau împușcat în ceafă. Sau strangulat cu propriile lui brațe. Sau înfundat în carceră, în sacul nostru de beton, unde ar fi fost devorat de șobolani. Cine ar fi aflat sau ar mai afla vreodată de el?! Și, poate, cine știe?! acesta a și trecut deja prin mâinile mele, și nu o dată? Ce lipsă de imaginație la cei care l-au bătut în cuie, dându-i și dreptul de a vorbi de pe cruce în fața unei mulțimi de martori. Eu aș fi găsit cum să-lucid profesionist, cu o moarte

rapidă, fără agonie, încât niciun evanghelist dintre voi n-ar mai fi avut ce să scrie decât: „A fost, nu mai este”. Atât.

(Altădată, tot el le spusese:

– Pentru pedepsele pe care le-am gândit eu, Satan, dacă există, ar trebui să mă invidieze. Lui, cu siguranță nu i-au trecut prin minte chinuri și pedepse pe care le-am inventat eu pentru dușmanii poporului: indivizi puși să stea într-un frig de minus 50° cu picioarele într-un vas cu apă dată în clocot, infractori fini alde voi legați și cu nările înfundate cu dopuri de materii fecale umane și altele asemenea.

El, când născocea un supliciu nou, avea bucuria pe care o încearcă un om de creație atunci când alcătuiește un poem sau o simfonie genială.)

– Și acum..., a rostit dânsul grav, plimbându-se prin fața rândurilor de deținuți, ... cum am zis, vom serba prin muncă Paștele din acest an...

Peste cei aliniați s-a lăsat brusc o tăcere apăsătoare. Se auzeau numai blacheurile cizmelor lui Mâșin, lovindu-se de pavaj.

Apoi răsună ordinul tradițional:

– Ascultă comanda la mine: Către obiectivul de muncă, înainte maaarrș!

Dar, nimeni nu se mișcă din loc.

Atunci se auzi și vocea unuia dintre deținuți. O voce timidă, pițigăiată, ca de vrăbiuță gâtuită:

– Eu astăzi nu merg la lucru!

Era Yvvi, deținutul de credință eseniană, unicul din tot lagărul care deținea taina levitației: acesta, când se ruga, se înălța mai bine de o șchioapă de pământ. Atunci gardienii știau că Yvvi se roagă în gând, fără cuvinte, dar cum rugăciunea era interzisă în penitenciar, îi trăgeau pumni ca „să coboare cu picioarele pe pământ”.

Această capacitate, care l-ar fi umplut de bucurie pe un om de rând, lui Yvvi îi provoca o mare suferință, dar și o mare spaimă, de multe ori el fiind văzut cum se opunea din toate puterile acestei forțe fenomenale, ca și cum s-ar fi luptat cu cineva mai tare ca el.

Era Yvvi, ființa blândă pe care o iubeau deținuții de toate credințele.

– Poftim?! se prefăcu Mâșin că nu auzi, uitându-se întrebător către locul unde se afla esenianul.

– Eu astăzi nu merg la lucru! repetă Yvvi.

– Da, tu nu vei merge, confirmă Mâșin.

Deschise tocul, scoase nagant-ul căptușit cu plăcuțe de aur, despre care se lăuda că i-l dăruise însuși Dzerjinski, și trase fără să ochească.

Yvvi se prăbuși mort la pământ. Zăcea ca o cârpă mototolită la picioarele celorlalți ostatici, fără să mai poată zbura.

– Către obiectivul de muncă, înainte maarrș! repetă comanda Mâșin.

Dar nimeni nu se clinti. La un moment dat, toți cei peste o mie de deținuți prinseră să se așeze încet, unul câte unul, în genunchi. Și în acea tăcere desăvârșită, se auzi clar vocea sau, mai degrabă, șoapta preotului Ioan Florenski, îngânând o rugăciune, pe care toți cei prezenți o mai auziseră de la el când căra roaba cu pietre sau tăia pini în taiga, ori când era dus la

carceră:

– *Sfinte Dumnezeule,
Sfinte tare,
Sfinte fără de moarte,
Miluiește-ne pre noi...*

Primește în Împărăția Ta sufletul robului Tău Yvvi...

Aici se auzi și vocea imamului Abdurahman din Buhara:

– Proorocule Mahomed, ocrotește-l pe credinciosul Tău Yvvi...

Rabinul Moses își ridică și el palmele către cer:

– Dumnezeu al lui Moise și al Patriarhilor Dintâi, bucură-te de jertfa fiului Yvvi...

Aceste șoapte, care răsunară până departe sub cupola cerului, au fost pe dată preluate de ceilalți deținuți: era o rugăciune izvorâtă dintr-o mie de piepturi, rostită în genunchi, cu ochii în pământ, cu palmele la piept, la frunte sau întoarse spre bolți, ca într-o mie de graiuri diferite.

Bezbojenka era o „închisoare a popoarelor”. Erau între acei deținuți oameni de diverse rase, de diferite religii, de diferite civilizații.

Închisoarea aceasta devenise de mult un spațiu al toleranței, dar nu între călăi și jertfe, ci între cei sacrificați: probabil acesta a fost unicul loc din lume, poate și din istorie, unde, în același timp, credincioși și atei, ortodocși și catolici, ebraici și musulmani, protestanți și adventiști, bapțiști și tibetani, budiști și șintoști au rostit aceeași rugăciune. Fiecare, în limba și în credința sa.

În acea clipită, fiecare dintre ei putea zice: „eu sunt alții”, „eu sunt ceilalți”, „eu sunt mulți”.

Când gardienii prinseră să tragă focuri de avertisment, să-i lovească peste gură cu bocancii și cu patul armelor, să-i șfichiuiască cu cnutul, ca să-i facă a înceta să se roage, ei nu-i mai auzeau.

Evadaseră cu toții în rugăciune.

Dumnezeu era cu dânșii. Chiar dacă pentru fiecare dintre acești suferinzi El avea nume diferite: Savaot, Iehova, Iisus, Mahomed, Buda, Șiva, ei simțeau: Cel de Sus era acolo, ajutându-i să reziste și să sper.

Nimeni nu mai auzea vociferările lui Mășin, nimeni nu mai simțea încălțările și pumnii gardienilor lovindu-le creștetul, umerii, genunchii, gura care se ruga:

– *Sfinte Dumnezeule,
Sfinte tare,
Sfinte fără de moarte,
Miluiește-ne pre noi...*

Loviturile continuară mai mult de o oră. Dar nimeni nu se clinti din loc. Dar nimeni nu renunță la rugăciune. Nici chiar puținii atei și liber-cugetători, pe care, minune! această solidaritate umană îi făcuse să simtă brusc ceva mai mult decât le îngăduia rațiunea, lăsându-se învăluit și ei de acea taină neînțeleasă care coborî ca un impuls mai degrabă cosmic și-n sufletele lor.

Până la urmă, întemnițaii au învins: au fost întorși cu toții în celule. Ca să-și serbeze

Paștele lor, cu apă chioară și o coajă de pâine uscată, care urma să li se aducă la prânz și care avea să le facă ziua sărbătoare.

Numai părintele Florenski a fost ridicat de soldați și dus în carceră.

Tot în carcere separate au fost duși un rabin, un imam, un lama, un episcop catolic, un predicator baptist și un șaman eschimos...

Părintele Ioan știa că va sta acolo 10 sau 15 zile. Într-o celulă de beton, în întuneric, cu apă pe jos, celulă friguroasă, îngustă, foind de șobolani.

Dar el era fericit.

În acea zi, cu zăpadă pe culmi, Dumnezeu coborâse de la locul Lui din cer ca să fie cu ei, îl simțise ca niciodată aproape, acolo printre ei la Bezbojenka, închisoarea de la marginea lumii...

Acest incident îi făcu pe inițiatorii înființării „acestui lagăr al popilor” să-și recunoască eșecul și să-i împrăștie pe locatarii de la Bezbojenka în celelalte peste 100 de lagăre – pentru criminali de drept comun, pentru deținuți politici, pentru hoți, pentru sabotori ș.a.m.d. – din peninsulă.

II. Țigările lui Dumnezeu

„Ava Paesius își ducea viața retras într-un pustiu nemărginit. Venind la el Ava Ioan, superiorul unei mari mănăstiri cu mulți monahi, l-a cercetat ca pe un vechi frate, cum și-a petrecut toți acești patruzeci de ani, de când, despărțiți de lume, n-a mai fost tulbrat de niciun frate în pustiu.

– Soarele, a răspuns el, nu m-a văzut niciodată mâncând.

– Și nici pe mine mâniat, a replicat celălalt.”

Sfântul Ioan Casian

Înainte de Zarianka părintele Ioan Florenski fu repartizat la Ciornâi Potok, lagărul pentru criminali de drept comun de lângă Obi.

Preotul nimeri în țarcul fiarelor: asasini, violatori, cuțitari, hoți, complotiști, delincvenți, contrabandiști, escroci, trișori, paricizi, psihopați, pungăși, canibali.

Când a fost împins în baracă, un tip care arăta ca un camion, i-a zis:

– Popo, tu vei dormi lângă hârdău.

Baraca, iar în ea erau peste o sută de deținuți, tăcută ca un cimitir, se prefăcu că nu aude.

Pricepu că el e starostele și nu avea niciun rost să nu i se supună. Acesta era, cum avea să afle mai târziu, Grișa Piterski, celebrul hoț în lege și asasin notoriu. El avea o cabină separată din scânduri în capătul barăcii.

Abia își puse bocceaua pe patul cel mai de jos dintr-un corp de patru priciuri, că „mahărul” se apropie de el și îi spuse:

– Am o propunere: să facem schimb de țoale. Ce zici?

Și-i dezbracă aproape cu sila rasa de preot încă bună, pe care Grișa o îmbracă în rumoarea veselă a celorlalți.

– Să-mi spuneți „sfinția voastră”, se adresă el înveselit camarazilor săi, coborând mâna peste creștetele unora dintre ciracii din preajmă, ca să-i „binecuvânteze”.

Într-o după-amiază de duminică, deținuții se plectiseau. Grișa Piterski s-a apropiat de preot

și i-a zis oțărât:

– Popo, stai și molfăi cu ochii închiși toată ziua, semn că te rogi în draci. Văd că vrei să ajungi în rai fără noi. Și m-am gândit: n-ai putea să-l rogi pe Dumnezeu acesta al tău să ne trimită niște țigări, că noi murim dacă nu fumăm. N-am tras fum în mine de patru luni de zile. Iar aista, Dumnezeu, cum îi zici, ne lasă să murim.

Părintele Ioan știa și el: râul Obi era înghețat și de mai multe luni de zile nici un vapor nu ajunsese până la ei. Pe cel cu țigări îl surprinse iarna pe drum.

– Roagă-te pentru ce ți-am spus, insistă barosanul. Nu fi egoist și te ruga doar pentru tine, pentru ca să-ți pregătească Dumnezeu un loc în rai, care, vezi, să nu mai fie lângă hârdău ca aici.

Părintele Ioan le propuse pe un ton calm, ca la Bezbojenka:

– Să ne rugăm cu toții...

– Nu! Fă-o fără noi, i-a spus Grișa, și se îndreptă către cabina sa din fundul barăcii.

Clericul se așeză în genunchi și începu să se roage:

– Sunt mic, Doamne, și păcătos. N-am îndrăznit niciodată se te rog ceva pentru mine, nevrednicul. Doamne, trimite-le nefericiților acestora țigările „Belomor-kanal”, ca să nu se creadă uitați de tine. Doamne, îndrăznesc să cred că acești năpăstuiți, trăgând în piept fumul de țigară, își vor aminti de tine. Știu că vina mea e de neiertat, pentru că fumatul e un păcat, iar eu te rog să-i ajuți pe acești oameni să păcătuiască. Dar chinul lor este fără margini și numai tu poți să mai scazi din el...

Se rugă neîntrerupt vreo 4-5 ore, nu departe de hârdău, în genunchi ca la biserică. Dar în curând șmecherii uitară de el, fiecare căutându-și de ale sale. Într-un târziu, Grișa Piterski ieși din cabină, veni lângă el și-l scupă cu dispreț. A fost ca un semnal. Caracuda a sărit de pe paturile de scânduri și a procedat la fel. El nu le acordă nicio atenție, se ștergea de flegme și se ruga mai departe. Asta-l enervă și mai mult pe Piterski, care se mai apropie o dată și-l lovi cu pumnul peste ceafă.

– Paraziți ce sunteți! Amăgiți poporul.

Imediat tăbărâra asupra lui și alți pezevenchi, lovindu-l cu pumnii și picioarele ca la fasole. El căzu la pământ, în timp ce se mai ruga pentru ei:

– Doamne, ajută-i pe acești nefericiți. Trimite-le țigări...

Dar Dumnezeu nu avea țigări. Și loviturile nu conteneau. Doar că acum erau ceva mai vesele.

Apoi îl lăsară zăcând într-o baltă de sânge.

După aproximativ o oră, când uitară de mult de preot, întemnițații au auzit trăgându-se zăvorul exterior și ușa grea de fier deschizându-se larg. Și vocea unui caraliu, care-i anunță:

– Bucurați-vă, derbedeilor! S-a dezghețat Obiul și vaporul cu țigări a ajuns, în sfârșit, și la voi...

Și a pus un sac de țigări – porția lor pe ultimele patru luni – lângă ușă...

Deținuții s-au repezit ca animalele, hămesiți să tragă în piept un fum de țigară, aproape devorând sacul.

La un moment dat, o voce ca un muget cutremură baraca. Era Grișa Piterski:

– Opriți! Nimeni nu se atinge de țigări. Pune-le la loc! Îi dădu el unuia dintre camarazii săi peste mână.

Și după ce fumătorii au adus supuși pachetele cu țigări, aruncându-le înapoi în sac, așteptând ca Grișa să le împartă ca de obicei, hoțul în lege le zise:

– Țigările acestea nu sunt ale noastre. Aceste țigări sunt ale lui.

Și arătă spre ghemotocul de carne și sânge care zăcea lângă hârdău.

– El le-a cerut. Lui i s-au dat. El să le împartă. El să ne dea, dacă va mai voi.

Mahărul a ridicat sacul cu țigări și l-a așezat lângă preot. Apoi s-a dezbrăcat și de rasă:

– Dă-mi zdrențele mele, părinte! Am omorât la viața mea patru indivizi: un activist de partid care mă înjurase de mamă, un milițian care trăsese în mine și nu mă nimerise, un hoț care a prădat un orfelinat din Tobolsk și un țârcovnic care vindea icoane scoase dintr-o mănăstire, și de la nimeni nu mi-am cerut iertare. Acum vreau să te rog să mă ierți, popo!

A zis și s-a așezat în genunchi, adăugând în șoaptă:

– Aș vrea să te rog să ne dai câte o țigară. Din ale tale. Că-s ale tale. Că n-am fumat de patru luni de zile, și noi murim dacă nu fumăm.

Părintele Ioan s-a ridicat cu greu în picioare, și-a șters fața de sânge, a făcut semnul crucii deasupra sacului cu putoare și a îngânat cu greu:

– Domnului să-i mulțumim. El s-a milostivit de noi.

Și încet a împins sacul către Piterski. Acela a zis:

– Atenție, e porția noastră pentru ultimele patru luni de zile. Fiecare să se apropie și să-și ia ceea ce i se cuvine.

Niciodată părintele Ioan nu s-a simțit mai bogat. Cel de Sus îi trimisese acest sac de țigări ca un semn că nu l-a părăsit. Când deținuții prinseră să-și aprindă țigările, fumul ieșea prin crăpăturile de la uși și pe geamuri înălțându-se drept spre cer, ca un fum de jertfă.

Apoi la ora cinei au fost duși în sala de mese: la coaja lor de pâine cleioasă și la apa chioară numită ciorbă.

Părintele Ioan se aplecă deasupra gamelei sale: se auzea cum de durerea fizică ce nu-i trecuse încă lacrimile îi picurau – pic! pic! – în lichidul acela leșios.

Aici răsună iar vocea lui Piterski:

– Hei, popo! Fă-ți datoria: blagoslovește-ne haleala.

Abia atunci părintele Ioan observă că nimeni nu se atinsese de mâncare: toți așteptau rugăciunea lui.

S-a ridicat greoi în picioare:

– Doamne, blagoslovește mâncarea și băutura robilor tăi...

Deși durerea îi chinuia toată ființa, o bucurie tăinuită îl învăluia.

Imediat toți acei delincvenți se aruncară să-și soarbă apa chioară din gamele.

Acele animale veșnic flămânde aveau să recunoască mai apoi că a fost pentru prima dată, de când se aflau în lagăr, când se ridicară de la mese sătui, deși fuseseră serviți cu aceeași hrană de fiecare zi.

III. Spovedania părintelui Ioan

Într-o noapte lungă de iarnă polară părintele Ioan, care zăcea de mai multe luni nemișcat în patul său, i-a chemat pe tovarășii lui de baracă să se dea mai aproape, zicându-le:

– Fraților, vreau să mă spovedesc. Am o taină, pe care nu vreau s-o iau cu mine în mormânt. Și pentru că nu este aici duhovnic și n-am altcuiva cui o spune, rogu-vă, ascultați-o și, dacă veți putea să mă iertați pentru păcatul pe care-l port, iertați-mă, că simt că ceasul meu e aproape. Iar dacă nu – să rămân păcătos și treclet și pe lumea cealaltă.

Încet baraca se îngrămădi în jurul lui.

Preotul surâse blând, pentru prima dată de când se afla printre ei fu văzut schițând un zâmbet.

– Închisoarea mi-a amintit că sunt și eu om, și-s atotputernic, începu el. Căci am fost deseori scuipat și înjosit, dar sufletul nu mi l-a putut nimeni birui. Și dacă nu era temnița, nu știu de ce cred că Domnul nu m-ar fi recunoscut. De aceea am zis de zeci de ori pe zi: blagoslovită să fii tu, închisoare! Aici m-am convins că zadarnic clădești binele lumesc dacă el nu trece prin rugăciune și renunțare...

– Lasă-te întrebat, părinte, a zis Mendelstam. Ce ai pe suflet și ai vrea să lași aici pe pământ, ca să nu te tragă povara păcatului înapoi când sufletul îți va zbura către ceruri?!

– Am refuzat să-l aduc pe Antihrist în biserică, dar nu pentru asta m-a pedepsit Dumnezeu, ci pentru că am fost călcătorul poruncii a zecea. Iar omul de aceea e om, că n-are putere de a se birui pe sine.

Se ridică în capul oaselor ca să-i cuprindă cu privirea pe toți și continuă.

– Eu, fraților, la viața mea am iubit pe cineva pe care l-am urât de moarte. Eram preot tânăr la o mănăstire din munți. La slujbe venea și lume din satele din împrejurimi. Odată, la o liturghie am văzut o tânără care stătea postată sfidător înaintea tuturor chiar în fața mea. Și se uita numai în ochii mei. Și așa câteva duminici la rând, până am început să mă bâlbâi pe evangheliile din care citeam. O chema Efrema. Eram rănit de frumusețea ei. Și zgândărit am fost până-n inimă de ochii ei prăpăstioși. Și le-am spus într-o zi ortacilor de asceză că m-am îmbolnăvit și l-am rugat pe alt frate să mă înlocuiască. Dar eram chiar bolnav: nu aveam poftă de mâncare, mă uscam pe picioare, aveam insomnii, oftam din senin și nu știam ce boală e asta. Și pe la mijlocul liturghiei cel care ne trimite ispitele m-a ridicat din pat, îndemnându-mă să mă duc la biserică, să văd dacă e la locul ei. Și am văzut-o stând între credincioși și căutându-mă cu ochii. Și atunci, ca să-l birui pe diavolul din mine, căci eu, în loc să chibzuiesc la Domnul, mă prindeam în fața icoanelor gândindu-mă la acea Efrema, m-am cerut la stareț să mă trimită la un loc de rugăciune din alți munți.

Am plecat la un mitoc, unde am trăit ca o fiară sălbatică. Nu mâncam decât anaforă și nu beam decât zăpada pe care o topeam cu buzele. Și mă închinam fierbinte, zi și noapte.

Și odată, pe când mă rugam Celui de Sus să mă ajute ca să mă înfrâng pe mine, Efrema a ajuns cu un frate până acolo la sihăstrie. Îl mințise că e sora mea, și-acela, om naiv, îi spusese unde mă aflu.

Când am văzut-o, mă speriasem grozav. Semănam cu un om electrocutat, care nu-și poate dezlipi mâna de pe sârma ucigașă.

Când fratele a intrat să se închine la icoanele din schit, rămasă numai cu mine, ea mi-a spus:

– Părinte Ioan, vreau să te rog să mă spovedești.

Și când i-am pus epitrahilul pe cap, ea a început să plângă sub el fără să se mai poată ogoi:

– Ce să fac, părinte, că te iubesc?! Nu pot dormi, nu pot mânca, nu am pace, de când te-am văzut, mă gândesc numai la sfinția ta...

Atunci i-am scos epitrahilul de pe creștet, m-am așezat în genunchi în fața ei și am bătut metanii, ca în fața unei icoane, și i-am zis cu lacrimi în ochi:

– Efrema. Ai milă de mine. Nu mă ucide. Eu i-am juruit viața mea Domnului și pe tine nu te pot iubi decât ca pe o soră întru Domnul nostru Iisus Hristos. Lasă-mă, sufletul și așa îmi este tulbure ca o apă în care s-au revărsat viiturile. Du-te în drumul tău. Ești tânără și frumoasă. Găsește-ți pe altcineva pe care să-l iubești ca pe bărbatul tău... Te implor să nu mă nenorocești...

Astea i-am zis și încă altele pe care nu le mai țin minte. Și am prins amândoi să bocim, iar când a ieșit fratele din metoc ne-a găsit pe amândoi îngenuncheați în zăpadă, cuprinși ca doi frați care nu s-au văzut de-un secol și plângând neogoiți, cu lacrimile unuia amestecate cu ale celuilalt...

Pe urmă Efrema mi-a sărutat mâna, de-am simțit-o ca arsă în acel loc mai multe zile, și a plecat.

Și din acel moment a început iadul meu.

Deschideam ceaslovul și vedeam ochii ei.

Citeam viețile sfinților gândindu-mă la Efrema.

Mă închinam la icoane și-n toate zăream chipul păcătoasei.

Odată am cuprins tulpina unui fag și am simțit cum sângele a început să fiarbă în mine ca laptele pus pe foc, pentru că-mi închipuisem, o, suflet păcătos, că o țin în brațe pe ea. Și atunci m-am hotărât să mor.

Umbla prin munți o haită turbată de lupi, care ataca oameni, spărgea stâne, sfâșia cai, sugruma câini. I-am auzit urletele în câteva nopți pe o vale, zisă a Fagilor, apoi am dat și de urmele ei. Avea o potecă pe care cobora din munte spre o stână din vale, căreia-i tot da târcoale. Și într-o noapte cu lună am ieșit înaintea haitei pe trecătoare. Coborau prin zăpada înaltă din munte vreo douăzeci de lupi flămânzi și iuți, în frunte cu o lupoaică voinică. La început, când am simțit că mi se ridică părul măciucă în creștet, am vrut să fug, dar m-am gândit la Efrema și am rămas locului. Lupii s-au apropiat, s-au oprit la câțiva pași înaintea mea și, simțind mirosul cărnii de om, m-au studiat și m-au adulmecat o vreme, întinzând nările subțiri către mine și, ridicând boturile lor către lună, de le-am văzut colții sclipind ca niște junghiuri de oțel, apoi – prima s-a ferit lupoaica, iar după ea, unul câte unul, și ceilalți lupi – au croit două pârtii adânci prin troianul înalt dintr-o parte și din alta, lunecând pe lângă locul în care mă oprisem stâlp cu nădejde c-aș fi putut muri fără păcat, și coborând fără să se grăbească înspre satul din vale, toată acea haită flămândă m-a ocolit cu dispreț...

După aceea m-am rugat de Dumnezeu să-mi dea puterea să o uit, dar și Bunul mă părăsise... Și-n această închisoare a mea de multe ori îmi apărea icoana ei în față, și iadul

acesta în care mă mutasem mi s-a părut blând.

Asta e taina mea, fraților. Și dacă puteți, rogu-vă de mă iertați, a zis el adresându-li-se ca unor duhovnici cărora li s-a mărturisit. Iar dacă nu, blestemat să fiu...

Apoi a descusut atent, cu un deget pe care-l vârâse în cusătură, perna, scoțând, ascuns în vata ei, un capăt de lumânare, pe care l-a aprins, rostind cu vocea lui tot mai stinsă:

– Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, cu darul și cu îndurărilor sale de oameni, să mă ierte pe mine păcătosul și să mă dezlege de toate păcatele mele, cu voie sau fără de voie... Amin...

Zicând acestea, părintele Ioan a tăcut.

Mendelstam a vorbit atunci cu tonalitatea unui rabin:

– Doi oameni care se iubesc corectează ceea ce este nedesăvârșit în creația lui Dumnezeu, părinte. În acea femeie ai căutat perfecțiunea dintâi, pe care a pus-o Cel de Sus în fiecare dintre oameni. Și ai găsit-o. Dar te-ai temut ca această iubire pământească să n-umbrească pe cealaltă, cerească. Iar dragostea cea pământească tot El ți-a trimis-o, să-ți amintească de faptul că ești om cu slăbiciuni și păcate. Prin ea l-ai cunoscut și mai bine pe Cel de Sus și minunăția lucrărilor sale... Iar Efrema, ea te-a modelat, ca și Dumnezeu la care te rogi, fără să știi, și te-a apropiat și mai mult de sfințenie. Miluit să fii, părinte Ioan!

– Mulțumesc, fraților, pentru că m-ați ascultat, a zis părintele Ioan și a amuțit.

Cineva trecu palma prin dreptul feței lui să vadă dacă mai respiră. Când lumânarea aproape că se topi, preotul schiță un surâs, ca de-un vis pe care-l vedea numai el sau de o întâlnire pe care o tânji întreaga lui viață, murmurând:

– E-e-frema!

Tot atunci răsuflă o dată adânc și, când sufletul i se desprinsese de trup, lumânarea tresări brusc, risipindu-și lumina pe jos.

Pentru prima dată în veacul ei de baracă, scândurile necioplite de brad, din care erau făcute priciurile, dar și podelele așchioase, începuseră să emane mireasmă de tămâie și când cineva trase pătura de pe geam, cerul cu miile lui de stele intră peste acei deținuți care-și mai amintiră o dată în acea noapte lungă că ei sunt oameni, oameni pe care Cel de Sus i-a făcut după chipul și asemănarea Sa.

Iarnă la Kolâma

*„Nu-i mai plângeți pe morți,
Plângeți-le de milă celor vii.”*

Sofocle

În iad nu e insuportabil de cald. În iad e insuportabil de frig. Frig, de sună oasele în tine, când lacrima pe care o slobozi – în drumul de la ochi și până la pământ – se preface în mărgea de sticlă, iar aerul devine palpabil, irespirabil, fără să mai poată intra pe nări, din care cauză simți cum te sufoci.

În iad ninge cu fulgi înghețați, care te biciuiesc nemilos, ca sticla fărâmițată, lăsându-te orb, zgâriindu-ți pielea, sângerându-ți nasul dacă nu reușești să-l ascunzi cât mai adânc sub pufoaică.

De jur-împrejur se întinde o beznă albă, iar în preajma ta se aude întruna: „Cine face un pas spre dreapta, un pas spre stânga e împușcat pe loc!”

...Se aflau la tăiat pădure dincolo de râul Kolâma, când s-a iscat din senin o furtună cu ninsoare. Brusc s-a făcut întuneric, deși era mijloc de zi.

Era un uragan turbat care răzbise dinspre Pacific, bezna și crivățul învăluindu-se reciproc.

Șeful escortei, după ce comandă încolonarea, transmite valul corzii de siguranță deținuților, aceștia urmând să se lege unul de celălalt, ca, eventual, cei căzuți să fie târați sau ridicați de cei care mai merg, ca cei smulși de vârtej să nu poată fi ruși cu totul de restul.

„Țineți-vă cu dinții unii de alții, dracilor, dacă nu vreți să zdohniți!”, ordonă acesta. El știe: cine se prăvălește în vijelie e rostogolit imediat pe suprafața înghețată ca un târtan rotitor pe omăt până dincolo de orizont, fără să mai poată fi recuperat.

De aceeași coardă, devenită comună, se prind și militarii din escortă, care se lasă târați de câinii-lupi: doar aceștia din urmă mai pot găsi drumul către penitenciar, cum sar peste troiene și fac cu piepturile lor pârție prin zăpada care crește de la un minut la altul.

Se întorc la penitenciar în pas alergător, împingându-se unul în altul, ca niște vite mânate spre abator.

Câinii, când latră, mușcă din zăpadă.

Ninsoarea biciuiește. Gheața taie precum cuțitul. Crivățul arde. În cazanul Gheenei e mai suportabil decât aici.

Fața ți-i zgâriată toată. Fruntea-ți sângerează. Țepii de pe barbă, sprâncenele, genele au promoroacă lungă, tot mai groasă, tot mai grea.

Lui Mihai Ulmu i se pare că are îmbrăcate pe piele mâneci de zăpadă, pantaloni de zăpadă, maiou de zăpadă.

Ochii înțepați de firișoarele de sticlă nu mai văd.

Încotro, încotro, încotro?

Oriunde.

Iadul e pretutindeni. El e fără de margini.

Cine nu se mișcă, acela dispare. Dârdâitul de frig e și el mișcare.

Gândirea este mișcare.

Fă efort să gândești, să-ți amintești, să visezi, să deznădăjduiești.

De altfel, mori. De altfel, îngheți de tot. De altfel, dispari.

Orice lucru gândit, amintit, visat te ajută să nu cedezi.

Totul este acoperit de nea, totul e învăluit de vântoasă, totul e înghețat de jur-împrejur, până și trecutul e înghețat, până și viitorul e cu țurțuri, tic-tac! și clipele picură ca un uluc de gheață; visuri, speranțe, amintiri, totul e cuprins de un ger aspru fără scăpare.

În iad nu clocotesc cazane.

În iad ninsoarea răbufnește în rafale.

Cine a cunoscut Kolâma știe cum arată iadul.

Diavolul nu te mai așteaptă lângă cazanele cu foc, el te pândește în frig și zăpadă. De acolo te veghează și moartea. Așteaptă să te rupi de ceilalți sau să faci un pas greșit, mai la dreapta sau mai la stânga, ca să te ia în primire.

La Zarianka încă n-a fost uitată de tot întâmplarea cu o coloană de deținuți ridicată cu tot cu câini și soldați în cer de o furtună cumplită ca aceasta – din cele care dezrădăcinează păduri purtându-le printre nori – și dusă la câteva zeci de kilometri, unde acea hărmălaie a fost depusă ușor pe un muncel, de unde a mers înapoi câteva zile.

În altă iarnă, un convoi asemănător – deținuți, gardieni, câini – care se întorcea de la tăiat taiga peste râul înghețat s-a prăbușit sub gheață, dispărând în adâncuri.

Trebuie să se ferească de vârtejurile de apă, care se aud cum urlă înfundat undeva dedesubt, ca niște fiare ținute în cuști: în dreptul acestora, de regulă, gheața e mai subțire și de multe ori camioanele sau tractoarele care-și făceau drum dintr-un mal în celălalt pe pod de gheață se surpau în adâncuri.

Cei din escortă au semnele lor și cunosc cum să le evite. Ei știu că dacă un deținut sau un soldat calcă pe alături și se prăbușește în hăul rece care fierbe sub gheață, îi trage după el și pe ceilalți, cu tot cu câini, soldați și mitraliere.

Seamănă mai mult cu un șir de muribunzi care înaintează sprijiniți cu capul unul în ceafa celuilalt, străduindu-se să-și târșâiască încălțăminte, să înainteze mai mult împingându-și-o cu tălpile aproape nedezlipite de gheața acoperită cu omăt, care pâraie amenințător, gata să cedeze din clipă în clipă sub greutatea coloanei.

Când ajung într-un anume loc, răsună comanda: „Culcați!” Asta înseamnă că se află deasupra bulboanelor, a ochiurilor de apă, și ei pot înainta doar târându-se pe burtă.

Aud vârtejurile bolborosind în afunduri, ca un iad care-i urmărește rostogolindu-se pe sub ei.

Simțind primejdia, câinii lunecă pe suprafața înghețată a apei agățându-se cu ghearele de bucățile de gheață ieșite din râul încremenit ca niște gânganii pe o jiletcă.

Alături de Mihai se mișcă târând automatul greu din urma lui un soldat din escortă. E un cunoscut de-al lui.

Într-o zi câțiva deținuți îl rugaseră pe acesta:

- Vorbește cu noi.
- Ce?
- Spune-ne ce știi.

De la el Mihai și alți câțiva întemnițați aflaseră că începuse războiul, că în țară e foamete, că la Moscova zăpada e înaltă cât omul, că elemente criminale omoară nestingherit ziua în amiaza mare, iar în aceste condiții statul își ocrotește cele mai luminate minți prin închisori, păzite bine, pentru ca nimeni să nu le pună în pericol viețile.

Se împrieteniseră. Discutau cu el, când nu-i vedea nimeni. Când apărea vreun coleg de-al acestuia, el începea să se răstească din senin la prizonierii săi:

–Închideți-vă leoarbele. Conform regulamentului, unui temnicer i se interzice să discute cu deținuții. Nu am dreptul să vă spun cât e ora, nici ce dată e azi, nici în ce an suntem. Gata! Continuați-vă lucrul.

Era fiu de țăran. Avea și-un nume, dar, din motive de securitate, nu și l-a spus niciodată.

Le-a vorbit într-o zi plin de necaz:

– Toți suntem condamnați: și voi, întemnițații, și noi, temnicerii. Numai că voi sunteți mai norocoși, voi scăpați mai curând. Peste 10-20-30 de ani unii dintre voi nu vor mai fi aici. Iar noi vom fi și peste 50. Și rudele noastre, ca și ale voastre, își amintesc de noi ca de niște morți. Scrisorile pe care ni le-au trimis astă-toamnă vor sosi la noi abia la primăvară, când se vor dezgheța râurile.

E un om aproape bătrân: fața îi este acoperită de riduri și părul îi este alb, ca de zăpadă:

– Cine crede că am 30 de ani?!

Așa Mihai a descoperit că temnicerii îmbătrânesc înainte de vreme.

Acum se târăște și dânsul alături de ei.

Înaintează legați unul de altul – întemnițați și temniceri – ca să nu-i ia vântoasa turbată.

Sunt anunțați că au parcurs cei câțiva kilometri de gheață și că au ajuns pe mal.

Se ridică în picioare și merg aplecați, înghesuiți unul în celălalt, furtuna vrea să pătrundă printre ei, dar dâșii se țin grămadă, sunt ca un ghem parcă gata să se rostogolească dintr-o clipă în alta cu tot cu soldați și câini undeva după orizont, și pe care – ei simt asta! – vijelia, parcă jucându-se cu dâșii, din când în când îi ridică în aer deasupra troianului, așezându-i ușor ba mai la dreapta, ba mai la stânga drumului pe care au mers dimineață.

Dar acești călători prin domenii de-ale iadului știu să se țină împreună și să nu dea drumul corzii de siguranță din mână.

Fulgii se aștern ca o perdea albă în fața lui Ulmu, el mijește din când în când ochii către un cer care nu mai există și un drum care a dispărut sub nămeți parcă pentru totdeauna. „Să nu cad. Să nu îngheț. Să nu mor. Să trăiesc”, își zice.

Merge pe bâjbâite, cu ochii închiși. Se teme să-i deschidă, ca să nu-l orbească vijelia. Se orientează mai mult după pufoaica celui din față și – ca și cum ar vedea mai degrabă cu urechile – după schelălăitul câinilor, care li se încâlcesc sub picioare. I se face milă de ei. Dar lor – de el?! Probabil, da. Și doar celor din comenduire, care șed acum cu toții la căldurică, mai puțin.

Înaintează greoi, ca orbii lui Brueghel, ore în șir pe un drum care nu mai are sfârșit, până deținuții din fruntea coloanei se opresc într-un perete de sârmă. E lagărul lor. Salvarea lor.

Pace ție, închisoare, o, tu, casă a noastră, anticameră a vieții!

De cum intrau pe poarta penitenciarelor, deținuții nu mai aveau nume, fiecăruia i se dădea în locul acestuia un număr, ca la vite.

Numerele erau cusute la vedere în trei locuri: pe căciulă, pe piept și pe genunchiul stâng. Acestea, de asemenea, mai erau prinse cu ață pe spatele pufoaicelor și al cămășilor.

Le era interzis să se adreseze unul altuia pe nume, urmând să spună doar numărul celui solicitat.

– M1-315, dă-mi târnăcopul acela!

– Ia-l, N2-810!

Cine încălca această lege era pedepsit cu zile de carceră.

Și cu toate astea își ziceau, în șoaptă, pe nume. Mulți dintre ei și-l scriau ostentativ – pe zăpadă, pe arbori, în aer cu brațul – ca să nu-l uite.

Într-o zi, Mihai Ulmu devenise martor la un fel de tragedie ciudată, când unul din proaspeții sosiți în lagăr, un bărbat cărunt, dar cu față de copil, se apropia ba de un deținut, ba de altul și-i povestea, printre lacrimi, drama sa:

– Eu sunt K0-666. Dumneavoastră cum vă numiți?! Bucuros de cunoștință. Eu, să vedeți, n-o să credeți, mi-am uitat numele adevărat. Vă jur însă că l-am avut. Da! Am avut și eu un nume în libertate. Dar l-am uitat. Țin minte numai numele soției mele: Dașa..., apoi se corectă brusc: – ...dar poate Sașa... Nu! Jenea, sigur Jenea... Deși... Jenea era altcineva. Mi se pare că astfel o chema pe mama mea... Sau pe tata...

Ochii îi jucau în lacrimi și o lua de la început.

– Nu-mi aduc aminte... Dar înainte de K0-666 am purtat și eu un nume... Vă jur... De ce nu mă credeți?!...

Apoi își întreba, nedumerit, colegii de detenție:

– Cum e posibil așa ceva?! Să-mi amintesc în amănunte, cuvânt cu cuvânt, câteva discursuri de-ale lui Iosif Vissarionovici Stalin și să-mi fi uitat propriul nume?!

– Nu se poate ca memoria să-și fi bătut atât de crud joc de mine, mai adăuga el bocind.

Dar nici cei din escortă, nici cei din administrație, nici Kudreavțev, cu toate plânsorile și rugămintele lui, nu voiau să-i spună numele civil, fiind foarte posibil ca nici dâșii să nu-l fi știut.

– Pe acesta l-ai avut de la naștere, îi ziceau ei, referindu-se la numărul blestemat.

Tot dâșii zădărându-l:

– Nu mai ești om, ești număr.

– Încearcă să ți-l amintești..., îl îndemneau camarazii de suferință.

– Nu-mi vin în minte decât amintiri care nu-mi aparțin. Mi-amintesc doar că am atentat la viața tovarășului Stalin. De aceea mă și aflu aici...

Și K0-666 începea să filozofeze:

– Luându-mi-se numele, nu știu de ce am sentimentul că am fost iertat.

Mult mai târziu, într-un miez de noapte, când toți deținuții dormeau somn de piatră, K0-666

sări din patul său și, bucuros, prinse să țopăie prin baracă:

– Mi-am amintit! Mi-am amintit numele! strigă el și începu să plângă de fericire.

Unii dintre deținuți se foiră sub păturile găurite, cineva întrebându-l curios:

– Și care e?

– Ivan Ivanovici Garin, le spuse subliniind fiecare silabă: I-van I-va-no-vici Ga-rin!

Acest nume îl repetă în acea noapte și-n ziua următoare de mii de ori. Îl scrisese și pe scândura barăcii cu un colț de piatră, ca să nu-l mai uite.

Abia mai târziu, începu să plângă din nou, amintindu-și brusc că Ivan Ivanovici Garin este, de fapt, numele tortionarului său, cel care, în lunile de anchetă și tortură, îi și furase numele.

Baro

„Când vom fi cu toții vinovați, vom avea cu adevărat democrație.”

Albert Camus

Baro e înalt, slab, cu o față lunguiață, ten măsliniu, buze cărnoase, nas lemnos, sprâncene negre împreunate, frunte mândră, ochi căprui, energici și triști, strălucind de o lumină interioară.

El povestește:

– Tatăl meu era, bănuiesc, unicul baron din lume cu bătăture în palme: își făcuse averea cu foalele și barosul, avea reputația de cel mai mare orfăurar din Rusia țarilor, putea să ia cu degetele aurul topit și încă fierbinte și să-l modeleze ca pe o bucată de unt...

N-aș putea spune că părintele meu n-a avut grija celora care-l aleseră bulibașă și baron: era aspru și generos cu ei, știa să-i țină în frâu, le deschisese o școală, învățător fiindu-le chiar dânsul în orele libere de foi și nicovală, le înjghebase fierării și ateliere de potcovit caii, îi invita „La ceai” – obicei străvechi de împăcare a țiganilor cu baronul lor – o dată pe lună, când îi servea cu apă fiartă și colaci aduși de la oraș...

Dar a venit războiul civil și eu, student pe atunci la cursurile lui Nikolai Berdeaev, care m-au și făcut să trec de partea revoluției, m-am înrolat voluntar, cu tot cu armăsarul cu care m-a trimis părintele meu la studii, în cavaleria lui Budionnâi.

M-am remarcat în lupta cu detașamentul militarizat al călugărilor de la Zagorsk, care ieșiseră înaintea tunurilor noastre cu icoane și prapuri.

Dar se vede că nici Dumnezeu nu ține cu cei care încearcă să oprească obuzele necruțătoare cu icoane făcătoare de minuni, și desăgarii au fost zdrobiți.

Marele comandant de oști mi-a înmânat chiar dânsul unul dintre primele ordine „Drapelul Roșu” pe ruinele unei biserici dărâmate...

M-am întors din război când am fost anunțat că tatăl meu, bătrânul giuvaiergiu, răposase secerat de acele răceli nemiloase care în Rusia bântuie conacele boierești.

După ce l-am înmormântat pe părintele meu, conform tradițiilor, am moștenit titlul de baron și atunci am invitat tot sălașul nostru „La ceai”.

Am scos din casă mai multe samovare din cele mari și le-am pus să forfotească în parcul de lângă căminul boieresc.

Au venit toți, cu mic, cu mare: femei, copii, bătrâni, bărbați în toată firea.

Le-am umplut chiar eu ceștile cu ceai.

Dar nimeni nu s-a atins de ele.

– Hai, romalo! Îi îndemnam. Serviți-vă, vă rog!

Parcă erau surzi și muți. Are neamul nostru această volnicie.

Atunci m-am aburcat pe o masă acoperită cu pânză roșie, în stilul revoluției noastre, și am ținut un discurs:

– Frați și surori! Iubiți tovarăși! Revoluția noastră v-a dăruit libertatea. Sunteți liberi să plecați fiecare unde vi-i voia, le-am spus.

Dar nimeni n-a aplaudat. Niciunul dintre ei nu s-a mișcat din loc.

La un moment dat, când ceaiul se răcise de tot fără să fie băut, bătrânii șatrei, staborul, s-

au apropiat de locul unde mă aflam și au căzut cu toții în genunchi. Și atunci am auzit o voce de om în vârstă murmurând din una dintre bărbi:

– Nu ne nenoroci, stăpâne! Ia femeile noastre, pe care le vrei, în casa și-n patul tău! Fă cu ele ce știi, așa cum făcea fostul nostru baron, tatăl tău. Biciuiește-ne bărbații, omoară-ne fiii, robește-ne copiii, vinde-ni-i dacă găsești de cuviință. Dar nu ne alunga. Fie-ți milă de noi și de familiile noastre.

– Nu se poate să vă biciuiesc, le-am zis. Nu se poate să vă iau fetele și femeile. Nu se poate să vă vând copiii. Sunteți și voi oameni ca și mine. Nu mai sunt eu stăpânul vostru, ci revoluția.

– Noi am jurat fostului jupân în biserică, a intervenit altă barbă (aveam impresia că ei vorbesc fără să deschidă gura, niciun mușchi nu tresărea pe fețele lor, ca să știu care anume dintre dânșii cuvântează), să-i fim supuși credincioși lui și copiilor copiilor lui în vecii vecilor. N-oi fi tu fiul baronului? Au nu te cheamă Baro cel Tânăr?

– Ba da! Dar a venit revoluția și ea ne-a făcut pe toți egali, am rostit posac.

– Noi cu mata?! Cum?! Suntem și noi baroni?! Ești și mata slugă?!

– Da, sunt sluga voastră, dacă vreți, le-am mai spus.

– Gândește-te bine ce spui și ce faci, stăpâne. Cum să fii tu sluga noastră? Cum să fim noi stăpânul tău? Ceva nu e în ordine în revoluția asta.

Am simțit dintr-odată că ei se uitau la mine ca la un om ieșit din minți.

– Libertatea e lucrul cel mai sfânt pe care ni l-a dăruit insurecția, mi-am continuat eu discursul. Eu nu vă mai pot ține. Nu am acest drept...

– Nu ne alunga, Baro! Nu ne nenoroci. Că noi n-am ascultat niciodată de țar, ci doar de baronul nostru: el ne miluia și el ne pedepsea, el ne era tata și el ne era mama. Și acum te dezici? Te dezici de noi?

– Nu de voi mă dezic, ci de drepturile mele și de juruințele voastre...

– Vai! Vai! Vai! Vai de noi! Vai de copiii noștri! Vai de viețile noastre! au început bătrânii să se vaiete ca din senin și să-și smulgă părul din cap. Apoi, ca la un semn, s-au ridicat în picioare și au dat năvală cu toții să-mi sărute mâna.

Brusc, mulțimea mută a prins glas – puzderia de puradei și viesparul de muieri au început să bocească și să urle ca la mort într-o singură voce, împingându-se să-mi prindă brațul, ca să mi-l pupe. Atunci m-am pierdut cu firea și am luat-o la fugă printre samovarele îmbrăcate cu ciubote și ceștile pline cu ceai sleit către curtea casei părintești. Precum piatra slobozită din praștie, am pătruns pe poartă, și mi-a mai trecut din sperietură abia după ce am tras toate zăvoarele pe dinăuntru.

Peste câteva zile, în casa mea au intrat niște bărbați înarmați, care m-au anunțat că sunt arestat ca inamic al revoluției și dușman al poporului.

Cât a durat percheziția, îi vedeam de la etajul de sus pe vecinii mei – femei îmbrăcate în negru, bărbați nebărbierți, copii cuminiți de ineditul situației – cu ochi care le sticleau ca la jivine, urmărind de departe, în tăcere, printre crăpăturile gardului, cum baronul lor era smerit de niște necunoscuți.

Înainte ca militarii să mă scoată din casă și să mă îmbrâncească în mașina lor neagră, „Ciornâi voron”, am reușit să-mi prind la piept mândria mea – Ordinul „Drapelul Roșu”, de erou

al revoluției.

Cele care s-au desfășurat în orele imediat următoare ieșirii mele din casă le-am reconstituit mult mai târziu după povestirile altora. Iată-le. Ascultați-le, fraților, și cutremurați-vă.

... De cum duba a pornit către centrul regional, toată acea gloată, asemănătoare unui stol de păsări negre de care iarna sunt pline câmpurile, a sărit gardurile din toate părțile în curtea noastră, ca la un semnal al diavolului.

Au pătruns în casă, pe uși, pe ferestre, și au început a scoate tot ce găseau: plăpumi, perne, haine, încălțări, covoare, perdele, broderii, fețe de masă, tablouri, cărți, cratițe, tacâmuri, sfeșnice, ceasuri, mobile, pe care le încărcau în saci sau în niște jumătăți de căruță, ce umplură subit ograda.

Atunci când li s-a părut că totul fusese scos – cu rânghi, dălți uriașe și baroase – au desprins din pereți ușile și ferestrele.

Apoi, au urcat în pod și au coborât pe pături și în țuhali țiglele roșii de pe acoperiș.

Imediat au apărut și instrumentele de tăiat lemnul și piatra, și mai mulți bărbați au desfăcut căpriorii, grinzile, tavanul și dușumeaua.

Pe urmă, acel furnicar forfotind, a prins, cu o poftă drăcească, să taie, să dezbată și să scoată, înaintând de sus în jos, de la acoperiș până la pământ, teracota, cărămizile, piatra de talie din pereți, pereții înșiși, pe care îi răsturnau cu bucățile în căruțe sau în cărucene trase cu mâna, toate bune, cum potriveau ei, să căptușească sau să refacă bordeiele lor neîncăpătoare de prin râpi.

Și așa timp de câteva ore, până din casa părinților mei n-a mai rămas nicio urmă, nicio mărturie că acolo s-a aflat cândva un locaș omenesc.

A rămas în picioare numai gardul de jur-împrejur, de care nu s-au atins și care urma, ca o cetate, să-i apere pe cei din afară de răzbunarea baronului. Așa credeau dânșii, așa mi s-a spus...

... Atunci când am intrat sfidător cu pieptul înainte în biroul șefului regional al G.P.U.-ului, acela s-a ridicat în picioare, s-a uitat uimit la decorația mea, și mi s-a adresat cuviincios, precum unui purtător de ordin:

– Tovarășe țigan, ești arestat pentru că ești dușman al poporului. Iată ce scrie poporul despre dumneata...

Și a deschis imediat o mapă roșie din care a prins să citească:

– „... E dușman al nostru, al poporului... Zice că nu mai are nevoie de femeile și de copiii noștri... Mai spune că suntem egali cu el, care e baron...” Ești baron?

– ... De țigani. E un titlu moștenit, obținut cu mai multe generații în urmă de către strămoșii mei.

– Deci recunoști că ești baron, a rostit gânditor militarul. Și ordinul de unde-l ai? L-ai furat, desigur.

– Ba nu, am vărsat sânge pentru el, luptând de partea revoluției. M-a decorat chiar mareșalul Budionnâi după luptele de lângă Zagorsk.

– Ai și legitimație pentru el?

Uitasem de ea.

– E acasă.

Aici șeful G.P.U.-ului și subalternii lui tăcură.

Apoi cu ochii nedezlipiți de ordinul meu, cel mai mare dintre ei a spus:

– Nu te credem până nu ne arăți certificatul. Dacă nu ni-l aduci vom considera că l-ai furat și te vom judeca și pentru hoție, fals intelectual și uz de fals.

Și a dat indicații unor subalterni înarmați să mă însoțească.

Of! Când am intrat pe poartă, am descoperit că acolo unde se aflase micul nostru palat, nu mai era decât un maidan pustiu: o furie oarbă, proletară, ca un vârtej sălbatic măturase totul-totul de pe acel loc.

Am pătruns în curte cu sentimentul că leșin. Dar mă căliseră încercările războiului civil și am găsit putere să mă stăpânesc. Apocalipsa, numai așa poate arăta Apocalipsa, frații mei. În acel spațiu nu mai era nimic din ce lăsasem cu câteva ore în urmă: nici casă, nici acoperiș, nici uși, nici ferestre, nici ziduri, toate fuseseră rase de pe fața pământului...

Am făcut instinctiv câțiva pași și, pe locul unde se așternuse altădată dușumeaua, dezbătută și ea cu ură și dusă – pentru construcții sau pentru foc?! – se aflau acum doar așchii de lemn, sticle sparte, bucăți de rame, colțuri de piatră, cârpe, moloz, hârtii netrebuincioase...

Cum pășeam printre ele cu inima-n piept strânsă de durere, vârful pantofului a descoperit pe neașteptate, sub un strat de tencuială, o bucată mică de carton roșu – salvarea mea: certificatul de erou al războiului civil, posesor legal al Ordinului „Drapelul Roșu”.

Dar – la un moment dat – ceva a tresărit în sufletul meu împietrit și l-a făcut să se împietrească și mai tare, îndemnându-mă să mă răzgândesc: m-am aplecat, m-am chircit și, ca să nu mă vadă însoțitorii mei, am desprins dintre gunoarie legitimația pentru a o strecura repede într-o crăpătură subțire din ceea ce a fost cândva podea, să dispară și ea o dată pentru totdeauna din viața mea.

M-am ridicat, le-am zâmbit trist însoțitorilor mei și le-am zis:

– V-am mințit, stimați tovarăși. Nu am niciun fel de certificat, cum ați și bănuit. Iar ordinul l-am cumpărat de la un adevărat erou pentru un kilogram de aur. Îmi pare rău, zău. Acum mă puteți aresta și judeca după merite...

Așa am ajuns la Zarianka, povestea Baro. Și-și mângâia locul din piept, pe care cei prezenți parcă mai zăreau în umbrele serii sau ale dimineții Ordinul „Drapelul Roșu”, cea mai înaltă distincție a țării.

Călău de meserie

„Întunericul ladului: acolo unde există atâta foc, lipsește lumina.”

Valeriu Butulescu

În mijlocul camerei mari cât o piață se afla o sobiță de metal, în a cărei burtă, de cum se întorc din zonă, deținuții aruncă lemne groase și cărbuni: când de pe pereții înghețați încep să curgă șiroaie de apă, e semn că hardughia se încălzește – atunci fiecare locatar voiește să o pipăie ca pe o ființă dragă.

Dacă prin burlanul scos printr-o fereastră afară izbește o rafală de vânt, zguduind din încheieturi soba, scuișând în încăpere nori de fum înecăcioși, cei îngrămădiți în jurul ei se dau cu un pas mai înapoi, apoi iar se apropie, până la următoarea rafală, ca să alunge măcar un pic frigul din oase și din sufletele lor rebegite.

În nopțile polare, lungi cât un veac, când afară e minus 50°, iar vântul puternic cutremură din încheieturi barăcile scunde din lemn, gata să le ridice în aer dintr-o clipă în alta cu tot cu locatari, ca să le arunce în una dintre prăpăstiile învecinate, sau zguduie ca un compresor uriaș ieșit din funcțiune clădirea din piatră în care se află Ulmu cu brigada sa, deținuții nu sunt scoși la muncă.

Atunci soba de fier trebuie să duduie mereu. Când dorm ceilalți, sunt puși câte doi condamnați care să o umple din jumătate în jumătate de oră cu cărbuni. În preajma ei e cald și poți moțâi sau lega capăt de vorbă cu ortacul.

Mihai Ulmu se nimeri de planton cu Noj. Așa i se prezentă acesta.

Când soba de tablă se încinse, Mihai se dezbracă de pufoaică și-l înveli cu ea pe luiun.

Noj, care fusese martor și la confruntarea cu Jorj Odesa, găsi de cuviință să-i dea un sfat:

– Să nu-ți pese! Dacă vrei să trăiești. Cui îi pasă de alții moare primul.

– Nu mi-e frică să mor, i-a răspuns Ulmu.

– Toți se tem de moarte. Tu de ce nu te temi?! s-a interesat acesta.

– Pentru că am ajuns să mă tem de viață mai mult decât de moarte.

– E-he-he! a exclamat Noj. Câți dintre voi ar dori să moară acum! Dar nu oricine are acest privilegiu. Moartea, dragul meu, trebuie s-o meriți. Nu fiecare om are drept la moarte.

Noj deșertă câteva căldări de cărbuni în burta sobei și închise repede ușița.

– Nu mi-i dragă lumina! Mie ea îmi face rău, a zis și a continuat visător: Îmi place să stau în întuneric și să ascult liniștea. Dacă știi s-o ascuți, ea spune mai mult decât pot spune cuvintele. Niciun zgomot, nicio șoaptă nu vorbesc mai mult despre un om decât tăcerea lui, decât respirația sau bătaia lui de inimă. Îmi place singurătatea. Iar ca să fiu singur, nu am nevoie decât de mine. N-am putut niciodată adormi cu lumină. Cât am umblat în adolescență fugar, dar și în profesia mea civilă, m-am dezvățat să trăiesc pe lumină. Eu am deprins să mă ascund, să pândesc, să viețuiesc în beznă. Eu, precum cârțița, văd mai bine pe întuneric.

Și, fără ca Mihai să-l descoase, Noj a început să-i povestească despre sine:

– Eu de profesie sunt călău. Da, da! Nu-ți vine a crede, așa-i?! Ehe, e o meserie rară. Eu fusesem însărcinat de către partid și țară cu execuția osândiților la moarte. Am lucrat la închisoarea din Liubeanka douăzeci de ani. De multe ori mă rugam: „Doamne, ajută-mă săucid!” Și Dumnezeu m-a auzit. Devenisem cel mai bun.

M-am ales cu mai multe diplome semnate de însuși tovarășul Beria. Cu numeroase premii bănești. Mi s-a promis chiar și o medalie. Eram un adevărat maestru! Și aici este nevoie de talent. Și în profesia noastră este necesară inspirația. A omorî, băiete, e o artă. Trebuie să știi să apeși pe trăgaci ca să nu-l faci pe condamnat să sufere. Ce solemnitate! Ce fericit eram când auzeam: „Pluton! Atențiune! Arma la ochi. Ochiți! Foc!”. Țin minte moartea fiecăruia dintre ei. Unii mureau jalnic, cerând îndurare. Alții strigau înainte de execuție: „Trăiască Stalin!”. Dar niciunul dintre ei n-a strigat: „Trăiască Noj!”. Noj e numele meu, repeta el pentru ca Mihai să-l poată reține.

Apoi brusc deveni patetic:

– Sunt un specialist în domeniul meu. Eu nu sunt măcelar. Sunt un chirurg. Mie, ca să-ți fac aici o mărturisire, nu-mi tremură brațul numai atunci când ucid. În rest, sufăr de un tremurici permanent, sunt bolnav de Parkinson, de friguri, de nervi, dar și de emoții. Eu, dacă vrei să știi, sunt un timid... Crezi că e ușor să fii călău?! Cunoșteam pe un coleg de pluton de execuție care, atunci când vedea sânge, cădea în leșin. Noroc de el că sângele apărea după execuție și nu înainte.

– Păcat că la noi, rostea el pe un ton solemn, nu există execuții publice. Cu eșafod, cu preot, cu popor. Stând ca la spectacol pe locuri plătite. Sunt convins că mulțimea m-ar fi aplaudat văzând cum doboram de la orice distanță, din orice poziție victima dintr-o împușcătură. E și asta o profesie. Și trebuie să se ocupe cineva de ea. Eu executam ordinul. Atât.

– Totdeauna?

– Nu. De aceea mă și aflu aici cu voi, dușmani ai poporului și diverse lepădături, zise aruncând o otheadă în direcția paturilor interlopilor ca o scuză, și adăugând în șoaptă:

– Eu, băiete, deprinsesem să mă uit la oameni, la lume, prin cătarea armei mele de țintaș. Executam câteodată, în zilele când “fabrica” noastră lucra în supraplan și câte 40-50 de condamnați pe zi. Luam la ochi și “Poc!”. Altul! Și tot așa. Dar într-o zi, când mă postasem la locul meu de lucru, pe linia dreaptă dintre înălțător, cătare și cel pe care urma să-l lichidez, pe cine crezi că-l zăresc?! Pe băiatul meu! Pe unicul meu fiu. Student la Universitatea Proletară din Moscova, unde fusese înscris fără concurs, deoarece i se recunoscuse, datorită mie, adică tatălui său, o proveniență socială sănătoasă. Parcă m-a lovit un glonte în inimă. “Ce caută tâmpitul tocmai înaintea mea?!” m-am întrebat. Și am refuzat să trag. Îmi pare rău. Pentru că tot l-au împușcat. Numai că eu mi-am pierdut postul.

În timp ce Mihai îl asculta înmărmurit, Noj a remarcat cu durere:

– Se duce țara de râpă. Numai ce timpuri ticăloase trăim: să fie condamnați călăii. Acești oameni care îmbrățișează o meserie atât de rară. În timp ce unele țări, atunci când au de executat vreun condamnat, îi împrumută de la altele, pentru că nu-i au pe-ai lor!

Apoi Noj începu să filozofeze:

– Am luptat pentru o societate mai bună cu pistolul în mână. Dar viitorimea nu va cunoaște acest lucru. Poate nu va auzi nici de numele meu. M-am bătut pentru triumful unor idealuri mărețe. Ce va fi mai departe cu țara asta, nu știu. Eu mi-am făcut datoria. Noj e numele meu, nu uita, tinere! Și să-l spui și altora când ieși de aici. Poate ajunge povestea vieții mele și la tovarășul Stalin, care, sunt convins, pentru meritele pe care le am în fața revoluției, va da ordin să fiu scos dintre aceste rămășițe umane sau, poate, chiar să-mi fie ridicat și un monument în

fața penitenciarului de la Liubeanka...

...Când Mihai deschise ușa sobei ca să arunce în ea porția de cărbuni, reuși să-l vadă pe Noj surâzând strâmb unui vis de departe și scrutând flacăra cu un ochi întredeschis ca și cum ar fi privit-o prin cătarea puștii sale de la Liubeanka...

Ultimul vorbitor al limbii iugrine

„...ar trebui să li se interzică oamenilor vorbirea.”

Karl Kraus

Dar nu, și nu, și nu! Se sforța să respire, se căznea să mănânce, își impunea să trăiască.

Ceea ce-l apăsa după moartea Mariei, când aproape că se sufoca de mulțimea de deținuți, era povara unei singurătăți interioare.

Plutea undeva între a fi și a părea că e.

Se ruga: „Sunt singur pe lume. Și am nevoie de tine. Ajută-mă, Maria. Ajută-mă să trăiesc”.

Trebuia să facă totul ca să iasă de aici. Acum timpul lui nu se numea decât așteptare. Trebuie să-și repartizeze forțele astfel încât să-i ajungă pentru toți cei 240 de ani, la cât a fost condamnat. El va supraviețui, și-a promis. Va face totul pentru asta.

În baracă, avea patul lângă luiun, pe care-l auzea mereu mormăind, șoptind, cântând, recitând, plângând sau râzând pe înfundate. De mai multe ori a vrut să-l întrebe: „Ce vorbești acolo, sub pernă sau când tragi pătura deasupra ta, de unul singur?”. Dar n-a îndrăznit.

Moșneagul era fără dinți ca cei bolnavi de scorbut și rostea molfăind cuvintele.

Cu toate că vorbea mereu, luiun nu comunica cu nimeni.

Era cel mai ciudat dintre deținuții politici. Desena mereu, la lumina zilei sau la cea a stelelor, fel de fel de cercuri, bețișoare, cifre tainice – cu degetul, cu mâna, cu așchii de lemn – în aer, pe țărână, pe zăpadă, pe trunchiuri, pe pereți, pe mese, iar când vorbea de unul singur, concentrat în sine, neobservând pe nimeni, parcă gemea, parcă se ruga, parcă dansa, parcă amenința cerul, parcă descâlcea cântece.

Într-o duminică, Mihai l-a urmărit mai mult timp cum a umplut cu un bețișor câțiva metri pătrați dintr-un colț de curte cu diverse semne adâncite în zăpadă.

La început luiun s-a prefăcut că nu-l vede, apoi i-a spus, ca și cum i-ar fi dezvăluit o mare taină, că el are 200 de ani. Și, pentru prima dată de când l-a cunoscut, luiun a ridicat ochii de la runele sale și i-a murmurat în șoaptă:

– Eu sunt ultimul vorbitor al limbii iugrine.

Așa Mihai află de existența limbii iugrine. Această limbă era cea mai veche din Siberia. În 1407, când au trecut Uralii, exploratorii ruși au zis acelor locuri Iugra.

Pe atunci toată Siberia de la Oceanul Înghețat de Nord și până la Pacific, vorbea iugrina.

Din nefericire, limba pe care o vorbea Siberia timp de cinci mii de ani nu mai rămăsese decât cu un singur vorbitor. Și el se numea luiun.

– Sunt obosit, i-a mai spus luiun. Și aș fi murit de mult. Toate rudele mele mă așteaptă dincolo. Dar mă încăpățânez să trăiesc. Pentru că odată cu mine vor muri și cuvintele limbii iugrine. N-am să pot muri, până nu voi avea cui le lăsa.

– Și câți ani mai aveți de ispășit?!

– S-or fi adunat în total încă vreo șapte sute...

l s-au tot adăugat, pentru că mângălea pereții din carceră, pentru că bodogănea mereu ceva într-o limbă neînțeleasă (dacă-s înjurături la adresa conducătorilor statului?!), pentru că cioplea semne necunoscute pe arbori, pe stânci (mesaje cifrate pentru spioni?), și tot așa.

– Vorbesc mereu în limba iugrină, mă tem c-am s-o uit. Sunt unicul ei vorbitor din lume, îi repeta el. Odată cu moartea mea va muri și această limbă.

Luiun fusese arestat pentru că nu împărțase, dar, fire naivă, nici nu înțelegea noul concept lingvistic care susținea că oamenii pot comunica doar cu ajutorul înjurăturilor și că, pentru a edifica cu succes societatea viitorului, toate limbile trebuie abandonate, afară de una. Dar nu se spunea care. Când luiun a priceput că aceea nu va fi iugrina, s-a supărat și a rostit ceva în limba lui pe un ton ridicat.

I-au dat inițial 25 de ani, cu confiscarea averii, o iurtă zdrențuită de viscole, plină cu manuscrise iugrine, care au fost imediat arse, pentru că nimeni nu le putuse citi.

Mihai Ulmu, în anii de studenție, se înscriesese la un curs despre meteoriți, pe care-l frecventase un an. Apoi a fost preocupat de tot felul de limbi moarte: aztecă, greaca veche, ebraica, latina, sanscrita.

Iugrina lipsea dintre ele.

Într-o zi Mihai i s-a adresat lui Luiun:

– Învățătoarele, vreau să pătrund și eu limba iugrină.

Luiun s-a bucurat nespus:

– Am să te învăț s-o vorbești și s-o scrii. Sunt dator s-o las cuiva, a rostit cu recunoștință Luiun.

Așa Mihai Ulmu s-a apucat să studieze iugrina, o limbă paleosiberiană, una dintre cele mai vechi din lume. Timp avea berechet, or, în cei 240 de ani de detenție se putea învăța chiar și o limbă atât de grea ca a lui Luiun.

Iugrina avea o scriere pictografică foarte dezvoltată, care se citea de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, de sus în jos, de jos în sus, după caz. Orientarea anumitor semne indica sensul lecturii.

Poporul lui Luiun era vechi, el descoperise America, trecând prin strâmtoarea Bering în Alaska cu mii de ani înaintea lui Columb, întorcându-se de acolo și cu hărți, dar acest popor era și atât de nou, încât multe lucruri încă nu reușise să fie botezate, astfel că, pentru a numi unele obiecte, unelte, mobile, era suficient să fie arătate cu degetul. Pronumele demonstrative „acesta” și „acela” cu derivatele lor ocupă un sfert din vocabularul unui iugrin, constată Mihai Ulmu.

Ea cunoaște 50 de sinonime pentru ideea de „cer”, alte 50 – pentru cea de „nor”. „lanakan” înseamnă pește, focă, balenă, tot ce locuiește în apă, accentul pus pe prima silabă desemnând peștele, pe a doua – foca, pe a treia – balena. „Auuun” înseamnă urs, lup, vulpe, viezure, răs, depinde de tonul cu care e rostit.

Lui Mihai i se păru ciudat faptul că acest bătrânel ține minte atâtea amănunte.

În câteva rânduri i se păru chiar că el le născoceste, în timp ce le așterne pe zăpadă sau pe nisip, ca pe niște file de carte. Pe urmă însă descoperi că nu e vorba decât de o memorie fenomenală.

Când i-a vorbit de asta, luiun i-a răspuns modest:

– Eu sunt cel ce sunt. O lume care pleacă. O lume care a și murit.

Citea prin întuneric și vedea stelele în plină zi. Cunoștea, fără să ridice ochii din pământ,

deținuții după pași și fiecare pasăre ce trecea peste gardurile de sârmă ghimpată ale lagărului – după fâlfâitul aripilor.

Scruta cerul și putea să spună ce bucate le vor fi servite dimineața în sala de mese sau la ce secundă din oră va începe să ningă.

Cum de a rămas doar el vorbitor de iugrină?!

– Mai erau câteva sute. Și statul, ca să ne ajute să ne conservăm limba și obiceiurile, ne-a îmbarcat acum mai bine de-un secol pe un vas, ca să ne mute pe o insulă din marea Kara, unde am locui doar noi și n-am fi influențați de alte graiuri și de civilizație, dar nava s-a scufundat... Și numai eu am supraviețuit, – spunea el ca o muștrare de conștiință.

Mihai Ulmu era un elev bun. În nici doi ani de zile reuși să vorbească și să scrie fluent în limba iugrină.

Acum această limbă, cea mai veche din Siberia, avea doi vorbitori pe tot globul pământesc.

Când Mihai înțelese că luiun avea 200 de ani (deși bănuia că bătrânul exagerează), se înspăimântă și fu încercat de insomnii.

Începu și el ca un bezmetic să noteze literele alfabetului lui luiun – precum și semne, cuvinte, fraze – pretutindeni, pe toate lucrurile de care se atingea. Abia acum își dădu seama de responsabilitatea enormă care-i reveni: el nu avea dreptul să uite niciun cuvânt, nicio intonație, niciun semn dintr-o limbă care devenise și atât de a lui.

Într-o zi, când constată că Mihai cunoaște destul de bine limba iugrinilor, luiun deveni vesel, dar mirosea a mort. Seara, acesta i-a zis, obosit:

– Azi la 12.00 am întâlnire cu ai mei.

Mihai bâigui o întrebare:

– De ce la 12.00?

– Pentru că e ora când se fac și se desfac toate pe lumea asta... Dar cred că și pe cealaltă. Plec azi. Dar am o mare rugămintă: să nu pierzi ce ți-am dat.

Mihai își dădu imediat seama că el vorbea de alfabet și cuvinte.

Aici luiun desfăcu încet toate zdrențele care stăteau claie peste grămadă îmbrăcate pe el, vârî mâna adânc sub haine și desfăcu nodurile unor ațe care-i înfășurau corpul, apoi cu un gest plin de evlavie scoase de undeva dedesubt câteva caiete cu coperte soioase, asudate și cu pojghițe de sare pe ele:

– Când vei ieși de aici, să duci aceste caiete cu gramatica limbii iugrine la Academia de Științe din Moscova și să i le dai lui Dmitri Sergheevici Lihaciov. Acum stă și el într-un lagăr. Dar veți ieși în libertate în aceeași zi...

De cum se atinse de acele caiete, Mihai Ulmu simți un fior care-i străbătu tot corpul.

În aceeași clipă, când se despărți de terfeloagele care-i încălziră trupul în zeci de ani de penitență, ca și cum acestea ar fi fost chiar sufletul său pe care și-l scoase de undeva din piept, luiun inspiră adânc parcă s-ar fi sufocat, iar capul îi căzu nefiresc pe pernă. Mihai voi să-l sprijine, dar luiun era rece ca o bucată de lemn uitată în ger.

Era exact miezul nopții.

– A murit luiun! și-a anunțat cu voce stinsă colegii de detenție, care după o zi de lucru

dormeau somn greu de piatră, Mihai Ulmu – unicul vorbitor de limba iugrină de pe glob.

Păstorul furnicilor

„Să nu râzi, să nu plângi, să nu urăști, ci doar să înțelegi.”

Baruch Spinoza

Lucrau la construcția unui drum dinspre marea Ohotsk, paralel cu râul Kolâma.

Pe aici urma să ajungă cărbunele de la Zarianka la oamenii muncii din necuprinsa patrie, și uraniul – la cele mai pașnice bombe atomice din lume, care aveau să le pună, prin simpla lor existență, zăbalele armăsarilor revanșismului și care erau produse în serie în URSS, după ce americanul Fermi experimentă prototipul bombei cu hidrogen în closetul unui stadion de fotbal și umplu de fecale toată partea de vest a Americii.

Tăiau pădure, cărau pietroaie, sfredeleau tunele.

Deținuții veneau din urma artificierilor, cu târnăcoapele, cu roabele, cu instrumentele de măsurat și cu brațele lor de muncă.

Într-o zi tractoarele au ajuns la un cimitir părăsit, situat pe o ridicătură dintre râu și un munte. Era o necropolă de-a iakuților, semănată cu idoli ciopliți în lemn. Când buldozerele s-au sprijinit cu lamele uriașe de pământul de la margine, din pădurea de alături apăru un iakut bătrân.

– Nu puteți muta drumul un pic mai într-o parte?! Cimitirul are aproape o mie de ani. Morții noștri au ocupat primii acest loc.

– Nu putem, bătrâne, i-a spus cu regret inginerul-șef. Iată hărțile. Nu există o altă soluție. Dacă ar fi să găurim muntele, cum sugerezi dumneata, ar însemna cheltuieli neprevăzute. Stalin n-o să le aprobe.

Bătrânul se uită cu interes la hărțile drumarului, pe care acesta i le desfășură amabil în față.

Stătu așa aplecat deasupra acestora, în tăcere, mai multă vreme. Apoi se ridică și-l rugă să oprească toată tehnica și să nu intre în cimitir până a doua zi în zori.

În dimineața zilei următoare cimitirul dispăru de la locul lui. La marginea acestuia mai zăbovea doar un dragon fără sex, cioplit în lemn, pe care un nor de furnici devoratoare de ruine, așa le numesc localnicii, îl mai acopereau ca o maramă vie, foșnitoare, și sub care idolul se topea văzând cu ochii, ca o bucată de gheață aruncată într-o cană cu apă fierbinte. Când miriadele de furnici intrară în pământ după partea de jos a sculpturii, o ridicară blând în sus și o așezară pe iarbă ca să o facă să lunece, lent, împingând-o undeva după un muncel din pădure, oamenii fură cuprinși de spaimă și câinii prinseră să scâncească, înfricoșați de vederea atâtor gânganii. Dar ele nu se abătură din drumul lor.

Atunci apăru și iakutul, care îi zise inginerului-șef:

– Acum puteți lucra mai departe.

Și plecă.

Brigada lui Mihai aștepta la câteva sute de metri de acel loc și nu știu nimic de insecte. Despre ele și despre iakut aflară ceva mai târziu de la careva dintre muncitori.

Ei văzură doar locul unde în ajun fusese cimitirul, acum – semănat cu gropi și șanțuri, cu lăsături și movilițe ciudate, dar cu stratul de iarbă de deasupra intact.

Și parcă mai zăriră coada aceluși râu de furnici de culoarea țărânei – ca apa unui canal ce

se retrage – care urca pe panta muntelui ca să coboare dincolo, ducând în spate dragonul de lemn, morți și bucăți de sicrie străvechi.

Cu toate întrebările curioase ale deținuților, tractoriștii, buldozeriștii, camionagii și inginerii munciră toată ziua aceea în tăcere.

Soldații din escortă fumară, cu privirile lunecând pe taiga, fără să scoată și ei un cuvânt.

Și doar câinii scheunară fără să se audă până noaptea târziu.

Prima zi de libertate

„Să nu ai gând rău împotriva celor răi; ei vor cădea singuri, ca arborii care cresc pe malul unui râu.”

Pañcatantra

Într-o dimineață, se trezirea de prea multă liniște. Era de mult ora deșteptării, dar nimeni nu bătu cu ranga în toaca de fier, soldații de gardă nu venira să descuie ușile barăcii, să strige „Deșteptarea!” și să-i îndemne pe deținuții de serviciu să scoată hârdaiele pline, iar pe ceilalți – să se alinieze pentru a se duce în sala de mese, iar de acolo – la șantier sau în zona de lucru; liniștea era desăvârșită: nu se auzea nimic, niciun zgomot cât de mic, ca în ajun de bătălie.

Coborâra din paturile lor neîncrezători, fără să știe ce se întâmplă. Ușa de la intrare era deschisă. Ieșira pe dată în curte.

Ieși și Mihai. Un bărbat între două vârste se apropie de el și-l întrebă:

– Ei, tu, M1- 315? Cum te cheamă?

– Ulmu. Mihai Ulmu, zise el parcă reconfirmându-și recuperarea numelui, de care fusese privat atâția ani.

– Dar pe tine?

– Aratunian! Aron Aratunian.

Și-au zâmbit larg unul altuia și și-au strâns mâinile, parcă se vedeau atunci pentru prima dată.

– Am vrut să-ți spun că te-am admirat, ai fost unicul care ai evadat de două ori și n-ai murit niciodată.

– Mulțumesc.

Se întâmplase ceva și nimeni dintre ei nu știa ce.

Barăcile, de regulă încuiate pe din afară, erau acum cu zăvoarele trase și cu lacătele aruncate la întâmplare pe jos. Ușile de la celule, de la carceră, de la infirmerie, de la multele hardughii erau toate descuiate. Porțile cele mari ale închisorii se legănau în vânt, desfăcute vrainste.

Ca și cum administratorii cu tot cu gardieni ieșira în fugă, fără să mai aibă timp să le închidă la loc.

Reflectoarele cu lumini orbitoare, care vegheau în nopți curtea largă a închisorii, mai ardeau în plină zi, de parcă stăpânii lor le părăsiseră în grabă, la vreme de întuneric, uitând să le stingă.

Santinelele nu se mai zăreau nici ele în foișoarele de lemn. Soldații din escortă, patrurile de dincolo de cordonul de sârmă ghimpată, paznicii înarmați erau lipsă. Un felcer, și el dintre deținuți, înfășurat într-un halat care fusese cândva alb, dar care semăna mai degrabă cu o haină de măcelar, ieși din infirmerie și când deținuții îngrămădiți în curtea penitenciarului îl întrebară ce s-a întâmplat, el le-a spus:

– A murit Stalin... Azi-dimineață... La ora 3.00. Așa că sunteți liberi... Fiecare poate pleca unde dorește.

Libertatea îi îmbătă pe toți ca o șampanie, făcându-i pe mulți să-și piardă capul. Foștii condamnați erau cuprinși ca de-o nebunie. Săreau în sus, se bucurau, nu le venea a crede

ochilor. Dulăii, oamenii cu puști încărcate, paznicii dispărură ca printr-o minune din preajma lor. Să fie adevărat?! Sau visează?!

Când aflu vestea, au rupt de pe căciuli, de pe haine, de pe pantaloni, de pe cămăși numerele blestemate, făcând un foc mare în mijlocul curții. Unii au început să țină discursuri. Jorj Odesa a ocupat biroul lui Kudreavțev, și-a pus pază personală și s-a declarat șef.

Imediat, a efectuat un tur prin penitenciar, însoțit de o întreagă suită și, ajungând în sala de mese, a făcut un adevărat tărăboi când a aflat că micul dejun nu le va fi servit, din motiv că bucătăresele o șterseseră și ele împreună cu exponenții vechii administrații.

Cineva le vorbi de haitele de câini dresați care fură slobozite în taiga, și acum, rămase fără stăpân, se auzeau schelălăind descumpănit ici-colo pe văile și munții din preajmă.

Entuziasmul era de nedescris. Captivii de ieri ardeau de nerăbdare să ajungă la casele lor. Unii porniră pe jos, pe de-a dreptul prin taiga sau de-a lungul căilor ferate, ca să ajungă hăt în Estonia sau în Crimeea.

Mihai Ulmu se grăbi și el să părăsească Zarianka.

Ieși dincolo de porți și i se păru neobișnuit faptul că era fără escortă, că niciun lătrător nu s-a luat pe urmele lui, că nu auzea obișnuitele comenzi: „Atențiune! Țineți mâinile la spate. Lăsați vorba! Nu rămâneți de coloană! Țineți cadența! Cine face un pas spre dreapta, un pas spre stânga va fi împușcat pe loc!”.

Acolo îl întâlni pe Mendelstam: acesta ca și cum ar fi ieșit la o plimbare, mergea agale, fluierând, cu mâinile în buzunare, fără niciun fel de bagaj, numai că el pășea într-o direcție contrară celeia în care se îndreptau ceilalți foști deținuți.

– Încotro, meștere?! I-a întrebat Ulmu.

– Spre Pol. De mic ardeam de nerăbdare să ajung la el. Iar acum mă aflu atât de aproape, încât ar fi păcat să ratez o atare ocazie. Merg până dă frigul cel mare, de minus 60°. Iernez în „ciumul” unor iakuți, iar la primăvară plec mai departe. Vreau să găsesc locul de unde pornește frigul în lume.

Apoi i-a zis visător:

– Cât mai am de trăit, vreau să călătoresc, vreau să cunosc lumea. Ce dar minunat e viața. E păcat ca omul să nu înțeleagă acest lucru.

Surâzând, el a continuat:

– Iar tu fii tare! Noi, cei atât de pregătiți pentru moarte, suntem atât de nepregătiți pentru viață. Dar libertatea – să fii atent! – ne poate strivi cel mai lesne pe noi, cei care am visat-o cel mai mult.

S-au îmbrățișat pentru ultima dată:

– Adio, prietene!

– Adio!

Era liber!

Liber.

Liber...

Nu crezuse nici el că generalisimul avea să moară vreodată.

Se simțea cumva nepregătit pentru viața lui nouă. Parcă pe cer lumina un alt soare. Ca și

cum cel vechi se stinsese, și un altul îi luase locul. Acesta depunea eforturi să alunge câții de negură de pe bolți și frigul care se cuibărise în sufletele fiecăruia dintre ei.

El trebuia să ajungă acum la o altă închisoare. Nu știa dacă vestea despre moartea tovarășului Stalin a ajuns și la „Zarianka-6”. Maria... Spera... Ce mai spera?! O minune... S-ar putea să o mai găsească și împreună să-l caute pe Mircea, băiatul lor... Mergea aproape alergând, ca în întâmpinarea unui viitor pentru care suferise suficient ca să-l merite.

În trei sferturi de oră ajunse la închisoarea de femei.

Aproape de poartă văzu mesteacănul din al cărui vârf el imitase cândva cocoșul-de-munte, ca să-l poată auzi Maria. Acum mesteacănul era un schelet: un fulger lovi în el mai demult, încenușându-l din creștet până-n pământ. Se apropie de el și-i mângâie coaja jupuită de vânt. Martor al fericirii lui. Își spuse în preajma aceluia arbore trist că cele mai fericite clipe ale vieții lui s-au întâmplat între cele două închisori: „Zarianka-1” și „Zarianka-6”, când reuși să evadeze, ca să fie cu Maria, Maria, Maria...

...Ce nume de munte sau de fluviu, sau de fulger în viața lui!

Era prima zi de libertate și ar fi vrut să o împartă cu Maria.

Când împinse poarta de fier, ea se deschise singură, aproape să se prăvale.

În acea zi de 5 martie 1953 și „Zarianka-6” lăsa impresia de lagăr părăsit.

Închisoarea de femei

„Oamenii nu sunt pedepsiți pentru păcatele lor, ci de către ele.”

Elbert Hubbard

Închisoarea pentru femei părea și ea pustie, ca fără de stăpân. Nu întâlnești pe nimeni în camera de gardă, în curte, la administrație. Bătu la o ușă de fier ruginit, pe care scria: „Șefa penitenciarului, tov. Skreab”, și o deschise fără să mai aștepte să i se răspundă.

Șefa închisorii stătea la un birou metalic și scria ceva.

Ulmu a pătruns pe ușă, dar, deși aceasta a scârțâit îngrozitor din încheieturile neunse, femeia nici gând să ridice capul din hârtii.

– Bună ziua!

Era surdă, probabil, pentru că răsfoia un registru, a notat ceva pe o filă, apoi a scos un caiet pe care l-a frunzărit indiferentă înainte și înapoi, ca un elev care nu știe ce cuvânt caută într-un dicționar și, după ce trecuseră alte minute în șir, Mihai repetă:

– Bună ziua! Eu...

– Închideți ușa!

Încăperea își avea geamurile astupate cu obloane din plăci de fier, pereții, ca și ușa, ca și dușumeaua, ca și tavanul, erau căptușiți cu foi de metal. Ca și cum se aflau într-un seif. Un bec palid ardea în incintă, deși afară era zi albă. Camera rece, joasă, umedă și neaerisită avea un aer închis, stătut și nesănătos. Chiar dacă Ulmu trăsese atent ușa după el, doamna Skreab își reluă pe un ton poruncitor rugămintea:

– Închideți ușa!

A subliniat, parcă s-ar fi temut să nu intre aerul proaspăt de afară: aer tare de cetini cu lumina începutului de martie.

Apoi ridică ochii din mapele sale, privi spre ușă cu răceală și zise:

– Mă scuzați! Așezați-vă!

Era îmbrăcată într-o haină militară, croită special pentru femei, dar, ca și cum ar fi fost cusută la furie de cineva, emana și ea supărare.

– Eu sunt... rosti Mihai, cu o voce îndepărtată, gata să se stingă, încât și el abia-abia dacă o auzi. Se opri, tuși în pumn, apoi luă fraza de la capăt:

– Eu sunt soțul Mariei Răzeșu!

Femeia îl măsură cu privirea, atunci pentru prima oară, cu o privire de somnambul.

– Așezați-vă! repetă dânsa, deși Mihai ședea pe unul dintre scaunele metalice din încăpere.

– Trăiește? întrebă Ulmu gătit de emoție.

Ea deveni atentă ca la un zgomot de pași de pe scări, deschise un caiet de pe masă, în care nu scria nimic, și prinse să citească cu o voce gravă, de bariton răcit:

– Prezidiul Comitetului Central al PC (b) din toată Uniunea a decis ca optsprezece milioane de deținuți să fie eliberați în cinstea Congresului ordinar al partidului...

Inima lui se izbi în piept ca un pește de aștele unui năvod:

– Maria? Și Maria Răzeșu? întrebă precipitat, cu o speranță în voce Mihai Ulmu.

– Răzeșu?! Încercă ea parcă să și-o amintească, apoi rosti repede:

– Maria Răzeșu a fost o lucrătoare bună.

– Trăiește?!

– Pe ea au iubit-o toate deținutele, până în ultima ei zi.

Mihai Ulmu avu impresia că umblă pe o gheață care pâraie. Se temu să mai întrebe ceva.

Femeia din fața lui închise caietul, chipul i se însenină un pic, capul nu mai părea disproportionat și palmele ei prinseră să șteargă precipitat luciul metalic al mesei.

– A fost împușcată în timpul unei tentative de evadare. E ceea ce știu... Îmi pare rău să vă aduc această veste...

Mihai avu impresia că-i vorbește o bucată de cremene care brusc a căpătat glas:

– Am cunoscut-o pe Maria Răzeși și vreau să vă spun că a fost o ființă ciudată. De la ea au învățat să zâmbească unele femei din lagărul nostru, care nu surâseră vreodată în viața lor.

Lui Mihai i-au crescut lacrimile ca niște melci între gene, cădeau de sus, lățindu-se peste dosarele de pe marginea mesei.

La un moment dat femeia a prins să se răstească la el:

– Încetați! Că nu sunteți muiere.

Mihai își șterse lacrimile și i se adresă:

– Unde e mormântul ei?

– În cimitirul din spatele închisorii.

După o pauză Mihai mai întrebă:

– Unde e copilul?!

– Interesați-vă la Iasnoe. Când împlineau șase ani, erau repartizați pe la orfelinate. Poate e la Nadrecinoe. Poate în altă parte. Uniunea Sovietică e mare.

Mihai se ridică să plece. Ajunse lângă ușă pe băjbâite. Când apucă mânerul s-o deschidă, șefa închisorii de femei îl strigă din urmă, cu ton milităresc:

– Cetățene! Opriți-vă!

Mihai se opri.

Ea căută ceva îndelung într-un dulap, scoase o mapă, o răsfoi, apoi vorbi:

– Să vă transmit lucrurile cetățenei Răzeșu.

Căută în alt dulap, de unde scoase un plic, pe care i-l înmână.

„Lucrurile personale ale deținutei nr. B2-033 (Răzeșu M.S.)”. Îl deschise tremurând.

În plic găsi o fotografie a clasei a douăsprezecea de la Liceul din Poiana, clasa lui și a ei; cărțulia cu versurile lui M. Eminescu și inelul de iarbă din ziua nunții lor din munții cerești de pe Kolâma.

Mihai puse toate aceste lucruri la loc, închise plicul și, când șefa se ridică să-și ia rămas bun, se înclină în fața ei, amintindu-și de-o veche formulă de politețe:

– Vă voi rămâne în veci îndatorat, stimată doamnă!

Ultimul cuvânt îl rosti apăsător, dând să plece.

– Vă mulțumesc, o, vă mulțumesc mult! bâigui șefa. Ochii ei i s-au părut brusc luminoși.

– Pentru ce?! a devenit curios Mihai.

– Mie nu mi-a zis nimeni niciodată în această viață „doamnă”. Sunteți primul.

– Cum se poate?!

– Da, deși eu sunt încă domnișoară!

– O, nici nu mă îndoiesc.

– Sărut mâna, mai adăugă Mihai și reveni ca să-i sărute brațul de fier, așa i se păru lui Ulmu, pe care ea i-l întinse galant. Apoi șefa îi zise:

– Căutați-vă copilul la Nadrecinoe. Cred că e la orfelinatul de acolo. Poate aveți noroc.

Femeia în haine de soldat îl scrută cu o privire care încerca să-i câștige mai degrabă dușmănia și-i spuse ca o dezvinovățire:

– Eu n-am fost căsătorită niciodată. Ca și majoritatea femeilor de aici. Eram numite „călugărițele lui Stalin”. Dar când mă gândesc că unele femei au evadat traversând râuri, sărind de pe un sloi de gheață pe altul, ca să se întâlnească cu omul iubit sau când au trecut printre gloanțe ca să-și salveze copilul de tifosul mai tare ca ființa umană, îmi zic că, poate, am pierdut în viață ceva esențial, ce nu mi-a fost dat să cunosc și să înțeleg. Dar destinul mi l-am ales eu ... Și nu învinuiesc pe nimeni... De multe ori mă întrebam ce port în piept: o inimă sau un ceasornic? Ce-mi curge prin vene: sânge sau oțel topit?! Și dumneavoastră mi-ați amintit azi că sunt și eu om, o „doamnă”, cum mi-ați zis, și nu un mecanism. Am fost toată viața militar până în vârful unghiilor. Iar eu..., zise ea visătoare și aproape șoptind, ... sunt din nobili. Interpretam „Lohengrin”, de Wagner în clasa a doua de pension. Toți ai mei au fost împușcați. Și eu n-am putut să aleg.

I se păru la un moment dat luminată de o rază de soare răzbită printre obloane.

Se despărțiră aproape prieteni.

– Sunteți încă frumoasă, minți Mihai, ca să-i mai facă o plăcere.

– O, zise ea, surâzând pentru prima dată (poate nu mai surâse tot din clasa a doua de pension, se gândi Mihai), sunt plină de zbârcituri.

– Zbârciturile sufletului nu se văd, vru s-o consoleze Mihai.

– O, acelea-s și mai multe. De asta sunt fericită, că nu se văd. Dacă s-ar vedea, ai privi în altă parte sau ți-ai acoperi ochii cu palmele, însăimântat.

Mihai n-o contrazise, se înclină încă o dată și-i spuse:

– Cu bine!

– Cu bine! rosti ea cu aceeași voce metalică de la început, care reveni și al cărei ecou se izbi reverberator de pereții și ei metalici.

Când ieși în curte, soarele îl recunoscu ușor.

„Doamne...”, încercă Mihai să formuleze un gând de al său, dar își dădu seama că nici chiar Dumnezeu nu poate modifica trecutul.

În cimitirul situat în spatele închisorii din mulțimea de scândurele o căută și o găsi ușor pe cea pe care era trecut un număr – „B2-033” –, care fusese alt nume, cel de la Zarianka, al Mariei Răzeșu.

Stătu ziua întregă în preajma mormântului ei. Găsi chiar la pictorița închisorii din secția cultural-educativă vopsea și o toporișcă, cu ajutorul căreia ciopli o cruce, pe care a scris în

locul numărului un nume: „Maria Răzeșu”. În ultimul moment însă a făcut o completare: „Maria Răzeșu-Ulmu”.

Puse pe mormânt țărână înghețată și plantă lângă cruce un pui de mesteacăn.

A plâns fără lacrimi, trăind sentimentul când de prea multă durere lacrimile nu mai vor să curgă.

Îngenunche lângă movilița de țărână, zicând în gând: „O, moarte, hrăpăreațo și lacomo, de ce nu m-ai cruțat măcar o singură dată?!”

La Nadrecinoe

„...nor în care fiecare fantezie vede o altă plăsmuire.”

Jean Paul

Șapte zile și șapte nopți stătu Mihai Ulmu în preajma orfelinatlui din Nadrecinoe.

Mircea, băiatul lui și al Mariei, trebuia să se afle acolo.

Știa că, atunci când copilașii împlineau doi ani de zile, erau trimiși la Colonia-Creșă din Iasnoe, de unde, la vârsta de șase ani, erau aduși la acest orfelinat, născocindu-se fiecăruia câte un nume, care urma să-i însoțească toată viața.

Trecuseră mai bine de zece ani de când aceștia se despărțiseră de mamele lor.

Și chiar dacă un copil avuse până la vârsta de doi ani alt nume, era imposibil ca acela să nu fie uitat, abandonat, neglijat, scos din memorie după atâta amar de vreme. Iar Ulmu era sigur că Mircea se afla printre elevii „fabricii de infractori”, cum i-a zis un paznic orfelinatlui de aici.

Timp de o săptămână de zile, Ulmu a scrutat chipul fiecărui copil – spera să-l depisteze după unele trăsături care i-ar fi amintit de Maria sau i-ar fi aparținut și lui, a fost martor involuntar la multe dintre jocurile lor trăsnite, le cunoștea regimul, a intrat în căminul lor cu un singur bec, care se fura mereu, a discutat cu mulți dintre ei, cu directoarea, cu educatorii.

Dar zadarnic!

Nimeni nu-i putuse spune nimic.

Și-abia norocul a fost cel care, pentru prima dată în viața lui, l-a ajutat.

Îl căuta prin curtea cea cu trei sute de copii fără nume, cu trei sute de copii care, îmbrăcați în aceleași haine, cu aceeași tunsură, parcă ar fi avut cu toții și același chip, așa cum ai căuta un ac într-un car cu fân.

Într-o zi s-a apropiat de el un puștiulică:

– Ce cauți?

– Îmi caut băiatul. Aș da orice să-l găsesc.

– Nu vrei să fiu eu băiatul tău?

– Ești tu băiatul meu?

– S-ar putea. Crezi că nu?! Scoate-mă de aici, înfiază-mă numai până dincolo de porți, după aceea plecăm fiecare în drumul lui.

– Pe băiatul meu îl chema Mircea.

– Pe mine mă cheamă Ivan. Dar îmi poți spune și Mircea.

Era a șasea zi de căutări și, obosit, Mihai aproape că se împăcase cu gândul să iasă de acolo măcar cu cineva, cu un băiat căruia să-i spună Mircea și să fie copilul lui.

Dar înainte de a se fi închis capcana, a prins să ezite:

– Să mai așteptăm până mâine. I-am promis unei femei, mama lui și soția mea, că am să-l găsesc pe el, și nu pe altcineva.

– Ei, vezi, moșule! Dacă te răzgândești, îmi spui.

Știa că, plecând de acolo fără să-l găsească, avea să-l piardă definitiv. Copiii se fereau de el. Nu știau cine e, ce caută, dar ajunseră – și ei, și paznicii, și pedagogii – să se obișnuiască

cu prezența lui zilnică. Ploua, ninge și Ulmu cu sufletul zgribulit, zi de zi, apărea lângă poartă, ca la serviciu.

- De unde vii? I-a întrebat omul de la intrare, care se plictisea.
- De departe. Mi-e frică de amintiri, ca să spun mai mult.
- Ești, probabil, dintre criminalii pe care i-a eliberat Stalin după ce-a murit.
- ...
- Ce crimă ai făcut?
- Am iubit o femeie cel mai mult pe lumea asta, niște oameni și niște cărți.
- Pentru că iubești pe cineva nu se dau ani de pușcărie. Pentru asta se împușcă. De ce nu te-au împușcat?
- S-au scumpit la gloanțe. Erau mai puține decât oamenii care trebuiau împușcați.
- Ce cauți prin orfelinatul nostru?
- Îmi caut băiatul.
- Lasă-l în pace. Aici el se simte bine. Ei au fost învățați să urască, să se bată, să-și rupă cu dinții beregata unuia altuia, să ia viața pieptiș. Tu ce-ai avea să-l înveți? Ei sunt ca niște lupi gata de vânătoare. Acum, când îi așteaptă pădurile și pușcăriile, n-ai putea să-i faci decât rău. Caută-ți de drum. Lasă-l. Du-te!

Din cauza ploilor înserarea venea repede. Ulmu se lăsa plouat, nu mai simțea apa ce cădea de sus. Doar umerii îl dureau de răpăitul ei, ca și cum ar fi cărat saci cu nisip toată ziua.

Pânza de tristețe de pe ochi i-a căzut abia în ziua a șaptea.

Atunci l-a găsit pe Mircea.

În clipa când Ulmu n-a mai rezistat și a prins să strige prin toată ograda ceea: „Mi-i-i-rcea! Mi-i-ir-cea!”, pe acoperișul unui garaj a văzut, profilându-se în soare, un băietan ridicat în toată statura lui, care, mut, ținea sus, deasupra capului, un braț cu mânăca suflecată până la cot, pe care era tatuat un nume: „Mircea”.

Îi dăduseră lacrimile acolo, în mijlocul acelor copii, fără să știe dacă sunt de suferință sau de fericire.

Dar cel mai mult s-a speriat de el Mircea, pentru că-l ținea cu mâna lui strâns-strâns, ca într-un clește, parcă ar fi prins un infractor de care se temea să nu fugă.

Pe urmă, când au ieșit pe poarta orfelinatului, petrecuți cu privirile de aproape toți cei trei sute de copilași, și au rămas numai ei doi, Mihai i-a spus fiului său:

- Eu credeam că suferințele mari te dezgustă de viață. Dar ele te fac s-o iubești și mai mult.

* * *

Sensul acestei fraze, rostită în acea zi de tatăl meu, Mihai Ulmu, aveam să-l înțeleg cu mult mai târziu.

Adio, Zarianka!

„În fiecare lucru se află un prizonier.”

Rainer Maria Rilke

Mihai Ulmu a revenit însoțit de Mircea la Zarianka. În cimitirul închisorii pentru femei au îngenucheat la mormântul Mariei.

Așa Mircea aflase de mama lui. Niște amintiri, ca de dincolo de naștere, îi mai păstrau ceva din căldura, din respirația și din duioșia ei.

Au stat mult acolo, până vârfurile pinilor au început să se clatine de un vânt cu stele.

Atunci Mihai Ulmu a pus într-o legăturică pe care o avea cu el câțiva pumni de țărână de pe mormântul Mariei Răzeșu-Ulmu.

– O vom duce cu noi la Poiana, i-a zis el fiului său.

Se simțea bine alături de Mircea. Era ceva din Maria în felul lui de a fi, de a rosti cuvintele, de a gesticula, de a păși, de a clipi, de a surâde, chiar dacă abia învăța să surâdă.

Ajunseră la închisoarea pentru bărbați când se întunecă de-a binelea.

Mircea rămăsese să-l aștepte în curte.

Penitenciarul era pustiu. Dar parcă se afla mai degrabă în așteptarea altor deținuți. Paznicii, bucătarii, personalul din deservire – derutați o vreme – reveniră. Avea fiecare dintre ei copii, familii care trebuia întreținute, un carnet de muncă, un sindicat unde să se afle în evidență...

Paznicul din camera de gardă se plictisea:

– Ce viață fierbea aici când închisoarea era plină cu oameni, îi împărtăși el visător lui Ulmu. Acum poate o fac muzeu. Și de ce nu?! mă lasă tot pe mine paznic. Cine cunoaște mai bine care om de seamă și în care dintre celule a stat? Aș face niște excursii mamă-mamă!, c-ar da buzna toată țara, ba am aduce și turiști de peste hotare, cu valuta lor forte, să vadă, că avem ce le arăta! Avem cu ce ne mândri!

De la el află că barăcile erau pustii: stăpâni pe închisoare se făcuseră șobolanii, care până atunci activară în ilegalitate, pe sub podele.

Tot paznicul îi vorbi despre Nemunas, după care guvernul Lituaniei a trimis un elicopter special, în care au încăput și ceilalți, vreo 50! de lituanieni din lagăr.

Îi povesti apoi cu savoare cum Kudreavțev a fost prins în pădurea din preajmă de niște deținuți, care intenționaseră să-l juipoaie de viu, și l-au imobilizat pe-o masă din cabinetul său, lipindu-i gura cu fâșii de bandă adezivă, ca să nu cânte fără să se mai poată opri „Internaționala”, dar pe urmă li s-a făcut milă și-l lăsară în pace, concluzionând că fostul comandant al penitenciarului e om mort, iar a jupui un mort înseamnă păcat de moarte, egal cu cel al profanărilor de cadavre.

– Și unde e Kudreavțev acum?

– Aa! Păi a fugit în Alaska. Se zice că a trecut dincolo, prin Bering, cu piroga unor contrabandiști eschimoși sau cu un aisberg dus de curenți, deși unii adevăresc că ar fi traversat strâmtoarea înot... Ce nu face frica din om?!... Dar cine știe?!

Ulmu bătu la ușa biroului care aparținuse cândva lui Kudreavțev.

– Intră! auzi pe cineva dinăuntru.

Deschise ușa, dar ochii nu puteau distinge prin întuneric.

– Este cineva aici? Întrebă.

– Suntem noi, a răspuns o voce. Ce doriți?

Pășii pragul și înaintă în încăperea, după ce ochii se obișnuiră un pic, văzu la masă o umbră?! o momâie?! un om?! înconjurat de mape, dosare, file aruncate în toate părțile, pe podea, pe scaune, pe birou, de după care abia se mai vedea conștopistul ce scria ceva de zor.

– E mult de lucru, se scuză el. Și n-avem nici lumină! După ce am rămas fără deținuți și nu mai putem plăti întreținerea, ne-au deconectat de la rețea. Așa că vedeți și dumneavoastră în ce condiții lucrăm și zi, și noapte. Dacă ați venit după adeverință de „liber”, luați un formular ștampilat și completați-l singur.

– Aș mai vrea...

– Ce?

– Să iau cunoștință de dosarul meu.

– Nu se poate.

– De ce?

– Pentru că nu există. Noi completăm, dar de fapt alcătuim, doar dosarele celor morți. Voi, viii, mai aveți timp... Majoritatea dosarelor conțin, cel mult, o filă-două, din care nu poți afla prea bine ce a vrut să zică. Unii n-au nici atât. Acum dacă v-aș găsi dosarul, după ce-l veți citi, veți fi obligat să scrieți pe el: „Cu stimă”. Și să vă puneți semnătura. Nu știți ce înseamnă „Cu stimă”?! Vă spun. Înseamnă mulțumesc, tovarășe temnicer, că n-ai apăsător pe trăgaci atunci când arma îți era încărcată și eu tocmai mă întâmplasem să fiu înaintea ta, de aceea am o obligație sfântă: să uit cine ținea arma și cine era cel ochit. Altfel vârm țara într-un nou război civil. Iar eu am fost trimis aici de la Moscova să mă îngrijesc de morți. De ei e cel mai rău. Pe ei trebuie să-i scoatem acum din infern. Iar pentru asta Scaraoțchi urmează să aibă documentele de reabilitare ale fiecăruia, că insul cutare sau cutare a fost pus la zid, aruncat în copcile din râu, bătut în cuie ș.a.m.d., fără de vină. Iar acum: adio! îi zise conștopistul și îi zâmbi din întuneric:

– ...și să nu vă mai văd pe aici. Iar acum treceți cu certificatul de „liber” pe la contabilitate.

Acolo, o bătrână îi povesti despre femeile de la contabilitate și cele de la bucătărie care declanșaseră o campanie pentru depolitizarea contabilității și a bucătăriei, apoi îl informă că statul a fost foarte corect cu ei toți și le-a remunerat munca până în ultimul bănuț. Doar că din sumele acumulate de-a lungul anilor au fost reținute cele cheltuite pentru cazare, hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte, baie, spălătorie, transport, îngrijire medicală, încălzire, pază, escortă, seminare, plata administrației, întreținerea câinilor, a asistenței judiciare, pentru reparația clădirilor, a celulelor și carcerelor și încă atâtea altele. Unii dintre deținuții care stătură mai mult prin infirmerie rămăseseră datori statului pentru serviciile prestate, iar lui Mihai Ulmu, îl anunță cu aplomb mătușica, după ce lovi mai bine de un sfert de oră bilele de la abac una de cealaltă, i se cuveneau și ceva bani.

– Semnează aici, i-a zis până la urmă bătrânică, înmânându-i un șomoiog de ruble, nu prea multe, dar suficiente ca să poată părăsi o dată pentru totdeauna acel loc blestemat și să poată ajunge, el și băiatul lui, la Poiana.

Întoarcerea acasă

„Când aedul Demodoc, cântărețul orb, începu a cânta din liră isprăvile de la Troia, Ulise începu a plânge și-și trase haina peste ochi ca să nu-l vadă nimeni.

Regele Alcinous, zărindu-l plângând, opri pe cântăreț, spunând:

– Străinul acesta poate plânge pe cineva din ai lui care a pierit acolo. Poate plânge de dorul de casă.”

Homer, „Odiseea”

Porniră din Zarianka spre Magadan pe jos. Nu se gândiră atunci că distanța pe care urmau s-o parcurgă este de peste șapte sute de kilometri.

La marginea orașelului a oprit în dreptul lor un camion. Un glas blajin se oferă să-i ducă. Au urcat. Nu știau încotro merge, dar voiau să se îndepărteze cât mai curând de localitatea aceea, de locul acela.

Șoferul era dintre foștii deținuți. Le povesti că nu avea unde să plece: nevasta i se căsătorise cu un altul, noul ei soțior locuind chiar în casa lui, copiii se deziseră demult de el, iar cum căpătă aici un loc de lucru, care urma să-i fie și remunerat, hotărî să rămână.

La Magadan, când Mihai vru să-i plătească, a refuzat să ia bani:

– O să vă mai prindă bine.

La gara maritimă observară un bătrân cu un picior de lemn care discuta cu un călător ca și ei, coborât din alt camion.

Apoi acesta se apropie de dânșii.

Era un bărbat de statură mijlocie, puțin încovoiat, cu obraz bolovănos, parcă cioplit în lemn.

Șchiopăta greoi, ca și cum ducea niște morți în spinare.

Semăna cu un Hristos coborât de pe cruce, mai înainte de a muri și învia.

– Veniți de la Zarianka?

– Da!

– Mai este lume pe acolo?

– Nu, noi am plecat ultimii.

– Caut două fete. Una-mi era fiică, iar alta – tot ca o fiică. Una era blondă, cu ochi albaștri... Și alta – șatenă, cu ochi verzi-albăstrui. Semăneau între ele, parcă ar fi fost surori, zău! Nu le-ați văzut? Toată lumea s-a întors dintr-acolo, dar ele nu...

Vorbea ca o îngânare de ape:

– Am visat că le-a trăsnet fulgerul pe amândouă. Dar nu cred. Aștept să se întoarcă măcar una. Că aș fi plecat demult de aici, cât mai departe de orașul acesta care-mi miroase a mort. Chiar dacă nu am unde să plec.

– E important că nu mai avem pușcării, așa că ai să le revezi într-o zi, unchiașule, i-a zis Mihai Ulmu, ca să-l mângâie..

– De aceea și trag nădejde.

– Erau dintre condamnate?

– Cea care-mi era fiică a fost acuzată pentru cutremurul de la Așhabad, de inundațiile de la Saratov, de secetele din Ucraina și alunecările de pământ din Siberia orientală...

- Dar cealaltă?

- De cealaltă, nu știu... Dar cred că a fost condamnată și ea, pentru că iubise prea mult, nepământește, pe un bărbat, care se afla pe atunci la Zarianka. Mi-a spus și cum îl chema, dar i-am uitat numele... Emin... Sau cam așa ceva... Nu mai țin minte, că a fost demult... Pentru astea au fost osândite dar, de fapt, pentru că n-aveau nicio vină... Erau amândouă tinere și frumoase ca niște îngere... Le aștept în fiecare zi, în această gară, de 13 ani. Nu se pot rătăci. Alt drum nu există, decât pe aici.

Privi în ochii rotunzi și limpezi ai lui Mircea și, parcă străluminat de un gând, zise:

- Una își avea ochii ca ai acestui băiat. La fel de încrezători și de senini... Nu le-ați văzut, nu le-ați cunoscut?

- Nu, taică, zise Mihai. Ne pare rău. Vrem să te rugăm să ne spui cum putem să ajungem la Moscova.

- Of, păcatele mele. E greu. Magadanul seamănă acum cu un lac de acumulare căruia i s-a rupt zăgazul. S-a pomenit peste noapte oraș de un milion de oameni. Acești cetățeni „liberi”, care până mai zilele trecute erau cu toții prizonieri ai regimului, se grăbesc să părăsească peninsula. Dar încercați. De pe aerodrom se poate ajunge cu avionul la Habarovsk. Iar de acolo cu trenul în două săptămâni sunteți la Moscova.

Ceea ce văzură la aeroport întrecea orice imaginație. Acesta era plin cu foști deținuți, mii, poate chiar zeci de mii. În gară nu se putea intra, lumea stătea înghesuită om lângă om, în rânduri enorme care nu înaintau de zile și nopți, în nicio direcție, era un vacarm nesfârșit, pasageri fără bilete care inundau pista de decolare, luând cu asalt avioanele: iadul pe pământ. Și deși șeful aeroportului, ca să scape cât mai curând de acel talaz de oameni, spori numărul rutelor, dând indicații ca pasagerii să fie luați și fără locuri, în picioare, câți ar permite decolarea, acea avalanșă părea că nu se va termina niciodată. Pe Mihai Ulmu îl miră însă altceva: acei oameni, care se împingeau, care se înghesuiau, care se striveau unul pe celălalt, aveau aproape toți ca unul chipurile senine, încercau să-și suradă, emiteau amabilități: „Vă rog să mă scuzați”, „Sărut mâna”, „Am onoarea!”, „Nu vă supărați”, „Respectele mele”, „Cu toată stima!” ș.a., erau prietenoși, omul nu mai era ca la Dostoievski, Dumnezeu și diavol în același timp, el se străduia să redevină ceea ce a fost când l-a lăsat Cel de Sus pe acest pământ: om, ființă liberă, care, iat-o, nu se mai sătura să respire aerul acela cu iz de Dumnezeu.

Erau liberi și încercau cu toții o senzație ciudată: să nu aibă pe cineva cu pușca în spate, alături, care să le ordone ce să facă, încotro să meargă, cum să stea. Se bucurau de toate sau încercau să se bucure: de lumina soarelui, de vânt, de arbori, de iarbă, de nori, de cer, de înghesuială, de semeni, de cuvinte, de tot ce vedeau, auzeau și simțeau, după ani de detenție și de izolare de restul lumii, bucurându-se, cu toții odată și fiecare în parte, de cel mai sfânt, cel mai nobil și cel mai de preț lucru din lume: libertatea. Libertatea lor și a celorlalți.

Mihai se apropie derutat, ținându-l pe Mircea de mână, de potopul acela de oameni: nu putea pricepe unde se afla coada și unde ar trebui să se așeze la rând, când cineva îl sfătui:

- Copilul e al dumneavoastră?

- Da.

- În spatele gării e o casă la care se vând bilete pentru mamele cu copii, dar cred că și pentru tați...

Cu adevărat, găsi un ghișeu rezervat celor care au copii minori și când casierita zări chipul lui Mircea lângă umărul lui Mihai, le vându fără probleme biletele jinduite.

Avionul mic și murdar, care cădea mereu în goluri de aer, era supraîncărcat și ei călătoriră în picioare până la Habarovsk.

Cele patru ore de zbor trecură repede.

La Habarovsk urcară în tren la fel de greu – doritori de a părăsi acest continent neospitalier erau și aici enorm de mulți, unii dintre ei călătoreau agățați de scările vagoanelor sau postați pe acoperișurile acestora –, avură și aici noroc de casa de bilete rezervată pentru părinții care călătoreau împreună cu copiii lor minori. Într-un compartiment de șase persoane urcară cincisprezece. Și-au ocupat locuri chiar lângă geam.

Trenul înainta greoi prin taiga. Dar acum aceasta i se arată altfel lui Mihai. Ea îi aminti de Maria. Și-a readus în memorie acea noapte cu lună când s-a uitat la fata din fața sa, convins că o vede pentru prima dată. Întrebarea pe care i-a pus-o era: „Ce cauți aici?” Pentru că ea ar fi trebuit atunci să se afle în altă parte, în alt loc, sub alte stele. Dacă însă ar fi fost așa, ar mai fi cunoscut oare el acel ceva care constituie esența unei existențe?!

Fericite, astfel caracteriza dânsul cele șapte zile și apoi încă trei, cele mai norocoase din viața sa; atât – zece zile! – din totalul celor circa 14 000 de zile, calculă el, trăite până atunci.

Destinul îi rezervă acest zecer sacru de zile și nopți, atât de puține, suficiente însă ca să fi putut cunoaște ce e dragostea cea adevărată, viața cea adevărată, fericirea cea adevărată.

Sălbăticia naturii i se păru, văzută din tren, una de la facerea lumii.

Garduri de munți, perdele de arbori care zăgăzuiu zarea, lacuri limpezi ce semănu mai degrabă cu niște bucăți de cer așternute pe pământ...

Trenul pufăia prin aceste întinderi, iar luna alerga din urma lui, împrăștiind scame de lumină peste împrejurimi.

În zbuciumul arborilor legănați de vânt, care ajungea și până la el, parcă auzea vocile celor ce-au murit de-a lungul nopții și n-au mai apucat să spună acestei zile: „Bună dimineața!” Ziua aceasta venise fără de ei.

Mircea dormea în brațele lui, iar el parcă se deștepta încet-încet dintr-un coșmar care ținu prea mult. „Ce n-aș da să uit”, își zicea, amintindu-și de zilele de detenție tot mai altfel, de parcă toate acelea i s-ar fi întâmplat altcuiva și nu lui.

„Poate, vreodată, voi fi bucuros de tot ce mi se întâmplă și voi putea și eu să uit ce vreau să uit și o să țin minte numai ceea ce voi dori să țin minte.”

Se temea să adoarmă, ca să nu se trezească din nou în patul său tare, din scânduri, de la Zarianka.

Ziua cobora în gări să cumpere câte ceva de-ale gurii. Deși aproape în fiecare gară erau femei de la „Crucea Roșie” împărțind ceai și pâine.

Mircea era surprins de tot ce vedea. Nu-și închipuise vreodată că, în afara orfelinatului său, mai trăiește încă atâta omenime.

– Lumea e mult mai mare decât credeam, nu înceta el să se mire.

Tot ce i se întâmpla era atât de nou.

Voia să știe totul, ca și cum aflând mai multe despre umanitate, despre lume, despre

părinții săi, s-ar fi cunoscut mai bine pe sine, și-ar fi cunoscut mai bine propriul suflet, propriile visuri.

Dovedea o curiozitate sălbatică, nefirească, Mihai comparând-o cu cea a puiului de om Mowgli revenit dintre ființele junglei.

Toate cele pe care le vedea Mircea le accepta, mai degrabă, ca pe niște închipuiri: o lume ireală, cu oameni ireali, irealitate care plutea – fără viață și identitate proprie – între ce-a fost la Nadrecinoe și el, cel răpit de acolo.

Mircea nu cunoștea libertatea decât de câteva zile, el asociind-o mai curând cu înghesuiala, cu prăbușirile în golurile de aer ale avionului care-ți întorceau mațele pe dos, cu hurducăturile de tren. Se temea cumva de aceasta ca de ceva necunoscut în care nu merită să te încrezi prea mult, iar povestirile sale admirative despre durii din orfelinat (despre Ivanov-Lungul, care avea vârfurile degetelor văzătoare sau despre Ivanov-Mitralieră, care ascunsese odată într-o carte, al cărei mijloc îl scobise din timp, lăsând filele întregi doar pe margini, un liliac uriaș de câteva kilograme, care, atunci când profesoara de biologie deschise manualul, își luă zborul încâlcindu-se în pletele ei sure, și altele asemănătoare) îl lăsau indiferent pe cel care i se prezentase a fi tatăl său.

Când ajunseră la Irkutsk, Mihai Ulmu văzu pe peron un chioșc de ziare.

Scoase un pumn de ruble și-i ceru femeii de la chioșc:

– Dați-mi, vă rog, niște ziare...

– Ce anume?

– Dați-mi-le pe toate.

Urcă cu brațele încărcate în tren și prinse să le soarbă cu aviditate. Nu pricepea prea multe lucruri, nume necunoscute, oameni politici noi, teme actuale. Deși publicațiile se deosebeau doar prin titluri, le frunzări până la capăt pe toate. Mihai se bucura de faptul că putea procura, răsfoi, citi un ziar, o revistă, o carte...

Habar nu avuse ce se întâmplase în lume, nu știuse de război, de Stalin, de Hitler, de americani, de coreeni, de canalul Volga-Don...

A fost greu pentru el, cel care trăi citind întruna, oriunde, oricât, orice, să nu fi ținut în față timp de atâția ani barem o pagină de carte sau de ziar. În detenție, suferi mult, până să se deprindă cu lipsa cărților.

Acum își reamintea de vechea lui patimă, care, ca în vremurile de odinioară, îl ținu mut mai multe ore în șir, scufundat cu totul în acele articole banale, ordinare, care unui cititor deprins cu ele nu-i spuneau aproape nimic nou.

Mircea se bucura de tot ce vedea: era și tatăl său un copil, numai că unul mai mare, care descoperea sau redescoperea împreună cu el realitățile noi, timpul întrerupt, viața cea din care lipsise o vreme și care trecuse pe lângă el, fără de el, în lipsa lui, fiind martor involuntar la toate uimirile, speranțele și incertitudinile de-o clipă ale acestuia.

La Institutul de Lingvistică

„Adevărul așteaptă. Numai minciuna se grăbește.”

Alexandru Vlahuță

Când ajunseră la Moscova, era într-un revărsat de zori.

Picăturile unei ploii căzură peste oraș ca un izvor de apă binefăcătoare, împrospătând asfaltul.

– Hei, îl strigă un hamal. Vii de la Magadan, urcă cu tot cu bagaj și copil să te plimb.

– Cum ai aflat de unde vin?!

– Voi știți de la Magadan vă cunoașteți dintr-o mie. Vă sunt scrise pe chip ca pe o filă de carte toate viscoalele prin care ați trecut. Hă-hă-hă. Că și eu tot de acolo m-am întors alaltăieri. Și acum îmi fac bani pentru bilet, să mă întorc la Samarkand.

Își strânseseră mâinile ca doi vechi prieteni.

Când ieși din gară, Mihai Ulmu descoperi pentru sine un lucru alarmant: în anii de detenție se obișnuise într-atât cu spațiile mici, înguste, izolate, încât acum – când nimerise în acest oraș cu piețe imense, cu parcuri întinse, cu maidane fără de capăt – simțea că se sufocă. Aerul, prea mult, parcă îl împiedica să respire.

Avea un sentiment straniu, ca și cum ar fi fost alcătuit din doi oameni, nedespărțiți, dintre care unul mai e prizonier cu cătușe la mâini și la picioare, iar celălalt, omul liber, e supraveghetorul acestuia.

Dar este oare acest „celălalt” om liber cu adevărat, de vreme ce este obligat să-l mai însoțească mereu, pretutindeni pe cel dintâi?!

Aceste două persoane trăiau în el, tot mai greu de suportat.

Frigul rămăsese pentru totdeauna acolo, departe, în acele locuri în care-și lăsase și o parte din viața sa. Și deși soarele frigea din înalt, lui Mihai Ulmu, dintr-odată, i se făcu frig. Nu crezu niciodată că o porțiune din frigul de la Zarianka s-a aciuat în el, în sufletul lui, pe care va trebui să-l mai poarte cu dânsul.

Lucrul cel mai important i s-a părut acum nu faptul că supraviețuise, că ieșise viu din infern, ci acela că nu-și pierduse, în condiții de strivire a omului din om, sentimentul propriei demnități.

Și atunci de ce nu se putea obișnui cu această nouă situație?! Tresărea ori de câte ori vedea un milițian, un bărbat în haine militare sau auzea pe cineva vorbind cu ton răstit.

Libertatea se învață greu, ca orice lucru de pe pământ, își zicea. Trebuie să se comporte ca un om liber, să redevină ce-a fost înainte de-a fi ce este. Pentru asta avea nevoie de voință, dar și de timp.

Găsi ușor Institutul de Lingvistică.

Acolo întrebă de Dmitri Lihaciov.

– Îl așteptăm și noi, îi spuse cineva. A părăsit de câteva săptămâni închisoarea de la Inta. E pe drum încă. Urmează să sosească în una din zilele apropiate. Despre ce doriți să-i vorbiți?

– Despre limba iugrină.

– O, o, despre cea mai veche limbă siberiană, vorbită pe continentul asiatic vreme de aproape cinci milenii. Ultimul ei vorbitor a murit acum două sute de ani.

– Nu, ultimul iugrin a murit acum câteva luni la Zarianka, în temnița de acolo. S-a numit luiun. El m-a rugat să-i transmit savantului Lihaciov aceste caiete.

Mihai Ulmu a scos din geanta lui trei caiete slinoase, legate cu ațe, pe a căror copertă scria cu creion chimic: „Gramatica limbii iugrine”.

Savantul le luă neîncrezător, le răsfoi o vreme atent, apoi ieși pe coridoarele largi și prinse să strige din toți bojocii: „S-a găsit limba iugrină! Am gramatica ei aici!”

Imediat din cabinetele alăturate ieșiră mai multe femei și mai mulți bărbați, care prinseră să răsfoiască curioși caietele, fiecare găsinde de cuviință să țină în mână acele terfeloage care, ziceau ei, valorează cât greutatea lor în aur.

Entuziasmul acestora nu avea margini.

– De unde le aveți? se interesară lucrătorii științifici. Cine vi le-a dat? Cum au ajuns caietele la dumneavoastră? Ni le puteți lăsa?

Ulmu le-a vorbit de profesorul său luiun, de obișnuința acestuia de a scrie cuvinte pe zăpadă, pe țărână, pe apă, de caietele pe care le purtase în detenție pretutindeni cu el, de faptul că în nopțile polare fără de margini acesta l-a învățat și pe dânsul, Mihai Ulmu, limba iugrină.

– Dumneavoastră cunoașteți limba iugrină?, îl întrebară ei mirați.

– Luiun mi-a transmis toate cunoștințele sale.

Institutul de Lingvistică organizase în ultimele decenii mai multe expediții prin locurile unde viețuiseră acum câteva secole iugrinii, dar nu găsiră niciun manuscris, niciun monument care ar fi vorbit de această limbă străveche și nici măcar un singur vorbitor.

Lui Mihai Ulmu i s-a mai povestit că într-un cătun de iurte de lângă Marea Albă mai trăiesc câțiva iugrini, dar care vorbesc rusește.

– O să-i învățăm limba strămoșilor lor din aceste caiete, a spus plin de entuziasm Ojegov, celebrul lingvist. E o descoperire epocală, care nu are egal. Iar dumneavoastră sunteți, de fapt, unicul vorbitor al acestei limbi.

Consiliul științific al Institutului de Lingvistică din URSS a decis atunci ad-hoc ca în zilele verii care vine să organizeze câteva expediții științifice la Poiana, o localitate europeană dintre Nistru și Prut, pentru cercetarea limbii iugrine, cea mai veche și cea mai tristă limbă siberiană.

Profesorul Mihai Ulmu le-a promis distinșilor savanți că le va sta la dispoziție cu toate cunoștințele sale.

E timp pentru toate

„Pasăre mai frumoasă ca fumul deasupra casei părintești nu s-a văzut.”

Grigore Vieru

Trenul spre Chișinău se grăbea încet.

O lună caldă, de vară, presăra cu var locurile, făcându-le să se vadă ca ziua.

Într-un compartiment vecin, cineva cânta la un acordeon. Câțiva tineri râdeau zgomotos.

Deci, viața continua, ca reînnoțată, așa cum o cunoscuse odinioară.

Însoțitorul de vagon, care le perforă biletele, îl salută ca pe un vechi cunoscut:

- Acasă?
- Acasă!
- După câți ani?
- După treisprezece.
- Drum bun!
- Mulțumesc.

Mircea se uita la toate cu ochii dilatați de mirare: el nu-și putuse imagina că oameni absolut necunoscuți pot fi atât de prietenoși unul cu celălalt.

Ulmu își aminti că mai făcu acest drum. Încercă să recunoască sate, orașele, ziduri verzi de arbori, râuri de argint, cerul spuzit de stele, aceeași lună gălbejită...

Dar parcă le vedea acum pentru prima dată.

Fumul de la locomotivă se întindea ca niște nori în urma trenului.

În compartiment doi țărani discutau despre recolta din acest an, despre ploile care întârziiau, vorbele lor reducându-se, până la urmă, la o singură dorință:

- De-am avea cu toții ce mânca, ce ara, ce cânta, în ce crede!

Își dădu seama că lipsi prea mult dintre oameni: viața îi fu pustiită ca lanurile iarna și acum încerca să se pătrundă de griji care nu-i aparțineau, dar care erau și atât de ale lui.

„N-am fost cu mine însumi atâta timp. Am lipsit parcă o veșnicie din amintirile mele.”

Apoi, un bărbat între două vârste, care călătorea în același compartiment, începu și dânsul să povestească:

- Am un consătean. Merg pe stradă. Merge și el. Mă opresc la fântână. Se oprește și el. Deschid poarta cârciumii. Intră ca un câine după mine. Dacă-i torn, bea. Dacă nu, mă așteaptă. Iese. Iese și el. Ca o umbră fidelă. Cunosc ce vrea: să-l ascult. După asta știu că mă va lăsa în pace. Numai că, imediat, va trebui să caut eu pe cineva, pe altcineva, căruia să-i pot transmite povara cuvintelor. Și pe care să-l însoțesc la fel, până i se va face lehamite de mine și mă va asculta. Ca acela să găsească, la rându-i, alt confident. Aceasta e traiectoria păcatului, care nici măcar nu e al tău, dar care-ți aparține în măsura în care-l cunoști. Consăteanul meu? E un om fără vină. Cele pe care vrea să le transmită sunt păcatele altcuiva. Ale unei persoane care nu putuse să moară până nu s-a făcut ascultată de cineva. Aceasta își denunțase frații și surorile, și părinții, ca să scape ea și pentru ca cel care-i ținușe pistolul la tâmplă să nu apese pe trăgaci. Consăteanului i s-a făcut milă și, văzându-l cum se căznește să-și dea sufletul și nu poate, a preluat greutatea mărturisirii asupra sa. Acum se chinuie el. Iar eu?! Mie îmi ajung

păcatele mele, de ce să mă mai încarc și cu ale altora, Doamne iartă-mă!

Nu pune întrebări care n-au răspuns.

Nu da sfaturi când nu ți se cer.

Gândește cu sufletul, simte cu creierul.

Chiar când cuvintele se împing unele în altele, fă-le să mai aștepte.

Era experiența căpătată în lagărul de la Zarianka, de care mai ținea cont.

Le povesti și el condrumetilor niște amintiri din cărțile altora, se reținu însă să le povestească și secvențe despre infernul din care ieșise, fiind convins că nimeni nu le va crede.

Trenul ajunse la Chișinău a doua zi către seară.

La autogară află că următorul autobuz către Poiana pornea abia a doua zi dimineața.

Și-atunci urcară în cel de Butuceni, care trecea la câțiva kilometri de Poiana.

Lume era multă în autobuz. Găsiră în el locuri doar în picioare. Mihai îl ținea cu grijă pe Mircea la pieptul său, ca pe un scut.

Pe măsură ce ieșeau din oraș, zărilor se lărgeau, înălțându-se să cuprindă lumea.

După câteva ore de mers, autobuzul îi lăsă la o răscruce de drumuri.

Odată cu ei, mai coborî și un copil de-o seamă cu Mircea, pe care-l aștepta un bărbat mustăcios cu o motocicletă. Ochii motociclistului îi zâmbiseră lui Ulmu parcă spunându-i: „Bine-ai venit!”, apoi, după ce-și așeză odrasla pe șaua din spate a vehiculului, dispăru în direcția Poienei. Până în localitate mai erau vreo cinci kilometri. Porniră pe jos. De pe acel deal se vedeau ca-n palmă mai multe sate semănate de jur împrejur, pe o rază de zeci de kilometri, o margine a Poienei ascunsă după livezile din vale, codrii din preajmă, Răutul, văile, luncile... Norii, aici pe Dealul Mâglei, coborau până la subsuoara plopilor de pe marginea drumului.

Inima îi bătea cu putere în fața depărtărilor, gata să-i iasă din piept, iar emoțiile creșteau cu cât se apropiau mai mult de comună.

Mihai Ulmu voia ca Mircea să știe totul despre această localitate, care urma să devină și a lui, despre oamenii ei.

– Iată acolo se aflase cândva o moară de vânt de ale cărei aripi se agățau copiii satului, ca să se legene... Dincolo era un conac cu aer de biserică părăsită, cu pereți împlătoșați cu șiruri de iederă roșie, care îl făcea în fiecare toamnă ca încins de flăcări...

Mihai își dădu seama că târâse cu dânsul amintirile acelei comune așa cum își târâie ocnașul lanțurile.

Acum, acestea se trezeau în el, una câte una, readucându-l la viață.

Această localitate basarabeană îi devenise nespus de dragă. Pentru că aici s-a născut Maria, aici copilărise, aici s-a jucat cu alți copii, aici străzile mai țin minte pașii ei.

Când intrară în Poiana, se înnoptă de-a binelea.

Crengile plopilor sfârâiau în cer, înfiorate de curenți.

Aceiași ploi, același vânt... Numai frunzele sunt altele.

Drumul cobora pe lângă școală și cei doi drumeți întârziați, atunci când au ajuns în dreptul ei, s-au oprit.

– Aici e liceul unde a învățat mama ta, a rostit cel mai în vârstă dintre ei.

Au stat o clipă locului, parcă neștiind ce să facă: să meargă mai departe sau să intre?!

Bărbatul l-a apucat pe copil de mână, decis să-i arate cum este o școală. O altă școală decât cea pe care o cunoscuse băiatul la Kolâma, cu vizete la uși și sârmă ghimpată la ferestre. Școala lui, cea pe care o visase de atâtea ori în anii de strădanie și de care îi era dor ca de o parte din sine însuși, rămasă aici, în clasele spațioase, între cărți și caiete...

– Vreau să vezi sala în care a învățat clasa a douăsprezecea și banca în care a stat Maria Răzeșu, mama ta.

Era o primă inițiere în lumea părinților săi, cea dinainte de nașterea sa.

Și copilul îl urmă.

Tema pentru acasă

„Memoria e ca un ghem pe care nu mi-ar ajunge nici veșnicia ca să-l depăn până la capăt. Și, dacă m-aș trece eu, copilul meu ar vorbi mai departe ceea ce n-am reușit eu să rostesc într-o viață de om. Iar dacă n-ar reuși nici el – să fiți atenți la ce îngână ierbile din cimitire!”

În școală era întuneric.

Pătrunseră pe coridoarele largi, scufundate în beznă.

Iată aici studiase clasa a douăsprezecea.

A deschis ușa și, dibuind, a întins mâna către întrerupător, pe care îl apăsase demult nu o singură dată. Se afla la locul lui vechi.

L-a atins și...

...în încăpere s-a făcut lumină.

Cu inima bătându-i cu putere în piept, ca un copil surprins asupra faptei – în loc de o sală goală, profesorul Ulmu descoperi, brusc, incredibil, o clasă plină cu elevi, care stăteau fiecare în banca lui, numai că erau școlari cărunți, oameni maturi, da, da, sunt ei, îi recunoaște... Albac, Radu, Gusti... elevii lui de acum treisprezece ani... care l-au așteptat... să-l fi așteptat ei, fiecare în banca lui... tocmai atâta vreme pentru ca profesorul lor să se întoarcă și să continue lecția... lecția întreruptă?!

Arătau și dâșii la fel de uluiți, ca și cum nu s-ar fi așteptat să-l vadă.

– Bună seara, băigui Mihai Ulmu.

– Bună searra!!! rostiră ei în cor, ridicându-se zgomotos în picioare.

Era clasa lui, aceiași ochi, aceleași fețe, bărbați în toată puterea cuvântului, femei în toată firea.

Mihai Ulmu se sprijini de băiatul lui. Ca și cum s-ar fi temut să nu cadă.

Își scoase cu un gest ușor fesul lui de schior – pe el îl avuse atunci demult, în ziua când se despărțiră – și pletele, ca și altădată, i se revărsară până aproape de umeri. Doar că acum erau albe-albe, ca zăpada. Acest amănunt urma să le sugereze, în acele prime clipe ale întâlnirii, toate viscocele sorții și toate încercările nemilostive prin care trecuse profesorul lor din ziua când se despărțiseră și despre care dânsul încă nu era pregătit să povestească.

Liviu Dragu, șeful clasei, vorbi primul:

– Știam că veți trece pe aici. Iar noi vă suntem datori...

– Cu ce-mi sunteți datori?!

– Atunci... înainte de a ieși din clasa noastră, ne-ați dat o temă pentru acasă...

– Care temă?

– „A fi om – o artă sau un destin?!”

Uitase. Dar acești oameni maturi se comportau de parcă ar mai fi fost elevi, ei voiau să fie întrebați pentru ca dascălul lor să se convingă că s-au pregătit și de astă dată de-a adevăratelea de lecție.

– Și?

– Profesorii noștri ne-au scos atunci nota anuală cu o condiție: să vă răspundem când veți

reveni. Credeau și ei, ca și noi, că e vorba de câteva zile. Dar n-a fost să fie chiar așa.

Profesorul Ulmu nu se așteptase ca înainte de a ajunge acasă, la biblioteca sa, la conspectele sale, să marcheze revenirea lui la Poiana printr-o lecție.

– Iată și catalogul clasei noastre. L-am păstrat. La ultima temă a rămas loc liber. Dar noi ne-am pregătit... Și am vrea să răspundem. Întrebați-ne!

– Spuneți-mi mai întâi: de unde ați știut că mă voi întoarce azi, ca să fiți cu toții aici?

– La răscrucea de la Butuceni, Bogdan Brusture v-a văzut și v-a recunoscut.

Aha, iată acesta e Bogdan Brusture. El îl salutase cu privirea, bărbatul cu mustață îmbârzoiată, care îl așezase acum câteva ore pe copilul ce coborâse cu ei din autobuz, pe locul din spate al motocicletei sale, cum de nu-l recunoscuse?

– Am fost să-mi întâmpin băiatul, care învață la o școală din Chișinău, spuse Bogdan. Cum v-am văzut, m-am grăbit să ajung cât mai curând în comună. Am trecut cu motocicleta pe la fiecare dintre colegi să-i anunț. Pe unii i-am găsit acasă, pe alții – în câmp. Am zis că, așteptându-vă cu lumina stinsă, fiecare în banca lui, vă vom face o surpriză. Bănuiam, știam că veți trece pe la școală... Că nu puteți să nu treceți prin cabinetul de literatură ...

Abia atunci observă că aproape nimic nu se schimbă în cabinetul de altădată. Portretul lui Eminescu, același, stătea la locul său, agățat deasupra tablei.

– Le-am spus colegilor, mai adăugă Bogdan Brusture, că domnul profesor Mihai Ulmu se întoarce la Poiana însoțit de un copil...

– Acesta e băiatul meu... Îl cheamă Mircea Ulmu...

– Și după o pauză, însoțită de un nod care i se opri în gât, adăugă:

– ... Răzeșu...

Făcu, cu acel băietan de mână, câțiva pași prin clasă și, când ajunsese în dreptul unei bănci cu un loc liber, îi zise:

– Mircea, treci pe locul elevei Maria Răzeșu, ca să putem începe lecția.

Și, ca-n zilele când le fusese profesor, Mihai Ulmu trecu la catedră. Așternu pe tablă, parcă satisfăcându-și dorul său de ani și ani de a scrie cu creta: **Tema pentru acasă: „A fi om – o artă sau un destin?!”**

O artă? Sau un destin? Să vedem ce vor spune acești copii, deveniți oameni maturi.

– Cine vrea să răspundă?!

Ca și acum treisprezece ani, o pădure de mâini se ridică în clasă. Profesorul Ulmu surâse satisfăcut: și de astă dată lecția o însușiră cu toții. Era mândru de clasa lui!

Ca să și-i reamintească mai bine, deschise catalogul, care se striga altădată singur, și citi un prim nume:

– Maria Salcâm.

Maria Salcâm făcea odinioară valuri în apele aritmeticii, și-o aminti cum căuta și-n poeziile lui Alecsandri formule matematice...

Își îndreptă costița brăzdată cu fire cărunte și cu un surâs de Giocondă basarabeană anunță:

– Artă de a trăi este până la urmă artă de a fi tu însuși. Cu toate ale tale: bucurii, dureri,

speranțe, decepții, realizări. Am șase copii, trei fete și trei băieți. Mă trezesc dimineața înaintea tuturor și-i pregătesc de școală, de grădiniță. Le pun în față micul dejun, calc, spăl, deretic. Îmi iubesc copiii. Îmi iubesc soțul. Viața mea e banală de tot..., zâmbi ea fericită, ca o scuză. Și se așeză.

Această femeie parcă sprijinea cu privirile un stol de fluturi răniți: ființa ei emana multă bunătate și iertare.

Nu-și putea explica cum se face că o femeie devine și mai frumoasă născând mulți prunci. Acesta, probabil, e unul dintre secretele acestei vieți, una dintre tainele existenței.

– Ștefan Albac, rosti el următorul nume.

Și l-a amintit elev: era mai încet în mișcări, dar hotărât în acțiuni.

– Sunt agricultor. Am făcut anul trecut un gard în jurul cimitirului... Să aibă și morții ograda lor.

Are o voce molcomă, care predispune la calm și împăcare.

Unii oameni își trăiesc viața cu intensitate, alții mai domol: precum lampa care arde cu mukul dat în jos ca să ajungă petrolul pentru mai mult timp, se gândi Ulmu. Acest Ștefan Albac, își mai zise, lasă impresia unui om așezat, care știe ce vrea de la viață. Merită să i se pună o notă maximă pentru lecția de omenie și de cumsecădenie.

– Oana Răutu.

O femeie cu păr de foc, cu ochi ca marea și pistrui de aur semănați pe obraji. Pare cea mai bântuită de emoții.

– Sunt profesoară în școala noastră... În clasa noastră... Predau limba și literatura... Vă datorez această alegere... Pe care eu o identific cu destinul meu... Când ne-ați citit „Sara pe deal” la o lecție, am avut sentimentul că știam, că cunoșteam această poezie încă înainte de a mă fi născut... Că nu o ascultam, ci mi-o reaminteam... Eu visam pe atunci... visez și acum... să vă semăn...

Se opri, ca învinsă de un frământ interior, apoi continuă:

– Noi visam cu toții să vă semănăm...

A spus și s-a așezat.

Mihai Ulmu încercă senzația dulce a unei amnezii. Nu-și amintea de “Sara pe deal”, de acel unu septembrie, de eleva cu păr de foc Oana Răutu. Nu așteptase de la ea, de la ei, aceste mărturisiri care-l stânjeneau.

– Iuliu Neagu.

Îl chema Iuliu, dar – cum avea de mic un nas acvilin, priviri piezișe – i s-a zis Uliu. Adică – neam de pasăre.

– Sunt pădurar. Am umplut pădurea cu cerbi și mistreți. Am sădit prin codrii noștri mai mulți pomi fructiferi pentru copiii din Poiana. Nu numai fiarele pădurii, ci și arborii mă cunosc.

Ochii lui erau verzi și triști ca frunzele pădurii. Semăna cu un călugăr care umblă pe pământ să propovăduiască melancolia.

Se opri asupra altui nume:

– Ana Ionescu.

Nu-și aducea bine aminte de unii dintre ei. Pe Ana Ionescu însă și-o aminti clar: avea

Întotdeauna la ore cuvinte gata pregătite. Era una dintre acele ființe convinse că doar spunând tot ce crede, tot ce simte, se putea face înțeleasă. Avea un caracter pe care-l învățase din cărți, dar și din cele trăite chiar de ea.

– ...În acel an veneau zilnic la noi niște soldați. Le plăcea să mă scoată din casă și să-mi spună bancuri. După ce mă săturam de râs, mă dădeam în dosul casei și plângeam pe săturate. Apoi într-o zi când n-am mai râs, când n-am mai putut râde, m-au arestat. M-au deportat la Krasnoiarsk, dar, ca să nu-mi fie urât, i-au trimis să mă însoțească și pe părinții mei cu un bunic paralizat, pe care l-am purtat prin toată tundra cu patul pe umeri. Acolo nopțile erau mai lungi decât zilele, și zilele mai lungi decât nopțile. Dar am trecut și peste ele. Recent ni s-a permis să ne întoarcem acasă...

Vorbea, ca și cum și-ar fi ținut inima pe palmă.

Viața a schimbat-o atât de mult, dar și ea, Ulmu era sigur de asta, a schimbat, pe cât a putut, viața, pe a sa și pe-a altora, de când nu se văzuseră.

Zări licărind în ochii ei firimiturile unui vis și profesorul Ulmu o compară cu un gladiator al dreptății, care se bătuse de unul singur cu toate armatele lumii și a ieșit învingător.

Mihai Ulmu plecă privirile în catalog și citi:

– Radu Costin.

– Am fluierat și eu niște ani în ghindă. Am stat ascuns într-o colibă din pădure, cât au ținut surghiunurile. Ca să mă conving acolo că singurătatea e de origine divină. Pentru că și Dumnezeu e singur. Când am înțeles că fiarele pădurii, arborii, plantele au și ele cunoștință de Cel de Sus, când am văzut cu ochii mei că până și lupul, până și căprioara, până și vaca își fac semnul crucii cu laba sau cu copita pe locul unde se culcă, și când am aflat că savanții din Chișinău au dovedit cu argumente de netăgăduit că Dumnezeu nu există, criminalii și ticăloșii bucurându-se cel mai mult de această descoperire, pentru că ei deveneau astfel victorioși și după moarte, am plecat în lume să-l caut. M-am închis mai întâi în pustietățile mănăstirii Zloți din mijlocul codrilor, apoi m-am înscris la Facultatea de Teologie de la Zagorsk...

Abia atunci Ulmu observă că Radu e înveșmântat în rasă.

– Acum sunt preot la biserica din Poiana... În ziua când au venit niște activiști din centrul raional cu indicație să închidă biserica și s-o transforme în cazinou, m-am legat cu un lanț de cupolă și am stat atârnat așa, ca Simion Stâlpnicul, până am fost asigurat că nu-i va fi întreruptă activitatea... M-am rugat mereu pentru pacea și bucuria tuturor. N-am cerut pentru mine niciodată nimic de la Domnul. Și, poate de aceea, El mi-a dat totul...

Cât le-a fost dat acestor oameni să înfrunte ca să nu se lepede de ei înșiși! E cea mai de seamă lecție pe care au însușit-o, într-un timp trăit de ei în paralel cu cel al profesorului lor.

Părintele, parcă jenat de propriile cuvinte lumești, se așeză rușinat, făcându-și loc cu greu în banca sa.

– Alecu Stan.

În clasă se lăsă o tăcere de piatră.

Apoi Ulmu auzi mai multe voci:

– A fost la război.

– A murit de răni acasă.

- Chiar zâmbea.

Războiul îi cosește și pe buni și pe răi... A trecut cu tăvălugul peste destinele lor, chiar dacă s-ar părea că tunurile, tancurile și mitralierele seceraseră în altă parte.

- Copiii lui sunt elevii cei mai buni din școală...

Și-a zis: copacii se rup, dar rădăcinile lor rămân în acest pământ, din ele vor crește alți copaci.

- Liviu Dragu.

E șeful clasei.

Acesta a început să povestească.

- Eu n-am fost la război. Dar sunt plin de cicatrice. Când plouă, dar și pe vreme senină, fulgerele se scurg în țărână prin mine. Și vorbirea mea le atrage. Când intru într-un hățiș, mersul meu trezește toți șerpii. Și se iau din urma mea. Îmi place să mă bat pentru dreptate, pentru adevăr. Am salvat un pilot englez care s-a parașutat în pădurea noastră în '44. Pe urmă, pentru că i-am scris o scrisoare, care avea o singură frază: „Happy New Year”, am fost învinuit că am divulgat secrete de stat unui cetățean străin și am fost arestat. A venit să mă rețină o unitate de pușcași marini, au tăbărât toți asupra mea, eram ca un urs încăierat de albine, dar n-au reușit să mă lege. M-am lăsat cetluit cu funii, abia după ce au scos-o pe Dumitra din casă cu mitraliera lipită de tâmplă. Mi-au dat, generoși, douăzeci și cinci de ani de închisoare, parte din care i-am făcut la Vorkuta, lângă Polul Nord. M-am întors ieri în Poiana...

Liviu Dragu avea cicatrice pe mâini și pe față, dar cele de pe față zâmbeau toate ca una.

Mihai Ulmu s-a apropiat de banca în care stătea și l-a îmbrățișat în tăcere.

În timp ce se întorcea la locul său de la catedră, a auzit din urmă vocea lui Liviu:

- Dumitra Gusti.

De lângă acesta se ridică o femeie cu priviri drepte, frunte înaltă și umeri subțiri.

- Sunt soția lui Liviu Dragu...

Liviu o întrerupse:

- Voi povesti eu în locul ei. E o fire modestă și s-ar putea să nu vorbească despre unele lucruri pe care ar trebui să le cunoască toată lumea. Ne-am căsătorit imediat după balul de absolvire. Când acei soldați m-au scos pe sus din casă, îmi rămăsese cămașa, pe care n-am mai reușit s-o îmbrac, pe speteaza scaunului. Soția, Dumitra, mi-a spălat-o și a călcat-o în fiecare săptămână, așezând-o la locul ei de pe spetează, și așa timp de mai bine de zece ani, ca și cum mă aflam undeva prin grădină sau ca și cum ieșisem să joc o partidă de dame cu prietenii... Când m-am întors, am găsit-o la locul unde o lăsasem...Am îmbrăcat-o special pentru întâlnirea cu dumneavoastră..

Dumitra hotărî să-l completeze.

- Avem împreună un băiat mare... Țin la ei ca la viața mea... Sunt fericită, a spus și, ținându-se de mână, cei doi foști colegi de clasă și de bancă s-au așezat.

Dumitra Gusti, acum Dragu, era luminată de o frumusețe interioară, ca a unei icoane străjuite de o candelă.

„Sămânța n-a căzut pe loc pietros, se gândi profesorul lor. Și din ea va răsări altă sămânță. Și oamenii nu vor muri niciodată atâta timp cât se vor mai naște oameni...”.

– Petru Diac.

„Bufonul clasei.” Mai păstrează oare umorul de altădată?!

– Sunt viticultor. Îmi place să vorbesc în vrană când butoaiele sunt pline.

Atât?! Da! Scurt, clar și cuprinzător. Bancul însoțitor?! Probabil l-a lăsat pentru altădată.

– Bogdan Brusture.

Altădată, venea la lecții din câmp și pleca de la lecții în câmp.

– Sunt lemnar. Fac în sat case, butii, sicrie... De multe ori m-am întrebat: „Cine sunt eu?!”

Și am găsit răspunsul muncind.

Cuvintele lui zgârcite sunt ale unui om care știe multe și spune puține.

Și...

Șirul numelor din catalog lunecă nemilos către subsolul paginii.

Se simți ca un condamnat la moarte căruia înainte de execuție i se dă să bea un pahar de vodcă, pentru ca să nu mai simtă durerea.

Citi ca fără de sine:

– Maria Răzeșu.

În clasă se lăsă o liniște de piatră. Vocea profesorului Ulmu ca și cum se umplu cu lacrimi. Dar dintr-odată auzi o voce subțire: era glasul de clopoțel al lui Mircea:

– Maria Răzeșu e mama mea... Știu că ea m-a iubit mult... Știu că ea v-a iubit mult...

Mircea zăbovi în picioare, iar Mihai o vedea fremătând pe Maria Răzeșu. Ochii lui Ulmu îi mai avea reținută pe retină imaginea, degetele lui își mai aminteau de căldura făpturii, nările mai păstrau mireasma trupului ei, ca mirosul de tămâie care se reține după o slujbă în biserică sau ca mirosul de pucioasă care rămâne după o explozie într-o carieră.

Ea a fost cea care l-a făcut să cunoască dragostea, frumusețea, bunătatea, sacrificiul în adevăratele lor dimensiuni, din toate acestea alcătuiindu-se măreția și fascinația ființării omenești.

Aici Mihai Ulmu își învinse emoția și găsi de cuviință să-i întrebe:

– Să vă povestesc despre mine?!

– Noi știm totul.

Răspunsul îl uimi, dar îi conveni cel mai mult, fiindcă, probabil, nici n-ar fi putut să le vorbească, cel puțin deocamdată.

– Atunci să ne continuăm lecția.

Rosti numele altor foști elevi, deveniți între timp oameni adevărați: susținură cu toții examenul, trecând cu bine testul la care îi supuse între timp soarta.

Ei vorbeau și el continua să-i urmărească în tăcere, cu o mirare nesfârșită, ca o bucurie abia stăpânită.

„Am cheltuit în acești ani atâta energie, ca să mut pietrele dintr-un loc în altul, ca să car pământ dintr-o parte în cealaltă, ca să dobor arbori, să sap șanțuri, să tai cărbune, cât i-ar trebui unui conducător de oști pentru a cuceri un continent, se gândi profesorul Ulmu. Dar viața merită să fie trăită.”

Trebuie s-o ia, împreună cu foștii lui elevi, de la capăt. Și să recupereze timpul pierdut, sau

– mai exact – timpul care li s-a răpit, anii cei mai frumoși ai vieții lor.

Mircea, dar și acești copii de ieri, care au deja elevi în această școală, îi dau sentimentul că începuseră acum împreună o zidire, care, iată-o, se construiește singură chiar sub ochii lor.

Erau aceiași, nici mai buni, nici mai răi. Dar în același timp, erau alții. Atât de asemănători și atât de diferiți. Niciunul dintre ei însă nu rămăsese corigent la școala vieții.

Au prezentat exact așa cum își dorise el tema pentru acasă, aceasta reușind să-i lege prin fire nevăzute, din clipa când le-a fost anunțată și, era convins, până în ultima zi a fiecăruia dintre ei.

Nimic nu era improvizat, ei nu făceau decât să-și amintească și să viseze.

Amintirile lui se amestecau cu ale acestor copii maturi, cum îi credea, la care se adăugau, involuntar, alte amintiri, ale unor colegi de detenție care deveniseră de mult țărână.

Parcă se afla în posesia unei casete cu fulgere, pe care s-ar fi temut vreodată să o deschidă.

O va face, poate, numai pentru Mircea, atunci când acesta va mai crește.

Lui îi va vorbi despre destinul său și cele ale acestor elevi, cuprinse între o lecție în care fusese anunțată tema pentru acasă și o alta – la care fiecare dintre ei a venit cu răspunsul pregătit; ca și dânsul, la rândul-i, să povestească copiilor săi: pentru ca să se știe, pentru ca să nu se uite.

Era trecut de miezul nopții, dincolo și dincoace de Răut cocoșii cântară a treia oară, dar acești oameni nu se grăbeau să se despartă, ei aveau încă atâtea să-și vorbească.

În toată localitatea nu mai ardea de mult nicio luminiță. Apoi și-n satele din jur se topiră ultimele licăriri. Una câte una se stinseră luminițele din acea parte a lumii, din acea țară, de pe acel continent, de pe acea planetă și de la Dumnezeu din cer se mai vedea, ca un vârf de ac, un singur sâmbure de lumină: cel din geamurile școlii din comuna Poiana, de parcă el, unicul, rămăsese să mai ardă la acea oră în tot universul, Creatorul știind că până la acel mijit de zi sau până la alt revărsat de zori, ori chiar pentru încă o existență, acești pământeni vor avea ce să-și spună, vor ști cum să se încurajeze, cum să se țină împreună, lucrul cel mai important fiind acela ca oamenii să rămână oameni în orice împrejurări, cu respectul pentru propria persoană, cu stima pentru semeni și pentru lumea pe care le-a hărăzit-o să fie a lor, ei având misiunea s-o facă, din locul în care le-a lăsat-o Dânsul, mai bună și desăvârșită, în numele minunii numite viață, pentru ca ea să dăinuie, pentru ca ea să biruie, pentru ca ea să nu dispară în vecii vecilor, precum în cer așa și pe pământ.

octombrie 2007 – martie 2008

Ai terminat cartea!
Înainte de a pleca...

[Recomandă prietenilor \(Facebook sau Twitter\)](#)

[Evaluează cartea \(1-5 stele\)](#)

Mergi mai departe la [Aprecieri](#)

Aprecieri

Colegul Nicolae Dabija ne face mereu surprize. Poetul pe care-l cunoaștem, publicistul pe care-l citim în fiecare joi (eu, bunăoară, de acolo încep, de la editorialul lui Dabija) a venit cu un roman – **Tema pentru acasă** –, apărut la Editura Princeps-Edit, despre care prietenul nostru, editorul Daniel Corbu, afirmă că este un roman de Premiul Nobel, acesta deja a adunat reacții foarte pozitive. Nicolae Dabija are și dar epic: în articolele sale este un epic, are un dar de povestitor excepțional și romanul vine ca o confirmare a acestui dar.

Mihai CIMPOI, academician

Nicolae Dabija dedică romanul său tuturor intelectualilor basarabeni care au trăit supliciile la care a fost supusă această parte de Țară. Putea, desigur, să i-o dedice unui Nicolai Costenco. Într-un fel, un tiz al său. Dar tema pe care foștii elevi așteaptă s-o „rezolve” peste 13 ani este eminesciană. În frumusețea lui Mihai Ulmu, trezitoare de iubire tuturor elevelor sale, putem recunoaște lesne portretul tânărului geniu Toma Nour din romanul neterminat *Geniu pustiu*. Într-un fragment care ar fi putut fi o continuare a romanului, Eminescu îl întâlnește pe Toma Nour prin ghețurile siberiene!

Cum tema pentru acasă pornea de la *dragostea eminesciană*, înainte de arestarea încă neștiută a profesorului, acesta încredințase volumul de *Poezii* unei eleve eminente – Maria Răzeșu, avatar, la rândul ei, al lui Poesis, femeia care întrupează pentru Toma Nour deopotrivă iubirea, arta, patria. Este Cartea care-i va uni și-l va salva, în cele din urmă, pe Mihai Ulmu.

Reamintindu-mi de temeri, piatra de încercare a lui Nicolae Dabija trebuia să fie capacitatea de a da o *arhitectură* cărții sale. Noul romancier a trecut cu bine acest examen, construind aproape rebrenian, dar îmbinând formula narativă de tip ionic, cum ar zice dl Manolescu, cu aceea dorică, dominantă, prin care bate neconținut suflul poeziei. Iată ce dă credibilitate și originalitate *Temei pentru acasă*.

Zarianka lui Nicolae Dabija este „închisoarea în închisoare”. Altfel zis, Siberia din Uniunea Sovietică, închisoarea cea mică din închisoarea cea mare. Câinii sunt adevărații paznici care te găsesc oriunde. La poarta lagărului, te întâmpină prima propoziție cinică: „Bine ați venit!” Iar lozinca străjuitoare seamănă cu aceea de la intrarea în lagărele naziste: „Prin muncă ne vom ispăși greșelile!” Desigur, Hristos nu are ce căuta aici. Micul Inchizitor din lagărul Bezbojenka, destinat reeducării preoților, Mâșin, îi spune părintelui Florenski, înainte ca acesta să ajungă la Zarianka-1, vorbindu-i aproape în termenii Marelui Inchizitor dostoievskian: „Dacă Iisus ar reveni pe pământ, aici la Bezbojenka, eu aș ști cum să-l răstignesc din nou, astfel încât să nu mai învie niciodată”. La fel, colonelul Kudreavțev, numit de deținuți „omul-fără-chip”, face filosofia cinică a închisorii, recomandată ca „universitate a vieții”, „teren ideal de stârpire a răului”. El are și fire de artist, vrea ca lagărul să aibă un teatru, copia fidelă a lui Bolșoi Teatr. Pe noii deținuți îi întâmpină cu o fanfară improvizată, iar pe morți îi petrece cu muzică de Ceaikovski. Visul său secret e ca închisoarea să-i poarte numele. Pe intelectuali îi acuză că, prin gândire, poartă crima în ei. Or, crede el, „Omul nu trebuie învățat *cum* să gândească, el trebuie învățat *ce* să gândească”. El se declară apologet al noului umanism, este un „meliorist, vrea să curețe religia de Dumnezeu, istoria de regi și de împărați, pentru a face loc proletarilor, o lume *fără clase*”. Răspunsul kynic al lui Mendelstam: într-adevăr, *cei „fără clase” vor o lume fără clase!* Libertatea, spune Kudreavțev, e o „golănie”, o „șmecherie” intelectuală. „El ținea – comentează

naratorul – să lase ocașiilor săi impresia de lup uman, care avea grijă de oi inumane.”

Când grupul de politicieni troțkiști solicită să stea de vorbă cu cei din Biroul Politic al PCUS pentru a li se lămuri situația, colonelul improvizează o trupă de actori deghizați în Jdanov, Kalinin, Iagoda și în Beria, care-și bat joc de „revoltați”. „Plângăreții” sunt trimiși imediat în minele de uraniu din peninsulă. Frica, iată metoda ideală de educare. Numai ea aduce suprema fericire. Nașterea omului nou e posibilă abia după ce indivizii își vor „trăi toată frica”. Astfel arată filosofia cinică a gulagului. I se contrapune minunata poveste de dragoste descinsă din Poiana Basarabiei.

Theodor CODREANU

De prea puține ori mi-a fost dat, în ultimii 20 de ani, să citesc cu atâta pasiune și, în final, cu atâta bucurie pentru reușita deplină a unui scriitor, cum mi s-a întâmplat cu *Temă pentru acasă*, de Nicolae Dabija. Este primul roman al acestui strălucit poet și eseist de la Chișinău, unul dintre luptătorii neînfricați pentru limba și spiritualitatea românească, pentru supraviețuirea și libertatea acestei ramuri răsăritene a neamului românesc.

Romanul, scris în condiții existențiale neobișnuite - după propria mărturisire a autorului - mi-a adus în minte, la sfârșitul lecturii, sensibilitatea extraordinară și farmecul limbii române din romanele lui Ionel Teodoreanu, într-o împletire stranie cu atmosfera dantescă din Gulagul lui Soljenițan. Căci, acțiunea însăși pleacă dintr-o Moldovă ocupată peste noapte de trupele sovietice, în vara lui 1940, moment tragic, urmat de arestări și deportări în Siberia, unde se desfășoară o poveste de dragoste greu de imaginat în locuri și în vremuri normale. Iar filosofia ei pare să fie concentrată în cuvintele Sfântului Pavel, apostolul neamurilor din Epistola către corinteni, capitolul 13: „Dragostea îndelung rabdă, dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește... Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă.”

În acest spirit biblic, dragostea dintre cei doi tineri basarabeni, sortiți pieirii în Siberia, se dovedește mai tare decât moartea, devine un tragic imn biruitor al vieții.

Cu această bucurie și admirație colegială am urmărit, în răstimpul de un an de la apariția romanului, drumul său neobișnuit de victorios, în condițiile dificile ale majorității cărților de azi, din Basarabia până în Țară și apoi până în restul Europei și mai departe în Canada și Statele Unite ale Americii, unde zeci de mii de cititori au îmbrățișat *Tema pentru acasă* și pe Nicolae Dabija ca pe o solie luminată și ca pe un crainic al biruinței spiritului creator al neamului nostru, oriunde s-ar afla reprezentanții lui, în lumea atâtor sfâșieri, destrămări și pericole universale.

Ion BRAD, București

Nicolae Dabija, în paginile cărții, revine la o anume clasicitate a valorilor umane, definind caracterul complex al călăului și al victimei. Miraculosul deține un loc aparte, iar fantezia cu care a fost scris romanul este de neasemuit.

“**Tema pentru acasă**” se poate număra printre cele mai sesizante și mai fascinante creații ale literaturii de dragoste. Autorul dezvăluie lupta cu destinul într-o înfruntare inegală.

Locul de detenție, Kolâma, este zarea crepusculară a nordului înghețat, este însăși imaginea iadului, a suferinței umane pe care autorul o evocă lucid și echilibrat. Acolo, în

extremitatea nordică a pământului, suferința capătă accente pronunțate de tragedie antică. Are aceleași profunzimi dostoevskiene profund umane.

Maria Răzeșu, eroina principală a romanului, este o ființă pură și nevinovată, care își asumă destinul de a se jertfi pentru iubire. Neliniștile ei sunt stârnite de implacabilul destin și-i dau puterea de a străbate cu seninătate dragostea pentru profesorul de limba și literatură română, Mihai Ulmu. Aceași dramă e ca și a Anei Meșterului Manole.

Cititorul va găsi, pe lângă o frumoasă poveste de dragoste, o analiză psihologică profundă, scriitorul reușind să lumineze noi fațete ale sufletului omenesc, căci drama la care asistă este o reflectare a unei vieți interioare, a unui suflet nobil, gata de sacrificiu. Destinul din clipa destrămării luminosului vis de adolescență al Mariei Răzeșu și până la acea deplină asumare a idealului major al iubirii face din ea o ființă dăruită, o ființă superioară.

Romanul "Tema pentru acasă" este scris numai pentru cititori. Cât despre critici, Nicolae Dabija îl poate parafraza pe Gabriel García Márquez, spunând: "Dați-vă la o parte, eu vreau să vorbesc cu cititorii".

Mihai Sultana VICOL

Toate aceste caracteristici și echivalări exegetice impun din partea-mi deconspirarea unei forțe demiurgice care este talentul excepțional al scriitorului Nicolae Dabija, viziunea lui socratică, probitatea, tenacitatea și fervoarea investigării ontologice a întâmplatului, spirit acut de observație, gândire retroactivă, mișcare liberă în fraza demersului juridic, dozare și echilibrul interiorizării personajelor și situațiilor abordate.

Romanul este un eveniment cu totul remarcabil în beletristica românească. E o strigare apolinică și divină la ceruri, o istorie a tragicei noastre izgoniri din grădina Domnului asasinat.

Povestea tragică a basarabeanului Nicolae Dabija este cartea de căpătâi a pestetotlocului și a pestetoatetimpurile pătimirii noastre.

O citești și lacrima ți se face de piatră și de tunetul deșteptării clopotelor la Putna și Alba-lulia speranțelor noastre.

O citești și te cutremuri.

Anatol CODRU, academician

Romanul lui Nicolae Dabija, **Tema pentru acasă**, dedicat „intelectualității basarabene din toate timpurile”, este reprezentativ pentru destinul neamului românesc, de cele mai multe ori aflat în situații-limită, nevoit nu numai să supraviețuiască, în condiții vitrege, inumane, dar să nu facă rabat demnității umane. Profesorul de literatură română, școlit la universitatea ieșeană, Mihai Ulmu, este arestat chiar în timpul predării unei teme eminesciene, într-o zi fatidică: 28 iunie 1940, când Stalin, „tătucul” copiilor, a ordonat ca Basarabia și Bucovina să intre în închisoarea cea mare, în U.R.S.S.

„Bucurați-vă! De acum încolo sunteți liberi”, le-a ordonat ofițerul sovietic însărcinat de Stalin cu binele popoarelor, înlocuind tricolorul românesc cu secera și ciocanul bolșevic. Arestat și umilit în fața elevilor săi, producând un șoc, o „neliniște oarbă”, acuzat, ulterior, de a fi agent al serviciilor secrete românești, americane, engleze etc., că vrea să destrame, prin Eminescu, Uniunea Sovietică, Mihai Ulmu este imbarcat, ca și alți indezirabili, în vagoane de vite și dus în

Siberia spre reeducare. Veridicitatea descrierii atmosferei acestei închisori din închisoare (Siberia din URSS) este punctul forte al romancierului.

Pe acest fundament așază romancierul Nicolae Dabija iubirea dintre Mihai Ulmu și fosta sa elevă din localitatea basarabeană Poiana, Maria Răzeșu, deși dragostea era interzisă cu desăvârșire în orașelul de penitenciare, Zarianka.

Încercările celor doi de a evada au fost sortite eșecului; în plus, li s-au suplimentat anii de detenție, Mihai însumând 240 de ani, 8 luni, 3 săptămâni, 2 zile, 8 ore și 30 de minute, iar Mariei nu i se permite să evadeze nici măcar din ea însăși.

Întoarcerea lui Mihai Ulmu, alături de fiul său, Mircea, la Poiana, este emoționantă. În clasa din care fusese arestat, foștii elevi, acum maturi, îl așteaptă pentru finalizarea orei de literatură română și pentru a-și primi tema pentru acasă: „A fi om – o artă sau un destin?!”

Profesorul lor le-a cultivat însă ideea demnității umane: „Turma nu are demnitate, chiar dacă atacă sau se apără. Omul o are și atâta timp cât nu o părăsește, el nu poate fi învins”. La întoarcerea sa din lagăr, profesorul constată că lecția despre demnitate a fost învățată și datorită vitregiilor vremii. Dar întrebarea pe care romancierul o pune: „A fi om în viață e o artă sau un destin” este tulburătoare și incitantă și la ea trebuie să medităm oriunde și oricând.

Prin acest strălucit debut ca romancier, Nicolae Dabija se dovedește a fi un scriitor total și un model uman. Traducerea acestei cărți în limbi de circulație internațională l-ar aduce, după opinia noastră, în apropierea unui binemeritat Premiu Nobel, ceea ce ar fi o mândrie națională și o dovadă că literatura română nu vine cu firimituri la masa marilor literaturi ale lumii.

Tudor NEDELCEA

În prima zi a acestui an, rămânând cu respirația pe ultima pagină a romanului *Tema pentru acasă*, mi-am zis: numai un inegalabil poet și publicist ca Nicolae Dabija putea aduce o asemenea ofrandă literaturii române. Tulburător până la lacrimi poem epic de iubire, credință și suferință, deschizător (în adâncuri) spre ceruri și calvarul robiei din taigaua siberiană, această operă va rămâne neclintită încă o veșnicie în unicitatea-i după ce ne trecem noi, prin imaginarul poetizat de o rară prospețime, așezat într-un tipar narativ ce-i asigură o arhitectonică perfectă, prin numeroasele reflecții asupra problemelor vieții și morții, prin minunatele descrieri și dialogurile lapidare, dar cu miez greu conotativ, intercalate de creionări portretistice cu sclipiri de geniu și, în sfârșit, prin măreața-i pledoarie în numele libertății spiritului și perpetuării ancestralelor virtuți omenești. Sunt mândru nespun că-s contemporan cu autorul acestei cutremurătoare cărți.

Gheorghe CALAMANCIUC

Mama mea, care la viața ei a citit sute de romane, fiind o cititoare inveterată, după ce a parcurs *Tema pentru acasă*, mi-a mărturisit că e cel mai frumos roman pe care l-a citit ea vreodată. Această afirmație m-a făcut să purced la traducerea romanului lui Nicolae Dabija în rusește: sunt foarte convinsă că va constitui o noutate pentru cititorul rus, care va descoperi în el o altă dimensiune, spiritualizată și umanizată, a Gulagului lui Soljenitîn.

Miroslava METLEAEVA

Nicolae Dabija a fost primul din generația noastră care nu s-a temut să facă și *altceva* decât ceea ce-i recunoștea o lume că știe a face bine – poezie.

Ce se poate mai frumos decât poezia, ca expresie a libertății? Tânărul profesor de limbă și literatură română Mihai Ulmu își duce clasa de absolvenți în imensa și sublima lume eminesciană, în care examenele de bacalaureat nu epuizează cunoașterea acestui univers. Unde mai pui că intervine.... eliberarea sovietică! Profesorul Mihai Ulmu își asumă fapta temerară a discipolilor săi (care l-au repus pe Eminescu la locul lui, dând jos portretul lui Stalin, cocoțat de eliberatori). Astfel ajunge aproape de Polul frigului...

La lecția întreruptă de *eliberatori* profesorul de română le-a dat o temă pentru acasă: *A fi om în viață e o artă sau un destin?* După treisprezece ani, ajuns în Poiana, de mână cu fructul dragostei Mariei și al lui, cu Mircea, își regăsește clasa *căruntă*, așteptându-l cu tema de acasă în tot felul îndeplinită...

Libertatea o are fiecare la îndemână, doar să nu se teamă de prea marele ei preț. Pe un fundal tragic cu viața la limită, autorul înalță imne libertății și dragostei, unicele repere de devenire a omului după chipul și asemănarea cu Domnul.

Iulian FILIP

Am citit romanul D-voastră „**Tema pentru acasă**”. Este pur și simplu Superb!

Am avut ocazia să citesc multe romane, inclusiv clasici și contemporani francezi: romanul D-voastră poate fi pus alături de marii romancieri.

E bine scris, ochit în țintă, dați dovadă de o mare sensibilitate atunci când descrieți ororile Gulagului. Îmi dau seama că numai având un patriotism imens în suflet poți scoate asemenea diamante literare.

Sfatul meu e să traduceți cartea în mai multe limbi: engleză, franceză, spaniolă și să căutați modalități pentru a o edita în Occident și SUA. Suntem convinși că va interesa multă lume! Are toate șansele să devină bestseller în lume.

Ca intelectual basarabean, nu pot decât să vă mulțumesc pentru această carte de valoare!

Maria Augustina HÂNCU, Bruxelles

În ochii mai multor prieteni care au citit romanul lui Nicolae Dabija, „Tema pentru acasă”, am descoperit lumina revelației, iar în ochii autorului – conștientizarea succesului. E drept că nu există succes care să nu ascundă în sine și ceva din tragedia crucificării. Pentru mine, Nicolae Dabija a fost și va rămâne un poet, un mare poet. Nu un Eminescu, un Nichita Stănescu sau un Grigore Vieru, ci unul aparte – unic și irepetabil – unul pe care și l-ar dori, cu siguranță, oricare dintre marile literaturi occidentale.

M-am apropiat de filele romanului ca de un stol de fluturi răniți, gata să se risipească la prima neatenție a cititorului. Lectura, însă m-a convins că prozatorul Nicolae Dabija a venit cu teme făcute. Romanul se aseamănă extrem de mult cu cel care l-a scris: profund și bătaios, dar – în același timp – sensibil și timid, cu sufletul ca o rană deschisă, pe care o poți face să sângereze doar atingând-o cu privirea.

Nicolae Dabija a recurs la o poveste de iubire pe care a trecut-o prin calvarul suferinței, reușind un roman plin de emoții și filozofie, un roman din care ai ce învăța. Iubirea e singura

virtute care ne ajută să rămânem oameni, ca și cum ne șoptesc buzele Mariei, tânăra cu ochii „ca cerul de peste brazi”, care se duce în Siberia după Mihai Ulmu, convinsă că fără dânsul viața ei nu are rost.

Aurelian SILVESTRU

Ispititoare sunt sirenele publicisticii de atitudine pentru orice artist al cuvântului, dar mai ales în cazurile când acesta atacă problema arzătoare de interes național, inclusiv o tematică social-politică pusă pe muchie de cuțit, atâta amar de timp interzisă. Prin forța talentului său nativ, Nicolae Dabija a știut însă să învingă aceste „sirene”, propunând cititorului – prin proaspătul roman *Tema pentru acasă* – un adevărat **roman-artă**, în care ficțiunea se prezintă atât de viguroasă și veridică, încât concurează cu cele mai crude date ale realității evocate, iar datele realității sunt surprinse atât de relevant și sintetizator, încât fac concurență cu cea mai autentică ficțiune. Nici chiar rusul Soljenițan, cel mai consacrat scriitor-disident al Gulagurilor staliniste, n-a reușit să se smulgă definitiv din momelile publicisticii, necum basarabeni noștri Constantin Stere, Paul Goma, Alexei Marinat.

Iată de ce am putea spune că Nicolae Dabija este nu numai un Soljenițan al românilor de pretutindeni, ci un Soljenițan **artist** al românilor în evocarea cu atâta forță de imaginație și de recreare, cu atâta sugestivitate și plasticitate, cu atâta capacitate de relevare și de penetrațiune a atrocităților, a cruzimilor și absurdităților proprii regimului stalinist-totalitarist, în special proprii temnițelor siberiene – un iad pe pământ, mult peste cel imaginat de geniul lui Dante cu celebra-i inscripție de pe ușă: *Lăsați orice speranță, voi ce intrați aici*.

Însuși atotputernicul și înălțătorul sentiment al dragostei nepereche e văzut de Nicolae Dabija în duhul poeziei eminesciene, întorlocând într-un tot întreg complex și dialectic dorul, voluptatea, suferința, durerea și sacrificiul. A suferi unul de celălalt, a aparține total celuilalt, până la mutația unui eu în altul, până la contopirea oximoronică a eu-urilor într-un eu unic, a lupta pentru triumful dragostei căutate, a se supune benevol celor mai tragice încercări, a te sacrifica în numele ei (dacă trebuie) – iată care ar fi dragostea adevărată în credința romancierului, trăită magistral până la rădăcinile sentimentului. „*Mihai și Maria deveniră un singur suflet și o singură inimă, un tot întreg alcătuit din două jumătăți perfecte topite într-o sărutare. Și unul devenise, în același timp, și celălalt. Ființele lor se amestecară: el era ea, ea era el, iar lumea erau ei*”.

Felicităm autorul cu o strălucită realizare artistică în contextul întregii proze române contemporane.

Mihail DOLGAN, academician

Relația lui Nicolae Dabija cu Dumnezeu este una puternică, iar asta se desprinde clar din paginile cărții. Autorul știe convingător cum să pună personajele sale să realizeze adevărate meditații pe marginea acestui subiect – credința în Cel de Sus. Aceste pagini sunt memorabile și unele care dau romanului „**Tema pentru acasă**” o semnificație spirituală unică. Exemplul preotului din închisoare are o conotație puternică și exemplară. La fel și momentul în care deținuții refuză să lucreze în ziua de Paști. Loviturile cu bocancii și cu patul armelor nu i-a împiedicat niciodată să „evadeze” însă în rugăciune. Aceasta a fost prima biruință a lor în fața temnicerilor. Dumnezeu era cu ei... Până la urmă, tot El le-a adus eliberarea mult așteptată de

pe 5 martie 1953.

Iar finalul cărții – “precum în cer așa și pe pământ” -, duce cu gândul la credința și stabilitatea unui popor prins între o permanentă presiune istorică și forța supremă a lui Dumnezeu care nu l-a uitat niciodată și i-a dat tărie să reziste...

Stela POPA, București

Dintr-un simplu „roman de dragoste”, *Tema pentru acasă* devine treptat un roman al destinului uman, acesta neputându-se împlini decât prin suferință. Regăsirea lui Mircea, fiul pierdut, înseamnă extrapolarea destinului individual asupra destinului umanității. Ceea ce duce, în finalul romanului, la invocarea protecției divine nu atât pentru personaje, cât mai degrabă pentru lumea situată, așa zicând, *extra muros*.

O altă particularitate a romanului lui Nicolae Dabija o constituie dublarea fabulei principale cu numeroase scene de conjunctură cotidiană în care sunt distribuite personajele secundare. Rostul acestor scene, cărora, mai sus, le-am zis „tablouri”, este acela de a constitui un fundal amplu, un fel de panoramă a deșertăciunilor. Peste tot, destine încheiate, distruse de un sistem al cărui cinism este aplicat, după un studiu amănunțit, până în cele mai mărunte detalii. În acest sens, romanul prezintă o cazuistică extrem de bogată, despre care s-ar putea afirma că este pitorească, dacă nu ar fi de-a binelea dramatică, chiar tragică, pe alocuri. Gândul mă duce îndată la Soljenițin și la *Pavilionul canceroșilor*. De nații diferite, de profesii așijderea, de confesiuni religioase uneori antagonice, de vârste felurite, locuitorii gulagului alcătuiesc un miniunivers nu numai al imperiului bolșevic, ci și al lumii noastre pământene. Un preot ortodox, un rabin evreu, un academician, pungași, meseriași de tot felul, un lacheu regal, demenți și sănătoși mintal, un pictor, un negustor ș.a.m.d. Tot atâtea drame și tragedii, rezumate, uneori, doar pe câte un sfert de pagină. Ceea ce, pe de o parte, constituie un act de virtuozitate naratorială, iar pe de altă parte, sprijină conflictul principal. În plus, se realizează un fundal de tip realist, prin care se definește mai exact universul concentraționar bolșevic.

Mai cu seamă paginile despre luiun, „ultimul vorbitor al limbii iugrine”. Un deținut, luiun pe numele lui, stăpânește tainele acestei străvechi limbi siberiene. El se izolează vizibil de restul deținuților, comportându-se ciudat. Cel puțin în aparență: „Desena mereu, la lumina zilei sau la cea a stelelor, fel de fel de cercuri, bețișoare, cifre tainice – cu degetul, cu mâna, cu așchii de lemn – în aer, în țărână, pe zăpadă, pe trunchiuri, pe pereți, pe mese, iar când vorbea de unul singur, concentrat în sine, neobservând pe nimeni, parcă gemea, parcă se ruga, parcă dansa, parcă amenința cerul, parcă descâlcea cântece.” Limpede: obiceiuri de șaman, care stăpânește și practică taine ancestrale. Symbolismul personajului începe să prindă contur atunci când el îi destăinuie lui Ulmu că are două sute de ani. Și că îl va învăța tainele limbii iugrine, „una dintre cele mai vechi din lume”. Când va părăsi lagărul, Mihai Ulmu va avea grijă, mai întâi, să își găsească băiatul, apoi să transmită lingviștilor, la rândul lui, tainele învățate de la luiun.

Nu mă interesează defel dacă „limba iugrină” va fi existat cu adevărat, deoarece mă interesează symbolismul ei. Și aici, din nou, Nicolae Dabija face dovada abilităților sale de constructor epic, prin conjugarea celor două fire. Căutarea și găsirea lui Mircea, băiatul lui Mihai și al Mariei, reprezintă împlinirea destinului individual. Care nu se poate realiza decât după parcurgerea unui traseu chinuitor pentru individ. Învățarea „iugrinei” reprezintă împlinirea destinului colectiv. Care, la rândul lui, nu se poate realiza decât prin parcurgerea unui traseu la

fel de chinuitor pentru om. Cum spuneam mai sus, un optimism amar, într-un univers bătând către cenușiu. Sesizăm acum mai bine semnificația titlului. „Tema pentru acasă” are în vedere meditația asupra destinului individual, care nu se poate împlini decât împreună cu destinul celuilalt. Lecție pe care istoria însăși s-ar cuveni să o învețe. Se vede că este însă foarte greu ori chiar imposibil, de vreme ce rateurile se repetă neconținut.

Dan MĂNUCĂ,

**Directorul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”
al Academiei Române, Filiala Iași**

Sugestiv, simbolic, titlul romanului care ne-a venit într-o epocă în care încă o mare parte dintre basarabeni n-au învins gulagul din ei (n-au vrut să-l învingă??) și au neapărată nevoie de o atare „temă pentru acasă”, care i-ar face să trăiască tragedia protagoniștilor, să iasă odată și odată din întunericul grotei primitive, comuniste, aspirând spre lumină și adevăr.

Constantin BOBEICĂ

Romanul reprezintă o proză profundă, de o acuratețe excepțională, polifonică și foarte personală în același timp. Din „Tema pentru acasă” Nicolae Dabija a reușit să facă o Casă pentru tema terorii istoriei și sublimei îndurări a sufletului românesc de pretutindeni. A mai oferit o dovadă că aproape nimic nu s-a spus încă așa cum trebuie despre adevărata suferință a intelectualității nevândute.

Ardian-Christian KUCIUK, Tirana

Istoria ultimului secol a populației românești dintre Prut și Nistru, a fraților noștri basarabeni a depășit cu mult prin consecințele ei dramatice, uneori tragice, limitele închipuirii și ale suportabilității sensibilității omenești. Cazul personajului principal din carte, profesorul Mihai Ulmu, cu posibile trimiteri autobiografice, este doar un crâmpei din infernala suferință a populației românești trăită sub sufocanta ocupație sovietică.

Nicolae Dabija se vrea un grefier al unor întâmplări de viață, de aceea stilul cărții sale este sobru și concis, valoarea artistică rezultând din contextul general, nicidecum din armonia particulară a unor detalii.

Prin această capacitate de dezvoltare semantică a simbolului existențial: viață – penitenciar, textul lui Nicolae Dabija se esențializează devenind convingere, speranță, credință în mântuire. Este clar că prin această carte Nicolae Dabija nu a premeditat doar realizarea unui succes de librărie, care să se adauge la palmaresul său literar, oricum important, ci mai curând a vrut ca romanul sau *Tema pentru acasă* să fie un semnal de alarmă pentru cei care cred că istoria nu se mai poate repeta, că nu se va mai reveni niciodată la imperiile care se impun prin puterea armelor, prin organe de represiune, prin continue manipulări ale cetățenilor cu ajutorul propagandei mediatice. „Nu poți să faci ca tot ce-a fost să nu fi fost” (apud Shakespeare), dar, adăugăm noi: nici să împiedici ca istoria să se repete. Avertismentul lui Nicolae Dabija se comunică prin exemple concrete trăite, nu prin îndemnuri teoretice lansate dintr-un deșert al indiferenței. Prin aceasta, romanul său este într-adevăr o temă pentru acasă, o rană deschisă și un memento pentru generațiile viitoare. Fără a exagera în carte militantismul, poate inevitabil

și necesar, al pleiadei scriitorilor basarabeni, ba chiar drămuindu-l cu apreciabilă discreție, Nicolae Dabija nu este mai puțin vigilent cu soarta semenilor săi și rămâne în recentul său roman același paznic neclintit la porțile ființării și demnității românești.

Viorel DINESCU

Încă din avion, m-am apucat să vă citesc cartea și, timp de peste opt ore, cât a durat drumul de întoarcere în America, nu am putut lăsa romanul din mână. L-am citit cu drag și emoție, trezindu-mă că nu mai sunt deasupra oceanului, ci undeva la Kolama, alături de Mihai Ulmu și Maria Răzeșu, după gardurile de sârmă ghimpată... Unele pasaje le-am citit și recitit cu ochii umeziți, suferind împreună cu eroii lui pe care cred că puteam să-i pipăi cu mâna. Felicitări călduroase pentru această capodoperă literară în fața căreia multe premii Nobel pălesc!

Sa trăiți cu sănătate mulți ani fericiți, alături de cei dragi, și să lăsați în urmă mii de pagini luminoase, puternice și roditoare, cu care să înnobițați în continuare sufletele milioanele de români (și nu numai) de pretutindeni.

God bless you!

Cristian Petru BALAN, Chicago, SUA

Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova a lansat o inițiativă foarte frumoasă: „Chișinăul citește o carte”, care în curând s-a transformat în una mai largă, „Republica Moldova citește o carte”. Am propus – în contextul sincronizării unor acțiuni culturale comune, în care cititorii de pe ambele maluri ale Prutului să se regăsească lecturând aceleași cărți – să lansăm acțiunea „România citește o carte”, care s-ar derula la nivelul întregii țări. Pentru prima probă nici că se putea găsi o carte mai potrivită ca „Tema pentru acasă”, romanul lui Nicolae Dabija. Eu, deși sunt înconjurat de cărți, citesc puține cărți, dar vreau să vă mărturisesc că n-am citit demult un astfel de roman. E scris cu meșteșug și lacrimă. Îl citești și te cutremuri.

Nicu BOARU, directorul Bibliotecii Județene „Nicolae Iorga”, Ploiești

Nicolae Dabija, scriitorul de talent și omul de acțiune, are puterea miraculoasă de a emoționa ființa și de a canaliza spre adevăr și speranță. Poet, eseist, publicist și traducător, redactorul șef al revistei *Literatura și arta*, omul politic și liderul de generație, a ales calea intrării sub semnul mesianismului alimentat cu viziuni spre binele tuturor. Iar primul său roman, *Tema pentru acasă*, este spovedania clipei fatale dintre viață și moarte, al dramatismului născut la granița dintre suferință și iubire, este romanul tulburător al omului ce se salvează prin îndurare, credință, izbândă și dragoste, dar și al severului gest repulsiv la cinismul lumii în care trăiește.

Nicolae BUSUIOC, Iași

Având ocazia să-l cunosc personal pe omul Dabija, să citesc cartea, iar apoi s-o recitesc, nu pot decât să mă declar entuziasmat. Visam și noaptea momente din acțiunea romanului, în care eram și eu participant, trăind cu o intensitate maximă coșmarul eroilor noștri din Extremul Orient. Probabil că subconștientul lucra, sub imperiul celor citite, lucra și lucrează și acum, pentru că zilnic mă străfulgeră anumite secvențe care m-au impresionat profund.

Părerea mea este că, prin „Tema pentru acasă”, romanul românesc în genere ia o vitală gură de oxigen într-o perioadă de „secetă” prelungită în acest domeniu. Ar fi bine ca acest roman să fie tradus cât mai grabnic în limbile de largă circulație, cum ar fi engleza, spaniola, franceza, germana, pentru ca occidentalii să poată recepta opera și mesajul și astfel să fie apreciat de către cât mai mulți cititori la justa lui valoare.

Am fost impresionat de prezența și frecvența literei-simbol M, cu sau fără majusculă care chiar se află la mijlocul alfabetului și dă în roman nume precum Mihai, Maria, Mircea, Mendelstam sau Mazai, Moldova sau Moscova etc.

Mesteacăn e specia de copac sădit de Mihai la căpătâiul Mariei, la mormântul acela uitat de lume. S-a spus că e un roman de viață și de... moarte. Tot cum sunt și unele cuvinte ce au darul de a caracteriza acest roman: memorabil, monumental, magic, magnific, magistral, minunat, ce aparțin unui mare maestru și care fac posibil ca „Tema pentru acasă” să atragă cititorul ca un... magnet! Să fie și M de la Mântuitor, mântuire, sau menire? Bineînțeles că exemplele pot continua.

Pare greu de crezut că acest roman este primul scris de domnul Dabija; sunt convins că nu este și ultimul pentru că succesul de care se bucură are darul de a fi o adevărată provocare pentru luptătorul Dabija, care cu siguranță ne rezervă și alte surprize plăcute în viitorul apropiat.

George SÎRBU, Ploiești

De mult n-am mai citit un roman așa de bun. Cu talent și inspirație, ați realizat strălucirea unei iubiri ancestrale în mijlocul întunericului gulagului rusesc. Cartea trece din mână în mână în Constanța, circulă printre colegi, care și ei vă mulțumesc pentru regalul oferit.

Ana RUSE, Constanța

Romanul lui Nicolae Dabija „Tema pentru acasă” e o carte ce stă sub semnul unui înălțător act de creație care a transformat filologul din mine într-un zguduit cititor nesătul, care a redeșteptat elevul, studentul, tânărul profesor ce am fost, care mi-a oferit un model de publicist și scriitor capabil să pună la temelia unei proze principalei piloni ai poeziei vieții. Numai unui ales poet, unui pururi fidel fiu al românismului **în clipele dintre moarte și viață i se poate arăta o astfel de carte.**

Despre valențele semantice ale lucrării, despre „uneltele” utilizate de autor etc. se va scrie încă mult. Deoarece „Tema pentru acasă” nu este dată doar elevilor lui Mihai Ulmu, nu doar generației lui Mircea unde-l găsim și pe Nicolae Dabija, și pe Iulian Filip, Gheorghe Calamanciuc, Ion Berghia etc., ci e dată tuturor generațiilor de români basarabeni de după 1812 până în zilele noastre care nu-și imaginează viața în afara seminției. Așadar, începem a descifra cu adevărat valoarea intrinsecă a romanului din momentul în care noi, cititorii, ne regăsim în paginile lucrării. Iar Nicolae Dabija, aidoma lui Ștefan cel Mare și Sfânt, prin această carte și-a ctitorit prima mănăstire de proporții considerabile în literatura română și europeană care să dăinuiască peste secole.

Felicitări, dragă Nicolae! Și, când mai mergi la Mănăstirea Țipova, ia-mă cu tine...

Ion BERGHIA, Iași

„A fi om în viață e o artă sau un destin?” - iată titlul temei ce li se propune elevilor din ultimul an al Liceului din Poiana basarabeană, românească de către eroul cărții, tânărul profesor Mihai Ulmu. Le-o dă elevilor săi, dar le-o dă cititorilor în aceeași măsură.

Și din această temă derivă, cresc mai bine zis, și cresc frumos, mesianic aproape, alte câteva. Tema dragostei, a acelui sentiment profund uman care înaripează și-l aduce pe om în vecinătatea lui Dumnezeu, făcându-l să mute munții din loc, tema adevăratei dragoste este una esențială în această minunată carte.

Capitolele intitulate „Primul sărut” și „Nuntă în taiga” sunt magistrale, de o densitate sentimentală aparte, demnă de capodopere ale literaturii universale.

La spartani, învingătorii la Jocurile Olimpice câștigau dreptul de a lupta în primele rânduri, alături de rege, în bătălii. Nicolae Dabija este învingătorul. A învins o dată în poezie și publicistică, fiind de departe putătorul de stindard cel mai aprig din colțul de Țară numit astăzi Republica Moldova, a învins prin primul său roman.

Vasile FLUTUREL,
membru al US din România, Filiala Iași

Am credința că romanul **Tema pentru acasă** a fost anume conceput, ca autorul să “descarce” în el o sinteză a filozofiei sale despre lume și viață, în contextul istoriei.

În numele prezumtivilor cititori ai romanului **Tema pentru acasă**, ce ar putea să împărtășească bucuria mea spirituală îndrăznesc aici un alt mod de a spune ceea ce frecvent i se cuvine D-lui Nicolae Dabija: De la cititor, omagiu!

înv. Gheorghe PÂRLEA, Mirosllovești, Iași

E un roman foarte emoționant, la multe pasaje mi-au dat lacrimile. E o mare realizare, e important că suferințele acelor oameni nu sunt uitate, puterea lor de a lupta, sacrificiul lor urmând să ne fie model.

Este și un roman entuziasmant prin dialoguri pline de poezie, prin scene dramatice sau prin trăirile care ni le transmite. Și prin filozofia, înțelegerea foarte penetrantă a celor ce s-au întâmplat pe atunci. Ar trebui neapărat să se facă un film după acest roman.

Dan TIBA, doctor în matematică,
Institutul de Matematică al Academiei Române, București

Ideea existențială a operei – „Tema pentru acasă”: „A fi om în viață e o artă sau un destin?” se manifestă polifonic, conjugând nivelul simbolic (semnificațiile numelor personajelor: Maria – indiciu al imaginii biblice materne, Mihai și Mircea – asonanța numelor e semnul continuității la nivel spiritual), precum și cel metaforico-filozofic (de la tipul limbajului utilizat de autor – unul liric și emotiv – la tipul de situații vs eroi implicați în trama acțională – cei din „cercul filozofilor”).

Romanul dat e o pledoarie pentru dragostea autentică și fortifiantă, pentru demnitatea umană, pentru purificarea prin întoarcerea la origini (călătoria spre Poiana și actul povestirii), dar și o șansă pentru generațiile prezentului de a recupera o parte din memoria sensibilă și

adesea terifiantă a trecutului nostru istoric.

Nadejda IACOB

Cartea TEMA PENTRU ACASĂ, a domnului Nicolae Dabija este o relatare cutremurătoare a tragediei Basarabiei, Bucovinei, a întregului neam românesc și nu ar trebui să fie român care să nu citească această carte.

E un mesaj al românilor înstrăinați fără voia lor de Patria Mamă România, care capătă în această carte chip de Sfântă Icoană.

Constantin CHIRILĂ, Iași

„Tema pentru acasă”, prin capacitatea de evocare a unor subtilități istorico-literare (momentul existenței ultimului vorbitor al limbii iugrine, implicit a lui M. Ulmu), prin dezvoltarea ideii că femeia reprezintă nu doar o continuatoare și o matrice a viabilității neamului, a seminției, ci și o forță ce are capacitate primordială de selecție, de alegere a bărbatului pe care îl iubește și de a-l urma chiar și până la capătul pământului (prin personalitatea Mariei Răzeșu), prin sugestii simbolice ale personajelor-intelectuale, e un roman care îmbină perfect elementele tradiționaliste cu cele moderniste, rezultând o operă plăcută întru lecturare, care predispozează la cugetare, la determinarea sensibilității fără de care nu putem să supraviețuim cu adevărat.

Violeta PUȘNEAC

Totul e profund și superfocat în această proză poetică: adevărul istoric cu atrocitățile sale, iubirea, șansa, curajul, tăcerea și trecerea. Autorul împletește cu măiestrie cele două planuri epice, lăsând finalul deschis cu fiul care, la rândul său, va materializa visul părinților.

Nu poate fi neglijat mesajul optimist al romanului în care pâlpâie luminița regăsirii noastre.

Iuliana HOMOC, Piatra-Neamț

Dimensiunile prozei în sine și ale parabolei dabijiene, înscrise în romanul “Tema pentru acasă”, condensând virtuți multivalente - îmi vine a crede că o seamă nebănuite nici de autor – ce s-ar cuveni și ar binemerita cunoscute de generațiile tinere de azi și de mâine, mi-au inspirat un proiect de aprofundare a înțelegerii realităților descrise.

I. Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului din România intenționează să introducă în curricula școlară disciplina “Istoria Comunismului”, într-un an terminal de liceu. Ar fi de dorit ca “Tema pentru acasă” să reprezinte exponențial, luând în considerație vârsta eroilor acestei cărți, un studiu de caz (unic în felul său) pentru dezbateri și dezvoltări în marginea materiei “Istoria Comunismului”.

II. Existența unei cărți de altitudine artistică și etică precum „Tema pentru acasă”, în mod necesar, rodește idei pentru cunoașterea acesteia. O „Antantă cordială a cititorilor liceeni și a profesorilor” (desigur cu semnătură alături de nume și prenume) ar avea dreptul să propună Ministerelor Educației din cele două state de limba română editarea într-un tiraj corespunzător a romanului semnat de Nicolae Dabija. Se cuvine ca fiecare bibliotecă școlară să fie înzestrată cu un set de exemplare, proporțional cu numărul de elevi din anii terminali.

III. În aceste circumstanțe Consiliul Național al Cinematografiei din România să organizeze un concurs pentru crearea unui film după romanul „Tema pentru acasă”.

Eventual TVR în colaborare cu TVM (și – de ce nu?– în cooperare cu o televiziune de prestigiu din Rusia) în sincronie cu elaborarea filmului, ar avea posibilitatea să realizeze un serial de televiziune.

IV. În mod incontestabil, atât filmul cât și serialul TV creat în spiritul romanului, ar servi exponențial pentru înțelegerea mai în profunzime a terorii istoriei abătute asupra poporului nostru, după Ultimatumul impus României de Kremlin la 28 iunie 1940. Ministerelor de Externe ale României și Republicii Moldova, prin ambasadele celor două state, li s-ar oferi un material expresiv pentru a reprezenta un capitol tragic din trecutul recent al neamului nostru, povestit extrem de sugestiv de scriitorul și istoricul Nicolae Dabija, un fidel port-parleur de imagine a Basarabiei.

Ion ȚĂRANU, Iași

Cartea **Temă pentru acasă** e un tulburător roman de dragoste. La școala din Poiana, profesorul de literatură română e învinuit de noile autorități de schimbarea portretului lui Stalin cu cel al lui Eminescu. După un simulacru de proces, Mihai Ulmu, “dușmanul poporului”, ajunge în gulag. Maria Răzeșu, fosta lui elevă din anul IV de liceu, îl ajută să evadeze, dar și să-și dea seama de dragostea lor. O săptămână le-a trebuit soldaților ca să-i găsească. Șapte zile au fost de ajuns ca Mihai și Maria să se regăsească. Nestrivită de calvarul gulag-ului, dragostea răzbate prin piatră ca o iarbă cerească. Răzbate, șoptindu-ne că marile iubiri nu încap în temniță niciunde și nicicând.

Cu harul său, scriitorul ne poartă prin iad, meșterind vitralii din cioburi de vise, ne trece prin rai, astupând cu iubire locul lăsat de Domnul la facerea omului.

Faptele trecutului îl inspiră pe Nicolae Dabija și în această carte. Inspirația lui, aura de voievod, de străjer neobosit al românismului, îi fac loc în istorie ca unui dac pe Columnă.

Nicolae PETRESCU-REDI, Ploiești

Cartea se citește pe nerăsuflăte, fiind scrisă, dacă am înțeles exact, tot din iubire: a autorului pentru semenii săi. Și așa cum el însuși ne atrage atenția: *Nu-i înveți pe alții ceea ce vrei, nu-i înveți ceea ce știi, îi înveți ceea ce ești*”, vreau să cred că *Tema pentru acasă* dă cititorului o „temă deschisă”, pe care acesta ar trebui să o rezolve cu mintea și sufletul pe baza aceluiași vechi și mereu actual principiu de când lumea: iubirea. Ca liant sentimental, între Constantin Stere și Marin Preda, Nicolae Dabija mai dă o șansă, cel puțin, umanității cititoare.

Iulia MĂRGĂRIT, București

Scriind acest roman domnul Nicolae Dabija a produs o carte fundamentală, care transcende categoria de roman, așa cum suntem obișnuiți. Noi ne găsim acum în fața Romanului Romanilor. Dar „Tema pentru acasă” este mai mult decât un roman. De fapt este Cartea Cărților. De ce? Pentru că „Tema de acasă” este tot ce vrei și tot ce speri să găsești într-o carte. Este un minunat poem de dragoste. Este un roman socio-politic. Este un roman istoric. Este o carte de acțiune. Este un roman psihologic. Este o epopee istorică. Este o carte

profund umanistă. Este o pledoarie împotriva totalitarismului. Este o carte universal valabilă în afara timpului și spațiului, o carte care se aplică oricărui spațiu geografic, în orice perioadă istorică.

Mihai Ulmu și Maria Răzeșu sunt Bărbatul Universal Pozitiv Ideal și Femeia Universală Pozitivă Ideală. De fapt un basarabean și o basarabeancă. Mulțumită domnului Nicolae Dabija satul Poiana din Basarabia poate fi centrul universului, respectiv începutul și sfârșitul lui. Ce bucurie și satisfacție mai mare poate avea un basarabean ca mine citind această carte!

Puține cărți mi-au lăsat o impresie de mai mare complexitate. Iată universul nostru psihic și material descris complet. Nu cred că cineva din lume ar putea spune că această carte nu-l privește. Nu întâmplător s-a vorbit despre meritele ei ca lucrare potențială, candidat la Premiul Nobel.

Mă simt mândru că un român moldovean și basarabean a putut scrie o asemenea carte. Domnul Nicolae Dabija a demonstrat că Alexandr Soljenițan și Vasilii Grossman nu mai sunt singuri și că trebuie să-l accepte în tovărășia lor și pe dânsul.

Alexandru BUDIȘTEANU, București

Un roman precum este cel intitulat „**Tema pentru acasă**” îl putea scrie numai Nicolae Dabija! ...Chiar zilele trecute, când Nicolae Dabija își lansa romanul la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova, el făcea o mărturisire în fața profesorilor și studenților cum că atunci când ține condeiul între degete, ele se prefigurează în Semnul Crucii: „*Scriu astfel împreunând cele trei degete, ca și cum mi-aș face cruce...*”. Aici, probabil, s-ar ascunde unul dintre miracolele romanului, ce te fac să ai senzația că linia de demarcație între realitatea lucrurilor descrise în roman și ficțiunea însăși aproape că își pierde esența.

Romanul ascunde multe miracole, dar el conține esențialul – acea temă pentru acasă pe care va trebui s-o învețe nu numai generațiile de astăzi, dar și alte generații, cele de mâine, cu memoria neîntinată...

Mihai MORĂRAȘ

Romanul **Tema pentru acasă** nu se citește, se soarbe, ca pe o apă rece de izvor, de către un om îndelung însetat, după ce i s-a dat să mănânce scrumbie sărată...

Uitasem de Siberia, iar românii, cu excepția celor care încă nu s-au stins după ce au cunoscut-o, tind să o piardă din memorie. Cu acest roman, Siberia atroce și sălbatică va intra în conștiința neamului în neuitare pe vecie.

O poveste de iubire – subiect de film, piesă de teatru etc. – caldă, dogorătoare, peste o Siberie înghețată, iată un contrast care ne amintește de rara „floare de colț” din spațiul românesc, care răsare pe pietre stâncoase de munte, total neprietenoase cu gingășia florilor...

După o viață de om, cuvintele cu migală șlefuite de către Nicolae Dabija încep să semene, în carte, cu boabele rumene de grâu, din palmele aspre ale personajului său, Ștefan Răzeșu. De aceea, îmi este teamă pentru poetul Nicolae Dabija. Din spate vine un romancier care riscă să-l umbrească pe marele poet. Cu atât mai bine pentru noi. Să așteptăm cu răbdare deznodământul, iubindu-i deopotrivă pe amândoi.

Vasile NANEA, diplomat, Ungaria

Este o carte care te captivează chiar de la începutul ei, mai ales pentru că mulți dintre noi nu cunoaștem decât sporadic și chiar superficial realitățile deportărilor prezentate cu atâta dramatism de autor. Te fascinează și te întristează pe măsură ce o parcurgi, având senzația uneori că te găsești într-o realitate ce stă sub semnul absurdului și al imposibilului.

Cartea este un elogiu adus omului puternic, angrenat într-o istorie tulbure, omului capabil să sfideze moartea prin iubire curată, omenească. E un memento necesar într-o lume atât de imprevizibilă, iar scriitorul Nicolae Dabija și-a câștigat și prin creația aceasta dreptul de a fi înscris între valorile clasice ale literaturii române.

Prof. Maria APETROAIEI, Iași

Am citit romanul **Tema pentru acasă**, impresionându-mă până la lacrimi. O capodoperă a prozei lumii, ce merită să fie tradusă și citită peste tot.

Ion DEACONESCU, Craiova

Daca Solzhenityn a descris Gulagul Sovietic încercând să rămână cât mai fidel realității, Dabija redă gulagul prin experiențele celor doi tineri Români-Basarabeni care trăiesc agonia închisorii Siberiene și extazul unei iubiri nemuritoare.

În romanul "**Tema pentru acasă**," profesorul Ulmu este arestat, condamnat și deportat. Motivul deportării este neesențial într-un regim primitiv și răzbunător ca cel Sovietic. În realitate, Ulmu este condamnat și trimis la Magadan în nord-estul Siberiei... pentru omenia și românismul său. Maria, îndrăgostită pasionant de el, pleacă voluntar pe urmele lui în Siberia și îl găsește în închisoarea Zarianka.

Ca operă literară, cartea e bine construită; descrierile sunt fascinante; personajele principale sunt bine conturate, iar dialogurile sunt vii și ușor de urmărit. Stilul lui Nicolae Dabija îmbină metaforele poetice cu jurnalismul obiectiv, dovedind că autorul este într-adevăr poet și ziarist deopotrivă.

În pofida tragediilor trăite de condamnați, nu găsești în carte ură sau dorință de răzbunare nici măcar față de temnicerii și schingiuitorii deținuților.

Aceasta splendidă și binevenită carte ar trebui să le reamintească multor Basarabeni cine sunt ei, ce sunt ei, și ce atitudine trebuie să ia față de Rusia și față de adevărata lor țară.

În timpul vizitelor mele în Basarabia începând din 1989 am constatat că cei care mă înconjurau cu dragoste frățească, între care și Nicolae Dabija, erau tineri în general sub vârsta de 40 de ani. M-am întrebat atunci intrigat, unde erau "bătrânii"? Unde dispăruse o întreagă generație? Unde erau cei care trebuiau să conducă românimea Basarabeana în ultimii 20 de ani? Dabija ne răspunde prin aceasta carte: aceștia muriseră în Siberia pentru că își cunoscuse "**Tema pentru acasă**." Ei știau ce sunt. Nu se îndoise nici o clipă că ar fost alt ceva decât Români.

Nicolas DIMA, New York, SUA

Romanul **Tema pentru acasă** al domnului Nicolae Dabija, e un început de o etapă nouă, net superioară celor precedente, în literatura noastră națională din Basarabia. Despre acest

lucru abia urmează să se vorbească.

Cred că Ministerul Educației din republică ar face un lucru bun dacă ar introduce în programa școlii pentru clasele a X-XII-a acest roman. E un roman despre școală, despre elevi și profesori, despre destinul intelectualului nostru, despre noi. E o Carte de vizită a ceea ce are sublim sufletul Basarabiei.

Ana EREMENCO-BARBĂNEAGRĂ, editoare

În sfârșit, s-a produs ceea ce așteptam de mult timp: un eveniment literar.

Bucuria mi-a venit de la un poet, colegul meu de generație, Nicolae Dabija. Dumnezeu i-a pus mâna pe cap. Altfel nu-mi pot explica miracolul apariției unui roman, cum este "Tema pentru acasă". L-a scris așa, de parcă a fost acolo, în infernul de la Kolâma, printre sutele, miile, zecile de mii de deținuți, floarea națiunilor din cea mai mare închisoare pe care a cunoscut-o omenirea – ex-uniuneasovietică. Am aflat din această carte mult mai mult, decât din cărțile unor istorici. Nicolae Dabija a scris acest roman cu sufletul, cu sufletul lui mare de poet, care trece prin timp, prin ani, care descoperă taine, citește amintiri, întrezărește viitorul.

"Tema pentru acasă" este romanul multășteptat de martirii neamului nostru. Acum ei pot dormi în pace – cei care nu s-au mai reîntors la vetrele lor, cei care au revenit și nu li s-a făcut dreptate, cei care au dispărut fără urmă, fiindcă nimeni, nici țara, nici baștina nu s-a mai interesat de ei. Prin Mihai Ulmu, prin Maria Răzeșu acești oameni au căpătat un nume. Și nu doar ei, ci și mulți alți martiri, dar și reprezentanți ai altor națiuni din imperiul răului. Prin acest roman, amintirea lor s-a înveșnicit.

Ar fi bine ca această carte să fie tradusă în cât mai multe limbi, îndeosebi, în limbile acelor popoare care cu forța au fost încarcerate în statul sovietic. Ar fi bine să devină film, piesă de teatru. Și să fie citită și cunoscută de cât mai multă lume.

Larisa UNGUREANU

Excelent roentgenografist al calităților umane, Nicolae Dabija consacră pagini nenumărate nobleței, frumuseții sufletului omenesc (la Eminescu „*cel mai frumos dintre toate câte sunt frumoase este sufletul frumos*”), în stare să catalizeze gulag-urile interioare ale omului, în acest sens de o divinitate paradiziacă fiind cele consacrate iubirii dintre Mihai Ulmu și Maria Răzeșu, dar și a altor personaje, chiar fiind episodice, precum a părintelui Ioan Florenski cu Efrema.

Scris sub semnul înălțării spre Dumnezeu, romanul a depășit orice spații ale excepționalului... Paginile de un dramatism profund și sensibilizator se citesc cu răsuflarea întretăiată. Existența limbajului de dincolo de cuvinte antepus de către autor cuvintelor întru a păstra legătura cu divinul și a ne crea confortul unei sărbători spirituale depline ne bucură prin bogăția și accesibilitatea la el, constituind miracolul oferit cu generozitate tuturor celor împătimiți de lecturi serioase.

Lidia GROSU

Romanul **Tema pentru acasă** abordează frontal o temă dureroasă: drama intelectualității basarabene după raptul teritorial din 1940 urmat de cumplitele deportări în Siberia. Este un roman așteptat, întrucât subiectul tragic al deportărilor a rămas ca o rană neînchisă în sufletele

basarabenilor, de unde și imensul succes de public de care se bucură. Titlul este simbolic, întrucât de la tema dată pentru acasă elevilor de către profesorul Mihai Ulmu – „A fi om în viață e o artă sau un destin” – pornește totul.

Interesant este că autorul nu se oprește doar la drama intelectualității basarabene, ci descrie o întreagă galerie de personaje din întregul spațiu ex sovietic aflate în aceeași situație-limită cu eroul romanului, unele reale, ca poetul rus Mendelstam, altele imaginare. El se ridică astfel de la o situație particulară la una general umană, aceea a încălcării dreptului elementar al omului la libertate. Se adaugă astfel bogatei literaturi dedicate gulagului comunist, pe linia lui Soljenițin, literatură care a stat mereu în atenția celor care decernează Premiul Nobel. De altfel, s-a și afirmat că este un roman de Premiul Nobel, întreaga activitate și creație poetică și publicistică a autorului recomandându-l pentru aceasta.

Catinca AGACHE, Iași

Romanul lui Nicolae Dabija „Tema pentru acasă” m-a luat prin surprindere. Deși a scris și eseuri, și cărți didactice, și foarte multă publicistică de cea mai admirabilă calitate, autorul „Ochiului al treilea” este mai ales – mai ales – mai ales un mare poet.

Aș evidenția o particularitate artistică deosebită a romanului: absurdul ca formă a ironiei și a satirei. Absurdul (ceea ce contrazice gândirea logică, care este lipsit de sens) a fost, după cum prea bine se știe, un căluț de bătaie a marilor scriitori francezi Sartre și Camus. La ei trăirea absurdului avea semnificația de adevărată trăire a existenței.

Autorul presară în paginile romanului, cu multă pricepere, sarcasm și ironie: Ivan Dub a evadat (din pușcărie) de două ori, dar a fost prins de trei ori; Kudreavțev, șeful penitenciarului, a dat ordin ca la geamurile barăcilor să fie instalate câte două rânduri de zăbrele, „ca să nu le fie frig deținuților”; „ziua în lagăr începe cu loviturile unei bare metalice într-o toacă adusă de la o mănăstire cu tot cu călugări”. Rânduri savuroase, un parfum gen Urmuz sau Sașa Pană.

Afirmam mai sus că *Tema pentru acasă* a fost o surpriză pentru mine. Ca și alte cărți bune ale scriitorului Dabija (mai vechi sau mai noi). Fiindcă oricând o carte scrisă cu talent este o surpriză – cu sensul de: ceea ce produce plăcere, bucurie neașteptată.

Uimește-ne în continuare, Maestre!

Ion IACHIM

Autorul a reușit „să facă” cu *Tema pentru acasă* o **casă a temei noastre**, să răsădească în suflete convingerea că, oricât s-ar perinda legea și anii, fapta omului și memoria celor care s-au jertfit și se jertfesc pentru idee, pentru binele și zâmbetul semenilor, rămâne o continuă *temă pentru acasă*.

Maria SAVIN– BASARABEANU,
lector superior, Institutul de Științe ale Educației

Iată cu suntem martori ai unui fenomen literar: scriitorul Nicolae Dabija trăiește adevărate și înălțătoare clipe de glorie scriitoricească – romanul său *Tema pentru acasă*, apărut la sfârșitul anului trecut la Editura *Princeps Edit* din Iași (director – Daniel Corbu), este căutat, cumpărat, citit, recitit, povestit, repovestit... Se transmite din mână în mână, se citește, iată,

cum se vede și se mărturisește, într-o noapte... Iar noaptea următoare este prevăzut pentru a fi citit, „conform listei”, de alți colegi, prieteni, vecini... Studenții, elevii și liceenii din clasele mai mari îl citesc cu siguranță și la ore! Și profesorii nu-i pot pedepsi, nici nu le pot face observații și nici nu îndrăznesc a-i „depuncta” – și ei au fost „prizonierii” acestei captivante cărți despre o perioadă sinistă a istoriei din secolul XX – deportările în masă în Siberia, decapitarea programată a elitei noastre de intelectuali și gospodari!

Apariția volumului demonstrează că fenomenul în sine este un mare eveniment literar și cultural. Iar un roman excepțional cum este acesta – cu atât mai mult.

Romanul lui Nicolae Dabija vine să lucreze pentru cunoașterea istoriei ingrate prin care îi este dat neamului să treacă în numele Dragostei Întregitoare de Neam, de Aproape, de Țară, de Adevăr Istoric.

Elena TAMAZLĂCARU

Romanul lui Nicolae Dabija e un model de limbă românească. Semn că și-n Basarabia se scrie bine, iar pe alocuri – și mai bine decât se scrie la București sau Galați. Basarabienii nu trebuie să aibă complexe: marea literatură românească se scrie și la Chișinău, ca oriunde în Țară unde creează un maestru. Mă bucur că o carte lansată aici a devenit un port-drapel al Basarabiei. Dacă românii cumpără cu sutele de exemplare aceeași carte înseamnă că asistăm la o revoluție în domeniul cărții, care trebuie să ne bucure.

Ion LAZU, București

Acum câteva zile am intrat cu această carte în clasa a IX-a „C”. Aveam cu ei două ore de literatură. Am început să le povestesc elevilor romanul „Temă pentru acasă”. După 45 de minute când a sunat clopoțelul pentru recreație, le-am spus elevilor că vom continua după recreație. Dar nimeni nu s-a mișcat din bănci. „De ce nu ieșiți?”, i-am întrebat. „Povestiți-ne mai departe”, mi-au spus. Și am continuat să le vorbesc până la recreația următoare, dar nici atunci copiii nu s-au grăbit să iasă din clasă. Elevii aveau întrebări, ei voiau să afle cât mai multe despre cele relatate de autor. Romanul ne-a mișcat până la lacrimi. Tuturor le-a trezit emoții puternice. Nu cred că ne-ar ajunge cuvintele ca să-l apreciem la justa lui valoare.

Valentina MOGÂLDEA, profesoară

Surprinzător prin profunzimea și realismul său este romanul *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija. Această nobilă carte nu numai că face față literelor românești, dar vine să potolească setea poporului nostru de Adevăr. Nu putem avea viitor fără a ne cunoaște trecutul, iată de ce autorul vine să dea o „temă pentru acasă”, pe care urmează să o însușim noi, cei care ne mai aflăm în căutarea identității.

Ion CIUMEICĂ ,

redactor-șef al publicației „Gazeta de Sud”

Mihai Ulmu a fost deportat în Siberia fără să aibă vreo vină. Asemenea lui au fost smulși de la vetrele lor sute de mii de oameni nevinovați din toate localitățile Basarabiei. Au fost deportați cei mai buni fii ai neamului nostru.

Despre calvarul robiei din taigaua siberiană vorbește scriitorul Nicolae Dabija în romanul *Tema pentru acasă*.

Toți liceenii noștri au citit acest roman și-l apreciază ca un comentariu excepțional la cartea de istorie.

Natalia CREȚU, profesoară

Romanul se prezintă ca un eveniment editorial deosebit, merit să ne purifice sufletește și să ne înprospăteze memoria.

**Constantin ȘCHIOPU,
conferențiar universitar, USM**

Astăzi am închis o parte din filele vieții mele, aceste file presărate cu cuvinte sfinte și înălțătoare sunt ale romanului "*Tema pentru acasă*" de Nicolae Dabija. Am dat drumul respirației, cea pe care în tot acest timp am lăsat-o închisă în mine, de frică să nu pierd din esența, din puterea acestui roman. E tulburător până la lacrimi, e înălțător până în cerul sufletului, unde îți atinge toate stelele și te face să te cutremuri de iubire, credință, suferință și libertate.

Am citit multe romane până în prezent, destule ca să pot să îmi dau seama ce prezintă această operă a lui Nicolae Dabija. E superbă!

Întârziind cu gândul și privirea pe ultima pagina a romanului, pe ultimele sale cuvinte îngerești mă simțeam și eu plină de sfințenie, îmi era frică să închid cartea și să o las, am strâns-o la piept (prea banal poate că) și am simțit într-un fior, parcă un fulger trecuse prin mine și mi-a străpuns fiecare colțișor cu nemăsurate emoții, trăiri ce m-au împins spre lacrimi și printre lacrimi îmi făcea loc gândul: Noi toți suntem Oameni – puternici, gata să luptăm pentru demnitate, libertate și verticalitate.

Sunt mândră pentru ceea ce am cules din această carte-valoare!

Mulțumesc pentru ceea ce ați creat pentru noi, cititorii !

<http://dulceatadecirese.wordpress.com>,

Dedicat „intelectualității basarabene din toate timpurile», romanul „*Tema pentru acasă*” de Nicolae Dabija este „trăit” până în adâncurile ființei, astfel încât, în spatele unei tulburătoare povești de dragoste și suferință, se ascunde drama unui neam întreg. În același context, moartea Mariei poate fi interpretată ca simbol al tuturor sacrificiilor necesare pentru supraviețuirea neamului, căci Mircea reprezintă, prin faptul că s-a reîntors acasă alături de tatăl său, fiind născut în libertate, suflul nou al existenței basarabene: Mircea suntem noi!

Cătălina DUMBRĂVEANU

M-am deplasat special în capitală ca să procur romanul *Tema pentru acasă*. Dar în librării mi se răspundea cu amabilitate: „Scuzați, exemplarele s-au vândut...”. Nu puteam face cale întoarsă fără această carte pe care au așteptat-o bunicii, părinții noștri până la ultima lor suflare, murind în gulagurile satanico-comuniste ale lui Lenin, Stalin. Nu mă puteam întoarce

fără această carte, pe care o mai așteaptă supraviețuitorii gulagurilor, copiii și nepoții lor, generația tânără a neamului nostru. Sunt un martor scăpat din gulagul comunisto-fascisto-stalinist, încarcerat de la vârsta de 8 anișori (la 13 iunie 1941). Tot ce se scrie în acest roman e adevărul adevărat, e sfântul adevăr, care va trezi neamul...

Trebuie și noi, ca și polonezii, să facem filme despre drama Basarabiei. O carte care se cere ecranizată e *Tema pentru acasă*.

Boris VASILIEV

Bunica mea Alexandra Taran din Ceur-Mingir, atunci când bunelul a fost deportat, s-a dus la NKVD-ul din Romanovca și a rugat să fie deportată și ea. S-a dus după el în Siberia. Ea a fost o Maria Răzeșu. Iar Poiana e întreaga Moldovă.

Alexandra GĂRGĂUN, profesoară

Chipul Mariei Răzeșu nu are egal în toată proza românească: el este mai puternic decât Ruxanda lui Druță, Vitoria Lipan a lui Sadoveanu, Viorica lui Busuioc sau Mara lui Slavici. Acel inel de iarbă, inelul ei de logodnă, e mai tare decât toate inelele de platină, de aur sau de argint... Maria Răzeșu se sacrifică pentru sentimentul ei, împlinindu-și destinul...

Vlad PÂSLARU, doctor în pedagogie

Dacă fiecare capitol își are un moto al său, întregul roman pare să stea sub semnul biblicului „Lumina luminează în întuneric și întunericul n-a biruit-o”. Dar poate și sub semnul „Cine n-are memorie să și-o cumpere”.

Este o lucrare pentru noi toți. Și nu numai pentru noi.

Ion GRAUR

Pentru Nicolae Dabija important este nu să scrii o carte bună, ci să scrii o carte care să aibă durată în timp!

Tema pentru acasă nu-i doar o amintire din viața altcuiva, deoarece cele inserate reprezintă o apariție de excepție, apropiată ca univers sufletesc mai multor generații.

Vitalie RĂILEANU

Stimate domnule Dabija, de câteva minute am terminat de citit „Tema pentru acasă”, am citit-o cu multă participare și înzecita emoție. În Ulmu l-am recunoscut pe tatăl meu, intelectualul și idealistul timpului. La modul simplu, eu, care apreciez arta după cum și cât te emoționează, cred că lucrarea dumneavoastră este o carte mare. Mie mi-a redeșteptat nebănuite unghere și corzi uitate.

Vă doresc ca volumul să fie citit și înțeles de cât mai mulți conaționali și nu numai, și, în același timp, să fie conștientizată amenințarea tăcută și perfidă a răului bestialo-cinic-maladiv al roșului criminal.

**Lorin CANTEMIR, membru al Academiei Tehnice a României,
doctor-inginer, profesor universitar, Universitatea Tehnică „Gh. Asachi”, Iași**

„Și era miercuri și ploua...” – această expresie poetică nu este un vers, este un mirific început de roman, scris de un om al cărui nume se identifică cu Poezia.

Și prin acest roman nu încetați să uimiți prietenii și să șocați dușmanii.

Romanul dvs. mi-a picat în mâini în cea de nouăsprezecea zi de la revenirea mea din taigaua nemărginită a Rusiei. Așa că în nări mai păstram miros de rășină, iar pe corp mi se mai vedeau sute de pete roșii – semn că am fost „devorat” crunt de toate găngăniile nordului. „Tema pentru acasă” a atins cele mai sensibile coarde ale sufletului meu. Povestea lui Ulmu, pe ici pe acolo, părea să fie și povestea mea.

În eventualitatea ecranizării romanului, pe Kudreavțev îl văd jucat de marele actor de comedie Jim Carrey sau de Adam Sandler.

Zece. Zece este nota care trebuie dată *Temei pentru acasă*.

Nicolae CIOBANU, prozator

„Tema pentru acasă” a lui N. Dabija este o operă artistică de o mare valoare literară, politică, socială, culturală și spirituală. Această lucrare descrie într-un mod obiectiv drama românilor basarabeni care au fost copleșiți de către URSS.

Ea ne îndeamnă să păstrăm memoria, pentru ca erorile trecutului să nu se mai repete.

Anton MORARU, profesor universitar

Recenziile excelente scrise de atât de mulți critici calificați asigură succesul romanului. Aceasta este o bună indicație că și în Anglia, SUA și alte țări se vor găsi traducători care ar dori să-l traducă. Fiecare țară, prin intermediul unor traducători profesioniști, ar trebui să-l cunoască.

Am căutat să traduc din roman. Nu știu cât timp mi-ar lua, un an, poate și mai mult pentru întreaga narațiune.

Am apreciat mult talentul și munca dăruită pe care o depui pentru o prestață mai bună a limbii române și a românismului, și voi continua să te admir, să fii sigur de aceasta.

Jon CEPOI, Las Vegas, SUA

Vă felicit din inimă pentru romanul „Tema pentru acasă”. Nu știu exact câți critici, istorici și teoreticieni literari se vor entuziasma, dar eu sunt mai mult decât încântat pentru această adevărată mărturie istorică, făcută cu mijloace artistice, și plină de seva unei narațiuni vii, alerte, care te captivează și te emoționează. Numai cine cunoaște aceste lucruri poate înțelege tragedia românilor basarabeni și soarta lor actuală.

Ioan-Aurel POP,

Membru al Academiei Române,

Directorul Centrului de studii Transilvane din Cluj

În contextul când literatura europeană se află în căutare de eroi pozitivi, cele două

personaje principale ale romanului „Tema pentru acasă” de Nicolae Dabija din Republica Moldova – Maria Răzeșu și Mihai Ulmu – sunt valabile pentru întreaga umanitate. Ele devin modele de comportament, frumusețea lor sufletească poate modela lumea întreagă.

Anneli UTE GABANI,

Directorul Institutului de Studii Est-Europene, Berlin

Romanul este o carte de zile mari. Sub aspect artistic este într-adevăr un roman-artă. Sub alt aspect este o descriere a unei ficțiuni bazate pe realitate și un îndemn să fim vigilenți, ca să nu mai admitem vreodată astfel de atrocități ale regimurilor totalitare.

Valeriu DULGHERU, profesor universitar, UTM

„Tema pentru acasă” este un simbol al purității și sensibilității umane, al sacralității și apropierii de Divinitate, al spiritului de sacrificiu de care poate da dovadă ființa umană ajunsă în diferite ipostaze ale vieții, pe acest Pământ, din toate timpurile și în toate locurile.

Considerăm că acest roman ar trebui să fie cartea de căpătâi a fiecărui basarabean, dar și a fiecărui cetățean român, de dincoace de Prut sau din toată diaspora românească; din el se desprinde un real spirit național românesc, ce n-ar trebui să ne lipsească, niciodată și nicicând.

Aș asemăna-o pe Maria Răzeșu cu Vitoria Lipan din proza sadoveniană „Baltașul”: aceeași intuiție feminină, aceeași tărie de caracter și consecvență, aceeași persistență și perseverență. Poate, aș adăuga la Maria Răzeșu, în plus, o mai mare doză de minuțiozitate și de perspicacitate. Mă refer aici la cum și-a pregătit, încă de acasă, acea călătorie, atât de lungă, de mii de kilometri, de la Poiana Basarabiei și până la Kolâma, pentru a-și găsi ființa iubită și a trăi cu aceasta cea mai frumoasă și UNICĂ POVESTE DE IUBIRE, cum n-a mai fost niciodată, în „GALAXIA NOASTRĂ”.

Paul TĂNASE, Galați

Maria! Cea pururea fericită și prea nevinovată, carea fără stricăciune pe Dumnezeu-Cuvântul a născut. Care e și taina Ta. Și taina lui Mihai Ulmu. Și taina generației mele. Ce trist că o descopăr atât de târziu. Cât de frumos că ai găsit-o atât de devreme. Ce urât uneori am trădat-o. Cât de minunat că i te-ai sacrificat cu desăvârșire. De aici și acest superb, fără egal, psalm, cu iz de veșniciei, al literelor românești. «Sunt Doamne atât de trist și singur:/ precum un rug în care ninge,/ ce ba învie, ba se stinge. /Sunt Doamne atât de trist și singur...//Precum de rouă-niște crânguri,/ mi-s zilele de lacrimi pline./ Se vede Doamne de la Tine / cât sunt de trist,/ cât sunt de singur?! // De orice rază ce m-atinge/ mă simt rănit până la sânge./ Sunt Doamne atât de trist și singur:/ precum un rug în care ninge.» Din acest psalm, ca un râu de durere, izvorăște și «Tema pentru acasă», o jertfă de seară pe altarul iubirii. Dar și un colac de salvare pentru o generație.

Ion BRADU, prozator, Chișinău

Bunicul meu, Parfenie Ciobanu, a fost ridicat de „eliberatori”, la fel ca și Mihai Ulmu, în primele zile ale lui iulie 1940. Nu s-a mai întors. Nici mama, nici surorile ei n-au mai aflat ce s-a întâmplat cu tatăl lor. „Tema pentru acasă” a lui Nicolae Dabija ne-a permis nouă, nepoților și

strănepoților celor deportați fără vreo vină, să ne imaginăm, cu multă durere, calvarul din lagărele staliniste prin care le-a fost dat să teacă miilor de basarabeni.

Andrei CAȘENCO

Nicolae Dabija coboară cât mai jos în interiorul cuvântului, îl scobește și îl cioplește cu artă de făurar sau de dăltuitor în piatră, pentru ca ideea să se încrusteze cât mai adânc în miezul metalului sau al lemnului sculptat, asemenea unei porți măiestre din Maramureș.

Conștiință activă și tăietură de luptător, Nicolae Dabija oficiază liturghia tragică a unei suferințe fără limite, așa cum o văzuse și Goga la timpul său și descoperă lumina protectoare a unei sacralități tragice, dar care tocmai de aceea își încordează brațele de arcaș, ca săgeata cuvântului să zboare cât mai sus, ca acolo unde va cădea să ridice o mănăstire de cuvine.

S-a spus despre romanul lui Nicolae Dabija că ar fi un roman politic, un roman justițiar sau un roman de dragoste. Niciuna din aceste categorisiri nu e greșită, doar atât că este una restrictivă, deoarece „Tema pentru acasă” este câte ceva din toate acestea la un loc, fiind înaintea de toate o carte despre vină și ispășire, despre stăpâni și sclavi, despre raportul dintre individ și istorie, dintre lumea privilegiaților și lumea condamnaților, despre „mancurtizare” și transformarea omului simplu în simplu executant al ordinelor și ucazurilor venite de sus, despre dezumanizare, dar și despre salvarea prin credință. Idei tolstoiene și dostoievskiene, ca și reminiscențe din lumea sacrificiilor a lui Soljenițîn pot fi identificate aici ca o formă de protest și de condamnare a stalinismului, a puterii cnutului pe care acesta o introduce la scară generalizată, împotriva căruia n-ai cum să lupți decât prin credință.

Salvarea limbii, salvarea cuvântului și prin cuvânt este de fapt înțelesul major al acestei cărți, plină de harul cuvântului meșteșugit.

Mircea POPA

Mâna poetului Nicolae Dabija se simte pe paginile romanului, care poate fi privit și ca un poem de mari dimensiuni, construit pe ideea iubirii absolute, ce nu cunoaște bariere. Romanul este bine construit, devenind o știință a epicului și capacitatea lui Nicolae Dabija de a scrie proză de calitate. Nicolae Dabija se dovedește un bun analist al psihologiei umane, creând personaje care se rețin.

Adrian JICU

Despre *Tema pentru acasă* deja s-a scris mult. S-a scris bine, cu adevăr. Și se va mai scrie. Trebuie să se mai scrie. *Tema pentru acasă* merită o analiză literară profundă, de specialitate. Deoarece *Tema pentru acasă* ne semnalează și proza noastră basarabeană ca pe-o literatură serioasă, mare.

Am citit această lucrare de pionierat și a doua oară, iar unele pagini, anumite locuri și pasaje chiar de mai multe ori. Și a doua oară am simțit, dar mai acut, mai profund, decât la prima lectură, plăcerea, dar, mai ales, esența și dramatismul, și metafora cărții. Uneori aveam impresia că nu eu, ci *Tema...* gândea pentru mine, că ea mă gândea.

Nu-i salut și nu-i admir pe cei care declară că au citit romanul (dar și oricare altă lucrare) dintr-o răsuflare. Eu am citit *Tema pentru acasă* poate chiar prea îndelung. Asupra unor

momente am rămas cu ochii în gol, ca să-mi imaginez mai bine situațiile, să le trăiesc și eu, să mă înfior... Pentru că romanul nu ne relatează, nu ne afirmă, ci mai degrabă ne întreabă. În fine, pentru că el ne impune să ne rezemăm măcar pentru câteva clipe capul de gândurile noastre și să medităm.

Acest roman, care ne relevă și un model de structurare și portretizare narativă, nu poți să-l citești decât omenește, participativ, cu întreaga ființă. Pentru că el are suflet. E viu. E un organism viu. De atâta și are atâția cititori. Fiindcă fiecare îi simte respirația, pulsul. Și adevărul. El vede în acesta o oglindă a vieții. Dar nu o oglindă obișnuită, impasibilă, ci una cu nerv, cu artistism, creativă, multilaterală, captivantă.

Când citeam romanul a doua oară, uneori chiar mi se părea că nu eu, ci el mă citea pe mine. Nu mai zic de cei care, într-un fel sau altul, chiar au împărtășit, într-adevăr, soarta lui Mihai și a Mariei. *Tema pentru acasă*, în multe locuri, chiar că-i citește pe ei. Poate chiar mai bine decât ei îl puteau citi. Cu toate că romanul, cu marea lui concentrare de trăiri (de compasiune, de dragoste, de ură, de lipsuri elementare, de prezență) le răscolește multă suferință. Dar el le-o răscolește și le-o vindecă.

Ce s-a scris despre represiunile comuniste până acum? Poate câteva poezii. Poate niște eseuri documentare. Or, după cum Italia a devenit „celebră” în lume ca țară a mafiei, tot așa și URSS a devenit imperiu celebru datorită represiunilor asupra persoanei. În acest imperiu oricând următorul tău pas putea să fie ultimul pas liber. Sau în genere ultimul. Unul din aceste goluri, abia acum, a venit să-l umple Nicolae Dabija. Golul represiunilor staliniste în proza națională. Si l-a umplut cu cinste. A scris, în sfârșit, romanul, care ne lipsea.

Victor LADANIUC

Convertirea autorului la proză nu se produce acum, dar cartea de față îl situează pe cunoscutul poet basarabean într-un autor de primă importanță, despre care Tudor Nedelcea, de exemplu, conchide în comentariul său inserat în „Bucovina literară”, într-un număr anterior: „Prin acest strălucit debut ca romancier, Nicolae Dabija se dovedește a fi un scriitor total și model exemplar.”

Dorința de a pune în lumină cataclismele vremurilor prin care basarabienii au fost nevoiți să treacă face din romanul lui Nicolae Dabija mai mult decât o reușită narativă de excepție, și anume o confirmare a calității de „povestitor excepțional” a autorului, așa cum îl și numește criticul literar Mihai Cimpoi.

Ion BELDEANU

Am trăit o stare de totală surprindere după lecturarea romanului „*Tema pentru acasă*” al poetului Nicolae Dabija, cel care poate fi numit, pe drept cuvânt, cel mai mare prozator român contemporan... Surprinzătoare și neasemuită lucrare!

Nicolae Dabija s-a întrecut pe sine prin scrierea acestui roman și nu mă feresc să recunosc, că nu am mai citit o asemenea carte de excepție, încă din anii liceului, când l-am descoperit pe Cehov, Tolstoi și inegalabilul Dostoievski, dar egalat acum de marele nostru prozator Dabija. Cuvintele spun prea puțin despre această lucrare, fapta însă ne doboară, iar premiul cel mare al prozatorului este chiar romanul său...

Cum, între ediția de la Chișinău și cea de la Iași au apărut și ecouri ale receptării, o înmănunchere destul de cuprinzătoare a acestora arată nu numai succesul, meritat, al romanului, dar și câteva dominante simptomatice ale acestuia proces: impactul în egală măsură reflexiv și emoțional, aprecierea dată sensului moral-politic al povestii de „dragoste în infern”, cât și depășirii acestuia către implicațiile de o mai largă, universală rezonanță, legate de esența a ceea ce înseamnă omul, de acele valori indestructibile ce îi definesc condiția, raportarea la „lume”, la ceilalți, la sine însuși deopotrivă. Cititori de vârste, ocupații și nivele diferite au simțit la lectură – și e important – relația specială în care stau în *Tema pentru acasă* deșănțările și violențele criminale ale istoriei, ale politicului, concentrate în versiunea lor cea mai sălbatic abuzivă imaginabilă, și o rezistentă ultimă, a omenescului ireductibil, sub „pragul” căruia ființa noastră s-ar nega pe ea însăși, înjosită, abrutizată. Gulagul, captivitatea, de orice fel nu pot reprima și aspirația spre libertate, *gândul* la ea, cum nici dragostea nu se lasă închisă în nici un fel de „cușcă”. Dincolo de toate formele de oprimare, de tentative brutale sau mai învăluite de a-i anihila ori perverti însăși esența, omului îi rămâne încă o demnitate interioară, inalterabilă, care scapă oricărui mecanism represiv, spiritul, gândirea, dragostea nu pot fi, ele, ținute în lanțuri, spre deosebire de trupuri. Nu e vreun joc gratuit al paradoxului ideea-cheie al unei altfel de eliberări, tocmai acolo, într-un spațiu carceral, unde cei întemnițați nu prea mai au ce să piardă: și asta îi eliberează de frica pe care se mizează atâta în cealaltă închisoare, mai largă, a statului totalitar.

O sugestie ce revine frecvent în *Aprecieri-le* din „addenda” e aceea privind posibilitatea ecranizării romanului și cred că au dreptate cititorii care s-au gândit la o atare transpunere în limbajul imaginilor. Filmul, cu gama lui de mijloace estetice, ar răspunde perfect genului de fluentă narativă din *Tema pentru acasă*, sintezei speciale de „poveste de dragoste”, opresiune politică și interogație morală, cu condiția găsirii aceluși regizor în stare de o poetică filmică a *degajării* metaforico-simbolicului din cenușii și întunericul imaginilor de Gulag, a captării unui sublim neretorizat, uimitor în luminozitatea și limpezimea trăirii lui fără afectare, fără ostentația unor sublinieri inutile, fără nici un fel de concesii făcute pe calea unei scontări a „efectelor”, dimpotrivă, lăsând să lucreze, liberă, asupra „publicului” spectator, o grandoare a firescului, altfel spus acea calitate supremă care distinge debutul de prozator al lui Nicolae Dabija. Până, însă, la o eventuală (de dorit, într-adevăr) trecere de la pagina literară la film, să ne bucurăm de lectura unei cărți atât de deosebită, încât ea te supune unei remodelări a nu puține reflexe de cititor, în materie de *story* și „plot”, de motivație și verosimilitate a personajelor, de stil și compoziție, toate supuse de către autor unor reconfigurări de accente, de ritmuri, de reliefuri, care conduc la modelarea unei poetici aparte, de *roman-baladă*, în care Zarianka-1 și oamenii ei, cu chipurile și istoriile lor, climatul regimului totalitar, Siberia și, deasupra a toate, povestea de dragoste și sete de libertate a doi români basarabeni, Mihai și Maria, se încarcă de un patos credibil, neforțat, căci în el e poezia autentică a însăși rezistenței omenescului la tot ce-l amenință, a supraviețuirii *valorilor* lui, mirabilă, emoționantă, exemplară.

Tema pentru acasă implică, poate, și un tâlc *metatextual*: receptarea „temei” romanului – atât de românească, și atât de universală – în cheia de lectură a *poeticii ei* e calea către un „acasă” al fiecăruia, al *oricui*: „spațiu” al *regăsirii de sine* a ființei omului.

Nicolae Dabija are ceva din tăcerea prolifică a demiurgului din Lanchrām...

Tăcerea aceasta este, de fapt, un buchet strălucitor de merinde, adică o „Tema pentru acasă”, candela care arde pe masa de scris sub tâmpla metaforei pentru a o reîncărca, da, cu eternitate.

Abia în punctul acesta suntem pregătiți să răsfoim „Tema pentru acasă”, pe care ne-a dat-o tuturor generațiilor aproape blondul, înțeleptul cu gust Zamolxian, Nicolae Dabija.

„Tema” te pătrunde, te viscolește, devine însăși cumpăna iubirii, scripete ce urcă și coboară destinele în iad, le unge cu speranța Raiului pentru a putea primi mai departe!

„Tema” nu forțează nota, precum pietrele de moară macină constant lacrimile în loc de grăunțe, capcanele, bătăile, interogatoriile, făcând din om noaptea albă ce așteaptă să-și închidă pleoapele.

Profesorul Ulmu și Maria Răzeșu refac un portret de frumusețe continuă, găurit, nu o dată, ca o hartă de gloanțe, de lătratul dresaților câini, de schingiuri, de carceră.

Încrederea în această TEMĂ, care este chiar forma destinului, a unei întrebări: **„A fi om este o artă sau un destin”**, depărtare a stelei care a răsărit.

Întoarcerea la „Tema pentru acasă” este zguduitoare. Când se strigă catalogul nescris în locul unora răspunde moartea, în locul altora ciuntită viața... Și-i atâta durere, și-i atâta moarte! Atâta lacrimă-n lumină.

Aici, Nicolae Dabija deschide ochii, ne îmbrățișează, ca un admirabil cititor: „Ați înțeles „Tema pentru acasă”? Vreți să v-o mai trăiesc o dată?”

Mirific, domnule diriginte! Temă unicat!

Ion MĂRGINEANU, Alba Iulia

Am citit romanul într-o noapte. E captivant. Cartea zugrăvește drama românilor basarabeni. Dar și drama neamului românesc de pretutindeni. Putem spune că această carte a cucerit continentul american.

*Puiu Dumitru POPESCU,
directorul publicației „Observatorul din Toronto”, Canada*

O traducere bună a acestei cărți ar putea face cunoscută în lume suferința românească.

*Ovidiu CREANGĂ,
Toronto, Canada*

E o carte admirabilă. Demult n-am citit o carte care să mă fi acaparat într-o atare măsură. Am recitit-o. Și am trăit aceleași emoții. E o carte despre Sufletul Românesc, despre curățenia și măreția lui.

*Rodica BUNESCU,
Toronto, Canada*

Am citit cartea în câteva zile!!! Atâta emoții...

Pentru prima dată în viață mi-am dorit să pot citi repede o carte! Stăteam până la ora unu noaptea și citeam: ba zâmbeam, ba plângeam, ba râdeam...

Acest roman te învață să fii bun și recunoscător, respectuos, înțelept, blajin și să mergi prin viață cu demnitate.

Sacrificiul lui Mihai și al Mariei ne învață să prețuim istoria, țara și să îi respectăm pe toți cei care s-au sacrificat pentru ea.

Lia POPOVICI,
Toronto, Canada

Romanul m-a impresionat prin situația aparent absurdă: undeva, la capătul lumii, unde zăpada nu reușește să se topească în timpul verii, întemnițați fără să știe măcar pentru ce vină, umiliți, bătuți, puși să îndeplinească munci enorme și hrăniți doar ca să-și poate mișca mâinile și picioarele, doi tineri, Mihai și Maria, își împlinesc destinul, cunoscând Marea Iubire.

Călăii au zidit garduri înalte, au împrejmuțat lagărele cu sârmă ghimpată, au dresat câinii să fie dușmanii deținuților, au semănat ură, răutate, dispreț pentru semeni - totul pentru ca Dumnezeu să nu pătrundă cu licărul speranței în inimile celor năpăstuiți. Doar că dragostea și de data aceasta a fost mai puternică. Ea a reprezentat căldura într-o lume a frigului veșnic.

Cristina ARHILIUC

Dacă aș fi fost scriitoare, multe sunt cărțile pe care aș fi vrut să le scriu. Cărți semnate de Borges sau Umberto Eco. În ele am recunoscut bucăți din sufletul meu. Dar cel mai mult, dintre toate cărțile, aș fi dorit să scriu „Tema pentru acasă”, romanul pe care l-a scris Nicolae Dabija.

Rodica GAVRILIȚĂ

Aidoma apei ce pictează-n cristalele cuvântului izvorul, romanul „Tema pentru acasă” este oglinda în care se privește Basarabia Durerii.

Și dacă ar dori cineva să ne îngroape istoria în amurgul uitării, romanul „Tema pentru acasă” ne este răsăritul adunat pe hârtie care deșteaptă mințile omenești, făcând să bată în permanență clopotele dăinuirii istoriei noastre.

Crina POPESCU,
Universitatea din Nice, Franța

Cunoșteam atâtea despre romanul „Tema pentru acasă” fără să-l fi citit. Ascultasem la radio mai multe fragmente și visul meu cel mare era să-l țin în mâinile mele, ca să mă pot întâlni cu eroii lui. Am venit să-l caut la Chișinău și m-am simțit cea mai fericită ființă de pe pământ, la 24 septembrie 2010, când am făcut rost de el. M-am întors la Rețina noaptea târziu. Obosită fiind, am citit doar primul capitol și am adormit cu gândul la roman. Noaptea l-am visat. A doua zi nu mai era sâmbătă și soare, ci „... era miercuri și ploua”. I-am trecut fiecare cuvânt prin suflet. Făceam pauze după fiecare două-trei capitole. Nu fiindcă oboseam, ci pentru că nu vedeam cuvintele din cauza lacrimilor. Unele – de bucurie, altele – de durere: eroii cărții făceau

parte din mine. După ce am citit ultima filă, am păstrat tăcere câteva ore. Era ca și cum re trăiam ceea ce trăise neamul nostru. Această carte mi-a sugerat cum trebuie să fiu în viață, ce trebuie să fac ca să dau un sens existenței mele, cât de important e faptul ca fiecare dintre noi să-și facă tema pentru acasă.

Cristina BRUMĂ

Îi mulțumesc domnului că mi-a scos în cale această carte care mi-a marcat viața. Ea m-a ajutat să înțeleg cât de mult valorează libertatea, dragostea, sacrificiul uman.

Mihaela VERDEȘ

Cartea se adresează tinerei generații, care se află în căutarea adevărului. Ea este un manual despre cum trebuie să fim.

Diana ENACHE

Afară ploua, căci toate tainele se descoperă atunci când plouă. Deci, ploua și se întuneca, cerul devenise vânăt și greu ca de plumb și doar trei becuri incandescente luminau încăperea prea mare pentru numărul vizitatorilor ei.

La o masă mai îndepărtată de mușuroiul în care vuiesc oamenii am observat un tânăr care citea cu nesaț o carte, așteptând ca și mine să treacă averea.

Citea cu ochii sclipindu-i de plăcere, cu o clipire îndesată a pleoapelor pentru a nu pierde firul acțiunii. Asemenea unui martir a cărui salvare este moartea și mergea fericit spre ea, el le zâmbea buchilor de pe hârtia tipărită. Eram sigură ca nu se mai afla atunci pe strada Miron Costin din Chișinău, ci plana cu o nava aeronautică deasupra orașelor-sticlă din China sau poate era pe un submarin ce se scufundă în grota Marianelor din Pacific, cu o nemaipomenită echipă de marinari experimentați... M-am îngrijorat când am văzut că ochii i se înspăimântă și fila pe care tocmai o întorcea îi tremura exact ca frunza pe ramul plopului în octombrie, pe obraz i se prelinse o spuză salină care i se adânci adânc în inimă și cutele de pe față i s-au transformat în șanțuri adânci de captare a "inamicului"... eram curioasă să văd ce citește și nu numai atât, devenisem pregătită să-l consolez sau cel puțin să încerc... mi-am așezat atent ochelarii pe nas și am putut desluși în semiîntunericul cafenelei titlul cărții: „Tema pentru acasă”. Sincer, pe față mi-a apărut imediat un zâmbet larg cu gândul: “Eh, soarta unui elev ordinar de la o școală ordinară l-a frapat pe bietul tânăr...”.

În câteva zile am căutat și am citit această carte, pentru a-i zâmbi deschis copilului naiv și adolescentin metamorfozat, în seara zilei de 23 noiembrie, în ochii mei din acel tânăr inteligent și rafinat pe care l-am întâlnit în Express cafe, dar....

Romanul nu este unul ordinar, este unul de excepție, e o strigare apolinică și divină la ceruri, o istorie a tragicei noastre izgoniri din Grădina Domnului asasinat. Citești povestea tragică a basarabeanului Nicolae Dabija și lacrima îți se face de piatră. O citești și te cutremuri.

Am descoperit în Mihai Ulmu un mentor. Din tema dată de el pentru acasă, au crescut Oameni, Oameni cu majusculă, care au respectat legile lui Eminescu. Care au iubit pământul nu atât cu inima cât cu sufletul. Au crescut preoți și profesori, agricultori și lemnari, toți pentru a-și împlini menirile destinului, toți pentru a-i semăna lui. Celui mai nobil și generos dascăl, căruia au

ținut să-i răspundă la cea din urmă „Tema pentru acasă”. Să-i binecuvânteze Dumnezeu pe profesori, pe maeștri, pe compozitori, pe medici, pe preoți, pe dirijori, pe agricultori, pe ... oameni ...

Zilnic vin în acea cafenea. Într-o cafenea gen „stație-oprire”, nu se grăbește nimeni aici când vin și toți se grăbesc când ies. Vin și alții și stau poate ca și mine, așteptând pe cineva care va veni, cu siguranță ca va veni, cum să nu vină...

Vin des aici, cu dorința de a-l întâlni, pentru a-l aștepta zilnic pe un tânăr pe care nici măcar nu-l cunosc destul de bine, la o întâlnire de care el nu știe și de care nici eu nu știu dacă se va întâmpla vreodată. El - adolescentul care m-a inițiat într-o călătorie în timp condiționată și de introspecție și care mi-a prilejuit o lectură atât de captivantă și nu doar atât, ci și una impecabilă de studiu. M-aș apropia de el și i-aș spune:

- Stropi de frumos se găseau pe crengile sufletului meu dar el nu se transformase încă în izvor. Aș fi fost o nălucă, lut și lumină fără a mă apropia de lumea lui Dabija. Eram o ființă plină de toane. O sălbatică plină de capricii și inconsecvențe fără acest mir din cuvinte. Acum, însă, am învățat din carte să trăiesc fără să-mi fie frică de ziua de mâine. Din ea am deprins ce înseamnă dragostea, bunătatea și demnitatea. Cartea aceasta mi-a schimbat viața. Îți mulțumesc!

Atât să-i spun. Și să ies în ploaia sau în lumina de afară, cu mers de învingătoare de destin.

Marina MANASTIRLI,

cl. XII-a, Liceul Teoretic Gura Bâcului, Anenii Noi

A reușit poetul Nicolae Dabija să scrie **o adevărată biblie a suferinței basarabene**. Pentru că *Tema pentru acasă* este nu numai un roman de dragoste, nu numai o pledoarie împotriva totalitarismului între filele unui roman sociologic, ci epopeea tragică a unui popor aflat sub legi străine, concret, sub exploatarea imperiului bolșevic. Deși întreprinde demersul recuperării unei întregi istorii, romanul are ca ființare în timp epoca de teroare a lui Stalin, supranumit „tătucul” popoarelor ce formau Uniunea Sovietică și baza lagărului comunist est european.

Subiectul e simplu. Personajul principal al romanului, tânărul profesor de limbă română Mihai Ulmu, de la școala din Poiana, acuzat că a schimbat în clasă portretul lui Stalin, punându-l la loc pe cel al lui Mihai Eminescu, devine „dușman al poporului” și, după un simulacru de proces, ajunge în gulag. Purtată de o dragoste curată, fosta lui elevă din anul IV de liceu, Maria Răzeșu, îl ajută să evadeze din gulag, dând autorului prilejul să realizeze prin dragostea împlinită viziunea marii dimensiuni umane, dragostea ca sens al lumii.

Ceea ce am apreciat de la primele pagini în *Tema pentru acasă* este acuratețea limbii, stăpânirea perfectă la nivel semantic, sintagmatic a limbii române moderne. Vetustețea expresiei, moliciunea frazei și retorismul gratuit al prozatorilor basarabeni din ultima jumătate de secol sunt izgonite total, Nicolae Dabija făcând loc în cadrul spectacolului textual unei expresivități princiare.

Scris cu o izbitoare originalitate, cu un har al poveștii ieșit din comun, cu uzanța poeticității ideatice și textuale, marca Nicolae Dabija, *Tema pentru acasă* este un roman percutant, profund al regăsirii de sine a unui popor, pentru că prin câteva destine (cu strălucire cel al

profesorului Mihai Ilmu și al Mariei Răzeșu) este recuperată o istorie. Pe de altă parte, lumea gulagului, magistral redată la nivel portretistic și al atmosferei, îl așează pe Nicolae Dabija în galeria unor scriitori ca Alexandr Soljenițîn și Vasilii Grossman.

În câteva luni de la apariția sa la Editura „Princeps Edit” din Iași, distribuit în mii de exemplare, romanul a devenit celebru. Citit, re-citit, discutat, dramatizat. Și, ceea ce e și mai important, a urmat drumul traducerilor: rusă, engleză, franceză, germană. Au avut loc peste o sută de lansări. Lansări rodnice, pentru că, fiind altfel organizate („Chișinăul citește o carte”, „Basarabia citește o carte”, „România citește o carte”), ele erau în fapt dezbateri și interpretări ale romanului, rod al receptării acestei extraordinare cărți. Ne menținem, fără ezitări, ideea de la prima lectură: *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija este o carte de Premiul Nobel.

Daniel CORBU

În anul 2010 în cadrul campaniei “Chișinăul citește o carte”, care s-a transformat în “Republica citește o carte”, a fost propus spre lectură romanul “Tema pentru acasă” de Nicolae Dabija.

La cele 30 de biblioteci din capitala republicii au avut loc 589 de activități legate de cartea pusă în discuție: lansarea volumului, întâlniri cu autorul, conferințe, dezbateri, lecții retroactive, concurs de desene, semne de carte cu 13329 de participanți. Cartea s-a bucurat de o solicitare deosebită, fiind împrumutată de 17.572 de ori (la Centrul Academic “M. Eminescu” au solicitat-o 1340 de cititori, la Biblioteca “O. Ghibu” – 984 de cititori, la Biblioteca “Ovidiu” – 687 de cititori, la Biblioteca “A. Donici” – 410 cititori, la Biblioteca “Târgu Mureș” – 403 cititori etc.).

În total, în republică, începând cu luna aprilie, când a fost lansat proiectul, romanul “Tema pentru acasă” de Nicolae Dabija a fost împrumutat de la biblioteci de peste 100 000 de ori, fiind cea mai citită carte de beletristică națională din ultimii zece ani.

Cartea a bătut toate recordurile. Exemplarele din fondurile bibliotecii “Onisifor Ghibu” au devenit ferfeniță de prea multă folosință, vă puteți convinge de acest lucru, răsfoindu-le. Romanul lui Nicolae Dabija a trezit gustul pentru lectură.

E cu adevărat cartea de duminică, o biblie a suferinței basarabene.

Elena VULPE,
directoarea Bibliotecii “Onisifor Ghibu”